

ఓం

నారాయణాయ నమః

గణపతి

Acc No: 28372

రామాయణము

చర్ల గణపతిశాస్త్రి

వెల: 15-80.

దుందుభి-ఉగాది

మొదటిముద్రణ : 1982

ప్రతులు : 1000

దొరకుచోటు :

చర గణపతిశాస్త్రి,
విక్రమ్ సర్వంపూడి బీచ్ క్వార్టర్స్,
ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ,
వాల్తేరు-3.

ముద్రణ :

లలితా ఆర్ట్ ప్రెస్
విశాఖపట్టణము

ఓం

పరమాత్మయగు

శ్రీమన్నారాయణునికి

శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రారంభించబడిన
హిందూధర్మరక్షణ ప్రణాళికక్రింద
ఇయ్యబడిన విరాళముతో
ముద్రించబడినది.

రామా యు ణ సు ధ

(మథనము)

: కొన్ని చర్చనీయములు ;

రాముని అయనమును మార్గమును అనగా రామాయణమును పరిశోధించి మధించి రామాయణ తత్త్వమును తెలిసికొని ఆ సుధను ఆస్వాదించవలసియున్నది. ఈ రామాయణము ఆదికావ్యము. రామాయణ రచనకు పూర్వము వేదములలోనేగాని లోకములో ఛందస్సు పద్యరచనలేదు. తమసానదీతీరమున చెట్టుపైని కొమ్మమీదనున్న పక్షులజంటలో ఒకవక్షిని బోయవాడు చంపగాఁ గ్రిందఁబడి రక్తపుడుగులో దొడ్లుచున్న వక్షిని కళ్ళారఁజూచి దుఃఖింపవచ్చిన శోకమె శ్లోకమైనది.

మానిషాదః ప్రతిష్ఠాంత్య, మగమః శాశ్వతీస్సమాః

యత్రోంచ మిధునాదేక మవధీః కామమోహితం॥

ఓ నిషాదః క్రౌంచపక్షుల జంటలో కామియైన యొకవక్షిని జంపితివిగాన నీవెంతోకాలము ఉండవు. అని యప్రయత్నముగా వేదఛందస్సులలో మునిగితిమి వాల్మీకినోట వెలువడినది. దీనిలో “ఓ లక్ష్మీవతి! రాక్షసుల జంటలో కామాంధుడైన యొకనిజంపితివిగాన శాశ్వత ప్రతిష్ఠను పొందుము” అనునర్థము స్ఫురించినది. ఈ స్ఫురించిన యర్థమునుబట్టి బ్రహ్మ గోచరించి “నారదునివల్ల విన్న రాముని చరిత్రను పై విధమైన శ్లోకములతో వ్రాయు” మని చెప్పగా వాల్మీకి వ్రాసెను. వాల్మీకి మొదట వ్యాధుఁడుగానుండి నారదుని యువదేశముచే ఋషియ్యైసనుకథ ఎంతవఱకు సత్యమో చెప్పజాలము. వాల్మీకి అనగా వల్మీకము (పుట్ట) నుండి బయలుదేరినవాడు అను వ్యుత్పత్తినిబట్టి యీతని జీవితము ఊహించి యుండవచ్చును. ఏదియేమైనను మహర్షియును మహాకవియునగు వాల్మీకినుండి వచ్చిన రాముని యయనముమార్గము-రామాయణము జగత్ప్రసిద్ధమైనది. ‘నీనోటనుండివచ్చిన ప్రతిమాట సత్యమే. లేకమైనను అసృతము ఉండదని బ్రహ్మ చెప్పనేచెప్పెను. అందుకనియే’ రామాయణమంతయు సరిగా జరిగినదె. రామాదులు మాటాడిన

శ్రీ తిరుపతి దేవస్థానమువారిచే ప్రారంభించబడిన
హిందూధర్మరక్షణ ప్రణాళికక్రింద
ఇయ్యబడిన విరాళముతో
ముద్రించబడినది.

“ఇతి సీతాచ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః
అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్
తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్
ఆస్యతా మితిచోవాచ స్వాగతంతు నివేద్యచ.

అయోధ్యాకాండ 58-16, 17

ఈ వాల్మీకియే రామాయణ కర్తయై యుండవచ్చును. భరతుడు వచ్చి పామకలను పట్టుకొని వెళ్లువరకు సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటములోనే యుండిరి. మొదటిలోఁదక్క నింకెప్పుడును వాల్మీకిసంగతి రాలేదు. చివర యాత్తరకాండలో మాత్రము వచ్చినది. రాముని రాకవల్ల రాక్షసులు వచ్చుచుండుటచే ఋషులు భయపడుచుండుట జరిగినది. రాముఁడు అక్కడ ఋషులకు కష్టములేకుండుటకై ఆచోటువిడిచి అగస్త్యాశ్రమమునకు వచ్చి యక్కడనుండి దండకాటవికి వచ్చెను. సీతారామ లక్ష్మణులు వచ్చివెళ్ళిన కొంత కాలమునకు నారదుడు వచ్చుటయు వాల్మీకి యడిగిన ప్రశ్నలకు నారదుఁడు రామునిచరిత్ర చెప్పుటయు జరిగియుండవచ్చును.

“రామః సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరాప్తవాన్”

(బాలకాండ)

రాముఁడు రావణునిజంపి సీతనుపొంది మరల రాజ్యము పొందెను అని చెప్పి

“రామోరాజ్య ముపాసిత్యా బ్రహ్మలోకంగమిష్యతి”

పదునొకండువేల యేండ్లు రాజ్యము పాలించి బ్రహ్మలోకము పొందును. అని చెప్పెను. దీనిని జట్టి వాల్మీకికి నారదుడు ప్రారంభము నుండి వట్టాభిషేకము వరకు చెప్పెనని తరువాతఁ గొంతకాలము రామాయణము రచించెనని పిదప సీత ఆశ్రమములోనున్నపుడు యాత్తరకాండ రచించెనని మనమూహింపవచ్చును. పిదప కుశలపులు పుట్టుట వారిచే రామాయణము గానము చేయుచుట మొదలగునవి గ్రంథములోనే చెప్పబడెనుగదా.

ప్రతిచూట చేసిన ప్రతివని సత్యమెరుని జగమంతయు నమ్మి తమకు అసంగతముగాఁ దోచిన విషయములను శంకించుట, విమర్శించుటయు జరిగినది. ఇది కవి కల్పితమన్నచో అసలు ప్రశ్నలకు తావేలేదు.

వాల్మీకి వ్రాసిన రామాయణమె అన్నిటికంటె ప్రాచీనము. అసలు రామాయణముకన్న పూర్వము రచితవాఙ్మయమె లేదు. ఉండునన్నను అది దొరకలేదు. అయినపుడు వాల్మీకి రామాయణముకంటె భిన్నమయిన రామాయణములు ఎందుకు వచ్చినవి? రామాయణములో సూచింపఁబడిన విషయము అనుబట్టి యనేకులు రామునిచరిత్ర అనేకరకములుగా వ్రాయుట జరిగినది. వాల్మీకి రామాయణములోని సంగతులకు విరుద్ధముగానున్నవి అప్రమాణములేయని అనకతప్పదు. అధ్యాత్మ రామాయణాది గ్రంథములందు రామునికి అతిమానవ శక్తులున్నట్లు చూపఁబడినది. “నిజమైనసీత అగ్నిలోఁబడెను. మాయాసీత అగ్నినుండి కెడలెను. ఆ సీతను రావణుడు దొంగిలించినట్లును, చివర అగ్నిలో మాయసీత పడినట్లును, నిజమైనసీత అగ్నినుండి వచ్చినట్లును ఇది సీతారాములకి తెలియు”నని కల్పితము. రాముడు తాను మానవుఁడననుకొన్న పుడేకాని రావణునిచంపుట కుదురదు. వాల్మీకి రాముని పూర్ణమానవునిగా చూపినాఁడు. ఏవైన రామునికి బలహీనతలు మొదటఁ గలిగినను వానిని అధిగమించినట్లు కనిపించును.

—: రా మ య ణ ర చ న :—

అసలు రాముని చరిత్ర జరుగుటకుముందే ఈ రామాయణము వ్రాయఁబడినదను వాదము బయలుదేరుటవలకు జరిగినది.

కైక కోరిన పరముల ప్రకారము సీతారామ అష్టబాలు అత్రియాశ్రమమునుండి చిత్రకూటగిరి దగ్గఱకు వెళ్ళిరి. అక్కడ వాల్మీకి యాశ్రమమునకు వెళ్ళి వాల్మీకికి నమస్కరించిరి. వాల్మీకి వారిని గౌరవించి కూర్చుండమని చెప్పి స్వాగతమిచ్చెను. పిదప వాల్మీకికి నివేదించి అక్కడ వర్ణకాల నిర్మించుకొనిరి.

“ఇతి సీతాచ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః
అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్
తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్
ఆస్యతా మితిచోవాచ స్వాగతంతు నివేద్యచ.

అయోధ్యాకాండ 56-16, 17

ఈ వాల్మీకియే రామాయణ కర్తయై యుండవచ్చును. భరతుడు వచ్చి పామకలను పట్టుకొని వెళ్లువరకు సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూటములోనే యుండిరి. మొదటిలోఁదక్క నింకెపుడును వాల్మీకిసంగతి రాలేదు. చివర ఊత్తరకాండలో మాత్రము వచ్చినది. రాముని రాకవల్ల రాక్షసులు వచ్చుచుండుటచే ఋషులు భయపడుచుండుట జరిగినది. రాముఁడు అక్కడ ఋషులకు కష్టములేకుండుటకై ఆ చోటువిడిచి అగస్త్యాశ్రమమునకు వచ్చి యక్కడనుండి దండకాటవికి వచ్చెను. సీతారామ లక్ష్మణులు వచ్చిపెళ్ళిన కొంత కాలమునకు నారదుడు వచ్చుటయు వాల్మీకి చుడిగిన ప్రశ్నలకు నారదుఁడు రామునిచరిత్ర చెప్పుటయు జరిగియుండవచ్చును.

“రామః సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరాప్తవాన్”

(బాలకాండ)

రాముఁడు రావణునిజంపి సీతనుపొంది మరల రాజ్యము పొందెను అని చెప్పి

“రామోరాజ్య ముపాసిత్యా బ్రహ్మలోకంగమిష్యతి”

పదునొకండువేల యేండ్లు రాజ్యము పాలించి బ్రహ్మలోకము పొందును. అని చెప్పెను. దీనిని బట్టి వాల్మీకికి నారదుడు ప్రారంభము నుండి వట్టాభిషేకము వరకు చెప్పినని తరువాతఁ గొంతకాలము రామాయణము రచించెనని విదవ సీత ఆశ్రమములోనున్నపుడు ఊత్తరకాండ రచించెనని మనమూహింపవచ్చును. విదవ కుశలపులు పుట్టుట వారిచే రామాయణము గానము చేయుచుట మొదలగునవి గ్రంథములోనే చెప్పబడెనుగదా.

—: రామాణమున కాండలెన్ని :—

పాద్యపురాణములో పాతాళఖండము 17వ ఆధ్యాయములో ఇటు చెప్పబడినది.

“షట్కాండాని సురమ్యాణి యత్రరామాయణేనఘ
బాలమారణ్యకం చాన్యత్కిష్కింధం సుందరం తథా
యుష్మత్తరమన్యచ్చ షడేతాని మహామతే.

అనఘ! రామాయణములో ఆఱుకాండలు రమ్యమైనవి. బాలకాండ అరణ్యకాండ, కిష్కింధకాండ, సుందరకాండ, యుద్ధకాండ, ఉత్తరకాండ అని ఇవి ఆఱుకాండలు అని, ఆయోధ్యకాండ వేరుగాఁ బరిగణింపక బాలకాండలోనే అంతర్భవింపఁ జేసిరి.

చతుర్వింశతి సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవాన్ ఋషిః
తథా నగ్గ శతాన్వంశ, షట్కాండాని తథోత్తరం

బాల|| 4-1

అనుశ్లోకమునుబట్టి 24 వేలశ్లోకములు 5వందలనగ్గలు, ఆఱు కాండలు. మఱియు ఉత్తరకాండ వాల్మీకిఋషి రచించెను. అనుదానినిబట్టి ఆయోధ్యకాండ వేఱుగా పరిగణింపబడిఆఱుకాండలును, ఉత్తరకాండయు అనిచెప్పెను. దీనిని బట్టి ఆయోధ్యకాండనుగూడ వేఱుగాగ్రహించినట్లు తేలుచున్నది. కాన ఉత్తర కాండతో ఏడుకాండలగును.

—: శాంత—దశరథుని కూతురు :—

రామాయణములో వాల్మీకి కొన్ని విషయములను సూచించి వదలి పెట్టును. వానిని మనమూహింపవలయును. దశరథునికి కౌసల్యయందు శాంతయును కుమార్తె కలిగినట్లును ఆమెను రాకుమారునికియఁబోగా పరశు రాముఁడువచ్చి ఈమెను రాకుమారునికియవలదని మునికుమారునికిమ్మనగా అప్పుడామెను రోమపాదునికి పెంపుడు కుమార్తెగానిచ్చెననియు పిదప ఆమెను ఋశ్యశృంగుఁడు గ్రహించినట్లు చెప్పెవరు. ఆ ఋశ్యశృంగుడే పుత్రకామేష్టి చేయించినట్లు పుత్రులు కలిగినటులు ఉన్నకథ మనకు తెలిసినదే.

—: పా య స ము—వి భా గ ము :—

పుత్రకామేష్టిలో ఒక యజ్ఞపురుషుడు పాయసమును దశరథునికిచ్చెను దశరథుఁడా పాయసములో సగము కౌశల్యకిచ్చి మిగిలిన సగము మరల సగముచేసి దానిని సుమిత్రకిచ్చెను. ఆ మిగిలిన సగమును మరల సగముచేసి కైకకిచ్చి చివర మిగిలిన సగమును కైకకంటె సుమిత్ర పెద్దదికాన కైకకంటె తేడా చూపుటకై విశేషజ్ఞుడగురాజు మరల సుమిత్రకిచ్చివేసెను. ఈ విధముగా కౌశల్యకు సగము సుమిత్రకు పావు, మరల ఎనిమిదవ వంతు, కైకకు ఎనిమిదవ వంతు అయ్యెను.

ఇటులు చెప్పుకొన్నపుడు

భరతోనామ కైకేయాంజణ్ణి సత్యపరాక్రమః
సాక్షాద్విష్టో శ్చతుర్భాగః సర్వైఃసముదితో గుణైః

సత్యపరాక్రముడగు భరతుడు సాక్షాద్విష్టువునకు నాల్గవ యంశవాఁడు.

సర్వ గుణములు గలవాఁడు. సాక్షాత్తు విష్టువునకు ఇట ఎనిమిదంశ వాఁడు పాయసమును బట్టి యయ్యెనుగాన నాల్గవయంశవా డెటు అయ్యెనని ప్రశ్న వచ్చుచున్నది కాని ఇక్కడ సాక్షాత్తు విష్టువునకు అనుచోట విష్టువు సాక్షాత్తు అవతరించిన సగము అంశయైన రామునకు నాల్గవ యంశవాడు అని యర్థము చెప్పుకొన్నచో ఈ విరోధము ఉండదు. ఇదే యన్నిటి కంటె మంచిదిగా వ్యాఖ్యాన కర్తలు అంగీకరించిరి.

అథ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాఽజనయ త్సుతౌ
వీరౌ సర్వాస్త్ర కుశలో విష్టోరథ సమన్వితౌ,

బాల 18-73

ఇక్కడ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు విష్టువునకు అనఁగా అవతరించిన రామునికి సగము, సగములో సగ భాగము కలవారని భావము. ఇక్కడ అర్థ

శబ్దమునకు ఆ సగము అని కాక అంశము అని చెప్పుకొని పుష్టువున కంశలు అని వ్యాఖ్యానకర్తలు సమన్వయించిరి.

రాముని తరువాత భరతుఁడు పుట్టెను

కౌసల్యాఽజనయద్రామం సర్వలక్షణ సంయుతం. బాల 18-11
అని రాముని జననము తరువాత

భరతోనామ కైకేయ్యాబజ్ఞే సత్యపరాక్రమః. బాల 18-12

సత్యపరాక్రముడైన భరతుఁడు కైకకు పుట్టెను అని చెప్పబడెను రాముని తరువాత భరతుఁడు పుట్టెనని గ్రహింపవలయును.

భరతాదేవ రామస్య రాజ్య సాధారణాద్భయం
తద్విచింత్య విషణ్ణాస్మి.

అని మంధర రామునికి భరతునివల్ల నె రాజ్యభాగ సామ్యమును బట్టి భయము. అందు అది ఆలోచించి రాముడు భరతుని కేమి చేయునా అని భయపడు చున్నానని అన్నది. దీనిని బట్టి రాముని పిదప భరతుడె పుట్టెనని తెలియుచున్నది.

శక్యముద్ధర్తుం నసంఖ్యే భరతానుజః. యుద్ధ 59-11౬

రామేణాపి పరిష్వలక్తో లక్ష్మణేనాభివాదితః. యుద్ధ ౩-8

యుద్ధములో భరతుని తమ్ముడగు లక్ష్మణుడు ఉద్ధరింప శక్యముగాని వాఁడు అనుచోట లక్ష్మణుఁడు భరతునితమ్ముడనెను. లక్ష్మణునిచే నమస్కరింప బడినవాడు. అను వీనినిబట్టి భరతుఁడు లక్ష్మణునికంటె పెద్ద అని గ్రహింప వలెను. వీనికి భిన్నముగా నున్నవి మరొక రీతిగా పరిపుచ్చుకొనవలెను.

సీతారాముల వయస్సు

యాగ రక్షణకై రాముని పంచమని దశరథుని విశ్వామిత్రుడు డడిగెను.
అప్పుడు

ఊన పోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః. బాల 20-2

రాముడు పదునారేండ్లు నిండనివాడు. ఎటు వంపుడును అని దశరథుడు
డనెను. అనగా నాలుగేండ్లు తక్కువ గలవాడు 12 ఏండ్లవాడు అని యను
కొనవలెను. కనుకనే మారీచుడు రావణునితో రాముని శక్తిగురించి చెప్పుచు

ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిం
బాలో ద్వాదశవర్షోఽయ మకృతాస్త్రశ్చ రామవః. అరణ్య 18-6

నా కుమారుడు అస్త్ర పాటపము లేనివాడు 12 ఏండ్లవాడు అని దశర
థుడు మహాభాగుడైన విశ్వామిత్రునికి చెప్పెను. దానినిబట్టి రామునికి 12
ఏండ్ల యున్నవనుకొనెను. మరియు సీత అడవిలో రావణునితో నిట్లు అనెను.

ఉషిత్వా ద్వాదశసమా ఇక్షాకూడాం నివేశనే
భంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామ సమృద్ధిని
తత స్త్రయోదశేవర్షే రాజామంత్రయత ప్రభుః
మమభర్తా మహాతీజా వయసా పంచవింశకః, అరణ్య 47

ఇక్షాకుల యింట వన్నెండేండ్లు భోగములు అనుభవించుచుండగా
పదుమూడవయేట రాజు వనవాస సంకల్పము చేసెను. నా భర్తకు అప్పుడు
ఇరువదియైదుయేండ్లు అనెను. విశ్వామిత్రుడు యాగరక్షణకై తీసికొని వెళ్లి
మిథిలకు వెళ్లి వివాహము జరపెను. అప్పుడు 12 ఏండ్లు. వివాహమైన పిదప
12 ఏండ్లు ఇక్షాకుల యింటిలో నుండెను. 13వ ఏట వివాహము. కనుక 12
ఏండ్లు, 13 ఏండ్లు కలుపగా 25 ఏండ్లు వనవాసమునాటి కనెను. ఇంక వనవా
సము 13 ఏండ్లయ్యెను కనుక రామునికి సీతను రావణుడు డెత్తికొనిపోవునప్పు
టికి 38 ఏండ్లు అని తేలినది. ఇంక కౌసల్య రాముడు వనవాసమునకు వెళ్లు
నప్పుడు

దశన ప్రచ వర్షాణి తవ జాతస్య రాఘవః.

అయోధ్య 20-11

నీవు పుట్టి పదునేడు ఏండ్లు అయినవిరాను. వనవాసమునకు వెళ్లనపుడు రామునికి 25 ఏండ్లు ఉండగా పదునేడు ఏండ్లు అని కొనల్య ఎట్లన్నది అనగా మొదటి జన్మ నుండికాక (అప్పుడు రామునికి ఎనిమిదేండ్లు) రెండవ జన్మ యగు ఉపనయన కాలమునుండి చెప్పెననియు అనుకొనవలెను. ఈవయసము నాటికి 8 ఏండ్లు పిదగ పదునేడేండ్లు అయినపి గాన ఎనిమిది పదునేడు కలిపిన ఇరువది యైదు అని సమన్వయించుకొనవలయును.

సీ త వ య స్సు

రావణుడు సీత నెత్తుకొనిపోవుటకు సన్యాసి వేషముతో వచ్చినపు డిట్లు అన్నది.

అష్టాదశ వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే.

అరణ్య 47

పదునెనిమిదేండ్లు నా జన్మయందు లెక్కింపబడున్నవి. ఇంక తాను వన్నెండు ఏండ్లు ఇక్ష్వాకులయింట భోగములను అనుభవించినట్లు పై వాక్యములవలన తెలియుచున్నది, పదునెనిమిదేండ్లలో వన్నెండేండ్లు తీసివేయుగా వివాహ కాలమునకు అయిదేండ్లు ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని సీత అనసూయతో

పతి సంయోగ సులభం వయో వృష్ట్యాతు మే పితా

చింతామగమద్దీనో విత్తనాశాది వాధ్వగః.

అయోధ్య 118-24

పతితో కలియుటకు వయస్సువచ్చినట్లుచూచి నా తండ్రి ధనము పోయిన బాటసారి వలె దుఃఖించెను. అని చెప్పిన దానినిబట్టి సీతకు వివాహ కాలమునకు 12 ఏండ్లు ఉన్నవనవలయును. అయితే 18 ఏండ్లు అని రావణునితో నెట్లు చెప్పెను. అనగా సీత జనకునికి దొరకకముందు పెద్దెలో 6 ఏండ్లు ఉన్నదనవలెను. ఈ యారేండ్లు కలిపిన 24 ఏండ్లు అగును. తరువాత ఏండ్లు వనవాస సమయము కాన 25 ఏండ్లు అగును. వనవాసపు ఏండ్లు 13 కలిపినచో సీతకు 38 ఏండ్లు గును. ఇట్లు చెప్పకొన్నచో పై మాటలు సరిపోవును.

తై క వ ర ము లు

కుమారులందఱకు పెండ్లియయిన తరువాత భర్తలుఁడు భ్రతఃఘ్న నితోఁగూడ మేనమామ యింటికి వెళ్ళియుండెను. రాముడు గుణాభిరామని ప్రజలకు రామునిమీద అనురాగము గలిగినది. దశరథుడు రామునికి వట్టాభిషేకము చేయవలెనని కోరెను. ప్రజలను సామంతులను వారి యభిప్రాయములను గొనుటకు పిలిచెను. కేకయరాజును జనకమహారాజును పిలువలేదు. వారి దేశములు దూరము. అభిషేకము తొందరగా రావలయును. వారు తరువాత ఈ సంగతి విందురులే యని యనుకొనెను. కేకయరాజును పిలువకపోవుటలో ఏదైన భయమున్నదేమో. తనకో దుర్నిమిత్తములు కనిపించుచున్నవి. రాముని పిలిచి యిట్లు అనెను.

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః
తావ దేవాభిషేక స్తే ప్రాప్తకాలో మతోమమ॥

ఈ పురమునుండి వెళ్ళి వరదేశములో భరతుడు ఉన్నంతలోనే రామునికి అభిషేకము చేయవలసి యున్నది.

కామంఘలు సతాంవృతై భాతాతే భరతః స్థితః
జేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః
కింతు చిత్తం మనుష్యాణా మనిత్య మితిమేమతిః

అయోధ్య-4-28, 27.

ని సోదరుఁడు భరతుఁడు పూర్తిగా సత్ప్రసన్నుడనైయున్నాడు. జేష్ఠుడైన నిన్నునుసరించువాఁడు, ధర్మాత్ముఁడు, జితేంద్రియుఁడు గాని మనుష్యుల మనస్సు స్థిరముగానుండదని నాయుద్దేశము. అని దశరథుఁడు అనెను ఇట్లు ఎందుకు అనవలసి వచ్చినది. వాల్మీకి కొన్ని విషయములు నూచించి వదలుచుండును. తైకను వివాహమాడునపుడు కేకయరాజు తన కుమార్తెకు పుట్టినవానికి రాజ్యమిచ్చినచో నా కుమార్తెను ఇచ్చెదనని పురోహితుని ద్వారా తెలువగ దశరథుఁడు

వివాహస్తు మహాభీష్టో నపుత్రే రాజ్యమర్పణం
యదిచేన్మమ పుత్రాశ్చ భవిష్యంతి హ్యపుత్రిణః
తేచాన్య వంశన్య మర్యాదాంచ కుమారకాః
న్మత్యజంతి మహాత్మాస స్వాదా విజ్ఞాకునాకృతాం॥

- ఉమాసంహిత

కైకను వివాహమాడుట యిష్టమె కాని కైకపుత్రునికి రాజ్యమిచ్చుట నాకిష్టము గాదు. పుత్రులులేని నాకేకనుక పుత్రులు పుట్టిఉచో వాడు ఇజ్ఞాకులు చేసిన మర్యాదను కాపాడకపోరు. జ్యేష్ఠునికే రాజ్యమివ్వ అంగీకరింతురు అని తలచి

యథా వదసి భోవిప్ర తథేవ కరవాణ్యహం
పట్టాభిషేకసమయే భవేమిం స్మారితోమది
త్వయా వాక్యేన భూపా తదాచేత్కరవాణ్యహం
ఇత్థం ప్రతిజ్ఞా మకరోమ్యివాహ గ్రహణేనృపః
తస్మాద్దిస్మి స్మరవ్యాప్తే సదోషోస్తి శుభావనే.

- ఉమాసంహిత

ఓ విప్రా! యజ్ఞీ చేయుచును కాని పట్టాభిషేక సమయమున నాకు జ్ఞాపకము చేసినచో నీ వాక్యము ప్రకారము చేయుచును. అని రాజు ప్రతిజ్ఞచేసెను. కనుక ఎవరు జ్ఞాపకము చేయలేదు కనుక రాజులో దోషములేదు. అని ఉమాసంహితలోఁ జెప్పఁబడినది. ఇట్లు ఎవరై నను జ్ఞాపకము చేయుదు రని భరతుని విషయములో రాజు భయపడినట్లు కవి సూచించెను.

ఈ విషయము మంధరయొనను జ్ఞాపకము చేయలేదు. రాముని పట్టాభి షేకపునంగతి మంధరవిని కైకతోఁ జెప్పగా కైక “ఎంత మంచిమాట చెప్పి తివి” నాకు భరతుడొకటి రాముడొకటి నా సంతోషముతో మంధరకు హారము ఐహాకరింపగా దానిని నేలపై కొట్టి మంధర నీనపతి కౌసల్యవల్ల నీకుఁజిక్కు పచ్చును. రాముడు నీ కొడుకును తనకడులేకుండుటకై చంపింప గలడని దుర్బోధచేయుటచే కైక సరేయన్నది. మంధర వివాహపునాటి షరతును జ్ఞాప కము చేయక శంఖరాసుర యుద్ధసమయములో దశరథుఁడిచ్చిన రెండు వర ములను కోరమన్నది. షరతు ప్రకారమైతే భరతునికి రాజ్యమొకటి సిద్ధించును రామునివల్ల భయము ఉండనే యున్నది. రామునినే ప్రజలు రాజుగా అంగీక రించెదరేమో అనితలచి కాఁబోలు శంఖరాసుర యుద్ధసమయమున ఇచ్చిన వరములనే కోరునట్లు చేసినది. రెండవవరముచే రాముని వనవాసము కోరు నటు చేసినదని యనుకొనవలెను. సరే కైక వివాహకాలపు షరతు రామునికి

తెలియునా? తెలిసినచో తన వట్టాభిషేకముకెలులు ఒప్పుకొనెను. భవతుఁడు రాముని వనవాసము విని మఃఖించి తల్లిని నిందించి రాముని తీసికొనివచ్చుటకు వెళ్ళి రమ్మని ప్రార్థించి బలవంతపెట్టఁగా చివర- “మన తండ్రి నీ తల్లికి పెండ్లిలో రాజ్యము బొక్కముగా నిచ్చెద” ననెను. కాన రాముని కిది తెలిసియు తండ్రి యాజ్ఞచే అభిషేకమున కంగీకరించెనని గ్రహింపవలెను.
రాముఁడు ఏకవత్సీప్రతుఁడు

రాముఁడు ఏకవత్సీప్రతుఁడా కాఁడా? అను విషయములోఁగూడ విసుర్గులు బయలుదేరినవి. ఇందు కీ క్రిందివి ప్రమాణముగా తోచుచున్నవి.

హృష్టాఃఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః. అయోధ్య 12-12.

రాముని గొప్ప స్త్రీలు వట్టాభిషేకమునకు సంతోషింతురు అని మంధర అన్నది, స్త్రీలు అని బహువచనముచే ఎక్కువ భార్యలున్నారని తోచును కాని ఇది మంధర చేసిన పరిహాసము గావ ఇది ప్రమాణము గాదు. ఇట్లే

సుత్యుభేమాపధానేషు శేతే చందన రూషితః

వీజ్యమానో మహర్థాఖిః స్త్రీభిర్భుమ సుతోత్తమః. అయోధ్య 42-12

చందనము పూసికొని సుఖమైన తల.గడలపైఁ పరుండి మహర్థులగు స్త్రీలచే విసరఁబడు నా కొడు కెట్లు అడవిలో నుండఁగలఁడని దశరథుఁడు విలపించెను. స్త్రీలనఁగా పరిచారికలని కాని భార్యలని కాదు. కాన ఇదియు రాముఁడు బహువత్సీకుండు అనుటకు ప్రమాణముకాదు. ఇట్లే సీత

పితుర్నిదేశం నియుమేన కృత్వా

వనాన్నివృత్త శ్చరిత ప్రతశ్చ

స్త్రీభిశ్చ మన్యే విపులేక్షదాభి

స్త్ర్యం రంస్యసే వీతభయః కృతార్థః.

సుందర 27.

సీత అశోకవనితో తాను చనిపోవగా తండ్రియాజ్ఞను పాలించి వనవాస వ్రతము పూర్తిచేసి అనేక స్త్రీలతో నుఖింతువు.” అన్నమాట పూర్వపు సంగతి

కాదు. తాను చనిపోయిన తరువాత రాముడు అనేక స్త్రీలను పెండ్లిచేసుకొను నేమో. అని దుఃఖావేగముతో అన్న పలుకులు గాన అవియు బహు పట్టిత్వమును సాధింపవు. ఇక

భుజైః పరమ నారీణాం పరివృష్ట మనేకథా.

యుద్ధ 21-3

పరస్త్రీల భుజములచే అనేక వర్యాయములు పరివృష్టము రామ భుజము అన్నది పరిచారికలచే పరివృష్టము అనియే గ్రహింపఁదగినది. కనుకనే ఉత్తర కాండమున సీతా త్యాగము పిదప

ఇష్యుణ్ణో రఘువతిః పుత్రద్వయ సమన్వితః

స సీతాయాః పరాం భార్యాం వప్రవే రఘునందనః. ఉత్తర 99-8.

యజ్ఞముచేసిన రాముడు పుత్రులతోఁగూడినవాఁడై సీతకంటె వేఱుగా ఇంకొక భార్యను వరింపలేదు. అని వాల్మీకి చెప్పెను. మఱియు

కాంచనీం మమవత్సీం దీక్షర్థాం యజ్ఞ కర్మణి

అగ్రతో భరతః కృత్వా గచ్ఛ త్యగ్రే మహాయశాః. ఉత్తర 91-7.

నా జార్య బంగారు ప్రతిమను యజ్ఞకర్మలో దీక్షకు తగినదానిని మహాయశుఁడు భరతుఁడు ముందుంచుకొని వెళ్ళును. అని రాముఁ డన్నదియు దీనిని ధ్రువపఱచుచున్నది.

రాముడు సత్యపరాక్రముడు

రాముడు సత్యమె పరాక్రమముగాఁ గలవాఁడు. ఆడిన మాట తప్పని వాఁడు. “రాజు దళరథుఁడు చెప్పినది శుభమైనను అశుభమైనను చేయుదువా” అని కైక రామునితో అనగా “రాజు చెప్పినచో అగ్నిలోఁ బడెదను. విషమై నను త్రాగెదను. సముద్రములో ఉడికెనను. రాజున కిష్టమైవది రాముఁడు చేయును. రాముఁడు ఎప్పుడును రెండు మాటాడఁడు.” అనును. అప్పుడు తన కిచ్చిన రెండు వరముల సంగతి కైక చెప్పఁగా “ఈమాత్రపు దానికి తండ్రీ

నాతో చెప్పరాదా, నాతో మాబాడఁ దేలి, ఈ విచార మేల. తండ్రియె కాదు, నీవు చెప్పినను చేయువాడనే అని, తల్లికి సీతకు చెప్పి పెళ్ళిదను” అని వచ్చి బయలుదేరినను. అప్పుడు తల్లి “నేను తల్లిని తల్లిమాట వినవలదా” అనఁగా బ్రతిమాలి, తండ్రి మాటయె యిందఱకు శిరోధార్యమని చెప్పి నెలవు తీసికొని సీతతో “నీవు అత్త మామలకు సేవ చేయుచు అమోఘ్యలో నుండుము. అడవిలో చాల కష్టము లుండును.” అనును. అప్పుడు ఎంత చెప్పినను వినకపోగా అప్పుడు “నీవు మగ వేషము వేసికొన్న స్త్రీ అని మా తండ్రి తలవలేదు.” అని పొరుషముగా సీత అనినది. ఇంక అప్పుడు కాదనలేక సీతను తనతో రమ్మనెను. తనతో లక్ష్మణుఁడు వచ్చెద నన్నాఁడు, సరే అన్నాఁడు. సీతారామలక్ష్మణులు వనమునకు బయలుదేరిరి. సుమంత్రుడు రథముపై ఎక్కించి తోలుచుండెను. వడిగా తోలుమని రాముఁడు అనెను. తోలకు అని దశరథుఁ డనెను. ఇదిఁదిని అప్పుడు రాముఁడు నా తండ్రి బాధ చూడలేను త్వరగా తోలుము. ఒకవేళ తండ్రి నా మాట వినలేదా అన్నచో వినబడలేదు అని తండ్రితో చెప్పు అని రాముఁడు అనెను. ఇది యసత్యము కాదా అని సందేహము కలుగవచ్చును. కాని తాను చేయుదనని మాట యిచ్చినవి చేయకపోయినచో అన్యతమగును.

సత్యంబ్రాయాత్ ప్రియంబ్రాయాత్

నబ్రాయాత్ సత్య మప్రియం.

సత్యము వలుకవలయును. ప్రియము వలుకవలెను. సత్యమైన యప్రియము వలుకరాదు. అని ధర్మము.

అందుచేత చిరకాలము తండ్రి బాధ చూడలేక, ఇది తాను తన నోటితో చెప్పుటకాదు. ఏదో సర్ది చెప్పుట కలు సూతుని చెప్పుము అనెను. ఇది యసత్యముగా రాముఁడు తలఁపలేదనుకొనవలయును.

ఇట్టి హనుమంతునిజూపి రాక్షసస్త్రీలు ఈతడెవరు? అని సీతను తఱచి అడుగుదురు. అప్పుడు “ఇట్టి మోసములు తెలిసిన మీకుగాని నాకేమి తెలియును పాముకు కాళ్ళు ఉన్నవోలేవో పాముకుగాని నాకేమి తెలియును అనును. ఇది పైదానివంటిదే.

రామునిజూచి గుహుండు శోకించి ఈ వనరాజ్యమంతయు నీదే. దీనిని పాలించుచు సుఖముగా ఉండుమనెను. “నేను కైకతో అడవిలో దొరకువానినే తినుచు ఉండునంటిని. కనుక నీవిచ్చినవి గ్రహింప” నని గుహునితో చెప్పి అక్షులుడు తెచ్చిన నీళ్ళేత్రాగి ఆ మొదటి దినము వనమున గడపెను.

భరతుండు రామునిఁ దీసికొనివెళ్లుటకు వనమునకువెళ్ళి మాఅమ్మ అంగీకరించినది. నేను నీకు రాజ్యమును ఇచ్చుచున్నాను గ్రహింపుమనెను. నేను అందఱిముందు వనవాస ప్రతిజ్ఞచేసి తండ్రిపొయిన తరువాత అందఱునచ్చి రాజ్యము ఏలుమన్నచో నేను అయోధ్యకు వచ్చినచో జనమేమందురు. నేను అన్నమాట ప్రకారము చేసితిరదను. నీ వాటా ప్రకారము రాజ్యమేలు, నేను వన వాసుము చేయుట అనిచెప్పి చివరకు తనపొదుకలనిచ్చెను. ఈ యన్నిటిలోను సత్యము తూచా తప్పక రాముడుఆచరించెను.

రాముండు మానవహృదయము కలవాడు. అతనికి సుఖములన్నియు ఇష్టమేకాని కర్తవ్యముముందు సుఖములను త్రోసివైచును.

విరాధుండు మొదలైనవారు సీతను అపహరించి తీసికొనిపోగా ~~అతని~~ దానింపకామా కైకేయి, సంపూర్ణాకామా, కైక కోరిక శోడు తీరినది. కైక కోరిక పూర్తిగా తీరినది అనును. కాని కర్తవ్యస్థితిలో పెనుకాడలేదు. ఇంకను వనవాసపు మొదటగూడ ఇట్లేయనును.

—: వాలిని చాటుగాఁజంపుట అన్యాయముకాదా :—

సీతను రావణుండు హరించిన తరువాత సీతను వెదకుచు ఋశ్యమూకము చేరి సుగ్రీవునితో సఖ్యముచేసి “వాలినిచంపి నీకు రాజ్యమిప్పింతును. సీతను వెదకించి నాకు సాయము చేయుము” అనును. వాలిసుగ్రీవులు యుద్ధము చేయుచుండగా చెట్టుమాటునుండి బాణమువేసి వాలిని చంపును. అప్పుడు చాటు నుండి చంపిన వంచకుడవు అని వాలి రాముని నిందించును. ఇక్కడ వాలి తన ఎదురుగానుండి యుద్ధము చేయునపుడు ఎదుటివారి బలములో సగము వాలికి వచ్చుననునంతి యుద్ధము వాల్మీకి తననోటితో చెప్పుకొని అట్టి పరమున్నదని రామునికి తెలిసినట్లును, ఎదురుగాబోయి యుద్ధముచేసినచో తనబలములో సగము వాలికి పోవునని రాముండు చెట్టుచాటునుండి కొట్టినట్లును

రాముడు చెట్టుచాటునుండి కొట్టుట నూచించుచున్నది. బ్రహ్మాదులు పరమ లిచ్చుటయు, ఆ పరమములకు పట్టనట్టి యుపాయములుపన్ని రాక్షసాదులను చంపుటయు పురాణప్రసిద్ధము. వారి రాముడు తన్ను చంపినపుడు “నిపు అన్యాయముగా జరిపితివి అనునుగాని తనకు ఎదుటివాని బలమువచ్చును గాన ఈ విధముగ చంపెనుగదా అని యనుకొనడు. పోని తాను అకృత్యములను చేయక యుండునా. తాను అకృత్యములను చేయవచ్చును. రాముడు తన పరమముల షరతులు పట్టుకుండ గొట్టెను అది న్యాయమే అనియు అనుకొనడు. అటులు అనుకొనక ముఖ్యముగా ఇటు ఆక్షేపించును. “నీకు అన్యాయముచేసిన వాడనుగాను. పైగా ఇతరునితో యుద్ధముచేయుచు పరాకుగా నున్నపుడు నన్నీల చంపితిని యాక్షేపించును. దానికి రాముడు ‘సోదరుడు బ్రతికియుండగా ఆతని భార్యను దొంగిలించినందుకు శిక్ష మరణమే. భరతుని రాజ్యములో ఇట్టి అన్యాయము జరుగుటకు వీలులేదు. రాజశాసనము ప్రకారము నేను చంపితిని. పైగా నుగ్రీవునికి వాగ్దానముచేసిన ప్రకారము నిన్ను చంపితిని అనును. “నేను కోతెని తినుటకు వనికిరానుగదా ఏల చాటుగాచంపితివి” అని వారి అన్న దానికి రాజులు వేటాడుదురు. క్రూరమృగములను చంపుటకు ఎదురు, చాటు అను నియమము లేదు అని జవాబుచెప్పి యొప్పించును. ‘ఎదురుగానున్న వాని సగము బలము వాలికి వచ్చు’ నను వరమున్నదన్నపుడు చాటుగా రాముడు చంపుట అన్యాయము అని విమర్శకులనరని యనుకొందును.

పూర్వకథలలో శాపములు, వరములు ఉన్నవి. ఆ శాపాదుల ప్రకారము యిప్పుడు జరుగుటలేదని మనము వానిని నమ్ముము. మనము విమర్శించునపుడు కథలలోగాని చరిత్రలలోగాని కవులు చెప్పినవి పరిగానమ్మి విమర్శింపవలసి యుండును. ఎదురుగానున్న వానిబలము వాలికివచ్చునని నమ్మునపుడు దుష్టుని వాలినిచాటుగా చంపుటయు న్యాయమే అనవలయును. సీత అగ్నిలోఁబడినది. ఆమె పావిత్ర్యమునుబట్టి ఆమెకు ఏమియు కష్టము కలుగలేదు. ఇత్యాదులుకూడ పై వానివంటివే.

హనుమంతుడు వచ్చి సీతకు రాముని జయము, రావణ సంహారమును చెప్పి నిన్ను బాధలుపెట్టిన యా రాక్షసస్త్రీలను చంపెదను సెలవిమ్ముఅనును, అప్పుడు సీత యిట్లునును. ‘పాపము ఈ రాక్షసస్త్రీలు. రావణుని చాస్యములో నున్నపుడు నన్ను బాధించిరి. వీరు రావణుని బానిసలు కనుక బాధించిరి. ఇప్పుడు రావణుడు హతుడయ్యెను. నన్నింక వీరు బాధింపదు. లోకములో

ప్రభువు చెప్పినట్లు దాసదాసీలు చేయుదురు. అది వారితప్పుగాదుగాన వారిని బాధింపవలదని యనును.

రాముడు సీతను తీసికొనిరమ్మని విభీషణుని పంపగా “నేనిట్టి స్నానము చేయక వచ్చెదను” అనును. అప్పుడు రామునియాజ్ఞ ప్రకారము చేయుట మన విధి. స్నానముచేసి యలంకరించుకొని రమ్మనును. సరే అట్లే యని సీత స్నానముచేసి అలంకరించుకొని వచ్చును.

—: రాముని మానవత్వము :—

అప్పుడు సీతనుచూచి రాముడు నీకై నేను జయింపలేదు దుష్టసంహారము చేసితిని. నీకిష్టము వచ్చినట్లు వెళ్ళవచ్చును.” అని రాముడు సామాన్య పురుషునివలె అనును.

అప్పుడు నీవు నా సంగతి తెలిసియు ఇట్లు అనవచ్చునా? ఎవరో ఒక దుష్ట స్త్రీనిబట్టి స్త్రీజాతినంతటినిబట్టి అవమానించుచున్నావు. అని సీత ~~అతని~~ ముతో గట్టిగా అని లక్ష్యముని చితిపేర్చుమని ప్రవేశించును.

—: సముద్రముపై ని రాముడు సేతువు గట్టుట :—

రాముడు దారి యిచ్చుటకు సముద్రునిమీద బ్రహ్మాస్త్రము వేయబోగా సముద్రుడు వచ్చి “రామా! భూమ్యాది భూతములు శాశ్వతముగా సృభావము గనే యుండును. నలుడు విశ్వకర్మ కొడుకు సేతువును గట్టగలడు, ఆ సేతువును దాల్తును” అనగా నలుని పిలిచి రాముడు సేతువు గట్టించును. అప్పుడు నలుని మాట వలన వానరులు పర్వత శిలలను సాల వృక్షములను వేసి సముద్రమును పూరించిరి. త్రాళ్ళతో గట్టిరి. కర్రలు వైచిరి. మొదటినాడు 14 యోజనములు రెండవనాడు 20 యోజనములు, మూడవనాడు 21 యోజనములు, నాల్గవనాడు 24 యోజనములు. అయిదవనాడు 36 యోజనములు కట్టిరి. ఈ విధముగా అయిదు రోజులలో సేతువు పూర్తియైనది.

—: ఇంద్రజిత్తు కథ :—

ఇంద్రజిత్తునకు “14 ఏండులు నిద్రాహారములు లేనివాడే చంపగల” డని వరమున్నది. ఇది వాల్మీకి సూచింపలేదు. 14 ఏండులు వనములో సీతారాముల సేవలో నిద్రాహారములు లేని లక్ష్మణుడు చంపునని వాసిష్ఠ రామాయణములో గలదు.

రావణునికి వేదవతి, నందికేశ్వరుడు. నలకూబరుడు, రంభలు ఇచ్చిన శాపములనుబట్టి రావణుడు సీతకు హని ఏమియు చేయలేకపోయెను. ఆ శాపములు రావణుని వరములకంటె బలిష్ఠము అని గ్రహింపవలయును.

—: సీత పూర్వ జన్మలో వేదవతి :—

వేదవతితండ్రి కుశధ్వజుడు. ఆమె విష్ణువును వివాహముచేసికొన తపస్సు చేయుచుండగా రావణుడు బలాత్కరింపబోయి జుట్టు వట్టుకొనగా ఆమె తన చేతితో జుట్టు గోసివైచి యగ్నిలో బడెను. పిదప ఆమె అయోనిజగా లంకలో వద్మములో పుట్టెను. ఈమెవలన నీకు మరణ మున్నదని జ్యోతిష్కులు చెప్పగా ఆమెను పెట్టెలో పెట్టి సముద్రములో విడువగా క్రమముగా ఆమె జనకుడు పొలము దున్నునపుడు నాగటి చాలులో దొరకెను గాన సీత అని పేరు పెట్టిరి. సీత యనగా నాగటి చాలు అని యర్థము.

—: సీతా త్యాగము .—

జనులు బజారులలోను, ఉద్యానవనములలోను, అన్నిచోట్ల సీతను గూర్చి అపవాదములు చెప్పుకొనుటతో అవి భద్రుడను గూఢచారునివలన విని రాముడు సీతను అడవిలో విడచెను.

—: శంఖూకుని కథ :—

ఈ తరకాండలోని కథ యిది. ఒక బ్రాహ్మణుని కుమారునికి అకాల మృత్యువు వచ్చినది. ఆ బ్రాహ్మణుడు రాముని రాజ్యపాలనను నిందించి ని యన్యాయ పాలనము వలన వా కొమారుడు చనిపోయెను. దీనికీమి సమాధానము చెప్పమవు అని నిలదీసి అడుగును. రామునితో అప్పుడు నారద మహర్షి అనెను. “నీ రాజ్యములో శూద్రుడు తపస్సు చేయుచున్నాడు. అటు శూద్రుడు తన వర్ణధర్మమగు శుశ్రూష చేయక తపస్సు చేయుచున్నాడు. కాన యిటు బ్రాహ్మణుని కుమారుడు చనిపోయెను. వానిని దండెరచుము.” అన రాముడు వెదకి దండకావనములో శరీరముతో స్వర్ణము వదలి కోరు శంఖూకు డను శూద్రుని జూచి వానిని జంపును. శరణుకుడు చనిపోయి గంధర్వు డయ్యెను. బ్రాహ్మణుని కుమారుడు బ్రతికెను. అని కథ.

ఈ తర 76.

పూర్వపు ధర్మముల ప్రకారము బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మమును పూజించి ధన సంపాదన చేయక దొరకినంతతో తృప్తి పడి బ్రహ్మ మెకావలయును.

స్థిత్యర్థాదధికం గృహ్ణాన్ బ్రాహ్మణో యాత్యధోగతిం.

తాము జతుకుటకు గావేసినదానికంటె ఎక్కువ గ్రహించిన బ్రాహ్మణుడు అధోగతిని పొందునని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఇట్లే క్షత్రియుడును దుష్టశిక్షణలో, శిష్ట రక్షణలో ఆహుతి కావలయును. వైశ్యుడు కృషి, గోరక్ష వాణిజ్యాదులద్వారా ప్రజలను సేవింపవలయును.

శూద్రుడు తల్లివలె ప్రజలకు సేవచేయవలెను. చేసెను. అందుచే అతడు సంఘమునకు ఆధారమయ్యెను. ఈ సంఘముల నియమములను అతిక్రమించినచో అందరు శిక్షార్హులే. స్వధర్మములను పాటించినచో అందఱు మోక్షము పొందుదురు. దీనినే గీత బోధించెను. ఘనులతోనేకాని ఫలితముతో అందఱు సమానులే. అంతుచే తాముడు రాజుకనుక వర్ణధర్మరక్షణ చేసెను. అంతుచే చనిపోయిన బ్రాహ్మణుని కొడుకుకూడ బ్రతికెను.

‘భవిష్య(తి)చ్ఛాద్ర యోన్యాం వై తవశ్చర్యా కలాయుగే’

ఉత్తరకాండ-74.

కలియుగములో శూద్రుడు తవస్సు చేయవచ్చునని నారదుడు రామునితో అనెను. ఇతర యుగములలో చేయరాదని నాటి నియమము.

ఈనాడు పూర్వపు వర్ణ ధర్మముల ప్రకారము-ధనమునకు ప్రాధాన్యము నీయక-జీవించువారు లేరు. తల్లివలె కర్తవ్య నిష్ఠతో సేవ చేయు శూద్రులు లేకపోవుటచే సమాజస్థితి శోచనీయమైనది. కుటుంబములో చిన్నపిల్ల మొదలు కొని యజమాని వఱకు ఎవరే పని చేసినను ఫలితము సమానముగానే యున్నది. కనుక కుటుంబములో సంఘర్షణలు లేవు. అట్లే సంఘములో గూడ అందఱకు పనులు వేరైనను ఫలము సమానముగా ఉన్నచో నేటి సంఘర్షణలుండకపోయెడివి. విద్య వినయమునకు జ్ఞానమునకుగాక ఆశ పెంచెడిదై నది. త్యాగజీవితమేపూర్వము అందఱకు ఆదర్శమైనది.

రాముడు రాజ్యము కోరలేదు. రాముని సేవయే లక్ష్మణునికి స్వర్గము. కైక సంపాదించి పెట్టినను భరతుడు రాజ్యము గ్రహించక అన్నలాగుననే నార బట్టలు ధరించి నందిగ్రామములో ఉండి వనములో దొరకు నాహారమునే తిని ఋషి జీవితము గడపెను.

రామాయణములో సీతకున్నంత ప్రాధాన్యము ఊర్మిళ, శ్రుతకీర్తి, మాండవులకు లేదుగాన వారి ప్రస్తావనను వాల్మీకి తేలేదు.

వట్టాభిషేకమైన తరువాత కూడ సీత పట్టణవాసము గోరక ముని కన్య లతో అశ్రమములో నుండగోరెను. రాముడు సంపూర్ణ మానవుడుగా నుండి ప్రజారంజనమే యాదర్శముగా నుంచుకొని పాలించెను. రామాయణ నడతయే మనకు ఆదర్శముగా నుండునుగాక.

ఈ విధముగా వాల్మీకి రామాయణమును అన్నివిధములూ తీర్చిదిద్దెను. దానిని సరిగా అర్థముచేసికొనవలయును. గ్రంథవిస్తర భీతిచేనిటులు సంగ్రహముగా కొన్ని విషయములు చర్చింపబడెను.

-: కృతజ్ఞతలు :-

ఈ “రామాయణ సుధ”ను ప్రచురించుటకు తిరుపతి దేవస్థానముల ఎగ్జిక్యూటివ్ ఆఫీసరు శ్రీ పి. వి. ఆర్. కె. ప్రసాదుగారును, సంపాదకులు అయిన శ్రీ కె. సుబ్బారావుగారును దయతో తిరుపతిదేవస్థానములచేత ముద్రణా వ్యయములో సుమారు సగము ద్రవ్యము విరాళముగా ఇప్పించినారు. వారికెంతయు కృతజ్ఞుడను. వారికి నా కృతజ్ఞతాభినందనము లర్పించుచున్నాను.

ఈ ప్రెస్ ను పెట్టుటకు ఉదారముగా స్థలమును గృహమును ఇచ్చిన శ్రీ కొల్లూరు కృష్ణమూర్తిగారికి పారి కుటుంబమునకు నా హృదయపూర్వకాభినందనములు.

ఇంక నాకు ముద్రణ విషయములోనే గాక అన్ని విషయములలోను రామునికి హనుమంతుడు, సుగ్రీవాదులవలె సహాయపడుచు కుడిభుజములవలె సున్న శ్రీ కోపలై రామమూర్తిగారికి, చి॥ ముడుంటై శ్రీనివాసాచార్యులుకు, చి॥ రామానుజాచార్యులుకు నా ఆశీస్సులు.

ముద్రించుటలో శ్రద్ధ చూపి చక్కగా పనిచేసిన చి॥ ఎమ్. శ్రీరామ ప్రసాదునకు, చి॥ మండా అప్పలనరసింహమూర్తికి నా ఆశీస్సులు.

ఇట్లు,
బుధవిధేయుడు,
చర్ల గణపతిశాస్త్రి.

—: అనువాదముల రీతులు :—

బా ల కౌ ం డ :-

తపస్వీధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్
నారదం పరివప్రవచ్చ వాల్మీకి ర్మునిపుంగవమ్.

1-1

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నిపుణుని వాగ్విద్యరేణు నిఖిల మునిజనా
ధిపు నారదు సంపన్నము
తపస్వి వాల్మీకి యిటు తమి గావించెన్.

శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు

తపస్వీధ్యాయ కమనీయ శీలు
మునినాథు నారదముని లోకవంధ్యు
ననఘు తపోనిధియైన వాల్మీకి
గనుగొని యొకనాఁడు కర మర్థినడిగె.

రంగనాథరామాయణము

మునివరుఁడు తపస్వీధ్యాయ
యనిరతుఁడై వండితాళి యందు త్తముడై
తనరెడు నారదు ప్రశ్నిం
చెను వాల్మీకియను తపస్వి చిత్తంబురన్.

శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు

తపమున స్వాధ్యాయంబున
సువరము వాగ్విద్యరేణు శుద్ధాత్ము ముని
శవదాధ్యు నారదుం గని
తపస్వి వాల్మీకి వలికై దద్దయు భక్తిన్.

రామకథామృతము, తాడేపల్లి వెంకటప్పయ్యశాస్త్రిగారు, బాల. 1

శ్రీయుత తపోవిశిష్ట స్వాధ్యాయ నిరతు
వాగ్విదగ్రజీ నిత్యతపస్వి వరుని
నారదమునిండు నతుల విజ్ఞానరాశి
నడిగె వాల్మీకి మునిపుంగవుడు ప్రేయముగ,

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు బాల. 1

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నెపుడు మునింగి వాక్కుతత్త్వ మెఱింగిన చతురున్
తపసి విశారదు నారదు
నపు డా వాల్మీకిమూని యడిగెను నిటులన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. 1-1

మా నిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమః శాశ్వతీః సమాః
య త్రోంచ మిథునాదేక మవధీః కామమోహితం.

బాల 1-15

ఓరి మహాగ్రపాతకుడ యోరి నిషాదుండ క్రౌంచయుగ్మ మిం
పారగఁ గాముకేశి మెయినాడగ నందొకవక్షి నిల్ల ని
ష్కారణ మేల చంపితటు గావున నీవును వేగ జాపు బొ
రోరి దురాత్మ యంచుఁ గడు నుగ్రత నమ్ముని వల్లెఁ బల్కినన్.

భాస్కర రామా. బాల. 10

తెలియుమా నిషాదుండ ! ప్రతిష్ఠ నీక
ప్రాప్తమయ్యెడు శాశ్వత ఘోషములం
గ్రౌంచ మిథునంబునందు నొక్కండు నీవు
కామమోహితముం జంపు కారణమున.

వావిలికొలను బాల. 161

వినుమా నిషాద ! క్రౌంచమి
థునమున నీవేటి కొక్కడు దునిమిత్ర కామం
బున మోహము నొందుచు గడు
దవరంగ నిలగనుమ శాశ్వతమగు ప్రతిష్ఠ.

జనమంచి బాల.

ఓ నిషాదుండ : యీ యిల నుండఁబోకు
మింక శాశ్వతమగు సమలేల నీకుఁ
క్రొంచ మిథునంబులోన నొక్కండు కామ
మోహితముఁ బొరిగొంటివి మోసమునను.

రామకథా. జాడేపల్లి. బాల. 96

మా నిషాదాప్రతిష్ఠ నీకొనుగాక
ఇలను శాశ్వతభంగిఁ దుల్యలను గొనక
క్రొంచ మిథునంబునందు నొక్కటిని మోహ
వశను ద్రుందితి వేక్తై క బాణనిహతి.

బులుసు బాల. 9

తెనుఁగు అనుష్టుపు -

క్రొంచ మిథునంబు నుండి, కామి నొక్కని జంపుటన్
మహాప్రతిష్ఠఁ బొందుమా, నిషాద ! శాశ్వతంబుగన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, 8

తమువాచతతో బ్రహ్మ ప్రహసన్ మునిపుంగవం,
శ్లోక ఏవ త్వయాబద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా.
మచ్చందా దేవ తే బ్రహ్మన్ ప్రవృత్తీయం సరస్వతీ
రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వమ్మపిసత్తమ.

1-30

బాల. 1-31

జానుగ నీ ముఖాబ్జమున శారద యున్నది నా యనుజ్ఞ వి
జ్ఞానముతోడ మున్ను సురిసంయమి చెప్పిన వాక్య వద్దతిన్
సూక్ష్మత భాషణ్ణాముల శ్లోకనిబద్ధము గాధగవిత్వ సు
శ్రీ సోగి విస్తరించి తగఁ జెప్పుము రామకథా ప్రపంచమున్.

భాస్కర. బాల. 17

దశహసాంకురమొప్పు బద్ధభవుఁ డా ధన్యాత్ము నీక్షించి సా
దరుడై యేటికిఁ జింతసేయ మునినాథా ! శంకఁ బోవీడుమీ
యరయన్ బద్యమె చుమ్మ యద్ది యెటులౌరా ! వచ్చెనం చెంచకా
సరణిం దెల్పెద మన్ని దేశమున భాషా కాంత నీ వాక్కునన్
యరయన్ నిల్చి వల్కెను.

వావిలికొలను బాల. 174

అయోధ్యాపతి యైన యా యిక్ష్వాకుపుత్రుడు కుక్షియును, కుక్షికి కుక్షియును విక్రుక్షికి-మహాతేజాఁడైన బాణుండును బాణునికి అనరణ్యుడును అనరణ్యునికి పృథువును పృథువునకు త్రిశంకువును త్రిశంకునకు దుంధుమారుండును దుంధుమారునికి మహారథుం డైన యువనాశ్వుండును యువనాశ్వునికి మాంధాతయును మాంధాతకు సుగంధియును సుగంధికి ద్రువసంధి, ప్రసేన జిత్తు-అను నిర్వురును ద్రువసంధికి భరతుండును భరతునికి అసతుండును పుట్టిరి. అతనిని ప్రతిరాజులైన శత్రువులు హైహయలు తాళజంఘలు శశిబిందువులు మహాయుద్ధములో ఓడింపఁగా అతఁడు హిమాద్రికివచ్చి భృగు తటమున నుండెను. ఆయనకుఁ డల్పబలుండు అతఁడు మంత్రులతో నవటనె వసించెను. అతనికిఁ బద్మజు గర్భవతులైన భార్య బుండి రని వినికిడి. అందులో ఒకతె గర్భము నశించిపోవుట కయి సవతికి గర్భము (విషము)తో గూడిన సగ రమును (భక్ష్యమును) పెట్టెను. పిదప భృగువంశ్యుండైన చ్యవనుండను ఋషి రమ్యుమైన యాహిమాలయుమునకు రాఁగా అందులో మహానుభాగురాలును తామరపువ్వులఁ బోలిన కన్నులుగల కాళింది యనునామె ఆ భార్యనికి నమస్కరించి తనకు పుత్తుండు కలుగ వలెనని కోరఁగా అతఁ డిట్లు నెను. ఓమహాభాగురాలా! నీగర్భమున మహాబలుం డైన యొక సుపుత్తుండు ఉద్భవింతును. అతఁడు మహాతేజాఁడు, అతఁడు గర్భము (విషము)తోఁ గూడిన వాడు. అయిన దుఃఖింపకుము అనెను. అపుడామె అతనికి నమస్కరించినది. ఆమెయు భర్త లేనిది. ఆవ్యవసుని యనుగ్రహమువల్ల ఆమె ఒక కుమారుని కనెను. సవతి గర్భ విచ్చిత్తి కావలయునని గర్భమును (విషమును) పెట్టెను గాన ఆగర్భముతోఁ గూడిన వాండ్లు గాన సగరుం డని పేరు పొందెను. ఆసగరునికి అనమంజుండు వానికి అంశుమంతుండును వానికి దిలీపుండును వానికి భగీరథుండును వానికి కాకుత్స్థుండును వానికి రఘువును వానికి పురుషోద్దుండు అను కల్పాషవాదుండును వానికి శంఖిండును వానికి సుదర్శనుండును వానికి అగ్నివర్షుండును వానికి శీఘ్రుండును వానికి మరువును వానికి ప్రశుకుడు వానికి అంబరీషుండును వానికి నహుషుడును వానికి యయాతియు వానికి నాభాగుండును వానికి అజుండును వానికి దశరథుండు వానికి అనుజులైన ఈ రామలక్ష్మణులును పుట్టిరి.

అవలన్ బ్రహ్మ, మొగంబునన్ నగవు తొల్కాడంగ నమ్మానిపుం
గవుతో నిట్లనె “నోయి బ్రహ్మ ! యిది శ్లోకం, బిందు శంకేల గొం
దువు నా యిచ్చనె యీ సఃస్వతి యిటుల్ నీలోఁ బ్రవర్తిల్లె మా
నివరా ! రామువరిత్ర వ్రాయు మిపుడే నీ విట్టి వద్యంబులన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 18

ఉదార వృత్తార్థ పదై ర్మనోరమై స్తదాస్యరామస్య చకార కీర్తిమాన్
సమాక్షరై శ్లోకశతై ర్యశస్వినో యశస్కరం కావ్య ముదారధి ర్మునిః.
1-42

సార మనోర హవాక్యో
దారము సమవర్ణ వృత్తతత గూఢార్థా
ధారము సదమల కీర్తివి
హారము రామాయణంబు నఘహరణంబున్.

వావిలికొలను బాల. 184

అతి మనోరమోదార వృత్తార్థ సరస
మాక్షర శ్లోక శతముల నయ్యుదార
థాముని యశస్వి రచియించె రాము చరిత
మోద్యము యశస్కరము కావ్యమగుచు వెలయు.

రామకథా. తాడేవల్లి. బాల. 119

మహితోదార కధార్థ సత్పద మహామాన్యంబునై సర్వలో
కహితంబౌనటు సర్వరంజకముగాఁ గావ్యంబుగా నెంచె ధీ
మహితుం డా మౌని తల్లజుండు రఘుస్వామి గాథన్ ముదా
వహ తుల్యాక్షర వద్యరాజము నింపన్ దివ్య కీర్తిద్యుతుల్.

బులుసు బాల. 36

శ్రేయ ముదారవృత్త మగు హృద్య వదార్థము లేర్పడన్ సమా
మ్నాయ సమాక్షరాలు గల మానిత వద్య శతాలతోడ రా
మాయణ కావ్యమున్ మలచె స్వచ్ఛ యశోయుత రాముగాథ లా
ప్యాయ యశస్వి వాల్మీకి మహాకవి శిల్పి యుదార చిత్తుడై.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 26

తచ్చుత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పవర్యాకులేక్షణాః
సాధు సాధ్వీతి తావూచుః పరం విస్మయ మాగతాః.
జలజల రాల బాష్పములు సర్వ మునీశులు దాని నెల్ల వీ
నుల కనువిందుగా విని మనోగతి నచ్చెరువంది హర్ష సం
కలితమతిం గుశీలపుల గాయనవర్యుల మౌనివేమలన్
సలలిత రూపయు క్తులఁ బ్రశంస యొనర్చిరి సాధు సూక్తులన్.

వావిలికొలను బాల. 219

అహ యెంత విచిత్రమంచుఁ గనులన్ హర్షాశ్రవా ర్పిందు సం
దోహంబుల్ చిలుకం గుమారకుల న స్తోక ప్రభావాధ్యుల
న్నీహారాంశు సమాన వక్త్రుల రహి స్వీక్షించి కారుణ్య ము
తాహంబుం జెలగ న్నుతించి రతి చిత్తప్రౌఢి వాగ్వైఖరిన్.

గోపీనాథ బాల. 116

అది విని మౌను లెల్లరు రసాలసవృత్తిఁ దలిర్చు ప్రీతిమైన్
బొదలుచు బాష్పజాలములఁ బొంపిరివోపుశుభేక్షణంబులన్
పదలఁగరాని స్నేహమున వారి నెడంద గదించుకొంచు గ
ద్దదిక తగం బలే ! యనుచు గార్కొను విస్మయమోజ నెక్కినన్.

రామకథా. తాడేవల్లి. బాల 12-1

ప్రణుతింపన్ విని దానిఁ, జిత్రము ద్రవింపన్ బాష్ప పర్యాకులే
క్షణులై మౌనులు బాగుబాగని మహాశ్చర్యంబు నానందమున్
గని యోహో ! భతి ! గీత మాధురియు క్లాగ ప్రాభవం బెట్టిదో
యని క్లాపించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్ప నా బాలురన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 36

తామగ్నిమద్భి ర్గుణవద్భిరాకృతాం, ద్విజోత్తమై ర్వేదషడంగ పాఠగైః
సహస్రదై స్సత్యరతై ర్మహాత్మభి ర్మహర్షికలైః ఋషిభిశ్చ కేవలైః
5-2

దురిత హరుల్ సుకర్మ నిరతుల్ విజితేంద్రియు లంచితప్రతుల్
సరసులు సత్కూవిదులు శాస్త్ర మతజ్ఞులు సద్గుణాకరుల్
సురుచిర పుణ్య లవ్యయులు సూన్యత వాదులు చిత్రవదీప వి
స్తరిత బృహత్తముల్ సుజనసత్తము లప్పురి భూసురోత్తముల్.

భాస్కర బాల. 3

రామునకును భరతునకును
నేమాత్రము భేద మే నెఱుంగ నేనటు గానన్
భూమీశుడు వట్టంబును
రామునకుం గట్ట మనసు రంజిలకున్నే.

వావిలికొలను అయోధ్య 185

శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవంబు, చేరి నాకెఱిగించి చెవులకు విందు
చేసితి వేమందుఁ జెలువ నీ పొందు, వాసిగా ఫలియించె పక్రకోక్తులును
భరతునికంటె నా భరతాగ్రజుండు, తిరమైన భక్తి విధేయుండు నాకు.
రంగనాథ అయోధ్య 82 పు ౨

చెలియా వరమ ప్రేయ మగు
నల జనక సుతాధినాథు నభిషేకము సొం
వలరం జెప్పితి దీనికె
గల వ్రత్యువకార మేమి గావించు నికన్.

గోపీనాథ అయోధ్య 9-4

ఆ రాముండు భరతుండు నా
కారయ నొక్కరూప యటుగావున నా
భూరమణుఁ డతని రాజ్య
శ్రీరమణునిఁ జేయు టరయ బ్రయుమగుగాడే.

గోపీనాథ అయోధ్య 185

భరతుండు రాముఁ డంచను విభాగము నాచుది లేదొకప్పు న
పురమ గుణాధ్యు మేలెఱుకపాటొనరించితి గాన నింక నొం
డరయను గోరు మిష్టకరమాధృతిమై నిడుదాస దీనిలో
పరియగు సంతసంబు తఱి చానరొ : కానంగరామ చూడంగన్.

రామకథా అయోధ్య 2-51

ప్రియమైన మాట చెప్పితి
రయమున నీ నగను గొమ్ము రావే యనినన్
భయ కోప వివశ మంధర
యయోయయోయనుచు నేడ్వ నారంభించెన్.

విశ్వనాథ రామాయణకల్పవృక్షము అయోధ్య అభిషేక 18 పుట

ఇంతకంటెను ప్రేయమైన దేది వాకు
సంత శుభవా ర్థం దెచ్చిన యట్లి నీకు

ఘనుఁడున్ స్నిగ్ధుఁడు లక్ష్మీవర్ధనుఁ డమోఘప్రేముఁడా లక్ష్మణుం
డనఘుం డన్నయు లోకరాముఁడు హితవ్యాపారుఁ డా రామభ
ద్రుసకున్ దక్షిణబాహువై ప్రియుఁడునై తోడై సదా భూరిశో
భనసంధాయనుఁడై రహిం దగె బహిఃప్రాణంబు చందంబునన్.

గోపీనాథ బాల. 432

సొంపార రామభద్రుఁడు
నింపుగ లక్ష్మణుని విడిచి యించుకయు ని
ద్రంపఁడు సరసాన్నము భుజి
యింపఁడు క్రీడఁ జరియింపఁడు నెపుడున్.

గోపీనాథ బాల, 433

రామునే ప్రీతిమైఁ జూచి రామచంద్రు
నకుఁ బ్రియంబులఁగూర్చి యన్నకుఁ దలంపఁ
దనువు వెడలి ప్రాణమో యను విధమున
వర్తనము చేయుచుండు విద్వాంసు లలర.

జనమంచి

అనుజుని లక్ష్మణున్ విడిచి యప్పురుషోత్తము డై న రాముడుం
గనఁడు సుషుప్తి రుచ్యముగఁ గ్రాలెడు నన్నము తల్లిదెచ్చి యుం
చిన భుజియింపనొల్లఁ డల చిన్ని సహోదరుఁ బ్రాణముల్
గనుగొనకొంటిమై నృపుల గాదిలి పెద్దకుమారుఁ డొప్పియున్.

జనమంచి బాల. 574

మహపుత్రునుగు బ్రక్కి మరలించు రాముండు
మీతి గుఱ్ఱములపై స్వారిచేయు
వేదాలనిక ధనుర్వేదాన స్థిరుఁ డయ్యు
స్వపితృ శుశ్రూష నానక్తుఁ డగును
బాల్యమాదిగ స్నేహవంతుఁడై మెలఁగును
లక్ష్మీవర్ధనుఁడై న లక్ష్మణుండు
సర్వప్రియుఁడై యయ్యు సతతంబు సేవించు
అన్నయౌ ధాము లోకాభిరాము

అక్షనిధి అక్షణుడు శరీరమున వేతె
యయ్య నన్న రాముని బహిఃప్రాణ మయ్యె
నిద్ర పురుషోత్తముడు గనం డితఁడు లేక
తినడు మృష్టాన్నమైన అక్షణుని విడిచి.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 285

విశ్వామిత్రో యయావగ్రే తతోరామో ధనుర్ధరః
కాకవక్ష ధరో ధన్వీతంచ సౌమిత్రి రన్యగాఢ్
కలాపినో ధనుష్పాదీ శోభమానో దిశోదళ
ఐశ్వామిత్రం మహాత్మానం శ్రీశీర్షావిన వన్నగా.

12, 6, 7

ముందు విశ్వామిత్రముని యేగంగఁ బిలుంద
డాకేలఁ జావంబు డాక మెఱయ
ముద్దు జల్పంబులు మోదంబు నింపగ
ననుఁగు తమ్ముడు వెంటనంటి రాగ
రామభద్రుం డేగె గ్రాల భూషణములు
దళ దిశల్ వెలుగంగ,

వావిలికొలను బాల. 612

రాణింపన్ రఘువర్షు లీ క్రిమఁ దనుత్రాణుల్ గృహిణుల్ ధను
రాజుల్ శౌర్య ధురీ ఖ అద్భుతులు భాస్వద్భ్రష్ట గోధాంగుళీ
త్రాణుల్ తావసరాజు వెంటఁ జని రంఁబొప్పు లీలారతిన్
వాణీనాథుని వెంట నత్తులు భాస్వల్లీలఁ బోవుఁ గతిన్.

గోపీవాధ బాల. 509

మునుకొని దివ్యశంఖములు మ్రోగుచునుండఁగ ముందు మౌని వె
శ్వేను పిదపన్ ధనుస్సును ధరించియు రాముడు వెశ్వే బిమ్మటన్
జనువములన్ ధరించి యనుజుండును అక్షణుఁ డేగె నిట్లు మౌ
నివనుసరించి యేగిరి వనిన్ దిశిరస్సుల పాములో యనన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 29-1

ఈ యుం సీతా మమ సుతా సహధర్మచరితవ
ప్రతీచ్ఛ చై నాం భద్రంతే పాడిం గృహ్ణిష్యపాడినా.

బాల. 73-21

ఈ సీత నాదు కూతురు
నీ సహధర్మచరి దీనినిం గై కొనుమీ
కౌసల్యాసుతః! నీకును
భాసుర శుభమగు గ్రహింపు పాడింబాడిన్.

వావిలికొలను బాల. 1287

నా తనూజాత సాధ్వీయా సీత నీకు
ధర్మ సహచరియై సంతతంబు చాయ
గతి ననుగతయై యుండు నీ కన్య కరము
కరమునఁ బ్రతిగ్రహింపుము గలుగు శుభము.

గోపీనాథ రామాయణము బాల.

చిను మీ సీత మదాత్మజ
వనితామణి నీకు ధర్మపత్ని యగును గై
కొనుమీ నీకున్ శుభములు
తనరున్, బాడిని గ్రహింపు తరుడి కరమ్మున్.

జనమంచి బాల.

ఈ యది సీత నా సుత సదీధిత త్వత్సహధర్మ చర్యకున్
బాయక నిల్చు సాధ్వీ వరభాగ మహాన్నత భాయచోలె ని
న్నేయెడఁ గొల్చు భద్ర మిక నింతి కరంబు కరంబునన్ బ్రహ్
ర్షాయిత వృత్తిఁ గై కొనుము సంపద సొంపెసలారుచుండగన్.

రామకథా. బాల. 10-3-64

ఈ సీత నాదు పుత్రిక
నీ సహధర్మచరి యౌచు నెగడుచు నుండున్
ఈ సీతను గై కొను మెం
తో శుభము, గ్రహింపు పాటితోడన్ బాడిన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి బాల. 949

స నిత్యం ప్రశాంతాత్మా మృదుపూర్వంతు భాషతే
 ఉచ్యమానోపి పరుషం నోత్తరం ప్రతిపద్యతే
 కథంచి దుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి
 నన్నర త్యవకారాణాంశ తమ స్యాత్మక ర్తయా.

అయోధ్య. 1-9-10

మరియు శీలవృద్ధుండును జ్ఞానవృద్ధుండు దయావృద్ధుండును
 మధుర భావబుండును జిత క్రోధుండు నగు రాముండు.
 భాస్కర. అయోధ్య. 10

ఏవ్వరి నేనియుఁ దన్నున్
 నొవ్వం బలికినను దాను నుడువఁడు కఱకుత్
 సవ్వచు మృదుపూర్వంబుగ
 ద్రెవ్వనఁ బ్రతివచనమిచ్చుఁ దిరమగు శాంతిన్.

ఉపకార మేమి పనికే
 నెపుడే నించుక యొనర్ప నెలమిఁగను సదా
 యవకార శతము సల్పిన
 విపరీతమునెంచఁ డాత్మ విజ్ఞాం డగుటన్;

పాల్కి. అయోధ్య 11

జరులు పరుషంబు లాడిన
 సురుమతిఁ బేశల సుధామయోక్తులఁ దగ ను
 త్తర మిచ్చుఁగానీ కినుక
 స్ఫరుషోత్తర మీఁడు శాంతిభావుం డగుటన్.

గోపీనాథ. అయోధ్య 10

తనుఁ బరుసములాడ నతం
 డని యవని నొకండయేని వగవడఁ డున్నన్
 మనమున నిడఁ డవ్వని
 స్మీనయఁడు ప్రత్యుత్తరముల మొగకొని మెలఁపన్.

రామకథా. తాడేపల్లి. అయోధ్య 1-3

తచ్చుత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పవర్యాకులేక్షణాః
సాధు సాధ్వీతి తాపూచుః పరం విస్మయ మాగతాః.
జలజల రాల బాష్పములు సర్వ మునీశులు దాని నెల్ల వీ
నుల కనువిందుగా విని మనోగతి నచ్చెరువంది హర్ష సం
కలితమతిం గుశీలవుల గాయనవర్యుల మౌనివేషులన్
సలలిత రూపయు క్తులఁ బ్రళంస యొనర్చిరి సాధు సూక్తులన్.

వావిలికొలను బాల. 219

ఆహా యెంత విచిత్రమంచుఁ గనులన్ హర్షాశ్రువా ర్పిందు సం
దోహంబుల్ చిలుకం గుమారకుల నస్తోక ప్రభావాధ్యుల
న్నీహరాంశు సమాన వక్త్రుల రహి స్వీక్షించి కారుణ్య ము
త్సాహంబుం జెలగ న్నుతించి రతి చిత్తప్రౌఢి వాగ్విఖరిన్.

గోపినాథ బాల. 116

అది విని మౌను లెల్లరు రసాలసవృత్తిఁ దలిర్చు ప్రీతిమైన్
బొదలుచు బాష్పజాలములఁ బొంపిరివోపుశుభేక్షణంబులన్
పదలఁగరాని స్నేహమున వారి నెడంద గదించుకొంచు గ
ద్గదిక తగం బలే ! యనుచు గార్కొను విస్మయమోజ నెక్కినన్.

రామకథా. తాడేవల్లి. బాల 12-8

ప్రణుతింపన్ విని దానిఁ, జిత్తము ద్రవింపన్ బాష్ప వర్యాకులే
క్షణులై మౌనులు బాగుబాగని మహాశృర్యంబు నానందమున్
గని యోహా ! భళి ! గీత మాధురియు క్లాక ప్రాభవం బెట్టిదో
యని క్లాపించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్ప నా బాలురన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి. బాల. 31

తామగ్నిమద్భి ధ్గుణవద్భిరాకృతాం, ద్విజోత్తమై ర్వేదషడంగ పారతైః
సహస్రదై స్సత్యరతై ర్మహాత్మభి ర్మహర్షికలైః ఋషిభిశ్చ కేవలైః.
5-23

దురిత హరుల్ సుకర్మ నిరతుల్ విజితేంద్రియు లంచితవ్రతుల్
సరసులు సత్కళావిదులు శాస్త్ర మతజ్ఞులు సద్గుణాకరుల్
సురుచిర పుణ్య అవ్యయులు సూక్ష్మత వాదులు చిత్రప్రదీప వి
స్తరిత బృహత్తముల్ సుజనన త్తము లప్పురి భూసురోత్తముల్.

భాస్కర బాల. 310

రామునకును భరతునకును
నేమాత్రము భేద మే నెఱుంగ నేనటు గానన్
భూమీశుడు వట్టంబును
రామునకుం గట్ట మనను రంజిలకున్నే.

వావిలికొలను అయోధ్య 185

శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవంబు, చేరి నాకెఱిగించి చెవులకు విందు
చేసితి వేమందుఁ జెలువ నీ పొందు, వాసిగా ఫలియించె వక్రొక్తులును
భరతునికంటె నా భరతాగ్రజుండు, తిరమైన భక్తి విధేయుండు నాకు.

రంగనాథ అయోధ్య 82 పుం

చెలియా వరమ ప్రేయ మగు
నల జనక మతాధినాథు నభిషేకము సొం
వలరం జెప్పితి దీనికిఁ
గల ప్రత్యుపకార మేమి గావించు నికన్.

గోపీవాధ అయోధ్య 4-4

ఆ రాముఁడు భరతుఁడు నా
కారయ నొక్కరూప యటుగావున నా
భూరమణుఁ డతని రాజ్య
శ్రీరమణునిఁ జేయు టరయ బ్రయుమగుగాడే.

గోపీనాథ అయోధ్య 185

భరతుఁడు రాముఁ డంచను విభాగము నామది లేదొకప్పు న
పృరమ గుణాధ్య మేలెఱుకపాటొనరించితి గాన నింక నొం
డరయను గోరు మిష్టకరమాధృతిమై నిడుదాన దీనిలో
సరియగు సంతసంబు తఱి చానరొ : కావఁగరాదు చూడఁగన్.

రామకథా అయోధ్య 2-51

ప్రియమైన మాట చెప్పితి
రయమున నీ నగను గొమ్ము రావే యనినన్
భయ కోప వివశ మంధర
యయోయయోయనుచు నేడ్వ నారంభించెన్.

విశ్వనాథ రామాయణకల్పవృక్షము అభిషేక 18 పుట

ఇంతకంటెను ప్రేయమైన దేది వాకు
సంత శుభవార్త దెచ్చిన యట్లి నీకు

నేమి యొసంగినగాని యోసీ మిగులను
నల్పమే యగుఁ బరికింప నల్పతమము.

బులును వెంకటేశ్వరులు అయోధ్య. 20

ఇంతకుమించి నాకుఁ గడుదృష్టిని గూర్చెడిదేమి మంధరా :
ఎంతటి మంచిమాట వినిపించితి పిప్పడు నన్ను నీవతెన్
సంతనపెట్టువా రెవరు చక్కని వార్తను తెచ్చినందుకున్
ఎంతటి కాన్కయైన సరియే మఱి కోరు మికిమి యిత్తునో.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి అయోధ్య 170

కింతా మన్యత వై దేహః పితామే మిథిలాధిపః
రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రీయం పురుష విగ్రహం.

అయోధ్య 20-3

మజ్జనకుండగు జనకుండు బలవరాక్రమ సత్యసుగుణంబులు గల
మహానుభావుండ వని నన్నిచ్చెం గాని నీవు పురుషాకృతిం
గై కొనిన యింతి పగుట యెఱుంగఁడు.

భాస్కర అయోధ్య 167

నాదు జనకుండు మిథిలాధినాథుఁ డిప్పు
డిది వినంగ వై దేహుడే యెంచు నిన్ను
రామ ! జామాత పురుష విగ్రహముఁ గొన్న
స్త్రీ యటంచును దలఁపడే చిత్తమునను,

వావిలికొలను అయోధ్య 524

రామ ! మా తండ్రి జనకుండు రమణతోడ
రూపమాత్రంబు చేతఁ బురుషుండ వై న
నిన్ను స్త్రీనిగా నెఱుంగక నన్నొసంగె
నెఱిగి యుండిసం గని గని యేల యిచ్చు.

గోపీనాథ అయోధ్య 855

తలఁపడా యేమి రామ ! నా తండ్రి జనకుఁ
డా యశోనిధి మిథి లాధినాయకుండు
స్త్రీపురుష విగ్రహంబయి సేరికిఁ గూర్చె
ననుట జామాత తన కెటో యబ్బె ననుచు.

రామకథా అయోధ్య 2-431

అసదృశ విదేహుఁడౌ మిథిలాధిపుండు
నన్ను గొనిపోవ జంకిన నిన్నుఁ గూర్చి
యేమి తలపోయునో రామ ! యెఱుఁగవొక్కొ
పురుష విగ్రహుఁ డయ్యు స్త్రీమూర్తి యనఁడె.

బులుసు అయోధ్య ౩0-2

మగవేషము వేసిన
మగువఁగఁ బిత తెలిసికొనక మగువను నన్నున్
మగటిమియె లేని నీ కిడి
యెగిరెను నల్లండ వనుచు నేమనుకొనెనో.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య ౩0

రాజా భవతుతే పుత్రో భరతశ్చాస్తు మేదిసీం
వయంతత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి.

అయోధ్య ౩5-10

నీ కొడుకే ధరిత్రి గొనని ప్రభుతం గనని ధ్రువంబుగా
లోకుల మెల్ల రాముఁ డెటు లోలమతిం జరియించునందము
చ్రీచ్చకులమై చరించెద మిసీ నెఱిమాలిన నీదు వీటిలో
నేకరణీన్ వసింతురు సుధీంద్రులు సజ్జను లార్థ్య సన్నతుల్.

వావిలికొలను అయోధ్య ౩88

సరె నీ పుత్రుఁడు భరతుఁడు
నరవతి యగుఁగాక మేము నగర నివాసుల్
అరిగెదము రాముతోనే
భరతుఁడు నీ వేలుకొనుఁడు పొడగు పుడమిన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

నీ రాజ్యములో బ్రాహ్మణు
లేరును వాసంబుచేయ నెంచరు సుమ్మీ
ఈ రీతిగ నీవు దురా
చారపుఁ గర్మలనె యెపుడు సలిపెదుగానన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

నహి తదృశితా రాష్ట్రం యత్ర రామో న భూవతిః
తద్వనం భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివత్యతి.

అయోధ్య ౩7-29

రాముడు పాలింపనిచోఁ
గామిని రాష్ట్రం బడెప్పుఁ గానేరదు శ్రీ
రాముడు నిలిచిన వనమే
శ్రీమానిత రాష్ట్ర మగును సిద్ధము నుమ్మి.

వావిలికొలను అయోధ్య 1041

ఇక జనులెల్లఁ బోవఁదరులే తుదకుండిన శూన్యమౌ ధరన్
యొకతెనె రాజ్యమేలుచును నుండుము రాముఁడు రాజుగాని యీ
సకల ధర్మి కానియుగు సాధువు రాముఁడె యున్న కానయే
సకల జనాధ్యయై తనరు చక్కనిరాజ్యమయ్యాను పాతకి.

చ. గ. శాస్త్రీ అయోధ్య

రామం దశరథం విద్ధి మాంవిద్ధి జనకాత్మజాం
అయోధ్యా మటవీం విద్ధి గచ్ఛతాత యథా సుఖం. అయోధ్య 40-9

మనమున రాముని దశరథ
జననాయకుఁగాఁ దలంపు జనక తనూజన్
ననుగాఁ దలంపుము కానన
ము నయోధ్యగఁ దలంపు మేగు ముదమునఁ దండ్రి.

భాస్కర అయోధ్య 224

రాముఁడ యెఱుంగుమీ దశరథుఁడు నీంద
నను దలంపుమా జనకుని తనయఁ బుత్ర్య !
యటవి యయోధ్యయంచు నాత్మఁ జూడు
పోయి రమ్ము యథా సుఖముగను దండ్రి.

వావిలికొలను అయోధ్య 1094

రాముని దశరథ రాజుగాఁ జూడు
భూమిజ నన్నుఁగా బుద్ధిఁ జింతింపు
మడవి నయోధ్యగా నాత్మతోఁ దలపు
కడు భక్తి యుక్తి రాఘవు బోల్చి యుండు.

రంగనాథ అయోధ్య 99

తనయ శేఖర రాముని దశరథునిగ
గవ్వారీ పుత్రికను నన్నుఁగాఁగ దండ
కాటవి నయోధ్యగా హృదయమున నెరిగి
భూరి సుఖలీల నడవికిఁ బోయి రమ్ము.

గోపీనాథ అయోధ్య 854

అన్నా అక్షుణ ! కాననాంతరములం ద్రశాంతముం దై వమ
ట్లన్నజేరి చతుర్థశాబ్దములు నిద్రాహారముల్ మాని తం
డ్రీ న్నాఁగొల్వము, జానకిని జననిగా గూడ భ క్తి భావింపుమీ
కొన్నాళ్లున్ వనమే యయోధ్య యనుచుఁ గోర్కిన్ బ్రప ర్తింపుమీ.

శ్రీకృష్ణరా. అయోధ్య 1-111

అన్న ! దశరథుఁగా రాము నెన్నఁగనుము
మరిసి నన్నట్లై భావింపుమా జనకజ
నటవి నెట్లు నయోధ్యగా నరసికొనుచు
ననుచుము యథా సుఖస్థితి మనుము చనుము.

రామకథా అయోధ్య 4-195

దశరథునిగాఁగఁ జూడుమీ దాశరథి
జనకజాతను నన్నుఁగాఁ గనుము వత్స !
అడవిని నయోధ్యగాఁ గను నరయు మన్న !
పోయి రమ్ము సుఖముగాఁ బోయి రమ్ము.

బులుసు అయోధ్య 40-8

కను, రాముని దశరథుఁగా
కనుమీ మాతగను సీతఁ గ ర్తవ్యముతో
కనుమి యయోధ్యగ వనమును
కనుగొనుచు యథాసుఖముగఁ గడు వడి రమ్మా.
మాతగను=తల్లి గను
మా=అమ్మిగా, తగను తగునట్లు.

చ. గ. శాస్త్రీ అయోధ్య

తిష్ఠేతి రాజా చుక్రకోశ యాహియాహీతి రాఘవః
సుమంత్రస్య బభూవాత్మా చక్రయోరివ చాంతరా,

అయోధ్య 40-48

కూడంజాల రథంబు నిల్పుమని యాక్రోశించుచుంగూడ రాఁ
జూడం దండ్రీ యవస్థఁజూచి మదిలో శోకం బదై ర్యంబుతోఁ
గూడందోడనె తెంపు గూడుటయు వక్కుంభిన్నధీశాగ్రణి
చూడారత్నము తేరు వేనడుపుమంచుం జెప్ప నయ్యాజ్ఞ కున్.

భాస్కర అయోధ్య 240

నిలు నిలు ముటంచు నఱవంగ నృపతి పిఱుంద
ఐద ఐద ముటంచు రాముండు పలుకుచుండ
బండి కలుదోయి జిక్కినవాని భంగి
మిడికెను సుమంత్రు మనమంత మడుకు గదుర.

వావిలికొలను అయోధ్య 112

ఓ సుమంత్రుండ రథ మునుపవే యనుచు
నా సుమంత్రుండు వినునట్లు చీరుచును
వెనుకొని పురి చాటి వెసవెస నేగుదేర
మనుజేశుఁ జూచి సుమంత్రుతో ననియె
నిదె వచ్చుచున్నాఁ డిసకులేశ్వరుండు
హొదహొద పోనిమ్ము పోనిమ్ము రథము
అని యని రఘురాముఁ డందంద తఱుమ
మొనసి యాతఁడు రయంబునఁ దేఱుఁ బఱుపె.

రంగనాథ అయోధ్య 101 పుట

నిలు నిలు మని పలుకు దశరథుని వాక్యంబును రథంబు రయంబున
దోలు మనియెడి రాముని వాక్యంబును విని సుమంత్రుండు యెద్దియుఁ జేయ
నేరక చక్రమధ్యంబునఁ జిక్కియున్న చందంబున.

గోపీనాథ అయోధ్య 887

ఆగు త్రోలకుమని రాజు నఱచుచుండె
నడపు నడపని రాముండొ నుడువుచుండె
వారి నుడువుల మధ్య సుమంత్రు స్వాంత మపుడు
నడచు మునువెన్నె చక్రాల నడుమఁ బడెను.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

యావత్తు నిర్యత స్తస్య రజోరూప మదృశ్యత
సై వేక్ష్యాకువర స్తైవత్ సంజహరాత్మ చక్షుషీ

యావద్రాజా ప్రియంపుత్రం పశ్యత్యత్యంత ధార్మికమ్
తావద్వ్యవర్థతేవాస్య ధరణ్యాం పుత్ర దర్శనే.

అయోధ్య 42-1, 2

రామ రథోత్థితం బగు పరాగము దోచెడు నంతదాక నా
భూమివిభుండు పుత్రకుని పోయినవంకను తెప్ప వాల్చు డా
భూమి పరాగమున్ సుతుని పోవుట భూవతి చూచునట్లున
స్త్రీమముగాఁగ రేగెఁ బతి స్రుక్కక యుండెడిఁగాక యంచునో.

వావిలికొలను అయోధ్య 1140

ఆధవుడు దశరథుఁ డటు పోక నిలిచి
తన సూను రథమును దప్పక చూచి
యదియుఁ గానక ధూళి నటు చూచి చూచి
యదియుఁ గానక బయ లటు చూచి.

రంగనాథ అయోధ్య 101 పుట

రాము రథమేగినట్టి మార్గంబునందు
బయలు వెడలిన ధూళి కన్నడువఱకు
నవనివతి చూచుచుండె నేకాగ్రదృష్టి
సకల లోకాభిరాము యశఃప్రధాము.

బులుసు. అయోధ్య 42-1

రాము రథంపు ధూళి కనులంబడి కన్నడు నంతదాక న
జ్ఞే మొగమెత్తి చూచు మరలింపఁడు, కన్నుల ధార్మికున్ సుతున్
వేమఱు చూచునందనుక వేగమె వెంటనె మేనుసాచు నెం
తో మెయి సాగిపోయె మది నుల్పిన పుత్రుని బెంగతోడుతన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

అదె రఘువీరుఁ డున్నరథ మల్లదె పోయెడి రాము తేఱు పొ
మ్మదె యదె పోయె నయ్యరద మక్కడఁదోచెఁ దదీయ భూ రజం

బదియు నడంగెఁ బొమ్మకట హా గుణరత్నమ హాకుమార హా
సదమల కీర్తిహర ! నృపన త్తమ హా ననుఁగూడనిఁగదే.

భాస్కర అయోధ్య 244

అదిగో రాము రథంబు చక్రము లవే యానాను జెండాయు న
ల్లదె యావై పుగనున్న ధూళి యదియే యా చెల్లవై పే రథం
బదిగో పోవుచునుండె నాకస మదే యాపై పె యంచున్ గడున్
మదిఁ దృప్తింబడి రాజు నద్దియు గనన్ రామిన్ నిరాశన్ గనెన్.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య

రామప్రస్థాపికాయాశ్చ ప్రతిఘ్నాశ్చ తపోదరే
దశమాసా మయానీతా హలోకి నిందితోహ్యహం
కంఠేఽవసజ్య పాశంవావిషం పీత్వాఽధవాశరే
త్యజప్రాణాంశ్చ దుర్మధేజలమగ్నిం ప్రవిశ్యహ.
త్వామద్య నిహనిష్ఠ్యామినో చేద్రామస్య దుర్యశః
రాఘవస్యానుజో బ్రాతా భరతోమాతృహా ఇతి.

అయోధ్య. 73-5-7.

అడవుల రామచంద్రుఁడు జటాజిహముల్ ధరియించి యుండనేఁ
బుడమి భరించి భోగములు బొందగలానటె యిట్టి చొప్పులే
యెడఁగననింక నన్ను మొగమేమి తెఱుంగునఁ జూతుఁ బావపుం
గడుపునఁబుట్టి యీ భువనగర్హకు పాత్రుఁడనై తి రాక్షసి.

ఆ భరతుండోహో శత్రుఘ్న ! మనమీపావజాతిం జంపిన మాతృహంతరి
చంద్రుండు మనమొగంబును చూడండు. గావుననీ పుణ్యహీన తన దురి
బునఁ బోవుఁగాక.

భాస్కర. అయోధ్య 358-360.

పెనుపేది తల్లిఁజంపిన నీచులఁచు
మనలజూడఁగ రోయుమది రామవిభుఁడు

అట్లుగాక వలదని యతని వారించి
యటుపోయి కౌసల్య నడుగుల కెఱిగి.

రంగనాథ, అయోధ్య 114.పు

ఈయెడ నగ్నిని దూకుము
హోయని దండకను జొరుము యురిహితను వే
పాయుము ప్రాణమువేతొక
ప్రాచుశ్చిత్తంబులేదు పాపిని నీకున్.

వావిలికొలను. అయోధ్య 1880

దుష్టచారిణివైన కతంబున మహిరమణుండు లోకాంతర గతుండయ్యె
రామభద్రుండు వనంబునకుఁ జనియె నేను వంశపాంశనివగు నీకుంబుట్టిన కతం
బున లోకంబునందు ఉపక్రోశమలీమసుండనైతి.

గోపీనాథ. అయోధ్య 1522.

కృతి రాము వనికి గెంటియు
పతికంఠము పిసికిచంపు త్వద్గర్భములో
మతిచెడఁగా వదినెలలున్
వెతఁగడపియు హజగములనిందుఁడనైతిన్.
మెడలో నురిపోసికొనియె
తడఁబడకయెఁ ఘోరవిషముత్రాగియె పాపీ
కడువడినీళ్ళనొ యగ్నినొ
విడువకవడి ప్రాణములను విడు దుర్మేధా.
అనఘుండగు రాముని
యనుజుండు భరతుండు మాతృ హంతకుడని రా
ముని కవయశ మగునేమో
యని కాక యిపుడునీను హతమార్చియె యుందున్.

చ. గ. శాస్త్రి, అయోధ్య 79

రామో విగ్రహవాన్ధర్మ స్సాధు సృత్య వరాక్రమః
రాజా సర్వస్య లోకస్య దేనానాం మఘవానిన.

అరణ్య 37-13

లోకము రక్షించుటకై
కై కేయి వరంబు నెవముగా నా పుణ్య
శ్లోకుఁడు తండ్రికి ననృతము
రాకుండగ వచ్చినాఁ డరణ్యమునకున్.

భాస్కర అరణ్య 18

రాముఁడు ధర్మమూర్తి, యవరాజిత సత్యవరాక్రముండు ను
త్రాముఁడు దేవతా తతికి. రాజ విభుండు సమస్తమూ జగ
త్స్వీమము పాలికిన్ సుమతి సూర్యుని కాంతి హరించు నట్లు స్వో
ద్దామ సుశీల గుప్త వసుధా సుతనా హరియింప జూడగన్.

వావిలికొలను అరణ్య 583

ఒడలూనిన ధర్మమే రా
ముఁడు, సత్యవరాక్రముండు పూతచరితుఁ డా
తఁడు, సర్వలోకంబులకును
నొడయఁడు దేవతలలోన నురు శక్రుఁ డటల్.

చ. గ. శాస్త్రి అరణ్య

వృక్షాద్యక్షం ప్రధావంత్స గిరేశ్చాద్రిం నదా స్పృశిం
బభూవ విలప న్రామ శ్శోకార్ణవ పరిప్లుతః
అపికాచి త్వయాదృష్టా సా కదంబప్రియా ప్రియా
కదంబ యదిజానీషే శంస సీతాం శుభాసనాం.
అశోక శోకావనుదః శోకోవహత చేతనం
త్వన్నామానం కురు క్షిప్రం ప్రియాసందర్శనేన మాం.

అరణ్య 80-11-17

నా కొంతఁ బాసి యెంతయు
శోకించుచు నున్నవాఁడ శుభతర కృపతో
శోకాపనుద ! యశోకము
శోకము వారింపు నన్నశోకుం గాఁగన్.

భాస్కర అరణ్య

శోకాపహమ యశోకము
శోకోపహితాత్మునన్ను శుభమగు త్వన్నా
మాకలితుని జేయఁగదే
యాకలికంతీ విధంబునని నాతోడన్.

వావిలికొలను అరణ్య 1027

ఘనుఁ డా రాముఁడు చెట్టుచెట్టు గలయంగాఁ జూచుచున్ తైలముల్
వనముల్ పల్వలముల్ వదినదము లావాసంబు లీక్షించుచున్
వనితం గానక వెట్టిపట్టినగలిన్ వర్తించుచున్ శోకతా
మ్రుణితాంతేక్షణుడై వనిన్ వెనుక నారంభించె నుద్వేగియై

గోపీనాథ అరణ్య 1051

చెట్టు చెట్టు పుట్ట పుట్ట గట్టుం గట్టు
వాగు వాగు తిరిగి వనరందోడఁగె
నెందు గానఁబడునో యెదియేని దెలుపును
అనెడు నాన రాముఁ డమలచరిత.

రామకథా అరణ్య 3-4

కంటివె కదంబమ కదంబకాననా ప్రీ
యాత్మ నా ప్రీయ సీత శుభాంగి నిందు
బిల్వ బిల్వోపమ స్తనిని వేగఁ జూపు
చివురుఁబోడి వచింపు సిరి దలంచి.

రామకథా అరణ్య 3-4

శోకోపహత మనస్సు న
శోకమ యూరార్పవలదె శోభసమూర్తి
శ్రీకలన సెటిఁగి తెలిసి త్వ
దేశార్థపదుంబొనర్చి యెలమిఁ దొలంకన్.

రామకథా అరణ్య 3-47

తనువుననుండి తరువునకుఁ
గిరినుండి గిరి నదినుండి గిరికిన్ నదికిన్
పరువిడు విలపించును గడుఁ
దిరుగు వెతల బురదజలధి దిగఁబడిపోవున్.

చ. గ. శాస్త్రి అరణ్య 60-11

కడిమిపూఁ బ్రియఁ బ్రియన్ గడిమిరో ! కంటివే
నుముఖి సీత సెఱుంగుచో వచింపు
మిసిమి చివురుఁబోలి పసుపుఁ బుట్టముఁ దాల్చు
బిల్వస్తనిని గన్న బిల్వ! చెవుమ
అర్జునప్రియఁ బ్రియ నర్జున ! భీరువా
సీత బ్రదికియున్నఁ జెపుమి త్వరగ
చివురుపూవుల నిండిన వనస్పతి కుకుభ
మా ! కకుభోరు నర్థాంగి దెలుపు
భ్రమరములు ముసరుచుఁ బాడవఱులు తరువు
తిలకమా ! తిలకప్రియ తెరువు తెలుపు
శోకహత చిత్తుఁడను నైతి శోకహరి
యో యశోక ! యశోకుఁగాఁ జేయునన్ను.

చ. గ. శాస్త్రి అయోధ్య 60

నాహం జానామి కేయూరే నాహం జానామి కుండలే
నూపురే త్వభిజానామి నిత్యం పాదాభి పరదనాత్.

కెష్కింధ 6-22

అసవుడు అక్షుణుండును నిజాగ్రజు తోడుత నిట్లు పల్కు నో
యనఁడు : యెఱుంగఁజాల వనితాంగదముల్ గుఱితింపలేన యీ
గొనబగు కుండలంబులను గోమలి కేను దినంబు పొద వం
దన మొనరించుంగనుట నాతివి యుందియ లే నెఱుంగుదున్.

వావిలికొలను కిష్కింధ 187

అధిప ! 'యీ కమనీయ రత్నాంగదములు
నీ రుచిర కుండలంబులు నే నెఱుంగ
ననవరతము పొదాభివందనము వలనఁ
బదకటక నూపురము లెఱుంగుదు మహాత్మ.

గోపినాథ కిష్కింధ 219

ఎఱుగం గేయూరము లే
నెఱుగం గుండలము లెచ్చ డెఱుగుచు నుంటన్
ఎఱుగుదు నూపుర యుగ్మము
మఱవను నిక్కముగ నివి మా వదినవియే.

శ్రీకృష్ణ రామాయణము కిష్కింధ 1-73

అపి తల్లి కాలి యుండెలు
నవి గురుతే నాకు నిచ్చలాయమ చరణచ్చ
చ్చవిదీప్తములై వెలిగెడు
నవి రూపముచేతఁ గష్టమయ్యె గుఱుతిడన్.

విశ్వనాథ రామాయణ కల్పవృక్షము కిష్కింధ 1025

ఎఱుగవయ్య కేయూరములెఱుగఁగుండ
అమ్ములటు లాతిసొమ్ముల యిమ్ములెరుంగ
సమ్మనూపురముల మాత్రమరయఁగాంతు
నిచ్చలుఁ బదాభినందన నిరతిఁజేసె.

రామకథా. కిష్కింధ 1-114

ఎఱుగను చెవి కుండలముల
 యెఱుగను నేబాహుపురుల నెపుడును వదెనన్
 చరణములవ్రాలి మ్రొక్కుట
 నెఱుగుదుఁ జరణములనున్న యాయుందెలనే.

చ. గ. శాస్త్రి, కిష్కింధ-6

—: సీతను రక్షించు స్త్రీలవర్ణన :—

ఏకాక్షి మేకకర్ణాంచ కర్ణప్రావరణాం తథా
 అకర్ణాం శంకుకర్ణాంచ మస్తకోచ్ఛ్వాస నాసికాం
 అతికానోత్తమాంగీంచ తనుదీర్ఘశిరోధరాం
 ధ్వస్తకేశీంతథాఽకేశీంకేశ కంబలధారిణీం.
 లంబకర్ణ లలాటాంచ లంబోదర ప్రయోధరాం
 లంబోష్ఠీం చుబుకోష్ఠీం లంబాస్యాం లంబజానుకాం
 హ్రస్వాం దీర్ఘాం తథాకుజ్ఞాం వికటాం వామనాంతథా
 కరాళాం భుగ్నువక్త్రాంచ పింగాక్షీంవికృతాననాం.

సుందర 17-5-8

ధరణీసుతనుజూచి తన్ని కటంబున
 ఘోరదర్శన సురారిసతుల
 నేకాక్షిని నకర్ణ నేక కర్ణనుశంకు
 కర్ణను దనుసుదీర్ఘ కంధరలను
 నెగయుముక్కున దాని దిగవ్రేలు చెవిదాని
 ధ్వస్తకేశిని బోడితలలవారి
 నతికాయమగు సుత్తమాంగంబుగల దాని
 గడ్డంబునంటు పల్కెప్పుదాని.
 లంబకర్ణ లలాటను లంబకుచను
 కేశకంబళధారిణి గీశవరుడు

అంబజానుక అంబాస్య అంబజర
అంబరదనాంశుకలయుఁ గదంబములను.

వావిలికొలను. సుందర 480

ఒంటికంటిదొకతె ఒంటిచెవిదొకతె

తలఁగప్పు చెవులతోఁదనరు నొకతె
చెవులె లేనిదొకతె చెవుల మేకులదొకతె
ఎత్తైన ముక్కుది యెంతొతలది
పొడుగు నన్నమెడది విడిన వెండ్రుకలది
అసలె వెండ్రుకలేమి యెసఁగనదియు
కంబళ్ళ కురులది అంబోష్టి చుబుకోష్టి
అంబజానువులది అంబవక్త్రం.

బిట్టకేలాడు పొలిండ్లుఁ పొట్టగలది
పొట్టిది, వికార, మరగుజ్జు పొడుగుగలది
గూనిది కరాళ ఘోర వంగున్న తలది
వచ్చకళ్ళది వికృతాస్య వరలెనచట.

చ. గ. శాస్త్ర సుందర 17-1

నిష్ప్రభాం శోకసంతప్తాం మలసంకుల మూర్ఖజాం
క్షీణపుష్పాం చ్యుతాం భూమౌ తారానివలితామివ
చంద్రరేఖాం పయోదాంతే శారదాభ్రై రివాకృతాం
క్లిష్ట రూపా మసంస్పృహ దయుక్తామివ వల్లకిం.
సీతాం భర్తృ వశేయుక్తా మయుక్తాం రాక్షసివశే
అశోకవనికా మధ్యే శోకసాగరమాప్లుతాం
తాభిః పరివృతాం తత్రసగ్రహ మివ రోహిణీం
దదర్శ హనుమాన్ దేవీం అతా మకుసుమామివ.

వెండుకల్ జడగట్టి వేడి నిట్టూర్పుతో
విన్ననై వదనంబు వెల్లబాట

....

భయముబొంది యలంతమైఁ బరఁగుదాని
అతి నిందాన్విత కీర్తికై వడి విహీనార్థోక్తి చందంబునన్
తత ధూమాకృత వహ్ని సంగతిని నబ్బి చ్చన్న చంద్రప్రభా
కృతి

మలినాంగిన్ సతతోపవాస కృత రామ ప్రేమ చింతా సమా
కలితన్ శోక సమేత సీతఁ గనియెం గార్యంబు ధుర్యంబుగన్.

భాస్కర సుందర 141-145

ఆ చెట్టు క్రింది నమలిన చారిత్ర
వనటచేఁ దపియించి వగుచు దాని
బెనగొన్న మాపుడు మను వెండుకలదాని
నెఱిమీదు నడవడి నెగడుదాని

....

కారద వేళను నీరదావృత మైన
పూవ చందుదురేకఁ బోలుదాని
క్రూరగ్రహవృత రోహిణి చాడ్చున
నసురాంగ నావృత యైన దాని
పూవులు లేనట్టి తీవర బోలినదాని
శీల మహిమఁ గాపుచేసికొం చడతెడు దాని
సీతఁగనియె వానరుండు.

వావిలికొలను. సుందర 487

గొనగొని రాముఁ జేర్కొని ప్రలాపింపఁ

గనుగొని మఱి సీతఁగ నిశ్చయించి

విన్ననగు మోము నా కృశాంగంబు

నా విరిసిన వేడియా యున్న యునికి

యాదురవస్థయు నా విలాపంబ

రంగనాథ. సుందర 286 పుట

చతురత దక్కి భీషణ కుజగ్రహ పీడితయైన రోహిణి

పత్రిక్రియఁ బొల్పుదక్కి యనిశం బెదఁ గుందుచు నేకవస్త్రయై

హితులను బంధువర్గముల నెప్పుడు గానక ఘోర రాక్షసా

ప్రతతులఁ జూచుచుం గలకఁబాటుచుఁ బాల విచారమొందుచున్

గోపినాథ. సుందర 382

ప్రియ జనముఁ బాసి రక్కసిపిండు పొదువ

వృకతతి క్రాంతయగు మృగవిధము తోవ

నల్ల బిత్తరిచూపుల నెల్ల దెసలఁ

గాంచు న మృహసాధ్వీ గాంచె నతఁడు,

రామకథా. తాడేపల్లి. 1-174

అట నా వృక్షముక్రింద జాలిగ ననింద్యాకారయై హర్షమె

మటు మాయంబయి పోవఁ బొల్పఱి, కురుల్ మాలిన్యముం జెంద ముం

దఱి పుణ్యంబు క్షయింప జాణివడు నా తారన్బలెన్ దీనయా

చటులాక్షిన్ జనకాత్మజన్ హనుమ శ్రీ సంపన్ను డంతన్ గనెన్.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, సుందర

పావన శీలయై పతి దర్శనమె లేమి

నగలు వీడి పతి గుణాలె దాల్చి

యూధమున్ విడి సింగ మొడిఁబడ్డ కరిడి య

ట్లాపుల విడి, యౌచు నసుర వశము

శరదంబు దాకృతి శశికళ వోలెఁ దీగ
లేని వీణియు వోలె క్లేశ మొంది
వతి యుంకమున హాయి వలినిన దయినను
రాక్షసి కారలో మ్రగ్గుచుండి.

మింట గ్రహమధ్య రోహిణిపంటి దగుచు
ఆ యశోక వనాన శోకాబ్ధి ముగ్ధి
విరులు లేక శూన్యమగు తీవ్రియను బోలి
హడలి దీనయౌ జానకిన్ హనుమ గనియె.

చర్ల గణపతిశాస్త్రి, సుందర

కిం మా మనదృశం వాక్య మీదృశం శ్రోత్ర దారుణం
రూక్షం శ్రావయసే వీర ప్రాకృతః ప్రాకృతా మివ
న తథాస్మి మహాబాహో : యథాత్వ మవ గచ్ఛసి
ప్రత్యయం గచ్ఛమే యేన చారిత్రేణైవమే శపి
చ్ఛృథక్ స్త్రీదాం వ్రచారేణ జాతింతాం పరిశంకసే
పరిత్యజేమాం శంకాంతు యదితేహం పరీక్షితా.

యుద్ధ 122-8, 7, 8

లక్ష్మణ : చూచితే యనమ లక్షణ లక్షితనై న నన్ను దు
ర్లక్ష్య చరిత్రఁబోలె వికలస్థితగా భవ దగ్రజుండు దా
సూక్ష్మనిశాతయైన మతిఁజూడక ఘోరవచో మహాగరు
త్పక్ష్యలితేక్ష జాప్రములఁ బాల్పడఁజేయుచు నున్నవాడొగిన్.

భాస్కర యుద్ధ 2288

క్షుద్రుండు క్షుద్ర నాడుగతి శ్రోత్ర విధారణ రూక్ష వాక్యముల్
భద్రచరిత్ర : పల్కెఁదగవా ననుబోదినీ, నీ వదేమిగా
భద్రము సంశయించితివి శీలమునం దటువంటిదానిగా
హృద్రస నెంచఁబోకు సుచరిత్రముపై శపథంబు చేసెదన్.

వావిలికొలను. యుద్ధ 2678

స్త్రీలను నీతిహీనలను చెన్నటి జాగల నాత్మనెంచి యో
షాకుల జాతి యంతయును నట్టిదిగాఁ దలపోయనేల మ
చ్చీలపరీక్ష నీమమును చేసియ యుండిన నిట్టి శంకలన్.

వావిలికొలను. 2679

అనరానట్టిది శ్రోతదారుణము నత్యంతోగ్రమున్ నన్నునే
మని యీనీచపు వాక్కు నీచపు జనుం డట్టుల్ వినంబలెక్కె దె
ట్లని నన్నెంచుచునుంటివో యటులు వీరా ! నేనుగా నింక నీ
వు నిదే సమ్ముమి యొట్టుపెట్టుకొనెదన్బో నాడు శీలంబుల్.

ఎవరో దుష్టపుస్త్రీలఁబట్టి యిపు డిట్లే నీవు స్త్రీజాతినే
భువి శంకించెద విట్టి శంక విడు మిప్పున్ నన్ బరిక్షింపుమీ.

చ. గ. శాస్త్రి, యుద్ధ.

చితాం నోకురు సొమిత్రే వ్యననస్సాన్య భేషజం
మిథోవఘాతా నాహం జీవిత ముత్సహే

యుద్ధ 119-18

మీరింక నమ్మకున్నను
గారవమేపార ననుగరుణించి మహా
దారంబగు సొదఁబెట్టుఁడు
ధీరమతిం జొత్తునందుఁ దిరమగుకడకన్.

భాస్కర యుద్ధ 268

అని డగ్గుత్తికతోడఁ బల్కుచును దుఃఖాశ్రాంతయై దీనుడై
ఘన చింతాబ్ధి మునింగియున్న మఱిదిం గంజాక్షి వీక్షించి యా
పెను శోకంబున కౌషధంబగు చితంబేర్పంగదే అక్షుణ్ణా!
యనఘా! యిట్టి మహాభిశాపహతనై ప్రాణంబు నిచ్చుంజుమీ.

వావిలికొలను. యుద్ధ, 2188

ఓయి సుమిత్రకుమార ! యురుతరవ్య పనంబునకు

భేషజం బిదె నాకుఁ జూడ

మదిఁ దోచినది గాన మానక చితఁ గూర్పు

మెల్ల మిధ్యావవాద సహిత

గాఁగ జీవించుట కథలు గానంబులు

నట్లుండ నప్రీత నైతి.

రామకథా. యుద్ధ 1-271

ఇపుడె చితిపేర్చు సౌమిత్రి! యిట్టివ్యధను

అంతమొందించు నౌషధమగును నిదియె

మిథ్యగాఁగొట్టు దెబ్బల మిగుల స్రుక్కి

యింకజీవింపఁగా నుత్సహింపలేను.

చ. గ. శాస్త్రి యుద్ధ 119

ఆత్మానం మానుషం మన్యే, రామం దశరథాత్మజం

యోహం యస్యయతశ్చాహం భగవాంస్త ద్భ్రవీతుమే.

120-11

మీరునన్ను పెక్కుభంగుల,

నారాయణుడనగ వలదు నరుడనందగు నే

నారయ దశరథరాముడ,

నీరేరుహలోచనుండ నే తలపోయున్.

భాస్కర. యుద్ధ 240¹

మనుజుడనని దశరథస్థవ,

తనయుడనని రాముడనని తలఁతును నన్నున్

వినిపింపుఁ డెవ్వఁడను నె

వ్వని వాడనొయ్యెలనేను ప్రభవించితిన్.

వావిలికొలను. యుద్ధ 2705

అవ్వసుధేశశేఖరున కాజికిఁ బుత్రుడ రామనాముడన్

మువ్వరకంటెఁ బెద్దను మనుష్యుడనంచుఁ దలంచుచుందు నే

నెవ్వఁడ నాకుఁ బూర్వతను వెయ్యది విష్ణుఁడ వంటిరిప్పుడే
నిష్ఠనుధన్ జనించుటకుఁ గారణమెయ్యది దెల్పుఁ డింతయున్.

గోపీనాథ, యుద్ధ 2980

నేను మానవమాత్రుఁడనే యటంచు
దశరథాత్మజుఁడంచు నేదలంతుగాని
మీరు పలికిన భావము దీరెఱుంగ
ననుడుఁ బరమేష్ఠి రామునకనియె నిట్లు.

శ్రీకృష్ణ యుద్ధ 4-111

నన్ను మానవునిగ నాబుద్ధి నూహించు
దశరథాత్మజ ప్రథావ్రస క్త
నెవడనెవని వాడనేల లోచిత భాగ
వంతుఁడజుఁడ తెలిసి పలుకుగాక.

రామకథా తాడేపల్లి యుద్ధ 1-219

నను మానవునిగ దశరథ
తనయుండగు రామునిగను తలంతును మదిలో
కని నేనెవఁడ నెవని వా
డనొ యెటుపచ్చితి నొ పూజ్యుడవు వాకొనుమీ.

చ. గ. శాస్త్రి యుద్ధ 120

మచ్చునకు కొన్నివద్యములు మాత్రము చూపబడినవి.

గా య త్రి బీ జా క్ష ర యు త

రా మా య ణ సు ధ

“ఓం తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్”.
అన్నది గాయత్రీ మంత్రము.

ఓం

తవ స్వాధ్యాయ నిరతం తవస్మై వాగ్విదాం వరం
నారదం పరిపవ్రచ్చ వాల్మీకి ద్భునిపుంగవం.

బాల 1-1

ఓం

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నెపుడు మునిగి వాక్కు తత్త్వ మెజిగిన చతురున్
తవసి విశారదు నారదు
నపుడా వాల్మీకిమౌని యడిగెను నిటులన్.

సహజ్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః
ఋషిభిః పూజిత స్సమ్య గ్యధేంద్రో విజయీపురా.

బాల 20-25

త్సరు సహిత ఖడ్గము శరాలు తనరు రాము
డపుడె యజ్ఞ ము పాడుచేయంగ వచ్చి
నట్టి రాక్షసుల వధింప నమరవిఘ్న
యటు- జయించు రాముని మెచ్చిరంత ఋషులు,

త్సరు=కత్తి పిడి.

విశ్వామిత్ర స్సధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనక భాషితం
పత్న రామ ధనుఃపశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్.

బాల 67-12

విజ్ఞాఁడు జనకుఁ డీటు అన వినియు ధర్మ
మూర్తి యయివ బిశ్వామిత్ర మునివరుండు
నాయనా ! వత్స ! యో రామ ! యీ యపూర్వ
ధనువుఁ జూడు మటంచును ననియెఁ బ్రీతి.

తుష్టావాస్య తదావంశం ప్రవిశ్యస విశాంపతేః
శయనీయం నరేంద్రస్య తదాసాద్య వృత్తిష్ఠత.

అయోధ్య 16-20

తురగములు లాగ రథముపై నరవతి గృహ
(తుర్) మటు ప్రవేశించియు సుమంత్రుఁ డధిప కులయు
మొదటినుండి స్తుతించి యా భూపు శయ్య
దరికి దరయగ వేగనడిగి పొగడె.

వనవాసంహి సంఖ్యాయ వాసాం స్యాభరణానిచ
భర్తార మను గచ్ఛంత్యై సీతాయై శ్వశురో దదౌ.

అయోధ్య 40-17

వనవాస వత్సరంబులు
గణించియె క్షౌమము అను ఘన భూషణముల్
తన భర్త ననుసరించెడి
జనకజకు నరవతి మామ సరగున నిచ్చెన్.

రాజా సత్యంచ ధర్మశ్చ రాజా కులవతాం కులం
రాజా మాతా పితౄనైవ రాజా హితకరో నృణాం.

అయోధ్య 17-21

రేడే (=రాజే) సత్యము ధర్మము
రేడే (=రాజే) కులవంతులకును ఋతయుత (ప్రథితము) కులమున్
రేడే (=రాజే) తల్లియు తండ్రియు
రేడే (=రాజే) హితకరుడు సర్వవృధివిన్ ప్రజకున్. (ప్రజకున్ భవకున్)

నిరీక్ష్య సముహూర్తంతు దదర్శ భరతో గురుం
ఉటజే రామమానీనం జటావల్క్యం ధారిణం.

అయోధ్య

నట్టి దర్శనాచవయిని నేలవయినె
 సీత అక్షయమందు చేరి యుండ
 నా మహామహితుని రాము నగణ్య పు
 ణ్యగరి మాత్ము భవతుఁ డరసె.

యది బుద్ధిః కృతాద్రష్టు మగ స్త్వం తం మహామునిం
 అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ మహాయశః

అరణ్య 11-44

మలలం దొప్పగు వృక్ష రమ్య వనసీమన్ సీత హర్షించి క్రీ
 (మే)డల దేలంగల, దీపులక్ష్యణుఁడు గూడన్ హర్షముం గాంతు, పు
 ష్కల వృక్షంబుల నాకనం బలరు నా కాలమందే కనన్
 దలఁతేన్ వెళ్లుమి యా యగ స్త్వముని పూత స్వచ్ఛ రమ్యార్పికిన్.

అరణ్య 11

భరత స్యార్య పుత్రస్య శ్వశూణాంచ మమ వ్రభో
 మృగరూప మిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయిష్యతి.

అరణ్య 42-17

భవతునికిని మీకు సంపదై మా యత్త
 (భర్) అకు నాకు నిది కేకులకు నెసంగు

జీవింపకయు అది చేఁజిక్కునా దాని
 చర్మంబె రుచిరమై సొరు మీరు.

గచ్చ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలం
 వయస్యం తం కురుక్షిప్ర, మితోగత్వాద్య రాఘవ.

అరణ్య

గోచరగతి కాలము దాటఁ గూడు నెటులు
 సలుపు సుగ్రీవుతో మైత్రి జ్వలను నెదుట
 వానితో సన్నిహితమైన మైత్రి
 సలుప ద్రోహంబు చేయుట వలనుచడదు.

దేశ కాల భజస్వాద్య క్షమమాణః ప్రియా ప్రియే
 సుఖమఃఖసహకాలే సుగ్రీవ వశగో భవ.

కిష్కింధ 22-20

దేశకాబాలు పొందఁ దత్త్రియము నప్రి
యమును సై చుచు సుఖము దుఃఖమును గూడ
సైచి సుగ్రీవునియెడ నాశ్రయము పొంది
దేశ కాలానుసారము వాసి గనుము.

పంద్యాస్తేతు తపస్సిద్ధాస్తవసావీత కల్మషాః
ప్రష్టవ్యాచాపి సీతాయాః ప్రపృత్తి ర్విసయాన్వితైః.

కిష్కింధ

పంధ్యులు సుమి వారలు. వారు ప్రతము తపము
చేసి పావముల్ క్షాళన చేసికొన్న
వారు, వారిని జానకి వార్తలెల్ల
వినయ మొప్పారఁగాఁ దెల్పికొనుము వేగ.

స నిర్జిత్య పురిం శ్రేష్ఠాం అంకాం తాం కామరూపిణీం
విశ్రమేణ మహాతేజా హనుమాన్ కపిసత్తమః,

సుందర 4-1

సతమారీతిగఁ గామరూప యయు రక్షాదక్షయౌ అంకిణీన్
అతి తేజుండయు వాయుజుండు భువి వీర్యంబొప్పు నోడించి స
న్మతితో ద్వారముగుండఁ గాక విలస త్రాప్తాకారముం దాటి శ
స్యతముండై రిపు నెత్తిపై నెడమ కాల చల్లంగ నుంచెన్ వశిన్.

ధన్యా దేవా సగంధర్వాః సిద్ధాః పరమర్షయః
మమ పశ్యంతియే నాథం రామం రాజీవత్ చనం.

సుందర, 26-41

ధీయుతుఁ బ్రియుగను దివ్యసిద్ధ ఋషిగం
ధర్వులు దేవతల్ ధన్యతములు
పొని వద్మాత్మఁడు పుణ్యాత్మఁడు పరాత్ముఁ
డగు రామునికిన్ నాదు ప్రాప్తియేఁ.

మంగళాభిముఖీ తస్య, సాతదాసీన్మ హాకపేః
ఉపతస్థే విశాలాక్షీ ప్రయతా హవ్యవాహః.

సుందర, 53-27

మంగళము చూచుతికిని గూర్చంగఁ గోరి
నిచుమమును పూని సీత యగ్నిని భజించె
అగ్నిదేవ! హనుమకు తెత్వంబుగూర్చు
చునుచు సీత ప్రార్థనచేయ నగ్నివినియె.

హేతు మహర్థం మృదు హేతుసంహితం
ప్రతిత కాలాయతి సంప్రతిక్షమం
నిశిమ్య తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః
ప్రసంగ వానుత్తర మేతదబ్రవీత్.

హేత నిర్ధారణచేసి యుక్తముగ గావించంగ నొనఁచుఁ జల్
స్తుతహా రితిగ యుక్తి యుక్తముగ నెంతో గొప్ప యర్థంబు నీ
మతికెంతో తగియున్నదిప్పటికి సొంపై ముందుగా నీ మత
జీతతెంగాని క్షమంబయైన గతినిజ్ఞ మంత్రులందఱులన్.

ధర్మాత్మా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తోఽయం విభీషణః
అంకైశ్చర్యం ధ్రువంశ్రీమా, నయంప్రాప్తో హ్యకంబకం

యుద్ధ, 41-67

ఓను ధర్మాత్ముఁడు గుణకం
ధేనుతుండు విభీషణుఁడు గనెను నాశరణున్
కని శ్రీమంతుఁడు ముళ్ళుం
డని అంకైశ్చర్యము ధ్రువమందెను జుమ్మి.

యోవజ్రపాతా శనిపాతాన్ చుక్షుభే నచాపిచచాలరాజా
సరామ బాణాభిహతో భృశార్త శృచాలచాపంచమమో చవీరః

యుద్ధ, 59-139

యోధముఖ్యు డేరావణు డుగ్రవజ్ర
పాతమున, నశనిహతిని స్వల్పమైన
క్షోభపడడా చలించడా యాబలుండు
రామశర విధ్మండుగుచు విల్వదలె వణకె.

యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనంగతాః
తం మన్యే రాఘవం పీఠం నారాయణ మనామయం.

యుద్ధ, 72-10

యోధ్యుగు రాముఁడెంత మహాబలుండొ
అతని యస్త్రాలు నెంత మహాత్తుగలవో
ఎవని విక్రమమున దైత్యు లెల్లఁజచ్చి
రాయభయు రాముఁదలఁతు నారాయణునిగ.

నతే దదృశిరే రామం దహంత మరి వాహినీం
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా.

యుద్ధ 94-28

సమ్మోహనాస్త్రైః సమ్మాధులై రి విపుమ
సఃఖరు శూరుని రాముని స్సనరు పోర
పేల రాముల నరసి మరల నొక్క
రామునె గాంతురు రాక్షసాశి.

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ
బద్ధాంజలిపుటాచేద మువాచాగ్ని సమీపతః.

యుద్ధ 118-23

ప్రథిత దేవ విప్రుల సేత ప్రణతి చేసి
అగ్ని దరిఁ గేలు జోడించి యనియె నిటులు
నా మనసు రాముని విడి వరుం దలఁవదేని
లోకసాక్షియౌ నగ్ని నన్ బ్రోచుఁగాక.

చలనా త్వర్యత సైవ గణా దేవస్య కంపితాః
చచాల పార్శ్వతీవాసి తదాఽఽశ్లేష్టా మహేశ్వరం.

ఉత్తర

చోటుఁ గని రావణుండు నా క్షోణిధరము
నిటులు నటులును వేగఁ గంపింపఁజేయ
దేవగణముల్ వడంకిరి దేవదేవు
గొంగలించుకొని యునుమయుఁ గూడ వడఁకె.

దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాబ్జాద భోజనం
సర్వమేఽవావిభక్తం నౌ భవిష్యతి హరీశ్వర.

ఉత్తర, 44-41

దయిత లాత్మజుల్ సర్వవత్తనము రాష్ట్ర
మఖిల భోగ మాప్నాదనాహారములును
ఓయి కపిరాజ ! నీకును నుర్వి నాకు
నెల్లను నవిభాజ్యములుగ నెసంగు గాక.

యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలా ముపావిశత్
తామేవ రాత్రిం సీతాపే ప్రసూతా దారక ద్వయం.

ఉత్తర

ప్రీతిని శత్రుఘ్నుండు దే
యాతత హృదుఁ డేనిశితతీ నా పర్ణకుటీన్

(త్) ఏతెంచెనో యా రాత్రియె

సీత యిరువురు కొమరులను చెచ్చెఱు గనియెన్.

ఇవం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీ బీజ సంయుతమ్
త్రిసంధ్యం యఃపఠేన్నిత్యం, సర్వ పాపైః ప్రముచ్యతే.

ఈయది రామాయణ మిటు

గాయత్రీ బీజ వర్ణ కలితము, సతమున్

వీయెడఁ ద్రిసంధ్యలను శ్ర

ద్ధాయుతుడై చమవఁ బావ తమము నశించున్.

గోవిందరాజీయ వ్యాఖ్య ప్రకారము గాయత్రీ

బీజాక్షరయుత రామాయణము

* ఈ గుర్తుగలవి బీజాక్షరములు.

1. సవితుర్వరేణ్యం భర్గాదేవస్య ధీమహి
ధియో యోనః ప్రచోదయాత్, అని గాయత్రీ మంత్రము.

*

1. సతేన వరమాస్త్రిణ మాసవేన సమాహతః
సంపూర్ణం యోజనశతం క్షిప్తస్సాగర సంప్లవే.

*

2. విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయస్తేపి మహాతపః
తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాప్సరాః

బాల. 62-3

*

3. చతురశ్చో రథశ్శ్రీమాన్ నిస్త్రింశో ధనురు తమమ్.
వాహనం నరసంయుక్తం ఛత్రంచ శశినన్నిభం

అయోధ్య. 14-36

*

4. వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానఘః
దయావాన్ సర్వభూతేషు లాభస్తస్య మహాత్మనః

అయోధ్య. 44-5

*

5. ద్వారేణ వై జయంతేన ప్రావిశ చ్ఛాంత వాహనః
ద్వాస్త్రై రుత్థాయ 'విజయం' పృష్ఠస్రైస్సహితోయయా.

అయోధ్య. 71-33

*

6. ఉటజే రామమాసేనం జటామండలధారిణం
తంతు కృష్ణాజినధరం చీలవల్కలవాసనం.

అయోధ్య. 99-22

*

7. తేవయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్
ద్రష్టుమిచ్ఛామహి సర్వేభగవంతం నివేద్యతాం.

అరణ్య. 12-14

*

8. మమభర్తా మహాతేజా వయసా వంచవింశకః
అష్టాదశ హివర్షాణి మమజన్మనిగణ్యతే.

అరణ్య. 47-10

*

9. తతః పరమ సంహృష్టో హనుమాన్ ప్లవగర్షభః
ప్రత్యువాచ తతోవాక్యం రామం వాక్యవిశాకడః

కిష్కింధ. 4-3

10. సకామినం దీన మదీనసత్త్వం శోకాభిసన్నం సముద్ధిగ్ధకోపం
సరేంద్ర సూనుర్నర దేవ* పుత్రం రామానుజం పూర్వజమిత్యువాచ
కిష్కింధ. 4-3
11. తతో రావణ నితాయా స్సీతాయా శ్చతుకర్మనః
ఇయేష పదమన్వేష్టుం చిక్కిర్షన్ కర్మ వానరః
సుందర. 1-1
12. తతస్తైస్య నగస్యాగ్రే హ్యేకశస్త్రస్య దంతినః
భర్తా) పరిగృహీతస్య జానకీ స్కంధమాశ్రితా.
సుందర. 27-18
13. నావమాన్యో భవద్భిశ్చహరిః ధీర పరాక్రమః
దృష్టాహి హరయః పూర్వంమయా విపులవిక్రమాః
సుందర. 48-9
14. శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దభిభాషితం
రామః | పీతి సమాయుక్తో వాక్యము త్తరమబ్రవీత్.
యుద్ధ. 1-1
15. యస్తు సత్యమసౌ పక్షంరామ స్వాశ్రిత తివృతి
రక్షోగణ పరిక్షిప్తో రాజాహ్యేష విభీషణః
యుద్ధ. 28-27
16. తేజోవీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహగుణః
వ్రదర్శనంచ బుద్ధిశ్చ స్మృతిశ్చ ద్విగుణంతయోః
యుద్ధ. 50-40
17. కుంభకర్ణం హతందృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా
రాక్షసా రాఘవేంద్రాయ రావణాయ* న్యవేదయన్.
యుద్ధ. 68-1
18. విజ్ఞాయతు మసస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః
సన్నివృత్యా హతాత్మస్మాత్సం వివేశవరంతతః
యుద్ధ. 81-1

19. మరణాంతానివై రాణి విస్తృతంనః ప్రయోజనం
క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథాతవ.

యుద్ధ. 112-26

20. ఏవమే తత్పురావృత్తమాఖ్యానం భద్రమస్తునః
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్తతాం.

యుద్ధ. 31-124

21. తతఃప్రచోదయన్సూత స్తానశ్వాన్ రుధిరప్రభాన్
ప్రయయా భీమసన్నాదో యత్రరక్షః పతిః స్థితః

ఉత్తర. 41-1

22. విస్మజ్య మహాబాహుః ఋక్షవానర రాక్షసాన్
భ్రాతృభిస్సహితో రామః ప్రముమోదసుఖంసుఖీ.

ఉత్తర. 41-1

23. సురాహికథయంతి త్వామాగతం శూద్రమాగతః
ప్రాహ్మణస్య తుధర్మేణ త్వయాజీ వాపితస్సుతః

ఉత్తర. 76-27

24. ఏవమేతత్ పురావృత్త మాఖ్యానం భద్రమస్తునః
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్తతాం.

ఉత్తర. 111-28

—: రాముని వనవాసకాలము :—

(గోవింద రాజీయముననుసరించి)

1వ రోజున చైత్రశుద్ధ దశమినాడు వనవాస ప్రయాణము- రాత్రి
జమసాతీర వాసము.

2వ రోజున జాహ్నువీ తీరవాసము-గుహనిరాళ.

3వ రోజున గంగాదక్షిణ తీరతరువు కిందనుండుట.

4వ రోజున ప్రయాగలోనుండుట-భరద్వాజ దర్శనము.

5వ రోజున యమునాతీర వాసము-చిత్రకూటప్రవేశము.

6వ రోజున సుమంత్రుడు అయోధ్యకు వచ్చుట-రాత్రి దశరథమృత్యువు

7వ రోజున కౌసల్యాదుల విలాపము-భరతునికై దూతలఁ బంపుట.

8వ రోజునుండి 12వ రోజువఱకు భరతుని అయోధ్య ప్రయాణము.

వ రోజువరకు పౌరలౌకికకర్మ.

నాలుగు దినములు వనమార్గము బాగుచేయుట.

20వ రోజువరకు భరతుని వనప్రయాణము.

22వ రోజునుండి రామునిదగ్గఱ భరతుడు మూడురోజులుండుట.

27వ రోజున తిరిగి అయోధ్య పాదుకలతో వచ్చుట. ఇంకను మధ్యమధ్య
రోజులు లెక్కింపగా మరల పాదుకలకు వట్టాభిషేకమువరకు 45 రోజులయ్యెను.

శ్రీరాముడు చిత్రకూటమున వదిన్నర మాసములుండెను. మొదటి సంవత్సరము ఇట్లు గడచెను. పిదప చిత్రకూటమును విడిచి దండకారణ్యమునుప్రవేశించి ఋషుల ఆశ్రమములను చూచుచు గడపినవి వదినంపత్సరములు. పిదప పంచవటిలో ఒకటిన్నర సంవత్సరములు గడపెను. ఈ విధముగ ఒకటి, వది, ఒకటిన్నర కలిసి వన్నెండున్నర సంవత్సరములు.

వన్నెండున్నర సంవత్సరము లయ్యెను. తరువాత వదుమూడవ యేడు
కొంచెము మిగిలియున్న దనఁగా మాఘశుక్ల అష్టమినాడు “విందము” అను

పేరుగల ముహూర్తమున రావణుండు సీతను దొంగిలించికొని పోయెను. 12
సంవత్సరముల 4 నెలలు.

జ్యేష్ఠశుద్ధ పూర్ణిమనాఁడు చాలి పథ ౬ రిగెను.

కార్తికశుక్ల పాడ్యమి వరకు సుగ్రీవుని వట్టాభిషేకాది కార్యములు.

నాలుగు మాసములు చహ్నశాలము గాన సీతాన్వేషణ జరగలేదు.

కార్తికము చివర- సుగ్రీవునిపై లక్ష్మణు డాగ్రహించుట.

కార్తికము చివరనుండి మాన్యశీర్షము చివరవరకు సీతాన్వేషణము.

హనుమంతుడు మాన్యశీర్ష శుక్ల ఏకాదశిని లంకాప్రవేశము.

ఆ యర్థరాత్రి తుదకు సీతాదర్శనము.

ద్వాదశినాడు శింశుపా పృక్షము నుండి రావణ డర్శనము. సీతా సంభా
షణము.

త్రయోదశినాడు అజ్ఞాది పథ.

చతుర్దశినాడు బ్రహ్మస్త్రముచే కష్టబడుట. లంకా దహనము.

మరల మహేంద్రాద్రి యందున్న వానరులతో గలయికకు 5 రోజులు.

మార్గశీర కృష్ణ షష్ఠినాడు మధువన భంజనము.

అష్టమినాడు ఉత్తరఫల్గుని విజయాఖ్య ముహూర్తమున రామాదుల
సేవాప్రస్థానము.

ఏడు రోజులలో పుష్య శుక్ల పాడ్యమి వరకు సముద్రతీరమున స్నానా
వారము.

పుష్య శుక్ల చవితికి విభీషణుని రాక,

పంచమికి సముద్రము దాటుటకై ఆలోచన.

పిదప నాలుగు దినములు సముద్రుని రాముడు ప్రార్థించుట, ప్రాయోప
వేశము.

దశమికి సేతువు బంధించుటకు మొదలుపెట్టుట.

త్రయోదశిని సేతు బంధము పూర్తి.

చతుర్దశికి రాముడు సువేలగిరి నెక్కుట.

పువ్వ పౌర్ణమి నుండి బహుళ విదియ వరకు సైన్యము చాటుట.

తదియ నుండి దశమి వరకు సేనా నివేశనము.

ఏకాదశిని రావణుడు పంపగా శుకసారణులు వచ్చి రాము సేన చూచుట.

ద్వాదశికి వానరసేనా గణనము.

త్రయోదశి నుండి అమావాస్య వఱకు రాక్షస సేనా గణనము.

మాఘ శుద్ధ పాడ్యమిని అంగద రాయబారము.

సీతకు రాముని మాయ శిరస్సు చూపుట.

విదియ నుండి అష్టమి వరకు వానర రాక్షస యుద్ధము.

మాఘ శుద్ధ నవమి రాత్రి ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులను నాగాస్త్రముచే బంధించుట.

దశమిని గరుత్మంతుడు వచ్చుట, నాగపాశ విమోచనము.

ఏకాదశి, ద్వాదశులలో ధూమాక్ష వధ.

త్రయోదశి అకంపన వధ.

చతుర్దశి నుండి మాఘ బహుళ పాడ్యమి వరకు యుద్ధము. నీలుడు ప్రహస్తుని జంపుట.

చతుర్దశి నుండి పాడ్యమి వరకు రామ రావణుల యుద్ధము, రావణ మకుట భంగము.

పంచమి నుండి చతుర్దశి వరకు కుంభకర్ణునితో యుద్ధము చేయుట.

మాఘ బహుళ అమావాస్య యుద్ధ విరామము.

ఫాల్గుణ శుక్ల పాడ్యమి నుండి చవితి వరకు సరాంతక వధ.

పంచమి నుండి సప్తమి వరకు అతికాయ వధ.

అష్టమి నుండి ద్వాదశి వరకు నికుంభ కుంభ యుద్ధము- వధ.

పెదవ మూడురోజులకు మకరాక్ష వధ.

ఫాల్గుణ శుద్ధ విదియ- ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము.

తదియ నుండి సప్తమి వరకు ఓషధుల దెప్పుటకు సంరంభము- యుద్ధ విరామము.

శ్రీ కొమఱ్ఱాజు అక్షిణరావుగారి హిందూదేశ చరిత్రవనుసరించి

—: అమోఘ్యనుండి లంకకు రాముని ప్రయాణము :—

1. అమోఘ్యనుండి ప్రయాగ-భరద్వాజాశ్రమము.

2. భరద్వాజాశ్రమములో ఒకరాత్రి రాముడుండెను.

3. భరద్వాజాశ్రమము నుండి చిత్రకూటము వదిలి కోశములదూరము. కోశము అనగా పదిన్నర మైళ్లు.

4. చిత్రకూటము దగ్గర మందాకిని నది యున్నది. అచినేడును గలదు. అక్కడనుండి యాగ్నేయముగా వెళ్ళెను.

5. అత్రి యాశ్రమము. ప్రస్తుత రివా ప్రాంతమునుండి దక్షిణసీమ వరకు. ఇక్కడ అనసూయతో సీత మాటాడెను.

6. అత్రి యాశ్రమమునుండి దండకారణ్యము. దీనికి తరమున గంగ దక్షిణమున వింధ్య, పడమట ఉత్తరవింధ్య అత్యాశ్రమము. దక్షిణవింధ్య దక్షిణ కోసలము, విదర్భ, దక్షిణపథిలో మలయాద్రి, దక్షిణమున క్రవీడ, హింద్యములు గలవు. తూర్పున ఉత్కళ కళింగములు, ఆంధ్ర చోళములు గలవు. (సిరగుజా ప్రాంతము)

7. కొంత దూరములో విరాధుడు కన్పడెను, బిలాసపూర్ కు ఈశాన్యముగా నున్నది. 15 మైళ్లు.

8. ఇట శరభంగాశ్రమము కలదు. ఇచ్చట శరభంగుండగ్నిలోకి జొచ్చెను. ఇచ్చటనే చంపణుడిన మునుల యెముకల గుట్టలున్నవి. ఇచ్చటనే రాక్షసులఁ జంపెదనని రాముడు ప్రతిజ్ఞ చేసెను.

9. సుతీక్షాశ్రమములో చాత్రియుండెను. ఇక్కడే కొండలు, నదులు, అరణ్యములున్నవి. కొంతదూరములో పంచావరస్పరస్సు గలదు. ధర్మ భృతుఁడు దీనినిగూర్చిన కథలు చెప్పెను. ఇచట మాందకర్ణి తపస్సు చేసెను, విలాసపూరు, రాయపూరు జిల్లాలకు మధ్యగానున్నది. ఇటనే రామగిర్యాశ్రమము గలదు.

10. పైయాశ్రమము నుండి దక్షిణముగా నాలుగు యోజనములలో (120) మైళ్ళలో అగస్త్యాశ్రమము గలదు. యోజనమనగా 30 మైళ్లు. ఇది రాయపూరునకు దక్షిణముగా ఒక్కటే పండ్లనమునకు ఉత్తరమున గలదు.

11. అగస్త్యభాతయాశ్రమమునకు అగస్త్యునియాశ్రమముయోజనము.

12. అగస్త్యుని యాశ్రమమునకు రెండుయోజనములలో పంచవటి గలదు

13. గోదావరి యిక్కడనే గలదు. ఇక్కడనే పర్ణశాల నిర్మించుకొనిరి, భద్రాచల ప్రదేశము పర్ణశాలా ప్రదేశము. మహారాష్ట్రములో నాశిక పర్ణశాల ప్రాంతము గాదు.

14- పంచవటికే శూర్పణఖ వచ్చినది. ఇక్కడనే ఖరాదులు చంపబడిరి. ఈ ప్రాంతమే జనస్థానము. వాల్మీకి వర్ణించిన శంఖరపురము సంబలపూరు.

15. సీతను రావణు డెత్తికొనిపోయిన తర్వాత రెండ్రామడలలో నున్న భద్రాచలము దగ్గర గోదావరి దాటిరి. ఇక్కడనే జటాయు వుండెను. అక్కడ నుండి పడమరగా నైరుతి దిశగా కొంత దూరమువెళ్లిన మరల జనస్థానము పీదవ మూడు క్రోశములలో నున్నది.

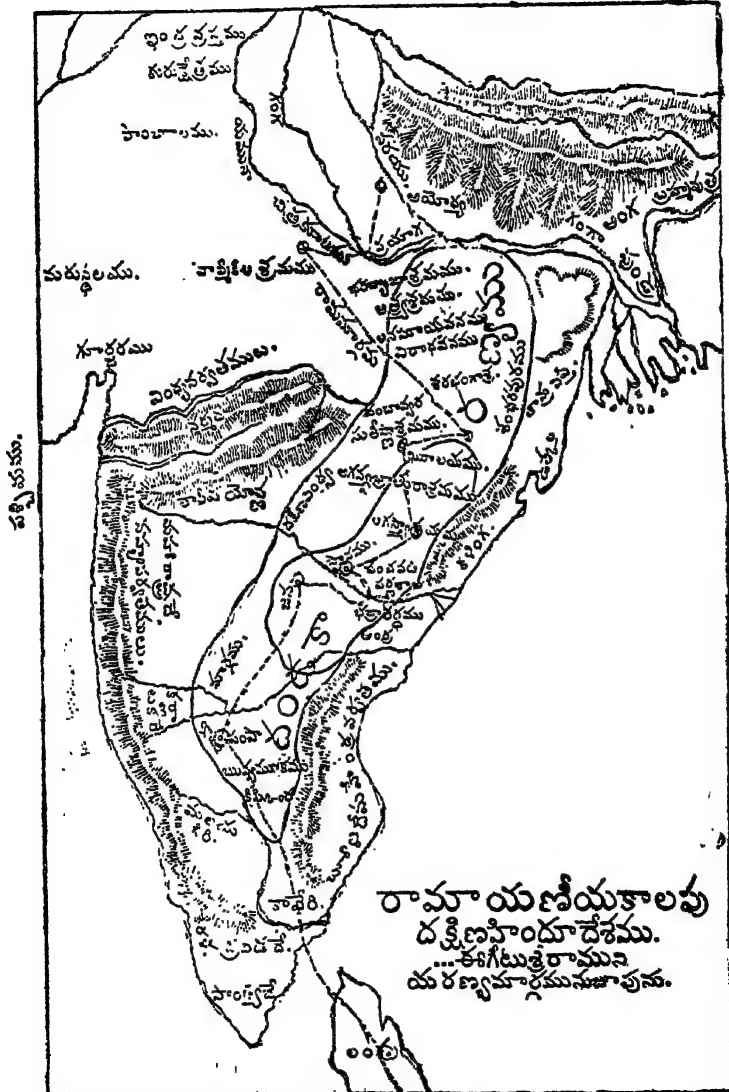
16. క్రౌంచరణ్యము నైజాము రాజ్యమునకు నైరుతిగా నున్నది. ఇది నుండి మూడు క్రోసులు వెళ్ళగా కబంధుడు కనిపించి చెప్పగా పడమరగా పంపా సరస్సు చేరిరి. పంప బళ్ళారి జిల్లాలో గలదు.

17. హంపి- ఋశ్యమూకము, మాల్యవంతము. కిష్కింధ ఇవి యన్నియును హంపి విరూపాక్షాలయము దగ్గరనున్నవి ఆనెగొంది దగ్గర కొన్ని కొండలుగలవు.

18. ఆ కిష్కింధ నుండి పర్వతాలు దాటిన రామేశ్వరము గలదు. అక్కడే వంతెన గట్టిరి. అక్కడ సముద్రముదాటి లంకకు వెళ్ళిరి.

—: అయోధ్యనుండి లంకకు మార్గము :—

ఉత్తరము.

రామాయణీయకాలపు
దక్షిణహిందూదేశము.
...ఈగీటుతెరాముని
యరణ్యమార్గమునుజూపును.

దక్షిణము.

గణపతి రామాయణ సుధ - బాలకాండ

—: విషయ సూచిక :—

గ్రంథాదిలో :-

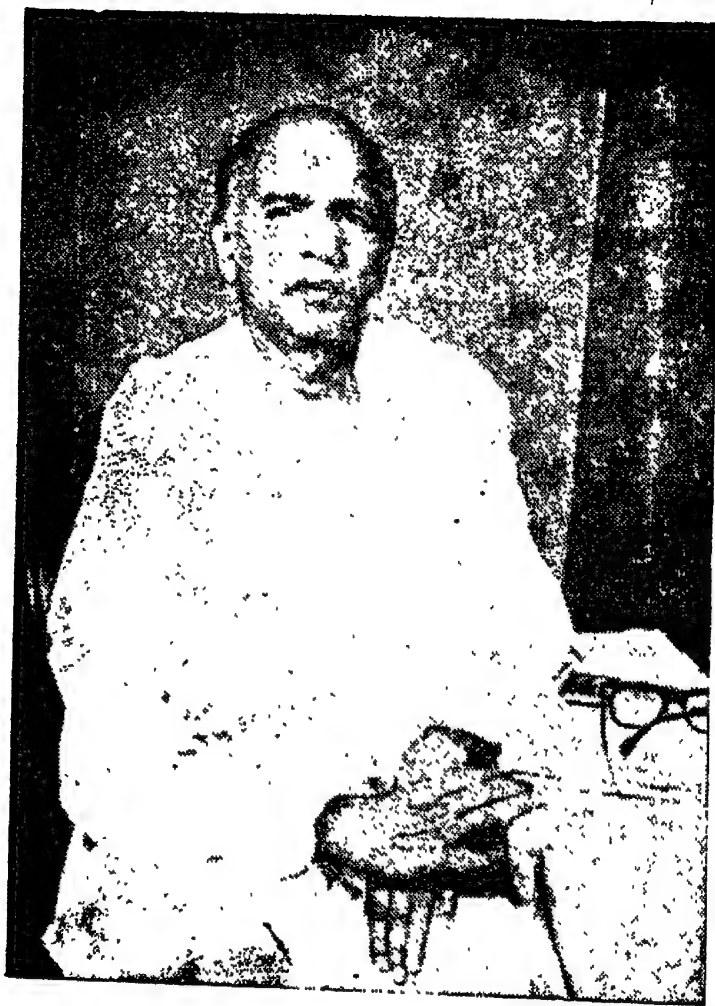
	పుట
1. మథనము - చర్చనీయములు.	౧
2. కృతజ్ఞతలు	౨౦
3. అనువాదముల రీతులు	౨౧
4. గాయత్రీ రామాయణము	౨౩
5. గోవిందరాజీయము ననుసరించి-గాయత్రీ రామాయణము	౨౬
6. రాముని వనవాసాది కాలము	౬౩
7. అయోధ్యనుండి రాముని లంకావ్రయాణము	౬౪
	పుట

1. దైవధర్మప్రార్థన	1
2. సరస్వతీస్తుతి	2
3. జనక గురుశ్రమస్మృతి	2
4. సంస్కృతాంధ్రకవి సౌదర సత్యాగ్రహ వందనము	2
5. ఆంధ్రకవి నమస్కృతి	4
6. కవి గుణ గోహణము	4
7. అనువాదకుని మనవి	4
8. గాంధీజీ నిర్యాణ ప్రశంస	5
9. అనువాదకుని సాహసము	6
10. రామాయణ ప్రశంస	7
11. కావ్య స్వరూపము	8
12. అనువాదకుని వంశ వర్ణన	9
13. ఇక మాతండ్రి	11
14. ఆప్త ప్రశంస	12
15. విష్ణు ప్రార్థన	13

16.	గజేతుని, అంజనేయుని పార్థవ	13
17.	కథా పార్థవము -	
	గాయత్రీ మంత్రముతోని 'త' బీజాక్షరముతో మొదలు	13
18.	శ్రీరాముని గుణ వర్ణన	14
19.	నారదుడు చెప్పిన సంగ్రహ రామాయణము	16
19.	పుట్టనోట్టులో రాముని వసుస్సు మొ॥	25
20.	రామాయణావతారిక	27
21.	రామాయణ కథాసంగ్రహ సూచిక	32
22.	శ్లోక సర్గ సంఖ్య	34
23.	కుశలపులు గ్రహించి రామాయణ కథాగానము చేయుట	35
24.	కథా పార్థవము - పుర వర్ణన	40
25.	రాజ వ్రజాది వర్ణన	43
26.	అమాత్యాదుల వర్ణన	47
27.	దశరథుడు అశ్వమేధము చేయ సంకల్పించుట	50
28.	రోమపాదుని కథను సుమంతుడు దశరథునికి చెప్పుట	52
29.	ఋశ్యశృంగుని కథ	54
30.	సనత్కుమారుడు చెప్పిన వాక్కులు సుమంతుడు దశరథునికి చెప్పుట	58
31.	అశ్వమేధ వ్రాయుత్నము	62
32.	దశరథుడు అశ్వమేధ దీక్షను పూనుట	64
33.	దశరథుడు పుత్రకామేష్ఠి చేయుట	68
34.	పుత్రకామేష్ఠి	78
35.	ఒక మహాపురుషుడు దశరథునికి పాయస మిచ్చుట	80
36.	శ్రీరామావతారము	86
37.	పాయస విభాగాదులు - పుట్టనోట్టు	97
38.	విష్ణువు అంశలు	98
39.	విశ్వామిత్రుని రాక	91
40.	దశరథుడు విశ్వామిత్రునితో రాముని పంపలే ననుట	96
41.	రాముడు 16 ఏండ్లు నిండనివాడు అనగా నేమి - పుట్టనోట్టు	96
42.	„ „	97
43.	సవాసర మన నేమి - పుట్టనోట్టు	98

44.	విశ్వామిత్రుడు దశరథుని కోపింప వసిష్ఠు డోదార్చుట	100
45.	దశరథుడు రామలక్ష్మణులను పంపుట	102
46.	కామదహన కథ	104
47.	మలద కరూశ దేశముల కథ	106
48.	తాటక కథ - వధ	108
49.	విశ్వామిత్రుడు సర్వాస్త్రముల నిచ్చుట	114
50.	అస్త్రోపసంహారము	115
51.	సిద్ధాశ్రమము - వామనుని చరిత	117
52.	రామక్షల్పణులు యాగ రక్షకై సిద్ధపడుట	119
53.	మారీచ సుబాహువులు యజ్ఞ వేది పైని రక్తధారలు పోయుట	120
54.	రాముడు మారీచుని సముద్రములోఁ బడగొట్టి సుబాహుని చంపుట	121
55.	“తప్త” అన్నది గాయత్రిలోఁ గెండువ బీజాక్షరము పద్యము మొదలు- ఫుట్ నోట్సు చూడుడు	122
56.	విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను మిథిలకు తీసికొని వెళ్ళుట	122
57.	కుశనాభోపాఖ్యానము	124
58.	కుశనాభుని చరిత్ర	126
59.	కుశనాభుని కన్యలను బ్రహ్మదత్తుడు పెండ్లియాడుట	127
60.	విశ్వామిత్రుని వంశ వర్ణన	130
61.	ఉమా గంగల పుట్టుక	132
62.	కుమారస్వామి పుట్టుక	136
63.	సగరుని చరిత్ర	140
64.	భూమిని సగర సుతులు తగ్గివ్వట	142
65.	కపిలమహాముని సగర పుత్రుల భస్మము చేయుట	144
66.	సగరుని యజ్ఞ సమాప్తి	147
67.	గంగ భూమికి అవతరించుట	151
68.	సగర పుత్రులు తరించుట	154
69.	క్షీరసముద్ర మథన కథ	155
70.	దితి గర్భమును ఇందుగ్గుడు చీల్చుట	160
71.	మారుత శబ్ద వ్యుత్పత్తి	161

72.	విశాలపురికి రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో వెళ్ళుట	162
73.	అహల్య చరిత్ర వ్రక్షి ప్రముః చూ॥ పుట్ నోట్లు	165
74.	విశ్వామిత్రుని చరిత్ర	167
75.	కామధేనువు ఆతిథ్యము	171
76.	విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును హరింప కామధేనువు రాజు బలముల గూల్చుట	174
77.	విశ్వామిత్రుని అస్త్రముల వసిష్ఠుడు మింగుట	179
78.	తిశంకువు బొందితో స్వర్గమొంద గోరుట	180
79.	తిశంకు స్వర్గ ప్రాప్తి	186
80.	శునశ్శేపుని విశ్వామిత్రుడు బ్రతికించుట	190
81.	శునశ్శేవపద వ్యుత్పత్తి - పుట్ నోట్లు	191
82.	ఆగ్నేయ మంత్రాలు (ఋగ్వేదము)	194
83.	విశ్వామిత్రుడు మేనక వ్యామోహమున బడుట	195
84.	విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట	198
85.	విశ్వామిత్రునికి బ్రహ్మర్షిత్వము సిద్ధించుట	199
86.	శివ ధనుస్సును గూర్చి జనకుడు తెలుపుట	203
87.	రాముడు శివధనుస్సు నైత్తి విజయట	206
88.	దశరథు రప్పించ జనకుడు మంత్రుల వంపుట	208
89.	సూర్యవంశ క్రమమును పసిష్ఠుడు చెప్పుట	213
90.	జనకుడు నిమి వంశమును చెప్పుట	215
91.	కన్యావరణము	217
92.	సేత, ఊర్మిళ, మాండలి, శ్రుతకీర్తులకు వివాహము	219
93.	అయోధ్యా వ్రయాణము	224
94.	వరశరాముడు రాముని ఎదుర్కొనుట	225
95.	వైష్ణవ ధనుః ప్రశంస	226
96.	వరశరాముని గర్వభంగము	229
97.	దశరథుడు పుత్రులతో అయోధ్య చేరుట	230

ర చ య త :

చ ర గ ణ వ తి శా ప్రి

గణపతి

రామాయణ సుధ

బాలకాండ

దైవధర్మ ప్రార్థన

నిత్య మనంత మనాద్యము
శ్రుత్యంత జ్ఞేయ మఖిల లోకాశ్రయమున్
సత్యస్వరూప మవ్యయ,
మత్యంతానందతత్త్వ మనయముఁ గొలుతున్.

తొలి నారాయణుఁ డాత్మ రూపమున నెందున్ క్షీరమధ్లాప్పి లీ
లలకై ఆపయి పాలమీఁగడయటుల్ వ్యక్తాకృతిన్ బొంది, ని
ర్మల మాకాశము, నందుగాలి, యనలంబాపై, నటన్ నీరు, అం
దిల అన్నంబయి జీవియై, వెలుంగు ఆ యీశున్ సదా మ్రొక్కెదన్.

అమితాజ్ఞానముఁ బాపి దుర్భరజరావ్యాధుల్ స్వనామావశే
షము గావించుచుఁ జావుబుట్టుకల స్పర్శల్ సోకరానట్టులన్
విమలానందమునందు, తేల్చుచు మహానిర్వాణ మార్గంబు వి
శ్వములం గల్గెడు నెల్లప్రాణులకు నశ్రాంతంబు సిద్ధించుతన్.

ఏయది సర్వలోకముల కెల్లెడ నెందును మూల మైనదో
ఏయది నిల్వఁగోరి తమదెల్ల మహాత్ములు ధారపోసిరో
ఏయది తన్నుఁ గొల్చునరు లేరికి బంధము సోకనీయదో
ఆయకలంక ధర్మపథ మాదృతి నెవ్వుడు నాశ్రయించెదన్.

సకలప్రాణుల కెల్లకాలములలో సౌహార్ద మేపారు జీ
వికకుం బ్రావయి ప్రేమ భక్తి సమతా విజ్ఞాన వైరాగ్య ధా
ర్మిక మార్గాశ్రయమై సమస్త ఫల మర్హి స్వాంత సంసేవ్యమై
యకలంకం బగు ఆయహింసపథముల్ ప్రాప్తించుతన్ మాకిటన్.

సరస్వతీస్తుతి

బ్రహ్మపదంబునం దమృతవాహినియై విశదంబు నొంది ఆ
 బ్రహ్మ ఋషిప్రశాంత విమలాశ్రమవాటి మెలంగి సత్కవి
 బ్రహ్మల మోముదమ్ముల సరస్సులలో రసకేశిఁ దేలు ఆ
 బ్రాహ్మ మదార్యసూక్తి రసపాపనియై విహరించు గావుతన్.

—: జనక గురు నమస్కృతి :—

కవియై వండితుండై విమర్శకపదభ్యాతాత్ముడై వ క్తయై
 వివిధగంధకళావిధా కుశలుండై విజ్ఞానియై బోధక
 ప్రవరుండై బహువాఙ్మయ గ్రహణుండై వ్యాకర్తయై సంస్కృత
 ప్రవరుం డౌ జనకున్ గురున్ దలతు శాస్త్రాభిజ్ఞ నారాయణున్.

శ్రీ నారాయణశాస్త్రిని
 జ్ఞానధురీణుని ననేకశాస్త్రజ్ఞుఁ గవీ
 శాసుని మణిమణియు గొలిచి
 జానుగ రామాయణసుధఁ జక్కఁగఁ గూర్తున్.

వ. అని యిష్ట దైవత జనక గురులకు నమస్కరించి మరియు

తీయని కైతమావి నునుదిన్నని కొమ్మను గూరుచుండి క్రొం
 దీయని గొంతుతోఁ జివురుతీయము లూరగ రామ! రామ! రా
 మా! యని యక్షరామృతము లానుచు సయ్యమృతంబు లిచ్చురా
 మాయణగాత వాల్మీకి మహాకవి కోయిలఁ బ్రస్తుతించెదన్.

సతతము రాముని చరితా
 మృతమును వీనుల పుటముల హృదిఁ గ్రోలుచునే
 మతిఁ దృప్తిని పొందని యా
 మతియుతు వాల్మీకి ననఘు మణిమణి తలతున్.

వైదిక సంహితాటవుల బాటలు దీక్షిచి యజ్ఞశాలలన్
 వేదిక లాశ్రమాలమృతవీధులు చక్కఁగ దిద్ది యందులో
 పాదము లంచలేనిజనవంక్తికి మేడలు పూవుదోట ల
 ప్లాదశ రీతి సంతరులు సల్పిన శిల్పిని వ్యాసు మ్రొక్కెదన్.

నాల్గు వదనంబులు ధరింపనట్టి బ్రహ్మ
హస్తములు నాల్గు దాల్చుని యవరహరిని
ఫాలమున లోచనము తేని శూలపాణి
నట్టి భగవానుఁ బాదరాయణుని దలఁతు.

మదిలో మాటలలోన నాచరణలో మార్పేమి లేకుండ న
త్పదవిం గాంచుచుఁ గాంచఁజేయుచు జగత్కళ్యాణమే నిత్యమౌ
విధివృత్త్యం బని, తామెఱుంగకయె యీ విశ్వంబులన్ నిల్చుచున్
మది శాంతించు మహాత్ము లంఘిరజమున్ భక్తిం దలన్ దాల్చెదన్.

ఏపాపంబు దలంపకుండ బలియై ప్రేమాత్మసత్యాగ్రహ
లాపం జేర్పడ గెల్చి యొమ్ముకలశాశ్వన్, మేనిసిమ్మెంబు స్వే
చ్ఛాపాకంబునఁ ద్యాగపుం బురదతో స్వాతంత్ర్యసాధంబునన్
సోపానంబులు దీర్చు సోదరులకున్ జోహతులర్పించెదన్.

శీతాచిత్తములన్ త్యజింపక ప్రజాసేవన్ బొనర్చున్ గవి
త్వాలంబంబునఁ దత్త్వముం దెలిపి బ్రహ్మసందముంగూర్చు కా
వ్యాలాపంబుల సత్యజీవితవధం బందించుచున్ భావుకుల్
తాలింపన్ రససిద్ధులౌ కవులకెల్లన్ భక్తిఁ జేమొడ్చెదన్.

భాననావ్రతిభ నప్రతిమత గన భాన
కాళిదాసుల మహాకవుల మ్రొక్కి
రసవాహినీ పూర్ణరచన మ్రొక్కు చివురుఁ
గన జేయ భవభూతికవిత మెచ్చి
భక్తిముక్తులఁ బారపశ్యంబు గూర్చు లీ
లాభక శంకరులను దఱించి
వివిధసర్వనలలో విశ్వంబులను ముంచి
వైవరగ బాణుని వాణిఁ బొగడి

అమృత జీవితయాత్రఁ గావ్యంపు వఱతె
నల రచింప బుద్ధాశ్వ మౌషుల నుతించి
వైకిఁ గనరాక డంబ మావంతలేక
యుణగియున్న కవిబ్రహ్మలను దలఁతు.

—: ఆంధ్రకవి నమస్కృతి :—

సకలాంధ్రోర్వికి రమ్యవాఙ్మయపు భిక్షం బెట్టు ధన్యాత్మునిన్
సుకవిన్ నన్నయఁ గొల్చి, యందములతో శోభిల్లు వాక్చాతురి
స్సకలంబున్ తనసొమ్ము చేసిగొని దానా లిచ్చు నాతిక్యయ
జ్ఞకు జోహారు లొనర్తుఁ దత్పదము లేశం బైన సిద్ధింపఁగన్

ఆచరణలోన రచనలో ననుభవమున
తనబ్రతుకు మహాభాగవతంబు గాగ
భాగవత మొండెఁ దనలోని బ్రతుకుగాఁగ
బ్రతికి బ్రతికించు పోతన పదవి నడతు.

త్యాగము చేసి స్వార్థము వరార్థమె స్వీయ శరీర మంచు నా
త్యాగము సర్వమున్ భగవదర్పణబుద్ధి నొనర్చి ధన్యులౌ
త్యాగయ పోతనాది కవితల్లజ లీభువి నేకొలందిగా
నో గనవత్తు రట్టి పురుషోత్తమ వృత్తమె నిల్పు లోకమున్.

—: కవిగుణగ్రహణము :—

ఒక్కొకనివద్ద నొక్కొక యుచితగుణము
గర్భితం బయి యుండును. గాన నేను
అఖిల కవి గుణ గ్రహణ వరాయణుండ
నయి జోహారువు లర్పించెద నందఱకును.

ఎవరు సుకవులో కుకవులో యెవరికెఱుక
ఎవరికిని వారె సుకవులై, రితరులెల్ల,
కుకవులవుదురు; కుకవుల సుకవులుగను
అందఱను జేసి మ్రొక్కుటే నాదుమతము.

—: అనువాదకుని మనవి :—

వ. అని యిట్లు దేశసేవా సమర్పిత సర్వస్వ లగు సోదరులకును
సంస్కృతాంధ్రకవులకును మ్రొక్కి యెదియే నుత్తమ కావ్యంబు రచింపఁ
దలచోయుచు ఉత్తమకళల మూలమున ఆనందమును విశ్వశ్రేయస్సును

కలిగించుటయె ఊత్తమకావ్యలక్ష్యంబని తలంచుచు “నా నృషిః కురుతేకావ్యం” ఋషి కానివాఁడు కావ్యంబు రచింపఁడు అనువాక్యము మనఁగము చేసికొనుచు సత్యమార్గముల నడచుచు ఋషియైనవాఁడె తాను ఆచరణలో చూపువాడు గాన ఇతరులకు బోధింప సమర్థుడైకావ్యమును రచించును. ఆతఁడు తన యనుభవము లను గావ్యరూపమునదెలిపి జనులను సన్మార్గపరులను చేయుటయె తనవిధియని తలంచును గాన ఋషియే కావ్యము రచించును, రచింపవలెను. అని భావించి వరమఋషుల గుణంబులను కవియోగ్యతను సంపాదించి కావ్యంబు రచింపం బూనునర్హతకై సాధన చేయుచుండ-సర్వజి న్నామ సంవత్సర పుష్య బహుళ వంశమి శుక్రవారమునాడు సాయంసమయమున (క్రీ. శ. 20-1-1948 సాయం కాలము 7-30 గం||లకు)

గాంధీజీ నిర్వాణ ప్రశంస

ఆర్యుండై మతరాజకీయ చతురుండై ధర్మసంస్థాపనా
చార్యుండై స్థిర భారతీయ చిరదావ్యచ్ఛేదనోత్తీర్ణుండై
క్రొర్య ద్వీప విమూఢ సోదరవధ సైన్యజాపహరది కా-
నార్యోదగ్ర హలాహలగ్రహ హరుండౌ గాంధీ నూతాపూజీ

ఎప్పుటిలోలెఁ బ్రార్థనమహితలికిం జనుదెంచుచుండ నే
చప్పుడు బాపునైవఁ డని నవ్వడిమాని ప్రజాసముద్ర మా
యప్పుకు మ్రొక్కి మ్రొక్కుగొను నత్తటి వచ్చి సహోదరుం డొకం
డప్పుడు గుండ్లు పేల్చెనట యంచు హఠాత్తుగ వీనులంబడెన్.

ఇది యేమీ యని గుండెకొట్టుకొన నష్టి రేడియో వైపుగాఁ
బదముల్ తొడిలఁ బర్వలెత్తి ప్రజ ప్రోవై యుంట నేమేమి యై
నది యంచున్ గని యెల్లచేష్ట లుడుగన్ మా సైన్యాబలయ్య గ
ద్దదికన్ నోటను మాటరాక యెటొ వల్కన్ వింటి నీరితిగన్.

“ఏమి చెప్పుదు ‘బాపూజీ యింకలేండు
పిచ్చితమ్ముఁ డొక్కఁడు చేయు పిచ్చివనికి
తన శరీరము బలి చేసి మనల వీడె
అనుజ ఘోరహింసాహలాహలము మాన్పు”

* 1 గాంధీజీని బాపూజీ అని ఆ పుణ్య అందురు. 2 ప్రార్థన మః
బిర్లాభవనముయందున్న స్థలము. బాపు-తండ్రి: అప్ప-తండ్రి.

వ. అను నీమాటలు వలుకు నయ్యవనరంబున

క్షీతియున్ వోమము నొక్క పెట్టు విలపించెన్ జంగమస్థావరా
గతి స్థంభించె, విదేశముల్ వగచె భక్తశ్రేణి మూర్ఛిల్లె ద
న్నుతి సాయుజ్యము శిష్యులొంద; ప్రజలం బెచ్చెక్క లోధ్యాన ము
ద్రుతులై జ్ఞానులు మౌనులైరి విని గాంధీదేవు నిర్యాణమున్.

వ. అప్పుడు నా మనస్సులో నిట్లని తలంచితిని.

క్షీతి శ్రీరాముని కాలమం దుడుతనై . శ్రీకృష్ణతో నాడు గొ
ల్లతనై పుట్టకపోతి, నేడయిన సర్వారాధ్యుడౌ గాంధీతో
ద్రుతుకం గాంచియు బాపుజీయదుగుజాళ్ళం బట్టి దీప్తిజ్ఞో
న్నుతి సర్వైక్యము గూర్చుసేవలకుఁ బ్రాణం బీయ లేనైతిన్.

వ. అని చింతించుచు “గాంధీజీ తన శరీరమును విడుచునపుడు ‘హ
రామా!’ అని వలికె నని విని పోనీ ఆ గాంధీజీకి ఆరాధ్యదైవ మైన శ్రీరాముని
చరిత్రను ప్రాసిధ్యపడగా దలంచి మున్ను వ్రాయుదలంచిన కావ్యంబిదే యగు
గాకతలంచుచుండ చాలకాలమిట్లు గడవగానిప్పటికి వాల్మీకిమహాముని రచితమైన
రామాయణ మహాకావ్యమును తెనుగులోనికి వ్రాయు దొరకొనియు ఈ రామా
యణ మహాకావ్యము నిదివరకే చాలమంది తెనుగులోనికి దీసికొని వచ్చిరి గదా
అని భావించి మరి యిట్లు అనుకొంటిని.

అనువాదకుని సాహసము

ఎంద తెందరో యిది మధియించి రనుచు
మనముమాత్రము నిపు డూరకొనుట యేల
అంత అంతలు యత్నము లాచరింపఁ
దుడకు నందఱ కమ్మతంబు దొరకెనొక్క.

వ. అని మనమునఁ దలపోసి

తీయని తేనెలాని రుచి తీయన సుంతయు జాకకుండఁ గొ
దీనుని పూవుదేనియలు తెచ్చి యొసంగెనె తేజవర నే
నీయెడ మౌని వాల్మీకి కవీశుని వాగమృతంబు గ్రోలి య
తీయన సుంతయున్ కెడనితీరున నీయఁగ సాహసించితిన్.

పొయక యా కవిత్రయము వారిముఖంబులఁ బొచ్చిపంచమా
మ్నాయము భారతంబు బుధమాన్యుఁడు పోతనచేతఁ బోతగా
పోయఁగఁ బడ్డ భాగవతమున్ బళి! కమ్మని తీయనా రుచుల్
మాయురె! చిమ్మి హాయినిడు మైమరపించును లేవు తత్తులల్

బాగుగా భారతంబును భాగవతము
తెలుఁగులోనికి సరి వచ్చి వెలుఁగుఁ జూపె
భాస్కరాదులెందఱో కాని వ్రాసినారు
అయిన సరిగ రాలేదు రామాయణంబు.

వ. అని పామరులు మొదలు సహృదయులవఱకు పలుకు వాక్యంబు
లాఱకించి ఇట్టిజనుల ప్రవాదమును తుడిచివైవఁ దలఁచి మధుర రామాయణా
మృత కలశమును పరమానందకరముగా జనుల కందీయఁ దలపొసి వాల్మీకి
చూపిన కవితామాధురియు, పవిత్రతయు ప్రామాణికతయు ఇసుమంతయు
తగ్గకుండ నుండునట్లు బంగారమునకు పరిమళమును మార్దవమును సరిపడు
నట్లు తీర్చ సాహసించితిని-

—: రామాయణ ప్రశంస :-

అస లసార మైనది యేదీ యైనఁ గాని
సరసకవి నోటఁ బడినచో సరసమె యగు
అరస కవినోటఁ బడి సారమైనదయ్యు
విరస మరసము నయి యెంతో పిప్పి యగును.

వ. మరియును

అసలే నీరస మైన దేని సరసుండౌ నత్కవిం బట్టి వల్
రసముల్ చిప్పిలఁజేయు లోకమున, నిజై నప్పు డింకన్ రసో
ల్లసితంజే యగుచో నికన్రస సముద్రం బందు నోలార్చడే
సినలౌ మైమఱ పీయదే రసములో సిద్ధిన్ గనన్ జేయదే.

ఇక రామాయణమో సమస్తము రసంబే జాలువాటంగ నె
న్నిక కన్నట్టిది, దీని నెట్టికవియేనిన్ చక్కఁగాఁ దీర్చినన్
ప్రకటంబై రసమొల్కజేయు ననుదానన్ శంకయే లేదు, పూ
నిక, బ్రాజ్ఞల్ కవులెందఱో చిలికి దానిన్ బొంద రై; రేలోకో

వ. పై వాక్యంబులభావమునే మరియు నీరితి నెంచితిని.

అస లీ రామాయణమే రసామృతము లింపారంగఁ జిందించు; స
ద్రసపారిణుఁడె యైన సత్కవిముఖాబ్జంబందు వెల్వడ్డచో
సిన లై నట్లుగ గాక యెట్లుగును వాసిన్ రక్తి యాసక్తి యిం
దనలో ముక్తి రసంబులన్ జీలుకు నాధన్యుండు వాల్మీకియే.

పాయక యా కవిత్రయము పంచమవేదము భారతంబు భ
ద్రాయితమూర్తి పోతన బుధాద్భుత భాగవతంబు నా
ప్రాయితఁ దీర్చి తెన్గునకె యందము తెచ్చిరి యట్లె నేను రా
మాయణమున్ మఱంచి తెనుగందము గూర్చగ సాహసించితిన్.

వ. ఇకఁ గావ్యస్వరూప మెట్టిదై యుండవలె ననిన-

—: కావ్య స్వరూపము :—

అంచమును, వీనులకు విందు చిందుచుండి
ఇంద్రియముల హృదిని స్పందింపఁ జేసి
హాయి, మైమర్చు సౌందర్య మలరఁ జేయు
కావ్యమే సావనం బయి కళలదేలు.

మల్లె గుంబులు మరువ మళోకము
మాలతి పొగడల మాలవోలె

మేలిబిడు ముత్యాలు వచ్చలు గూర్చి
రత్నాల్ పొదిగిన హరంబువోలె

రసములు, చిల్కు వనసలు మామిడి ద్రాక్ష
చెఱకు తేనెల మిశ్రసీధు వటుల
సంగీత సాహిత్య సరసనాట్య ప్రయోగ
రమ్య మధుర ప్రదర్శనము భంగి

చిలుక కోయిల నెమిళ్లు చెలమివోలె
వన్నెవన్నెల యందాల వలువ వగిది
పద్మ కలహంస సరసుల వవన మటుల
హృద్యమై శ్రావ్యమౌ కావ్య మింపు నింపు

అశ్రమ భూమియం దానంద నోద్యాన
లీలలు దిద్దు వాల్మీకి వాణి
పట్టన సాధాల, పావనాశ్రమ మంత్ర
భాసఁ జిల్కెడి కాళిదాససూక్తి
రాజరీవియు, బ్రేమరాగ సౌందర్యంబు
జిలికించు భోజుని జిలుగువలుకు
దేశభాషలలోనఁ దీయని రససిద్ధి
భక్తిఁ జిమ్ము తులసీ ప్రభృతి గతుల.

తాళ్ళ నేడ్పించు భవభూతి రమ్యరీతి
ఇంక నాయాసహృదయ కవీశపదవు
లాకళింపు చేసికొని హృద్యామృతంబు
సంతరింతు మధువ మటు సరసఫణితి

ప. అట్టి కావ్యరచనకు ముందు మా వంశమును గూర్చి సంగ్రహముగ తెలిపెనను.

—: అనువాదకుని వంశవర్ణన :—

భరత ఖండంబునం దాంధ్రధరణిలోన
ప్రథిత గోదావరీతీర పావనోర్విఁ
గళల కాకరమై గురుకులము అలరు
సరస కాకరపంజు మా జన్మభూమి.

అందు నరుగులె వేదవేదాంగ విద్యాలయములు
అందు గృహములె భాత్రసంఘావాస మందీరములు
అందు మావితోటలె ప్రశాంతాశ్రమ పదతలములు
అందు వాకిండ్లె సకలకలారావ రంగభువులు.

ప్రథితమౌ నట్టి కాకరపఞ్చనందు
విదిత చర్లవంశమునందు నొదవినాఁడ
వేంకట జనార్దనులనెడి విమలగుణులు
నా దగు పితామహులు వారు త్యాగమతులు.

నవమాసంబులు మోసి మాకిలను జన్మంబున్ ప్రసాదించు శీ
లవతీరత్నము తల్లి వేంకమయుతాఁ బ్రాయంబునన్ మేను వా
య విలోకించి సమస్తపొషణ భరం బత్యంతమున్ దాల్చి యీ
యవనిన్ బెంచిన మా పితామహుల సౌహార్దం బదేపాటిదో.

నాదు జనయిత్రి వేంకమ సాధుచరిత
ఆమె యుత్తమ గృహలక్ష్మి యంచు మిగుల
నూరివారలు చెప్పఁగవింటి, నామె
వర పత్నివ్రత యాకొండి వంశజాత.

పిన ప్రాయంబునయుదె తల్లితనువున్ వీడన్ దదీయంపు వ
ర్తనలన్ గన్గొను భాగ్య మబ్బుదయినన్ తద్భర్తృ సేవాపరా
యజితల్ దీనజనోపకార నిరత స్వాంతంబు శాంతంబు పా
వన సౌశీల్యము నేటికిన్ మనకగా భావస్ఫూర్తిన్ దోచెడిన్.

అతిరుఁ దీయమామిడి గున్న నల్లగొనిన
ప్రకృతిలత సహజమృదుల పరిమళములు
తనర విడుపూలలోన రాలినవి రాల
నంత నిలిచె మూఁడె గుణత్రయంబు పగిది.

అందు మొదటిసంతతిని లచ్చమ్మయండ్రు
అవల రెండవ దానిఁ గామన్న యండ్రు

ఏను మూడవవాడను నిందు నేనె
లౌకిక జ్ఞానుడను వా రలౌక్యమతులు.

వ. ఇంక మాతండ్రి

తనకు బేరుప్రతిష్ఠలను గోరఁ, డైన శి
మృతకు బేరును ప్రతిష్ఠలను గూర్చు
తాను నేరాజును దర్శింపఁ, డైన శి
ష్యవితతి నాస్థానకపులఁ జేయు
తన కెట్టియుద్యోగమును వాంఛ చేయుడు
శిష్యు లుద్యోగముల్ సేయ మెచ్చు
తనయింటి వ్యవహారము నెఱుంగఁడు గాని
యఖిల దేశ వ్యవహార మెఱుంగు

అంటరాని తనముఁ గూల్చి నంటవడును
ఆర్తుల వెలిమాపఁగ గుఱియగును వెలికి
కడఁగి దేశకష్టము బాపఁ గష్టపడును
సచ్చరితుఁడు నారాయణశాస్త్రి తండ్రి.

ఛాత్రులో వారు పుత్రులో సఖులొయనుచు
నెల్లరు భ్రమింప బోధించె నెవరొకాని
యఖిల శిష్యులు కవిగురుప్రాజ్ఞు లైరి
చరమ శిష్యుఁ డైతిఁ బితృపాదులకు నేనె.

గర్వాంధ నృపతుఁ గనక దున్నుటయె మే
లని మహిషశతక మనువదించె
నన్న యాధర్వణాంధ్రవ్యాకరణమును
తెనుగున వ్రాసి ఖ్యాతిని గడించె
ప్రఖ్యాత మగు మహాభారత మీమాంస
తెనిగించి తెనుఁగుకు దీ ప్తిగూర్చె
వినుత భర్తృహరి నిర్వేద నాటకమును
తెనుఁగు కావ్యాదర్శమును రచించె.

నీలకంఠ విజయముఁ దెన్గించి మించె
ఘనత సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటురచన
ముఖ్యపదవిని వహించి స్ఫూర్తి గాంచె
సచ్చరితుఁడు నారాయణ శాస్త్రితండ్రి.

జనకుడే సర్వవిధుల నాచార్యుఁడగుట
నేను జేసిన పుణ్యపుం దీరుగాదె
సరస సాహిత్య సంగీత శాస్త్రగతుల
నతఁడె గురువు నాదర్శ మన్నిటికిని.

—: ఆప్త ప్రశంస :-

తొలుతనుండి చేదోడు వాదోడు నగుచు
చాలవిధుల నావత్ని సుశీల తీర్పు
అదన నరసింహమూర్తి మేనత్త కొడుకు
చూడ నా గ్రంథములు వెల్గుచూడగలిగె.

వివిధ కృతులఁ బత్ని సుశీల విమల కమల
చర్ల బుద్ధనారాయణశాస్త్రి. విదుల
మృదుల యను నాదుసుతు లాంధ్రులెఱుంగఁ దెనుఁగు
సలిపితిని చర్ల గణపతిశాస్త్రినేను.

ముద మిడి సద్గుణములచే
విధిగా కుడిభుజములవలెఁ బ్రియులగు తనయల్
విదుల మృదుల కృతి రథసా
రథు లయి కనఁ దీర్చినాఁడ రామాయణమున్.

—: విష్ణుప్రార్థన :-

తెల్లని వస్త్రము చాలించి
చల్లని చందురుమృతియు భుజంబులు నాల్గన్
మెల్లఁ బ్రసన్నముఖము గల
చల్లని హరిఁ బలఁడు విఘ్నశాంతికి నెప్పుడున్.

—: గణేశప్రార్థన :—

దేవేశుడు మొదలు సకల
మౌ విబుధులు నెల్ల వసుల ప్రారంభములో
ఏ విభుఁ గొలిచి కృతార్థులు
గా వెలసిరొ యాగణేశుఁ గరముం గొలుతున్.

—: ఆంజనేయప్రార్థన :—

ఎందెందు రాము గుణములు
విందుగ వినఁబడుచు నుండు వీనులకెప్పుడున్
అందందె యుక్తు లూరెడు
కందోయిని గేలు మోడ్చు కపివరుఁ గొలుతున్.

వేదంబులఁ దెలియందగు
వేదవిదుఁడు దశరథునికి వేడ్క సుతుండై
ఈ ధరఁ బుట్టఁగ వేదమె
ప్రొదుర్భవమొందె మునికి రామాయణమై.

వ. అట్టి రామాయణ సుధకుఁ గథాక్రమమెట్టిదనిన—

:—కథాప్రారంభము :—

తపమున స్వాధ్యాయంబున
నెప్పుడు మునిగి వాక్కుతత్త్వమెఱిగిన చతురున్
తపసివిశారదు నారదు
నపుడా వాల్మీకి మౌని యడిగెను నిబులన్

1-1

ఇప్పుడీ జగతిలో ఋషివర : నరులందు
నెవ్వఁడు గుణవంతుఁ, డెవడు వీరుఁ
డెవ్వఁడు ధర్మజ్ఞుఁ, డెవఁడు కృతజ్ఞుండు
సత్యవాక్యుఁడు వ్రతశాలి యెవఁడు

సచ్చరిత్రుడెవండు సకల హితుఁ డెవండు
 ప్రాజ్ఞుఁడు సర్వసమర్థుఁ డెవండు
 ఎపుడు ప్రేమముగనె యెవని దర్శనముండు
 నెవనిలో నాత్మ స్ఫురించుచుండు

కోధము జయించె నెవండు, సురూపి యెవండు
 ఈర్ష్యలేనివాఁ డెవండు, కోపింప నాజి
 నెవని కమరులున్ దలంకుదు, రితని జెప్పు
 మెఱుంగ వేడ్కగల దెఱుంగు దీవ యనగ 1-2

త్రిలోక సంగతులెల్లన్, దెల్పిన వారధుం డొగిన్
 వాల్మీకి మునివాక్యంబుల్, విని విన్నని యిట్లనెన్ 1-3

ఎక్కడనై నను నీ విటు
 వక్కాణించిన సుదుర్లభంబగు గుణముల్
 చిక్కునె, అలోచించియు
 వక్కాణింతు నిపుడప్పి వజ్రాలిన నరునిన్ 1-4

వ, అని యిట్లు దేవముని కొండొకతడవు ధ్యానించి వాల్మీకి మునిపుంగవునికి
 ఈ విధమునఁ జెప్పఁజొడంగె 1-5

—: శ్రీరాముని గుణవర్ణన :-

కలఁడిజ్ఞాతులయింట రాముఁడని యాఖ్యన్గన్న వీరుండు ని
 ర్మలుఁడతండు, యశాత్ముఁడై ద్యుతిధృతుల్ రాజిల్లుధీశాలి చం
 చలచిత్తంబును వంచితాత్మవశియౌ శాంతుండు ధీరుండు ను
 జ్జ్వలుఁడెందున్ స్మితపూర్వభాషి నయవిద్యావేత్త శ్రీమంతుఁడున్ 1-6

దుష్పథిన్బోవు శత్రువుల దండించు మ
 హాహుఁడగు విశ్వలాంసుఁ డతఁడు

శంఖమూడుకపోవు చక్కని కంఠంబు
 పెద్ద ధవడలున్న వీరుఁడతఁడు

అతఁడు మహారస్కుఁడయి మహేష్వాసుఁడౌ
ధృతగూఢజత్రుఁ డరిందముండు

ఆజానుబాహుపై యందమౌ శిరసు సు
ఫాలము విక్రమంబులరు వాఁడు

సముండు సమతఁదీరిచిన యంగములవాఁడు
నునుపు వర్ణము బలియు పెన్ తొమ్మువాఁడు
లక్ష్మిగల మహాక్షుఁడు శుభలక్షణుండు
సత్యసంధుఁడు యశస్వి జ్ఞానయుతుఁడు

1-7

ప్రజకయి ప్రాణమైనవిడు వశ్యుఁడునై శుచియై సమాధితో
భుజములుగల్పు, జీవజగమున్ దనధర్మము లోకధర్మమున్
స్వజనము నెప్పు రక్షణము సల్పంగ దీక్షితుఁడై ప్రజాపతిన్
గజిబిజిసేయుధారణము గల్గి విచక్షణుఁడై న సాధువున్

1-8

అతడు వేదవేదాంగ తత్త్వజ్ఞుండు
వరధనుగ్వేద పారగుండు

అతడు సర్వకాస్త్రార్థసారవిదుండు
స్మృతియుఁబ్రతిభయు భాసిల్లువాఁడు

అతఁడు దైన్యములేని యాత్మగల్గినవాడు
ఘనుండు సర్వలోకప్రియుండు

అతఁడు, నదములచే సంద్రమ్మువోలికఁ
బుణ్యపురుషులచే హిందఁబడును

ఆర్యుఁడతఁ డెల్ల ర సమంబరయువాడు
అగవడును నెప్పుడైనఁ బ్రియంబుగానె
అతఁడు సర్వగుణంబుల కాటవట్టు
తల్లి కౌసల్య కానంద దాయకుండు.

1-9

ఇతడు గాంభీర్యమునవార్ధి-హిమగిరి దైర్యమందు
వీర్యమున మహావిష్టువె-వృధివియె యొర్పునందు

క్రోధమందుఁ గాలాగ్ని, చంద్రుఁడు ప్రియదర్శనమున
త్యాగమున ధనదుఁ డవరధర్ముండు సత్యమందు

1-10

—: నారదుడు చెప్పిన సంగ్రహ రామాయణము :—

వ. నీవు తెలిసికొనఁ గోరియుడిగిన యా గుణములు గలవాఁడు రఘు
కుల చంద్రుఁడగు శ్రీరాముండె ఇతని చరితము ఉత్తమము. దానిని సంగ్ర
హంబుగఁ జెప్పెద నాలకింపుము. ఇటువంటి సర్వగుణాభిరాముఁడగు రాముడు
సత్యవరాక్రముఁడు. ప్రకృతి హితంబు చేయువాఁడు' అని తలఁచి యతని
తండ్రి దశరథుఁడు ప్రకృతి హితంబుచేయగోరి అతనిని యౌవరాజ్యంబునం
దభిషేకింపఁ దలఁచెను.

1-11

ధర్మవత్సులు మువ్వు రాదశరథునికిఁ
గలరు కౌసల్యయు సుమిత్ర కైక యనఁగ
రాము నభిషేకవస్తువుల్ కైక చూచి
మును పిడిన వరములను గోరుకొనియె నామె

1-12

అడవికిని రాము బంపుట యం దొకండు
భంతు రాజ్యాభిషేకంబు మఱియొకండు
ధర్మపాశాన బద్ధుఁడై దశరథుండు
సత్యమును నిల్పి సుతు వనస్థలికిఁ బంపె

1-13

పితృవాక్పాలనఁ గైక యిష్టమును గావింపన్, గడున్ సత్యపున్
బ్రతినన్ బూర్తియొనర్చ వీరుఁడతఁడంతన్ గానకుం బోవఁగా
నతనిన్ దమ్ముండు లక్ష్మణుం డలసుమిత్రానంద సంధాయి సు
వ్రత్యయై వెంటజనెన్ వినవ్రతయు సాభ్రాత్రంబు చూపించుచున్

1-14

గుణముల్ భూషణుగా ధరించిన యనుంగుంబత్నియున్, సర్వల
క్షణ సంపన్నయు, దేవమాయయటలన్ జన్మించి కర్మవ్రతున్
జవకున్ దండ్రుగఁగొన్న ప్రాణహిత, శ్రేష్ఠంబై నయిల్లాలు, రో
హిణి చంద్రుంబలె, సీత భర్త ననువర్తించెన్ మహాసాధ్యయై

1-15

ప్రజల రంజించు శ్రీరాము వదలలేక
పురిని నడవిగ, నడవిని పురిగఁజేసి
తన్నుఁ బౌరులనుసరింపఁ, తండ్రియైన
దశరథుండు కుంద, రాముండు తరలె ననికి

1-15

ఒడలెఱుంగకుండఁ బడియుండ నడిమిరాత్రి
జనుల నందఱ కనుగప్పి సత్యదీక్ష
నతడు రథముతోలించి యా యడవిదారి
యెఱుగకుండనే ముందున కేగె వనికె

1-17

గంగయొడ్డున నేపారు శృంగిబేర
పురమునందు సూతు మరల్చి పురికిబంపి
బాల్యమిత్రు నిషాదాధిపతిని గుహుని
దరియబోయెను రాముడు ధార్మికుండు

1-18

గుహుడు లక్ష్మణుడును సీతకూడ రాగ
ఒక్కవనముననుండి యింకొక్కవనికి
నరిగె రాముడు; పిమ్మట నంబు పూర్ణ
నదులు దాటిరి దేవగంధర్వసములు

1-19

వారు చిత్రకూటాద్రిని జేరి యంత
వనముల విహరించుచు సుఖం బొనర ముపురు
నట భరద్వాజమునోయాజ్ఞ నందమైన
యొక కుటీరము నిర్మించి యుండిరందు

1-20

చిత్రకూటము రాముండు చేరినంత
తనయ శోకాతురుండయి దశరథుండు
స్వసుతుని దలంచి యెడ్చుచు స్వర్గమరిగె
నతడు మరణింప నట వసిష్ఠాదులంత

1-21

భరతు రప్పించి యా రాజ్యపాలనంబు
సౌనరువగ నియోగించిన నొప్పుకొనక

భరతుడు మహాబలుడు రాముహదములను
వడి ననుగ్రహింపగజేయ వనికి జనియె 1-22

అంత సత్యవిక్రముని మహాత్ము రాము
సన్నఁగాళ్ళపై భ్రాతృమర్యాదమీర
వ్రాలి—“ధర్మజ్ఞ! యీ భూమి వలయమువకు
దీవ వతివి కొను” మని యాచించి వేడె 1-23

సుముఖుడు వరమోదారుడు విమలయశుడు
రాముడంత పితృజ్ఞదలించి రాజ్య
మునకు నొప్పుకొనక భరతు ననువయించి
న్యాసముగజాదుకల నిచ్చి యదిపెజ్రేమ 1-24

తనకోరిక దీరకె రా
ముని చరణాబ్జముల వ్రాలి హిగులు భరతు డె
ట్లనొ చని నందిగ్రామం
బున రాముని రాక గమచు భువి పాలించెవ్ 1-25

వ్రతి చిన్న విషయమైనను
వతి భక్తిని పొదుకలకు నపుడు నివేదిం
చి తదుపరి యేలుననఘ భ
రతుడు జడలు దాల్చి యన్నలాగున వ్రతియై 1-26

పురికి వనిసుండి భరతుండు మరలిపోవ
నింక సత్యసంధుండు జితేంద్రియుండు
నైవ శ్రీరాము డిట నున్నఁ జౌదులు నరుగుదెంతు
రనుచు తలపోసి దండకవనములఁ జొచ్చె 1-27

అంబుజాక్షుడు శ్రీరాము డడవిఁ జేరి
అచ్చట విరాధు డనుదైత్యు హతమొనర్చి
మునుల శరభంగుని నాసుతిక్షుని నగస్త్యు
నిక నగస్త్యు సోదరుని దర్శించె నెలమి 1-28

ఆయగన్యు వాక్యముచేత నైంద్రధనువు
ఖడ్గమును సంబులపొది నక్షయశరాలు
తై కొని మఱి రాముడు వన్యగణముగూడి
యందు వసియింప ఋషులెల్ల నటకువచ్చి

1-29

అసురగణదౌష్ట్యమును జెప్పి హతమొనర్ప
రాముఁగోరగ దండకారణ్యవాసు
లగ్ని కల్పులౌ ఋషులకు 'నసురగణము
వట్టి వధియింతు' నని గొప్ప ప్రతినచేసె

1-30

వార లిటులుండగా కామచారిణీయును
ఆజనస్థాన వాసినియైన యసుర
శూర్పణఖ వచ్చి బాధింపఁజూచి విసిగి
ఆమె ముక్కుచెవులు కోసి యనిపి రంత

1-31

శూర్పణఖ పోయి చెప్పగ శూరులగుచు
ఖరుడు త్రిశిరుడు దూషణు డౌతసివడగ
వారలను వారియనుచరప్రవాతములగు
రాక్షసుల జంపె రాముడు రణమునందు

1-32

వ. ఇట్లు ఆ రామలిక్ష్మణులు దండకారణ్య మందు నివసించుచు
జనస్థానమునందు వాసంబుండి, ఋషులను సాధువులను నిత్యము బాధించు
వదునాలుగువేల రాక్షసులను అంతమొనర్చిరి.

1-33

అంత,

కలనన్ రామ నరుండు జ్ఞాతివధమున్ కావించు టాలించి బి
ట్టలకన్ మూర్ఛితుడౌచు రావణుడు సాహాయ్యంబుకై కోరగం
'బలవద్వైరముకూడ' దంచు బలుమార్ మాఱిచుడన్ దై త్యు డ
ర్మిలి వారించినగాని క్షలమది ప్రేరేపింపగా మానకే

1-34

ఆ మారీచునితోడన్

రాముని యాశ్రమముచేరి ధావణు డవుడే

ఆ మాయకానిద్వారా

రాము ననుజు మోసపుచ్చి రమణి హరించెన్

1-35

సీతఁగావచ్చు జటాయుఁజెనకి కూల్చి

రావణుడు లంక కేగెను, రాము డంత

పర్ణశాల సీతఁ గానక పథి జటాయు

హతుఁగని హరింపబడె సీత యనుచు వినియె

1-36

వినినంతన్ వికలేంద్రియుండయి మహావీరుండు రాముండు హె

చ్చిన దుఃఖంబున స్రుక్కిబిట్టు విలపించెన్ రాళ్ళుప్రీలన్ తరుల్

నునుబూగండ మరందముల్ విడువ, మ్రోడుల్ కూల, జంతుల్ వనం

బును వాతంబును చేష్ట దక్కవకృతే మూర్చిల్లి మ్రోడై చనన్ 1-37

అలసి రాముడెట్టెవో తేరి యాత్మబంధు

వగు జటాయువు త్యాగంబు నాత్మ మెచ్చి

దహనకర్మాదులొనరించి దయిత సీత

నడవి వెదకుచు కబంధు నసురఁ గనియె

1-38

వికృతాకారుని హెరదర్శనుని బృద్ధీభారు నాదై త్య నం

తకు వీటిన్ వడిఁబుచ్చి, యంత్యక్రియలన్ జల్పన్ మహాబాహువ

స్థిక నారక్కసి దివ్యుడై దివమువై కేతెంచి “శ్రీరామ! ముం

దుకు నీ వేగియు ధర్మశీల శబరిన్ దూర్ణంబవీక్షిం” వనన్ 1-39

అరిదమనుడు మహాతేజాడపుడు శబరి

ధర్మచారిణి, భక్తిచేదనువు మఱచు

దాని, దరియనేగిన, నామె తన్ను జగము

మఱచి పూజించె శ్రీరాము చరణములను

1-40

శబరి వీడ్కొల్పి శ్రీరామచంద్రు డపుడె

యరిగి వంపాపదీ తీరమందు దిరుగు

మాన్యు భక్తిమంతుని హనుమంతు దరిసి

యతడు నుడువ సుగ్రీవు మైత్ర్యంబు చేసె

1-41

అటు సుగ్రీవునితో సమస్తము స్వవృత్తాంతంబు వాక్రుచ్చిముం
గట నారాఘవుడాదినుండి తుదిదాకన్ సీతవృత్తాంత మం
తటనింకన్ వివరించి తెల్పుగ; సమస్తంబైన వృత్తాంత మ
చ్చటిదాలించి యొనర్చెయగ్నియెదుటన్ సఖ్యంబు సుగ్రీవుడున్ 1-42

పిదప తనకును వాలితో పెరిగియున్న
ద్వీషమును దుఃఖితుండయి వినయ మొప్ప
రాఘవునికి నివేదింప రాఘవుడును
వాలిఁ జంపి సాయమొనర్పఁ బ్రతిని చేసె 1-43

ఆ వాలి బలమెఱుగు సు
గ్రీవుడు రాముబలమెఱుగకే రఘురాముం
డావాలి గెలుచునే యని
యావాలి బలంబు రాము డరయ వచించెన్ 1-44

వాలి బలమిట్టి దనుచు విశ్వాస మొదప
రామునికి మహావర్వత ప్రతిమమైన
దుందుభినిశాటు దేహమున్ తొందరగనె
తీసికొనినోయి రాముడు తెలియజూపె 1-45

కని రాముండు బలుండు దుందుభి మహాకాయాస్థి కైలంబు నం
తన చిర్నవృత్తులు మోమునందొలుక పాదాంగుష్ఠమున్ జూపి చి
మ్మెను కూలందశ యోజనంబు; లిదెనమ్మింపంగ, నొక్కండె య
మ్మున భేదించెను సప్తసాలము లగంబున్ గ్రింది పాతాళమున్ 1-46

అవల అదిచూచి మిక్కిలి యలరి నమ్మి
రాముతోడఁ గిష్కింధ పురంబు చేరి
హేమపింగళుఁడును వానరేశ్వరుండు
ఘనుఁడు సుగ్రీవుడటఁ జేసె గర్జనంబు 1-47

మన గర్జారావమాలకించి కడు నుగ్రాకారుడై వాలి తా
రన్నవీడ్కొల్పి రణంబులో విపుల శౌర్యంబొప్పు సుగ్రీవుఁ జం
ప ననిం జేయగ, నొక్కటా శరముచే వాలిన్ ద్రుతిన్ దున్ని నే
ర్పున, రాముండభిషేకమున్ జలిపె వీరుల్ మెచ్చ సుగ్రీవునిన్

కపి వృషభుడు సుగ్రీవుడు
కపులన్ రావించి యెల్ల కడలన్ సేతన్
అపుడే వెదకింప బనిచె
స్వపరాక్రమమును ప్రతిజ్ఞ ప్రకట పడంగన్

మరల సంపాతి యను గ్రద్దమాటఁ బట్టి
నూజు యోజనంబు లటు విస్తారమైన
లవణ జలనిధిని దాటియు రావణుండు
రక్షణముచేయు లంకాపురంబు చేరి

అందశోకవనంబునఁ గుందుచుండి
రామునినె ధ్యానమొనరించు రమణి సీతఁ
జూచి హనుమంతు డానవాల్ చూపి యిచ్చి
ఆమె వార్త యెఱిగి మిగుల నోదార్చి సతిని

అటు మర్దించియ తోరణం, బవల సేనాధ్యక్షు లైదుండ్ర నె
క్కటికయ్యంబునఁ జంపి, మంత్రి సుతులన్ గర్వాంధులౌ నేడ్గరన్
త్రుతిలోఁ బిండిగజేసి యక్షయసుతున్ శూరున్ వడిన్ నొంచియుం
తట సందేశము రావణాసురుని కందంజేయఁ బట్టుంబడెన్

బ్రహ్మవరమునఁ దన్ను నస్త్రమున నుండి
విడివడిన వానిగాఁ దెల్పి వీరుడతడు
యంత్రములు గల్గు నసురుల నట క్షమించి
ధరణిజ వని విడిచి లంకఁదగుల బె డె

రామునికి ప్రియము పచింప లంకనుండి
వచ్చి హనుమంతుడిక “చూచి వచ్చినాను
సీత” నని మహాత్ముడౌ రాముచెంతకేగి
యతనికిఁ బ్రదక్షిణముచేసి యనియె నెలమి

1-54

వడి సుగ్రీవునిగూడి వార్ధితట మేపారన్ సమీపించి యె
క్కిడి వింటిన్, రవిసారమౌ శరములెన్నేన్ వేయ నెంతో సము
ద్రుడు క్షోభించి తనుంగనం బణిచి వాక్రువ్వంగ తద్వాక్కుచే
కడలందున్ సలుచేత తైలములచేఁ గట్టించె బెన్నేతువున్

1-55

ఇంక నా సేతువెక్కి యా లంక కేగి
ఘోర రణమున రావణుఁ గూల్చి రాము
డపుడు సాధ్వీజానకిఁ గాంచి యనురు లింబ
నున్న సతి గొనన్ పంకోచమొంది మదిని

1-56

విమల స్వాంతుడు లోకరంజకుడు వృద్ధీశుండు లోకావవా
దముకై జంకి జనుల్ వినన్ పరుషవార్తన్ బల్కెని, “ట్లన్యగే
హము నందుండి స్వశీలరక్షణము చేయన్ శక్యమే నీ చరి
త్రము శంకాస్పదమిచ్చ వచ్చినటు సీతా! నీవు పోవచ్చు” నాన్

1-57

“ఎపుడారామునిజాతు నెప్పుడు ప్రియున్ బ్రేమంబుతో జేరి కా
శ్వవయిన్ వ్రాలుదు” నంచునెంచుచుగలల్ దాఁగాంచునాసీత యి
ట్టి పరీవాదపు బల్కుముల్కి హృదిగాడిన్చేయ నిశ్చేష్టయై
యపుడమాటలు సై చలేక జ్వలనంబందిట్ట చొచ్చెన్ వడిన్

1-58

అపుడు తల్లి భూదేవి బిట్టలుకఁ బోలె
మిగులఁ గంపింప దొడగెను జగములన్ని
మదిని నాందోళనము పొందె మాన్యులెల్ల
కుమిలి, రారాముహృది కొట్టుకొన దొడంగె

1-59

పిదపనగ్నిదేవుడు చెక్కుచెదరకున్న
 సీత సాధ్వీ నెత్తుకవచ్చిచెప్ప, నగ్ని
 మాటవలన 'జనకజ కల్మష విహీన'
 యంచు దలచి రాముడు స్వీకరించె సతని. 1-60

అట్టి లోకోత్తరమగు కార్యంబువలన
 దేవతలు ఋషులు మహాత్ముడై వెలుంగు
 రాము మెచ్చగ నపుడు శ్రీరాము డాత్మ
 నలరె, సర్వదేవులు పూజ నలిపి రతని 1-61

లంకలోన విభీషణు రాక్షసేంద్రు
 నవ్వుడె యభిషేకించి యే యార్తి లేక
 రాముడు కృతకృత్యు డయి హర్షంబు నొందె
 సురల వరములుపొంది వానరుల నిలిపె 1-62

పుష్పకముమీద సఖులతో మోదమార
 పురి యయోధ్యకు వెడలి రాముండు పిదప
 ఆభరద్వాజు నాశ్రమం బరిగి భరతు
 వలను హనుమంతుఁ దనరాకఁ దెలుప ననిపె 1-63

ఇంక సుగ్రీవుడాదిగ హితులురాగ
 మునువటి కథను జెప్పుచు పుష్పకంబు
 నెక్కి, యనిన గడు వత్తికమింపకుండ
 ననుజుఁ గలియ నందిగ్రామమందు వ్రాలె 1-64

నందిగ్రామమునన్ జటల్ విడచి పుడ్యాత్ముండు రాముం డనుం
 గుండమ్ముల్ వడిరా నయోధ్యజని, యెంతో బెంగతో స్రుక్మిక్
 న్నుం దమ్ముల్ గడుగాయ కాయగని తన్నున్ రూపమున్ ప్రేమగ
 న్నుందొప్పన్ దమిద్రావుపౌరుల భువిన్ దోడ్తోగానెన్ సీతతో 1-65

హర్షమున నుల్లసిలి లోకమంత యపుడు
 తుష్టి పుష్టిని గని ధర్మనిష్ఠగలిగి
 ఆధి వ్యాధి లేకయుఁ గఱవై న లేక
 యట సుఖిక్షముగా నెల్ల హాయిగనిరి

1-66

ఎవరు నెటఁ బుత్రమరణ మీక్షింపబోరు
 నతులు పతియు క్తలయు ప్రతివతులె యౌదు
 రగ్నిగండము జలగండ మచటలేవు
 వాతభయము జ్వరభయ మెవ్వరును గనరు

1-67

ఆకలిభయంబు దొంగభయంబు గాని
 లేక రాష్ట్రముల్ పురముల్ సమృద్ధమైన
 ధాన్యధనములఁ దులతూగి దనర ప్రజలు
 అట సుఖింతురు కృతయుగ మందుఁబోలె

1-68

అశ్వమేధయాగములు నూ ర్లావరించి
 స్వర్ణదక్షిణ లిచ్చి విద్వాంసులకును
 కోయి లక్షలు గోవులు కొలవరాని
 ధనము లిడె విప్రులకు రాము డనఘయశుడు

1-69

శతగుణంబుగ రాజవంశముల నిలిపి
 స్వస్వధర్మంబులోఁ జతుర్వర్ణములను
 నడపి *దశవర్ష సాహస్రములు నిక దశ
 వర్ష శత ముపొసించి విశ్వమును ప్రేమ

1-70

* దశవర్ష సాహస్రములు దశవర్ష శతములు అనగా తృతీయం శత మిత్యాహుః, చతుర్థంతు సహస్రకం. శతమనగా మూడు, సహస్రమనగా నాలుగు అని సంఖ్యాశాస్త్ర పరిభాష. దశవర్ష సాహస్రమనగా 40 ఏండ్లు. దశ వర్ష శతమనగా 30 ఏండ్లు. 40, 30 కలిపిన 70 పరిపాలన. పట్టాభిషేకమునకు పూర్వము 34 ఏండ్లు గడచెను. మొత్తము 108 ఏండ్లు శ్రీరాముని జీవితము. (ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వము 1467 వ పుట)

శ్రీరాముండు నిరంతరము ప్ర
జారంజకముగ జగముల జను లిట మెచ్చం
గా “రామరాజ్యమిది” యన
నారాధించుచు బ్రహ్మలోక మందెడుఁ బిదవన్

1-71

శ్రీరామాయణ మిందు బ్రాహ్మణులు సంప్రీతిన్ బరింపంగ వా
క్ష్విరాజ్యంబును గాంతు, క్షత్రియులు నేపారన్ బరింపంగ క్షో
ణీరాజ్యంబునుగాంతు, వైశ్యులునుసెన్నేన్ లాభముల్ గాంతు రిం
పారన్ దీనిబరింపఁచుదులు మహత్త్వం బెంతయున్ గాంతుగా. 1-72

ఇది

వాల్మీకి మహామునిచే రచింపబడి వెంకమాంబా పుత్రుడును
నారాయణశాస్త్రి జనక గురువరప్రాప్త విద్యుడగు
చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదించబడిన
రామాయణ సుధ యందు
రామాయణ సంగ్రహము.

రామాయణావతారిక

ఇట్లు వాక్య విశారదుండగు నారదుండు వాల్మీకి యడిగిన ప్రశ్నల కుత్తరంబుగ పావనంబగు రఘురాముని చరితమును సంగ్రహముగ దెలుప విని ధర్మాత్ముడైన వాల్మీకి శిష్యులతోడ గూడి నారదుని బూజించి వీడ్కొలువ దేవర్షియగు నారదుడు వాల్మీకిని వీడ్కొని, వాల్మీకి యనుమతితో నాకాశ గమనంబున వెడలిపోయెను.

1

అమరముని డేవలోకము
నిముసములోఁ బోవ, గంగ నికటస్థము నా
తమసా తీరముఁ జని పా
ర్వమునంగల శిష్యుతోడ వాల్మీకి యనెన్.

2

విమలం బీ తమసా తీ
ర్థ, మిదె భరద్వాజ! నీవు దర్శింపు. మెటుల్
రమణీయమయి ప్రసన్న జ
లమయి యగవడెడినో సుజనుల మనంబు వలెన్

3

కలశం బటు బుంచుము వ
ల్కల మిటుతె మ్ముత్తమ మయి కనుపడు తమసా
జలమున మునుగుడు నన వ
ల్కలమిడె గురు నియతుడగు భరద్వాజ! డటన్

4

ఆ మహాత్ముడౌ వాల్మీకి యపుడు శిష్యు
హస్తముననుండి వల్కల ముండికొనుచు
నధిక చిస్తాథమై యొప్పు నా వనంబు
నన్నికడల దృష్టి నిగిడ్చి యరసె మిగుల

5

వనిలో చెంతనె చీకుచింతయును రవ్వంతేని లేకుండి ను
 స్వనముల్ చేసెడి క్రౌంచవక్షుల కవన్ వండ్యుండు వాల్మీకి క
 న్గొనె, నిట్టుల్ గనుచుండ నొక్కడు బహుక్రూరుండు వ్యాధుండు హె
 చ్చిన ప్రేమందగు జంటనుండి మగవక్షిన్ గూల్చెపాపాత్ముడై 6

అపుడు రక్తమున తడిసి యవని దొర్లి జచ్చి
 యచట! పడియున్న ప్రేయుజూచి యాడు పక్షి
 ఎఱుపు శరమున్న ప్రేయతము నిట్టె పాసి
 దీనముగ నేడ్చె వినువారు దిగులుచెంద 7

అపుడటలన్ నిషాదు పగకాహుతియై వడువక్షిగాంచి ధ
 ర్మవరుడు మౌనిచంద్రు మది గ్రక్కున జాలి జనించ, జాలిగా
 స్వప్తనిజూచి యేడ్చు నలవక్షిని నెంచి, యధర్మమంచుఁ బై
 కపు డిటుక్రౌంచిగూరిచి దయావరు డమ్మునిపల్కె నిట్టలన్ 8

* క్రౌంచ మిఘనంబునుండి, కామినొక్కని జంపుటన్
 మహా ప్రతిష్ఠ బొందుమా నిషాద! కాశ్వతంబుగన్ 9

* ఇతరార్థములు :-

(1) క్రౌంచ మిఘనమునుండి: రావణ కుంభకర్ణుల జంటనుండి లేక
 మండోదరి రావణుల జంటనుండి, కామిన్: పరశ్రమి కాముకుని రావణుని, మాని
 షాద లక్ష్మీవతి (2) నిషాద (నితరాం లోకాన్ సాదయతి పీడయతీతి
 నిషాదః) రావణా! సీతారాముల జంటనుండి, క్రౌంచద్వంద్వమునుండి:
 (క్రుంచేః వచాద్యచ్ వనవాసాది దుఃఖిత) సీతారామ ద్వంద్వమునుండి, చంపు
 టన్: సీతా హరణముచే అధికపీడ కలిగించుట ద్వారా రాముని జంపుటచే,
 (చచ్చిన వానినిగా జేయుటచే) మహా అప్రతిష్ఠను బొందుమా. ఇది కావ్యార్థ
 సూచనము.

వ. ఇట్లు క్రొంచ వక్షిని గుఱించి వలికి తన హృదయములో మరల దానిని భావించి ఈ శకుని విచారంబుచే శోకార్తుడనై న నేనిది (ఈ వ్యాధి శావ రూప తపో నాశక వాక్యము) యేమిట్లు వలికితిని అని యమ్మహా ప్రాజ్ఞుడును బుద్ధిమంతుడునగు వాల్మీకి ముని పుంగవుడు ఆలోచించుచు శిష్యునితో నిట్లనియె.

10

ఇది పాదములన్ దీర్చిన
యది, యుచితాక్షర సమమయి యలరును వీణా
మృదులయ యుత, మిది శోకిత
హృది వెడలిన శ్లోక మన్యమెది కాదరయన్.

11

ముని యతడిటులనుచుండన్
విని శిష్యుం డా యనర్థవృత్తము మదిలో
ననువుగ గ్రహించె, దానికి
మనమున గురువును ప్రమోద మహితుండయ్యెన్.

12

అవల నా వాల్మీకి మహాముని యథావిధిగ నా తమసా శీర్థంబున అభిషేక మాచరించి యా వృత్తమునె మదిలోఁ జింతించుచు ఆశ్రమమునకు మరలుటయు నతని శిష్యుండగు భరద్వాజుండును తద్వార్తాశ్రవణ కుతూహ లుండయి వినీతుండయి పూర్ణ కలశంబును దీసికొని గురుని ననుసరించె. 13

ధర్మవిదుడైన వాల్మీకి తనదు శిష్యు
డనుసరింప నాశ్రమము నపుడు సొచ్చి
కూరుచుండి యేయవా చెప్పకొనుచునుండి
యాత్మయందు విలీనుడై ధ్యానముండె.

14

అంత నా ధ్యానములో

15

జగముల్ పర్యము పూర్ణమైన యటులన్ సంకల్పమాత్రన్ సృజిం
చి గడున్దీర్చు స్వయం ప్రభుండు జతురాస్యేందుండు తేజస్వయై
తగు నా బ్రహ్మ తనంత వాల్మీకి మునిన్ దర్శింప నేతేరఁజూ
చి గళాల్పన్ ముని లేచి దోయిలిడి నిల్చెన్ విష్ణుయానముడై.

16

అట్లు నిల్చి నమస్కరించి అర్ఘ్య పాద్యంబు లొసంగి యుత్తమాస నంబు ముందుంచుటయు నందు గూర్చుండి వాల్మీకి మహర్షిని కూడ ఆసనంబున గూర్చుండుమని ఆనతి యిచ్చెను. బ్రహ్మ యానతి ప్రకారమున వాల్మీకి ముని యాసనంబున గూర్చుండి యుండె. అంతట సాక్షాత్తుగా లోక పితామహుడైన బ్రహ్మ గూర్చుండుటంగని బ్రహ్మ భావ గతంబగు మనస్సుతో వాల్మీకి ధ్యానంబునం దుండియె పాపాత్ముడు వైర బుద్ధియు సగు నా వ్యాధునిచే నకారణంబుగ-చారు నిస్వనములు చేయుచు హాయిగనుండిన క్రొంచమును జంపిన సంఘటనను జూచి శోకించుచునె యా లలితపదమైన శ్లోకమునె శోకవరాయుజుండైన మౌని యంతర్లీన మానసుండయి గానంబు చేసె. 11

7

అవలన్ బ్రహ్మ, మొగంబునన్ నగవు తొల్కొడంగ నమ్మొని పుం
గవుతో నిట్లనె “నోయి బ్రహ్మ! యిది శ్లోకం, బిందు శంకెలగొం
దువు, నా యిచ్చనె యీ సరస్వతి యిటుల్ నీలోఁ బ్రవర్తిల్లె, మా
నివరా! రాము చరిత్ర వ్రాయుమిపుడే నీవిట్టి పద్యంబులన్. 18

ధర్మాతుఁడు గుణవంతుఁడు

నిర్మల మతి వీర రాము విశాల చరిత్రం

బర్మిలి వాదదు చెప్పిన

పేర్మిన్ రచియింపుమయ్య విబుధులు మెచ్చన్ 19

మహిని జానకీ రామలక్ష్మణుల మధ్య

రాక్షసులమధ్య నెది యేది ప్రకటముగను

మఱి రహస్యముగ జరగె నెఱుగఁ గలవు

ఎల్లకావ్యాన నీమాట పొల్లుగాదు, 20

హృదయంబున్ ద్రవియింపఁజేసి మది రంజిల్లన్ మనోహరియై

మృదులంబై మధురంబునై యనఘమై యేపాదు రామాయణం

బిది చక్కంగ నుప్పత్త పృత్తములతో నీవిప్పుడే తీర్చు, పద

హృదయుల్ భావుకులున్ మెయిన్మఱచి మేల్కొల్పదు గీర్తింపఁగన్. 2

ఎందనుక శైలములు నదు లీధరితి
నిల్చియుండునో యందాక నిఖిల జగతి
నెమ్మి నీకూర్పు రామాయణమ్ము నిల్పు
ఇలను, పయి బ్రహ్మలోకాన నిలుతువీవు. 22

ధ్యానంబందిటు పల్కి బ్రహ్మ, త్రుటి నంతర్ధానముం జెందగా
మౌనీకుండిక ధ్యానమున్ విడి యిదేమాయంచు నాశ్చర్యమున్
ఆనందమ్మును పొందె సంత ముని శిష్యశ్రేణి యాలించి య
ద్దానిన్ గాన మొనర్చి వాకొని రమందాశ్చర్య సంప్రీతులై 23

సమమైన యక్షరంబుల
నమరిన నాల్గు చరణముల నాముని యెది గా
నము చేసెనొ యాయది శో
కము శ్లోకంబయ్యె మరలఁ గలిపె వచింపన్ 24

భావించిన యాత్మ గలుగు
నా వాల్మీకికిటు బుద్ధి యంత జనించెన్
'కావించెద రామాయణ
మీవిధి పద్యములచేత నేనిక' ననుచున్. 25

శ్రేయ, ముదారవృత్తమగు హృద్యపదార్థములేర్పడన్ సమా
హ్నయ సమాక్షరాలుగల మానితపద్య శతాలతోడ రా
మాయణ కావ్యమున్ మలచె స్వచ్ఛ యశోయుత రాముగాధ, లా
ప్యాయయశస్వి వాల్మీకి మహాకవి శిల్పియుదార చిత్తుడై. 26

మృదుమధుర వాక్య బద్ధము
తదువగత సమాస సంహితా యోగం బొ
ప్రథిత రఘురాఘ వరితం
బు దశాస్యపథ, ముని తీర్చె పూర్తిగ వినుడీ. 27

రామాయణ కథాసంగ్రహము

వ. ధర్మాత్ముడైన యా వాల్మీకిమహాముని ధీమంతు డయిన యా రఘురాముని ధర్మ సంహితమైన చరితమునంతను స్ఫుటముగ నన్వేషించు వాడయి జలము నాచమించి కృతాంజలియై యుండి దర్శనము ప్రాచీనాగ్రములుగ నుంచి ధర్మముగా ఆ రాముని గతిని మనంబున ధ్యానింపఁ దొడంగెను.

సీతారామ లక్ష్మణులును భార్యలతోఁగూడిన దశరథ మహారాజును రాజ్యమున నుండి సరిగా ఏమివేసిరో ఎటు నవ్విరో ఏ భాషలు భాషించిరో, ఎట్లు నడచిరో, ఏమి ఆచరించిరో సర్వ ధర్మములందు వీరులైన వారెట్లు తలచిరో అదియంతయు ఆ ధ్యానములో ముని గనఁ గలిగెను. స్త్రీ తృతీయుండైన రాముడు సత్య సంధుఁడయి వనములో ఎట్లు ఏమి అనుభవించెనో అదియుఁ జూడఁగలిగెను.

ధర్మాత్ముడైన వాల్మీకిమహాముని యోగంబునఁగూర్చుండి పూర్వము జరిగిన దంతయు చేతిలోని ఉసిరేక కాయవలెఁ గాంచగలిగెను.

మహద్భూతియును భగవంతుడును పగు వాల్మీకి మహర్షి అదియు చక్కఁగాదెలిసికొని సర్వగుణాభీరాముడైన రాముని చరిత్రమునంతను రచింపఁ జూని, పూర్వము వారద మహర్షిచే చెప్పబడినదియు, ధర్మార్థ కామములతోఁ గూడి విస్తరమైనదియు, సముద్రము వలె సర్వగుణ రత్నములతో యుక్తమైనదియు అందఱకు వీనులకు విందు కలిగిరచునదియునగు రఘువంశ చరిత్రమును రచించెను.

అందు 1. రాముని పుట్టుక 2. అతని మహావరాక్రమము 3. సర్వానుకూలతయు 4. లోక ప్రయత్నము 5. ఓర్పు 6. సామ్యత్వము 7. సత్య శీలత 8 విశ్వామిత్ర సమాగమమున నానా విధములైన చిత్ర విచిత్రకథలు 9. శివ ధనుస్సును విజయము 10. జానకీ వివాహము 11. రామవరశరాసు వివాదమును 12. దశరథరాముని గుణమును 13. రాముని యభిషేక యత్నములు 14. కైకేయి దుష్టత 15. అభిషేకవిఘాతము 16 రాముని నడచికిఁ బం

పుట 17 దశరథుని శోకము విలాపమును 18 దశరథుడు పరలోకము పొందు
టయు 19 ప్రకృతి జనుల విషాదము 20 పౌరులను కనుమఱగి అడవికిపోవట
21 నిషాదాధిపుడైన గుహునితో సంభాషణము 22 సూతుని వెనుకకు అయో
ధ్యకు బంపుట 23 గంగనుదాటి భరద్వాజుని దర్శనము 24 భరద్వాజుని
యనుష్ఠాపిత చిత్రకూటము దర్శించుట 25 వర్ణకాల నిర్మించుకొని యుండుటయు
భరతుని రాకయు 26 రాముని ననుగ్రహింపఁజేయుట 27 తండ్రికి నీళ్ళు వద
లుట 28 పాదుకలను అభిషేకించుట 29 భరతుని నందిగ్రామ నివాసము
30 రాముని దండకారణ్య గమనము 31 విరాధుని వధయు 32 శరభంగ మహ
ముని దర్శనము 33 సుతీక్ష్ణునితో సమాగమము 34 అనసూయ సీతకు అంగ
రాగమర్పించుట 35 అగస్త్యుని దర్శనము 36 జటాయువుతో సమాగమము
37 పంచవటికి వచ్చుట 38 శూర్పణఖను చూచుట సంవాదము ముక్కుచెవులు
కోయుట 39 ఖరత్రిశిరస్సులవధ 40 రావణుడు వెడలుట 41 మారీచువధ 42 సీతావ
హరణము 43 రాముని విలాపము 44 గృధ్రరాజు మరణము 45 కబంధుని
చూచుట 46 సంపాతి దర్శనము 47 శబరిదర్శనము 48 హనుమంతుని దర్శ
నము 49 పంపాసరస్సుదగ్గర రాముని విలాపము 50 ఋష్యమూకపర్వతగమ
నము 51 సుగ్రీవునితో సమాగమము 52 సుగ్రీవునికి నమ్మకము కలిగించుట
53 సుగ్రీవమైత్రి 54 వాలినుగ్రీవ యుద్ధము 54 వాలివధ 55 సుగ్రీవుని ప్రతి
పాదనము 56 తారావిలాపము 57 సమయము (ప్రతిజ్ఞ) వర్షరాత్రి నివాసము
58 రాముని క్రోధము 59 బలముల సమీకరించుట 60 సీతాన్వేషణకై వానరు
లను పంపుట 61 ద్వీపాది నివేదనము 62 సీతకిమ్మని రాముడు అంగుళీయ
కమిచ్చుట 63 ఋక్షుని బిలదర్శనము 64 కవుల ప్రాయోపవేశము 65 సంపాతి
దర్శనము 66 పర్వతారోహణము 67 హనుమంతుడు సాగరము అంఘించుట
68 సముద్రుని మాటవలన మైనాక పర్వత దర్శనము 69 సింహికానిధనము
70 లంకామలయ దర్శనము 71 రాత్రి లంక ప్రవేశించుట 72 ఒంటిగా ఆలో
చించుట 73 ఆపానభూమి గమనము 74 రావణాంతఃపుర దర్శనము 75 రావ
ణుని జూచుట 76 పుష్పక విమానమును జూచుట 77 సీతను రాక్షసస్త్రీలు భయ
పెట్టుట 78 త్రిజట స్వప్నము చూచుట 79 రాముడు సీతకు అభిజ్ఞానము ఇచ్చుట
80 సీతకు మణినిచ్చుట 81 లంకావనమును విజుగగొట్టుట 82 రాక్షస స్త్రీల

యువద్రవము 83 కింకరులచంపుట 84 హనుమంతుడుపట్టుబడుట 85 అంకాదహ
నము 86 ప్రతిష్ఠననము 87 మధువుల హరించుట 88 రాముని ఓదార్పుట
89 సీత ఇచ్చిన మణిని రామునికి ఇచ్చుట 90 విభీషణుని సమాగమము
91 రావణునివధకు ఉపాయముచెప్పుట 92 సముద్రునితో సంగమము 93 నలుడు
సేతువును బంధించుట 94 సముద్రమును దాటుట 95 రాత్రి అంకను ఎదు
ర్కొనుట 96 కుంభకర్ణుని జంపుట 97 మేఘనాథుని జంపుట 98 రావణవధ
99 శత్రునగరమునందు సీతను పొందుట 100 విభీషణుని యభిషేకము
101 పుష్పక దర్శనము 102 అయోధ్యకు వచ్చుట 103 భరద్వాజునితో సమా
గమము 104 భరతునిదగ్గకు హనుమంతుని బంపుట 105 రామాభిషేక మహా
త్సవము 106 సర్వ సైన్యములను పంపివేయుట 107 స్వరాష్ట్రప్రజారంజనము
అను విషయములును ఉత్తర రామాయణ కావ్యములో 108 సీతను అడవిలో
విడచుట 109 వసుధలో రాముని భావి కార్యము" అను విషయములు భగ
వంతుడైన వాల్మీకి మహర్షి రచించెను. 28

—: ఇది కథాసంగ్రహము :-

వ. ఆత్మనంతుడును భగవంతుడునైన యావాల్మీకిమహాముషి రాజ్యము
పొందిన రాముని విచిత్ర పద భూషితమైన చరిత్రమునంతను రచించెను. 29

ఆ మహర్షి ఇరువదినాలుగువేల శ్లోకములను అయిదు వందల సర్గము
లను, ఆరు కాండలను ఉత్తరకాండను భవిష్యోత్తర కాండను రచించి 30

అనువుగ దీనిని గానం

బొనరించి జగతివెలరు ప్రయోగింతురొకో

అని తలచు తఱిగ గుళలవులు

మునివేమలు వచ్చి కాళ్ళమొక్కిరి భక్తిన్ 31

కుళలవులు ధర్మవిదులు రాకొమరు అనుజు

లాశ్రమ నివాసులు యశస్సులైనవారు

హాయిగొలుపు మధురమౌ అయయు స్వరంబు

గలుగువారని మదిలోనఁ దలచి మౌని 32

మేధావులు వినయ యుతుల్
 వేద పరాయణ నిపుణులు వీరని గని యా
 *వేదోప బృంహణము నా
 పాదించ గ్రహింపజేసె వారల దీనిన్

33

ఈ రామాయణ కావ్యం
 బారని జ్యోతియుగు సీత యనఘ చరిత్రం
 బా రావణవధ¹ అనియెడు
 పేరనె వాల్మీకి రచించె విమల వ్రతుడై

34

చదివిన గాన మొనర్చిన
 మృదు మధురంబగుఁ బ్రమాణ త్రితయయుతంబై
 విదితంబు సప్తజాతుల
 నిది తంత్రీలయగతి యయి శ్రుతులకు విందె

35

అమల శృంగార కరుణ హాస్యాద్భుతములు
 ప్రకట వీర భయానక రౌద్ర ప్రముఖ
 రసము లెనగు రామాయణ రమ్య కావ్య
 గాన మొనరించిరి కుశలవానుజు లట

36

తమతోన గాంధర్వ తత్త్వంబు నేర్చిన
 స్వర సూర్యనాస్థాన సరసమతులు
 అనుజులై సుస్వర వినుతులై రూపంబు
 నొందిన గంధర్వయుగ్మకంబు
 రూప లక్షణముల నేపారు మూర్తులు
 మధుర స్వరంబులం బాడు వారు

1 * వేదోప బృంహణము = వేదార్థమున కొయా యుష్మములలో తాత్పర్య గ్రహణము. ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదార్థముపభృంహయేత్.

2 ప్రమాణ త్రితయయుతము = ద్రుతమధ్యమవిలంబిత ప్రమాణయుతము

3 సప్తజాతులు = సప్తస్వరముల జాతులు

బింబంబు వెల్వడు బింబంబులంబోలె
రాము మేన్ వెల్వడు రమ్యగుణులు

రాజసుతులు *కుశీలవులై తనర్పు
కుశలవులు ధర్మయు క్తమై కొమరుమిగులు
ఉత్త మాఖ్యాన మయ్యుది యు త్తమముగ
పూర్తిగా వాక్కుకు విధేయముగ నొనర్చి:

37

కలిసి రామాయణ కావ్యంబు వినుపింతు
రొక్కమాటు ఋషులు కూర్చున్నచోట
అడి రామాయణ మాలపింత్రౌకసారి
కలిసి ద్విజుల సమాగమములందు
తనరి రామాయణ తత్త్వంబు నెఱిగింతు
రొక్కమాటు సాధుల నికటమందు
విసరి రామాయణ రస మొలికిం త్రౌక
పరి, భావితాత్ముల స్వాంత వీధి

వాల్మీకి గుహావదేశంబు పదవి విడక
తత్త్వ విదులు మహాత్ములు ధ్యానయుతులు
సర్వ లక్షణ లక్షితుల్ నరసమతులు
కవలు కుశలవుల్ సహృదయుల్ గానరతులు.

33

ప్రణతింపన్ విని దానిఁ జిత్తము ద్రవింపన్ బొప్ప పర్యాకులే
క్షణులై మౌనులు బాగుబాగని మహాశ్చర్యంబు నానందమున్
గని యోహో ! భళి ! గీత మాధురియు శ్లోకప్రాభవం బెట్టిదో
యని క్లాఘించిరి ధర్మవత్సలత నెయ్యం బొప్ప నా బాలురన్.

39

ఎపుడో యొక్కడో యెట్టులో జరుగు నా వృత్తంబు ప్రత్యక్షమై
యిపుడే యొక్కడే యిట్టులే జరిగినట్లే కండ్లకుం గట్టి న

* కుశీలవులు=మంగళపాఠకులు

ట్లు ప్రదర్శింపగఁ జూచిపించును మునుల్ మోదాన క్లాఘించి యె
న్నొ హిగడ్డల్ కురిపింపఁ బాడిరి మఱెంతో హాయిమీఱన్ గపల్. 40

ఒకమౌని ప్రీతితో నొక కలశ మొసంగె
క్లాఘించి యొకఁడు వల్కలము నిచ్చె
ఒకఁడు కృష్ణాజినం బొకఁడు యజ్ఞోపవీ
తము, నొకఁడు కమండలమునిచ్చె
మౌంజి సమర్పించె మౌనివరుఁ డొకరుఁ
డొకఁడు కుతారంబు నొకఁడు వలువ
లొకఁడు కాషాయంబు నొగి సమర్పించెను
నొకఁడు చీరంబు లొసంగె మెచ్చి

ఒకఁడు జడలముడి కుశలు నొకఁడొసంగె
ఒకఁడు యజ్ఞభాండము. కట్టెలొకఁ డొసంగె
ఒక్కఁ డాదుంబర బ్రుసిని ఒకఁడు మెచ్చె
ఒక్కఁడాశీస్సు లాయుష్య మొకఁడు పలికె. 41

వాల్మీకి మునిచేతఁ బరికిర్తితంబైన
యాభ్యానమిది పరమాద్భుతంబు
కావ్యముల్ రచియించు కవుల కియ్యది సమ
స్తము నేర్పెడి పరమాదర్శనీను
ఎటు లుపక్రమించి యెటు లుపసంహర
మొనరింపవలెనొ తెల్పిన రసోక్తి
సర్వగీతములందు సరసంబుగా గాన
మొనరింపఁబడు గీత సూక్తి సరము

ఆయువిడునది పుష్టిని చేయునదియు
అందఱకుఁ గూడ శ్రుతి మనోహరకవంబు
ధర్మబోధకము సత్యదాయకంబు
హర్ష మోక్షదాయకము రామానుజమ్ము. 42

ఏయది పాడమన్న నదె యింపుగఁ బాడుచు నెల్లవారి కా
 ప్రియతఁ గల్గజేయుచును బాటలలోఁ బ్రజ మూగి మెచ్చ రా
 మాయణ కావ్యగానమును నాచరియించుచునుండు చిన్నతేఁ
 బ్రాయము వారిఁ బ్రేమగని రాఘవఁడున్ బిలిపించి యిట్లనెన్. 43

లాలింపఁదగిన యనుజుల
 లాలించి తన కతి దగ్గర నునుచుక జు
 ల్పాలం దువ్వచుఁ బ్రీతిన్
 బాలురఁ గడు గారవించెఁ బార్థివఁడంతన్. 44

కనకమయ దివ్య సింహా
 సనమునఁ గూర్చుండి నృపుఁడు సహజు అమాత్యుల్
 తన దరిఁ గూర్చుండ నరసి
 యనియె నిటులఁ గవలఁ జూపి యనుజుల తోడన్. 45

వినుఁడు విచిత్ర పదము కథ
 యనుజన్ములు దై వజేజులగు వీరెటులన్
 మనసు కరగఁ బాడుదురో,
 యని రాముఁడు వారిఁ బాడమని ప్రేరేచెన్. 46

మృదువై యనుర క్తంబయి
 మధురంబయి హృద్యనాద మహితంబగుమన్
 ముదమిడి తంత్రీలయవలె,
 ప్రథితార్థమగునది వారు పాడిరి హాయిన్. 47

అది సర్వగాత్రములు మది
 హృదయములు ద్రవింపఁజేసి యెంతయు సభలో
 ముదమును బ్రహ్మానందము
 నొదవన్ వీనులకు విందు లొనరించె సహా : 48

మునివేషుల్ నృపలక్షణాన్వితులు సమ్మోదాశ్రునేతుల్ తపో
ఘనులై మీఱుకుశీలవుల్ వినుచు నా కావ్యంబు భూతిప్రదం
బునునై యెంతొమహానుభావకరమై పొల్చున్ వినుండయ్య మీ
కుసెగా దీతటి భూతి, మైమఱుపు నాకుంగూడఁ గల్గించెడున్.

49

పిదపన్ రాముఁడు ప్రోత్సహింపఁ గవలున్ వేమారు సంతుష్టులై
*మృదువౌమార్గ విధాన సంపదలచే నింపారఁగాఁ బాడి, రం
త ధరానాథుఁడు ప్రీతితోడఁ బరిషత్తం దుండి యాలించి నె
మ్మది వాసక్తిని మెచ్చి లోకముఁ దనున్ మైమర్చి శాంతింగనెన్. 50

ఇది

వాల్మీకి మహామునిచే రచింపఁబడి చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే అనువదింపఁబడిన
రామాయణ కథా గానము.

—: ౦ :—

* మార్గము దేశి అని గానము రెండు విధములు. సంస్కృతసంప్రదా
యమునకు సంబంధించినది మార్గము అనియు ప్రాకృతాది దేశములకు సల
బంధించినదిదేశి అనఁబడును.

కథా ప్రారంభము - పురవర్ణన

ఈవసుంధరయెల్ల నీప్రజాపతి మొద
 లొగ్గని జయంబు గొను నేజనవతులదొ
 పుత్రు అరువదివేపురచే జలధిగ త్ర
 వ్వించినట్టి సగరుఁ డెవరివాఁడొ
 స్వర్గమున రథమార్గము గల్గిభువి
 విధి యు క్తముగ ప్రేల్చువిభువు లెవరో
 సంతతికై గృహస్థాశ్రమమును గొని
 చినవాఁడె చదు వభ్యసించు రెవరో

వయసుతటి వీరులై జరన్ వనుల నిలచి
 కడకు యోగాన మెయి వీడు జ్ఞాను లెవరో
 ఈమహాత్ములిక్ష్వాకులయింటివారి
 గాధ రామాయణము నింపుగా రచింతు.

51

ఘనమై యిక్ష్వాకుకులం
 బునఁ దగి ధర్మార్థకామమూలము రామా
 యణ మాది నుండి సకలము
 వినిచెద విందుగ వసూయ విడచి వినుండీ.

52

అయోధ్యాపుర వర్ణనము

తుష్టియు నపార ధనధాన్యపుష్టి గలిగి
 కోసలం బనునొక గొప్పదేశ ముండె
 అది సరయువునదీ తీరమందు వెలుగు
 అమలజల మందపవనముల్ హాయి గొలువ.

53

మను వనుమనుజేంద్రునిచే
తను నేపట్టజంబు నిర్మితంబయి యలరా
రెనొ, అది యయోధ్య యనఁగా
ఘనముగ లోకంబులందు ఖ్యాతం బయ్యెన్.

54

అది వన్నెండగుయోజనాల పొడవై వ్యాపించి త్రీమంతమై
చదువై మూడగుయోజనాల్ వెడలుపై చక్కంగ నేర్పర్చుపెన్
పదవుల్ గల్గియుఁ జక్కఁదీజిన పొల్పొరాజమార్గాన నొ
ప్పదమై వీడినపూలఁ జిత్రమయి యొప్పెన్ నీళ్లు చల్లన్ సదా.

55

ఆపురి వసించి దశరథ
భూవతి యాగొప్పరాష్ట్రమునకున్ వృద్ధిన్
ప్రాపింపఁ జేయుచుండెను
నేపుగ స్వర్గమ్మును నమరేంద్రుఁడువోలెన్.

56

వ. ఆనృపసత్తమునికి హిశ్రీ కీర్తులంబోలిన భార్యలు కొనల్య, సుమిత్ర,
కై కేయి యనువారు గలరు. అతనిచేఁ బాలితం బయినయాపుర మెట్లున్న
దనిన.

57

వెలువలఁ గోటతల్పులు తోరణములు, లోఁ
జక్క నేర్పఱచు బజార్లు గలిగి
రక్షకౌ సర్వయంత్రాయుధా, లందాలు
సంతరించెడు శిల్పిజనము లొప్పి,
చూడ సమ్మర్దమౌ సూతమాగధ పం క్తి
శుభమైన, తులలేని శోభ లెసఁగి
ఎత్తుకోట బురుజు లెత్తిన జండాలు
శతశతఘ్నుల బార్ల తతుల వెలసి

వెలయు స్త్రీనాటక సమాజకళల నఱరి
పెనుచు పూవుదోటలు నామ్రవనులు వఱలి
క్రాలు ప్రాకారపున్ మొలమాలు మించ
మీఱు నప్పరి దుర్గ గంభీరవరిఖ.

58

పరు లేరున్ జొరరానిదుర్గ మగుచున్ వాజిద్వివ శ్రేణి ని
ర్భరమై, గోవులు నొంటెలున్ ఖరములున్ రాజిల్ల సామంత భూ

వర సంఘాతము లాపరింపఁ బలుదై వారాధనల్ పర్వఁగా
బరదేశాగత వర్తక ప్రముఖులన్ భాసిల్లు నాప్రోలిలన్. 5

ప్రాసాదంబుల రత్నవి
భాసిత క్రిడార్థ కృతక పర్వతముల నా
వాసిత కూటాగార ని
వాసల నిండు మఘునమరావతివోలెన్. 6

ఆపురి ఎనిమిది పథముల
రూపు గలిగి చిత్ర మయి, సురూపపతులకున్
ప్రావయి సకల మణిగణ
వ్యాపకమై ధనికసౌధ పరిశోభితమౌ. 6

గృహముల నిండి భిద్రములులేక సమంబయి యిక్ష్మ సద్రసా
వహ మయి శాలితండులపు పాతుల నిండి, మృదంగదుందుభుల్
మహితములై నవీణలస్వరంబులమాధురి విందిడన్ సుఖా
వహపణవధ్వనుల్ దిశలఁబర్జుంగ నప్పురమొప్పునెప్పుడున్. 6

తపసున దివమునఁ, గాంచిన
సువదులుసిద్ధులవిమానశోభలనాప్రో
లెప్పుడున్ జక్కఁగఁదీర్చిన
యపురూపగృహాల సరవరాకుల నలరున్. 6

ఘనమగు నిట్టిపురి కుబే
రునికిని, యమునికయినను వరుణునికి, దేవేం
ద్రునికింగాని, స్వయంభువ
యిన బ్రహ్మకుఁగాని లేద యేయందములన్. 64

అనహయున్ హితఁబఁధుహీను ధ్వనివేద్యాకారుఁ బరె త్తు వా
ని, సుతేజస్సులు హస్తలౌఘవ. మనిన్ నేర్పొప్పువీరుల్ వధిం
ప శరాల్వేయరు; కానఁ గ్రొవ్వి భయదంబౌ గర్జనల్ చేయ నా
రసి శార్దూలవరాహ సింహములఁ గేల న్నమ్ములన్ గూర్తుగా. 65

అటువంటి, వేలకొలదిగ
భటులు మహారథులచేతఁ బరిపూర్ణంబై
నటువంటి మహాపురమున
ఘటికుండు దశరథుఁడుండె క్షముఁడౌవతియై.

65

నిరతంబగ్నినిప్రేల్చువేదనిధులున్ వేదాంగపారంగతుల్
వరశీలాదిగుఱోత్తముల్ ద్విజులుమీఱన్ వేల్సమర్చించు స
త్యరతుల్ గొప్పమహర్షికల్పులు మహాత్మశ్రేణి యందుండు రా
త్మరతుల్ కేవలమౌముషల్ నిలుతు రందాలొల్కునప్పీటిలో.

66

—: రాజప్రజాది వర్ణన :-

సకలవేదవిదుండు సర్వసంగ్రహకర్త
దీర్ఘదర్శి సుమహాతేజువాఁడు
పౌరులకును జానపదులకును ప్రియుండు
నై క్షౌకవకులాన కతిరథుండు
యాగాదికము శ్రద్ధనాచరించెడువాఁడు
ధృతి ధర్మవరుఁడు జితేంద్రియుండు
ముల్లోకముల ఖ్యాతిపొందినవాఁడు మ
హర్షికల్పుఁడు రాజర్షి, బలుఁడు

మిత్రవంతుఁ, డమిత్రుల మించువాఁడు
ధనముల నితరసామగ్రి ధనద, శక్ర
సముండు లోకపాలుఁడగు నోజస్వి, మనువు
వలె దశరథుఁడు జగమేలె నిలచి పురిని.

67

అమలమనస్కులై జనము లప్పురిహృష్టులు ధర్మనిష్టులై
తమతమయాస్త్రైదృప్తిపడి, తాము బహుశ్రతులై యలోభులై

క్షములయి, సత్యకాములయి, సంపదియించుచునుండు రం దన
ల్పమగు సదర్థసంచయములందనివాఁ డొక డేని లేఁడుగా. 68

కోరిక సెఱవేఱని సం
సారులు ధనధాన్యములును హయములుగోవులే
భూరిగ నుండని వా రె
వ్వారును లే రామయోధ్యపట్నములోన్. 69

ఆనగరంబున నీచుఁడు
గానీ క్రూరుండుగాని కామియుఁగానీ
గానఁగరాఁ, డప్రాజ్ఞునిఁ
గానీ నాస్తికునిగాని కానమయోధ్యన్. 70

పురుషులును స్త్రీలు పురి నె
ల్లరుగూడను ధర్మశీలురయి సునియతి నుం
దురు, శీలవృత్తములచే
నరయఁబడుదు, రమలులగు మహద్దలువోలెన్. 71

లేఁడు కుండలములులేనినరుఁడు, లేఁడు
మకుటముతాలైన మానవుండు,
లేఁడు మాలలులేనివాఁడు, లేఁ డపరిశు
ద్ధాత్ముఁడౌవాఁడు, లేఁ డల్పజ్ఞోగి
లేఁడు గంధపుఁబూతలేని నరుఁడు, లేఁడు
మేననత్తరుపూసికోని నరుఁడు
లేఁడు మృష్టాన్నములేని నరుఁడు, లేఁడ
దాత, యనిష్కాంగదధారి లేఁడు

లేఁడు చేతికిఁగడియంబు లేనివాడు
లేఁడనాత్ముఁడు లేఁడగ్నిప్రేచ్ఛనతఁడు

లేఁడయజ్వ, దొంగయెలేఁడు లేఁడుహినుఁ
డాయయోధ్యలేఁడని మర్లుసట్టివాడు. 72

సతతమ్ము స్వస్వకర్మని
రతులయి విజితేంద్రియులయి బ్రాహ్మణులు సుసం
గతి దానాధ్యయన సుశీ
లతఁదగి, యిడినఁదొరవడరు గ్రహియించుటకై 73

నా స్తికుండునుగాని యన్యతవాక్యుఁడుగాని
యబహుశ్రతుఁడుగాని యచటలేఁడు
ఈర్ష్యగలుగు నరుం డేని యశ క్తుఁడే
నమనీషియునేని యచటలేఁడు
ఆషడంగాలయం తరయనతఁడె లేఁడు
వ్రతముల పూననియతఁడె లేఁడు
పేనపేలీయని మానవుండును లేఁడు
దీనుఁడున్ చలచిత్తుఁడైన లేఁడు

వ్యథలుగలవాఁడు నొక్కఁడే నరయరాఁడు
స్త్రీపురుషులందు బరికింప శ్రీలురూపు
సద్గుణంబులు లేకుండు జనులె లేరు
రాజభక్తి శూన్యుఁడుఁ జూడరాఁడు పురిని. 74

నరులందఱు దీర్ఘాయులు,
నిరతము ధర్మమున సత్యనిష్ఠమెలగుచుం
దురు, పుత్రులఁ బొత్తులనె
యుగ్రఁగాంతలఁ గలసి మెలసియుందురు పురిలో. 75

క్షాత్రమునకు బ్రహ్మ ముఖము
క్షాత్రమనుసరించి వైశ్యజనము చరించున్
ఈత్రయము నువచరింతురు
పాత్రతశూద్రులు స్వధర్మపరులై పురిలో. 76

మనుజేంద్రుడు ధీమంతుం
 డునగుమనువు పూర్వమెట్టులుపురము పరిర
 క్షణమును పొనరించెనో నేఁ
 డు నటులే యిక్ష్వాకువరిన్పడుడు రక్షించెన్.

77

* నలువర్ణంబులు తమ క
 ర్మల వర్ణించి పరకర్మల గ్రహించినచో
 నిలచినిలుపుఁ దత్కర్మల
 వెలియిడి శిక్షించు నృపతి విప్రులనై నన్.

78

జ్వలితానల కల్పులు పే
 శలులు సువర్ణములు విద్యసాంతమెఱుంగు యో
 ధులచే నాపురి నిండె ద
 రులలోనఁ బరున్న కేసరులచేఁబోలెన్.

79

ఆకాంభోజమునను బా
 హ్నికమున పనాయుదేశ పృథివి *నదములన్
 శ్రీకరమయి పుట్టు హయా
 నీకం బుచ్చెన్ శ్రవ హయ నిభమొప్పుఁ బురిన్.

80

హిమవద్వింధ్య మతంగ పర్వతములం దేపారజన్మించి భూ
 రిమదోన్నతములైన, బల్లివ, మహాద్రింబోని యేనుంగులన్
 ప్రమదై రావత వామనాంజనమహా పద్మాదిదిక్కుంబి వం
 శములన్ బుట్టిప యేగ్గులన్ దగి పురాస్థానంబు విండాఁడెన్.

81

** మృగమును మంద్రము భద్రము
 మృగమంద్రము మంద్రభద్ర మృగ భద్రంబుల్
 మృగ మంద్ర భద్రమనగాఁ
 దగు గిరి నిభ మదగజములఁ దత్పురి నిండెన్.

82

* నదములను=సింధు నదములందు. సింధు నదములందు గుఱ్ఱములు పుట్టునని ప్రసిద్ధి కనుకనే సైంధవములని వానికి పేరు కలిగినది.

** భద్రా మంద్రా మృగాశ్చేతి, విశ్వేయా స్త్రివిధా గజాః, క్రమేణ హిమవింధ్య సహ్యాజాః. హిమాద్రి యందు పుట్టు గజములు భద్రములని, వింధ్య పర్వతములందు పుట్టువానిని మంద్రములని, సహ్య పర్వతములందు పుట్టువానిని మృగములని పిలుతురు. మృగ మంద్రాదులు సంకీర్ణ జాతులు.

ఆపురి రెండు యోజనములై మనుజేంద్రుని మూలదుర్గ సం
వ్యావృతమౌచు శత్రుభట పంక్తికి యుద్ధము చేరానిదై
యేపున సత్యనామయగు, నిందు వసించి జగంబు నేలు నౌ
రాః పటుతేజఃడౌ దశరథాఖ్యుండు చుక్కలఁజుండు పోలికన్. 83

సార్థ కాఖ్యయై దృఢ తోరణార్గళ మయి
చిత్రగృహ రాజభాసియై శివకరమయి
నర సహస్ర సంకులయగు నా యయోధ్య
నృపుండు దేవేంద్రసముండు శాసించుచుండె. 84

—: అమాత్యుల వర్ణన :-

అట్టి మహాత్ముండును ఇక్ష్వాకువంశస్థుండునై న యా దశరథునికి గుణవం
తులును. మంత్రజ్ఞులును, ఇంగితజ్ఞులును, నిత్యము ప్రియముగానుండు రాజు
హితమునం దాసక్తిగలవారునై న *యమాత్యులు ఎనమండుగురు గలరు. ఆ
వీరుండైన దశరథుని యమాత్యులు యశస్వులు, శుచులు, ఎల్లపుడు రాజ
కృత్యములందు అనురక్తులునై యుందురు. వారు ధృష్టి, జయంతుండు,
విజయుండు, సిద్ధార్థుడు, అర్థసాధకుడు, అశోకుడు, మంత్రపాలుడు, సుమం
తుడు అను పేర్లు గలవారు. 85

వసిష్ఠుడు వామదేవుండు అను ఋషిశ్రేష్ఠులు అతనికి ఋత్విక్కులు.
వీరు ఋత్విజులే గాక **మంత్రులునుగూడనై యుండిరి. ఇట్లే వీరు గాక
యితరులైనవారును మంత్రులుగా నుండిరి. వారు సుయజ్ఞుండు, జాబాలి,
కాశ్యపుండు, గౌతముండు, మార్కండేయుండు, దీర్ఘాయువు, ద్విజుండైన
కాత్యాయనుడు అను మహర్షులు. ఈ మహర్షులతో నెపుడును ఋత్విక్కులు
గూడి యుందురు. వీరందఱు వంశ వరంపరగా వచ్చినవారే. ఆ యమాత్య
ులును మంత్రీ ఋత్విజులును. 86

* అమాత్యులు=దేశాధికార్య నిర్వాహకులు.

** మంత్రులు=వ్యవహార ద్రష్టలు.

విద్యావినీతులై విజితేంద్రియులయి త
హృదయంబుటకు సిగ్గు పొందువారు

చతురులై మతిఁ బరస్పర మనుటకులై
బహువిద్యులై నీతిఁ బరఁగువారు

శ్రీమంతులై వీరులై మహాత్ములయి శా
స్త్రజ్ఞులై కీర్తితోఁ దనరువారు

రాజ్య కార్యంబుల శ్రద్ధతో మెలఁగుచుఁ
జెప్పినరీతిగాఁ జేయువారు

తేజ మోర్పును గలిగి వర్తించువారు
వల్కుటకు ముందు స్మితమొల్కుఁ బలుకువారు
కామమునఁ గాని క్రోధంపుఁగతనఁ గాని
అన్యత మెన్నండు వారు మాటాడఁబోరు.

87

స్వీయులయెడ రిపులయెడన్
చేయఁబడుచు నున్నదియును జేయఁబడినదిన్
చేయఁగ చారులు కోరిన
దాయెది తెలియనిది లేద యవ్వారలకున్.

88

వ్యవహారంబులఁ గుశలులు
ఎవి సౌహృదములొ నృపతి పరీక్షించినవా
రవసరము గల్గినపుడు
నవిరతమును శిక్షచేతు రాత్మజులై నన్.

89

ధనకోశ పంగ్రహణలో
ఘనరక్షక పై న్యబలము గ్రహించుటలో
మనసుంతురు, నేరము చే
యనిచో హింసించఁదలఁప రహితునిగాని.

90

ప్రకటోత్సాహులు రాజసితపరులున్ రాష్ట్రీయు శుద్ధాత్మర
క్షుపలున్ బ్రాహ్మజకర్మ జ్ఞాతమును హింసం జేయకే నిల్పు చొ
షకులున్, వీరులు కోశవర్ధకులునై సర్వైకమత్యంబుతో
సకలంబారసి శిక్ష సల్పుదురు దోషాదోష నిరేతలై . 91

పురమున రాష్ట్రమున నయిన
నరుండు మృషావాది యెట గనంబడఁ దొకడున్
పరదార రతుడుఁ గాని
దురాత్ముండును గాని మనకు దొరకదొకండున్, 92

పునవరమది, రాష్ట్రమును
నిరతంబు ప్రశాంతమగుచు నెగడును, అనా
గరికులు సుపస్త్రము మనో
హర వేషము గని సుశీలులయి యుందురటన్. 93

నీతినేత్రాల మేల్కొను నృపతి హితము
కోరి, గురువై న పార్థివు గుణములెంచి
విక్రములయి నిశ్చయబుద్ధి వెలసియెల్ల
కడలఁ గనుట విదేశాల భ్యాతి గాంతు. 94

సంధి విగ్రహ తత్త్వంబు సరిగనెఱిగి
ప్రకృతి సంపద గల్గి మంత్రము దాచ
శక్తులై సూక్ష్మబుద్ధులై సతము ప్రియము
పలుకువారయి ఘననితఁ దెలిసేయుండు. 95

ఇటువంటి గుణములుండిన
పటుతరమంత్రులను గూడి పాపనుండు సృపుం
డిట చారవక్షు యి ప్రజ
నటు రంజించుచు ధర్మమారసి యేతెన్ 96

సుంత యధర్మమేని మనసుం జౌరనీక జగాల భ్యాతుండై .
యెంతో వదాన్యుడై సముండు నెక్కుడు నౌరిపుఁ జెంత బోక సా
మంతుల వంచుచున్. జదిపి మార్గపు ముండను సత్యయుద్ధుండై
యెంతయు మిత్రులం గలిసి యేలె మహేంద్రుడు స్వర్గముంబలెన్. 97

అనురక్తులు కుశలులు క్షమ
లును మంత్రహితులగు మంత్రులు గలుగ సతతం
బును పురుష వ్యాఘ్రుండు దీ
ప్తిని గనె దేజములచే నుదిత సూర్యుడటల్

98

—: దశరథుండు అశ్వమేధము చేయసంకల్పించుట :—

వ. ఇట్టి ప్రభావము గల వాఁడును ధర్మజ్ఞుడును మహాత్ముండును నగు దశరథుండు ప్రతాదితవము లాచరించినను వంశకరుం డైనసుతుండు కలుగక పోవుటవలన తనకు సంతానమెట్లు కలుగునా యని చింతించుచు అశ్వమేధ యాగము చేసినచో సుతుండు కలుగు నేమో యని ఆ యాగము ఎందుకు చేయరాదు? ఆ యజ్ఞము చేయవలసినదే యని నిశ్చయించి కృతాత్ముఁగు మంత్రులతో నాలోచించెను. అట్లు ఆలోచించి ధర్మాత్ముండు మహాతేజుండు నగు నారాజు సుమంత్రుని జూచి “ఓ మంత్రులైన త్రమా నా గురువులను పురో హితులను సత్వరమే తీసికొని రమ్ము” అని పలికెను. అంతట సుమంత్రుడు త్వరితగతితో పోయి వేదపాఠగులైన వారందఱను రప్పించెను. పిదప దశ రథుండు సుయజ్ఞుని, వామదేవుని, జాబాలిని, పురోహితుడైన వసిష్ఠుని ఇంక ద్విజోత్తములను పూజించి యీ విధముగా ధర్మార్థ సహితమును, మధురము నైన వాక్యము పలికెను. “వంశకరుండైన సుతునికయి తపించుచున్న నాకు సుఖ మన్నది లేదు. అందుకై యశ్వమేధయాగము చేయవలయునని నాకు బుద్ధి కలిగినది. అందుచే శాస్త్రోక్త మగు విధిచే యజ్ఞము చేయఁ గోరు చున్నాను. నేను నా కోరికను ఎట్లు పొందగలనో ఆలోచింపుడు” అని. 98

పివవ వసిష్ఠుడు మొదలైన బ్రాహ్మణులు (బ్రహ్మవేత్తలు) బాగుజాగు అని రాజు ముఖమునుండి వెలువడిన వాక్యములను మెచ్చుకొని మిగుల ప్రీతి జెంది “ఓ రాజా! ఆ యజ్ఞమునకై సామగ్రి సమకూర్చుము. అశ్వము గూడ వదలుము. సరయూనది కుత్తర తీరమున యజ్ఞభూమి ఏర్పఱచుము నీకిష్టమైన కుమారులు గలుగుదురు. పుత్రులకై నీకీ ధర్మబుద్ధి కలిగినది. మంచిది” అని పలికిరి. 100

అప్పుడు పార్థివుడు ఆద్విజుల మాటను విని సంతోషించి వెంటనే అమా త్యులను రావించి సంతానము కలుగు నను సంతోషముచే గలిగిన యానంద భాషములచే వర్యాకుల మైన కన్నులతో నాగురుల యజ్ఞసనునరించి మీరు యజ్ఞసామగ్రి కూర్చుండు. సమర్థులైన భటులును, ముఖ్యులైన ఋత్విజులును కూడ అనుసరింప అశ్వము వదలబడుగాక. సరయూనదికి ఉత్తర తీరమున యజ్ఞభూమిని ఏర్పాటు చేయుడు. కల్పశాస్త్రోక్త ప్రకారముగా యధావిధిగ శాంతులు వర్ధిలుగాక. అట్టి యజ్ఞమును మహిషతు లందఱును చేయఁగలరా! ఈ శ్రేష్ఠమైన యజ్ఞములో కష్టమైన యే యపరాధమైన జరిగినచో దానికై బ్రహ్మరాక్షసులు అవకాశము చూచుచుందురు. యధావిధిగా యజ్ఞము చేయని యజమానుఁడు నశించును. కాన నాయజ్ఞము యధావిధిగా సమాప్తి పొందు నట్లు సాధనములతో సమర్థులను నియోగించి చక్కగా తద్విధానమును జేయుడు అని చెప్పి అట్లేయని మంత్రులు పార్థివేంద్రుని వాక్యములను మన్నించి పలికిరి. ధర్మజ్ఞులైన యాద్విజులును రాజసత్తముని ఆశీస్సులతో వర్ధిల్లఁజేసిరి, ఆ మంత్రులు రాజువద్ద సెలవు గైకొని వచ్చినట్లు తమ తమ గృహంబుల కరిగిరి. 101

అంత రాజు విప్రులను సొగనంపి ఋత్విజులు సుదేశించిన ప్రకారము క్రతువును చేయువముగాక అని పలికి వచ్చిన సచివులను గూడ వారి గృహముల కనిపె. పివవ స్వమందిరమున కరిగి మహామతి యయిన యానరేంద్రుఁడు హృదయంగమముగు తన పత్నులను జూచి మీరు ఇంతటినుండి దీక్ష పూనుడు. సుతులకై నేను యజ్ఞ మొనరించెదను” అని పలికెను. 102

అంత అతిమనోహర మైన యారాజు మాటలువిని సువర్చస లయిన యాతని
కాంతల ముఖ పద్మములు మంచుకాటము గడచిన పిదప పద్మములవలె విక
సించెను. 103

—: రోమపాదుని కథను సుమంత్రుడు దశరథునికిఁ జెప్పట :-

విని సర్వంబు రహస్యమందు నృపుతో విజ్ఞాని సూతుం డనెన్
“ఘనులౌ ఋత్విజు లిట్లు చెప్పినది యు క్తంబౌ నిదే నేను విం
తీని పూర్వంబు, పనత్కుమారుఁ డనఘండిగాధ మౌనుల్ వినన్
వినిచెన్, సంతతి నీ కెఱుల్ గలుగునో పృథ్వీశ యాలింపుమీ. 104

అనఘం డుండె విభండకుం డనుసూతుం డాకాశ్యపబ్రహ్మ. కా
తనికిం బుట్టును. ఋశ్యశృంగుం డనుపుత్రశ్రేష్ఠుఁ డాతం డీకన్
వనమం దెప్పుడు నుండుచున్ వనచరుండై మౌనియై యుండి దే
నిని కొంచెం బెఱుంగండు తండ్రివెనుకే నిత్యంబు వర్తించుటన్. 105

గురుకులమందు గేహమునఁ గూడ యథావిధి బ్రహ్మచర్యమున్
జరపును నామహాత్ముఁ, డిదిసర్వజగాలఁ బ్రసిద్ధమౌ, మహీ
సుర అది యాత్మమెచ్చెవరు, చోద్యముగానిటుండియగ్నికిన్
వరయశ మొందుతండ్రకిని బాగుగ సేవలు చేయు నెప్పుడున్. 106

ఇదియిట్లు లుండనిక నీ
యదన ఘనుఁడు రోమపాదుఁ డనురాజు జగ
ద్విదితయతుఁ డంగదేశము
లఁ దనరును, బ్రతాపుండు చతురంగ బలండున్. 107

కష్టము లెంతమాత్రమును గల్గని య ట్లతఁ డాధరన్ బ్రజా
భీష్టత నేలుచుండ నట నెట్టియధర్మమొ యౌటచే ననా

వృష్టి సుదారుణం బగుచు నేర్పడుఁ బ్రాణి భయంబుగా ననా
వృష్టియు సంభవించుటయుఁ జింతిలి పార్థివృండికన్. 108

శాస్త్రవృద్ధులౌ బ్రాహ్మణసత్తములను
నపుడు రావించి వారితో స్పృహఁడు పలుకు
“తమరు శాస్త్రధర్ములు లోకధర్మవిదులు
దీని కిపుడు ప్రాయశ్చిత్త మానతిండు. 109

అనఁగ వేదపారగులు బ్రాహ్మణులు నిట్లు
ప్రభునితోడఁ బలుకుదు “రావిభండక కుమారు
ఋశ్యశృంగు రావించి పూజించి పిదిగ
శాంత మగుస్వాంతమున సుతన్ శాంత నిమ్ము”. 110

అని యావిప్రులు చెప్ప రాజు విని, “యేదర్థం బుపాయంబు పూ
జ్యుని రావించుట. కంచు మంత్రితతితో యోచించి యానూనిఁ బి
ల్వ నమాత్యాశిఁ బురోహితున్ బనుచుడున్ వారున్ జనన్లేక భూ
పునిఁ బ్రార్థించి యుపాయమున్ వినుతు రాపుష్కాత్ము రావింవఁగన్. 111

గణికలచే రావింవఁగ
నను వగునాపూజ్యుని. నిటులగునెడ శావం
బును గలుగ దనుచువారు వి
భు నాజ్ఞ రప్పింతురు పూజ్యుఁ బురగణికలచే. 112

* అంతట ఋశ్యశృంగు శుచి యైన పవిత్రము నౌ నమాయిక
స్వాంతముచే సచేతనమె యయ్యును నావ్రకృతిస్వభావమే
వింతగ మాటు వర్షములు విశ్వము నంతను గప్పుఁ, బ్రాకృత
స్వాంతమే పుల్కరించుఁ బతి హర్షిలి శాంతను నూని కిచ్చెడున్. 113

* శాంత దశరథునికి కౌసల్యుండు పుట్టెను. పిదప ఈమెను దశరథుఁ
డొక రాజుకు ఈయఁబోగా వరశరాముడు వచ్చి రాకొమరున కిచ్చినచో
నిన్ను చంపెదను. నీవు ఈమెను మునికుమారుని కిమ్మని చెప్పి పోయెను.
అపుడు ఆమెను రోమపాదుఁ డడుగఁగా అతనికి దత్తకుమారినిగా ఇచ్చెను.

అటువంటి ఋశ్యశృంగుం
 డీటు జామాత యగునాతఁ డీగతి నీకున్
 ఇటసుతులఁ బ్రసాదించెడు
 నటంచు సనత్కుమారుఁ డనె వింటె ప్రభూ !

114

అనుచు సుమంత్రుఁడు చెప్పన్
 విని దశరథుఁ డంత దాని వివరంబుగనే
 వినిపింపు మని యడుగుటయు
 వినిపించె సుమంత్రుఁ డపుడు విస్తరరీతిన్.

115

—: ఋశ్యశృంగుని కథ :—

వ. అని రాజిట్లు అడుగ సుమంత్రుఁడు రాజుతో నిట్లనియె. “రాజా !
 ఆ ఋశ్యశృంగుఁ డెట్లు రావింపఁబడెనో విస్తరముగఁ జెప్పెదను. నీవును,
 మంత్రులును వినుఁడు.

116

ఇక నమాత్యులతోఁ బురోహితుఁడు కూడి
 రోమపాదునితోడ వాక్రుచ్చె నిట్లు
 దేవ ! మేమందఱము చింతించినట్టి
 యాయుపాయము నిరపాయ మెఱులుఁ గనిన.

117

శమచిత్తుం డగుఋశ్యశృంగుడు తపస్సాధ్యాయ నిష్ఠుండు ని
 త్య మరణ్యాల భ్రమించువాఁ డశివలన్ దానెప్పుడున్ గన్నపా
 పమునం బోయిన వాఁడు కాఁడు, విషయవ్రాతాల్ సుఖం బెంతమా
 త్ర మెఱుంగండు, ప్రపంచ పథతులగంధం బేన్ గనంఁడెన్నఁ డేన్. 118

మనుజస్వాంతము క్షోభపెట్టెడి ప్రేయం పొనింద్రియార్థాల నా
 సను గల్గించి ప్రలోభ పెట్టి పురికిన్ నమ్మాన్యు రప్పింత మిం

కను నాఅస్యము కూడ, చంద మగుసింగారిచుకొన్నట్టి యా
గణికల్ సత్కృత లేగి తెత్తు ముని పై కంచొ నుపాయంబులన్. 119

ఐ, అని వచింప విని రాజు “అయ్యె” అని పురోహితునితోఁ జెప్పఁగా
పురోహితుడు మంత్రులకును ఈ సంగతి వినిపింప వారును అపుడే అట్లే
చేసిరి. ప్రముఖులగు గణికలు దాని నాకర్ణించి ఆ మహావనమును ప్రవేశించిరి.
వారు అతని యాశ్రమమునకు దూరము కాని ప్రదేశములో నుండి ఋషి
పుత్రుఁడును ధీరుఁడును నిత్యము ఆశ్రమమందు నివసించువాఁడు సగు నా
ఋశ్యశృంగుని దర్శింప అనేక యత్నములు చేయసాగిరి. 120

తండ్రి లాలింప తుష్టుడై తపసి నిత్య
మాశ్రమమునుండి యడు గై ననరుగఁ డెటకు
పుట్టినది మొదల్ స్త్రీఁగాని పురుషునేని
పురిని రాష్ట్రాన నున్నవేన్ మున్నుఁ గనఁడు. 121

ఒకమా రాముని ఋశ్యశృంగుఁడు హఠా తున్నట్టుగా నుండి యెం
దుకొ వారున్నెడ కేగుదెంచి యచటన్ పూఁబొండ్ల వీక్షించెఁ ద
న్నికటంబందు విచిత్రవేష లయి క్రొందీయనై యొప్పుగొం
తుకతోఁ బాడుచుఁ జేరి యా ప్రమదలున్ పూజ్యాత్ముఁ బ్రశ్నిం
త్రిటుల్. 122

ఎవ్వఁడ వీవు బ్రాహ్మణుఁడ యేమి యొనర్చుచు నుండి ఘోరమా
నివ్వని, నిర్జనం బయిన యిచ్చట నొంటిఁ జరింతు వేల, మే
మివ్విషయం బెఱుంగ మది నిచ్చజనించె తగన్ వచింపుమం
చవ్వనితల్ మునిం గని ప్రియంబున మెల్లనఁ బ్రశ్న చేయఁగన్. 123

అది వఱ కెన్నఁడున్ గనని యాకృతితో మధురంపు రూపుతో
నుదతులు కాన నుండుటయుఁ జూచి విభండక సూనుఁ డంతటన్
హృదయమునందు స్నేహము జనించుటచేఁ దనతండ్రిసంగతిన్
విదితము చేయఁ గోరిక జనింప వచించెను వారితో నిటుల్. 124

“మాతండ్రి విభండకుం డను
నాతఁడు, నేనాతనికిని నారసనుతుండన్
భూతలిని ఋశ్యశృంగా
భ్యాతుండ నేఁ జేయు కర్మ యది విదితంబే.

125

మాయాశ్రవదమును శుభ
దాయక మిందె గలదు * శుభదర్శనులారా !
మీయందఱ కిటఁ బూజలఁ
జేయుదును యథావిధిగను జేకొన రండీ.

126

అను ఋషిపుత్రు వాక్కు విని యందఱ కంతఁ దదాశ్రమస్థలిన్
గనుఁగొను బుద్ధి పుట్టుటయుఁ గ్రక్కున వారలు వానితోడుతన్
జని, రిక వారి కాతఁడు వినమ్రుతఁ బూజలు నల్పి యిట్లనెన్
గొనుఁ డిదె పాద్య మర్ఘ్య మిదిగో ఫల మియ్యవె కందమూలముల్.

127

అని యర్చింప గ్రహించి ప్రీతి వఖిలం జాతండు గావించు వ
ర్చన కత్యుత్సుకలై విభండకునివల్లన్ భీతలై శీఘ్రమే
వనమందుండి చనం దలంచి మునితోవాక్రుచ్చి రిరీతి బ్రా
హ్మణ ! మాశ్రేష్ఠఫలంబులున్ గొను శుభంభౌఁ గాత, భక్షింపుమీ. 128

అని వారెల్లరు నంత వానిని దృఢంబౌ కౌఁగిటం గ్రుచ్చి యిం
కను వానందము నొంది వానికి ననేకంబై న యుండ్రాశ్శుభ
క్ష్యనికాయంబును నీయఁ బుచ్చుకొని యాస్వాదించి తేజస్వి యా
వనవాసుల్ మును పెద్దఁ జూడని వెవో వండ్లంచు నెంచెన్ మదిన్. 129

* ఋశ్యశృంగునికి శ్రీపురుషభేదము తెలియదు కనుక శుభదర్శను
లారా : అని పుంలింగప్రయోగము చేసెను.

* అట్టలుగాఁ గట్టి బిట్టుగా బిరు సెక్కి
 చిక్కైన తనజటల్ నొక్కి చూచి
 నునుఁబట్టు కుచ్చులన్ బోని మెత్తనివారి
 కేశపాశము మెల్లఁ గేల దువ్వి
 ఎండకు వానకు బెండయి బీటలు
 వాణిన తనయొడల్ తీరు చూచి
 బంగారు సౌరులు పరిమళంబులు చిమ్ము
 వారల మేని యొయ్యార మధసి

కొనగ తలమొల్పు నొకతనకొమ్ము వట్టి
 యెడఁదపయి వారిరెండు పాలిండ్లు నిమురు
 స్త్రీపురుష భేద మెఱుంగని యాపవిత్రుఁ
 డిది సతుల తపోమహిమగ మదిఁ దలంచె. 130

వ. అంత కొంత తడవునకు. 131

ఆముని జనకు వలన భయంబు మొంది
 తపసువేళ మించెఁ బోయెదమ యటంచు
 వంక యిడి విప్రసెలవంది వనిత లెల్ల
 వెడలిపోవ, విభండకు కొడుకు పేదప 132

వనితల్ పోయిన దాది బెంగగొని యస్వస్థైఃత్కుఁడై నెమ్మనం
 బునఁ జింతన్ దిరుగాడుచున్ వెదకుచున్ మున్నుందె మర్నా డటన్
 వనితల్ నిల్చినచోటి కేగి మివులన్ సౌందర్య శృంగార రూ
 పిణులౌ నాగణికాగణంబు గనె సుప్రీతాంతరంగంబుతో. 133

వ. అటు వచ్చిన యావిప్రని ఋశ్యశృంగుని నమాయకునిం జూచి
 యావనిత అందరు హర్షంబు పొందు మానసంబులతో వానిని సమీపించి
 యిట్లనిరి. 134

మా యాశ్రమమునకున్ ర
 మో యీ! సౌమ్య! ఎన్నో యున్నవి చిత్రం
 బై యుండు పండ్లు దుంపలు
 ఆయెడను నిటులె యగుఁ గడు ధ్యాస తవస్సుల్. 135

హృదయంగమ మ్మయిన యా
 సుదతుల వలు కాకించి శుచి యగు ముని యా
 మదవతులతోడఁ జనుటకు
 హృదిఁ దలచెను, గై గొని చని రితనిని వారున్. 136

స్త్రీ పురుష భేద మెరుంగని
 యా పుణ్యాత్ముఁ డటు వచ్చినంతనె జడమౌ
 నా వ్రక్కతి కరంగిసోయియె
 యేపారఁ గురిసె వ్రవంచ హృదయము పొంగన్. 137

వ. వర్షముతోపాటు తమ దేశమునకు విచ్చేసిన తపోధనుఁ డైన యా
 విప్రుని కెదురేగి యారోమపాద నరేంద్రుడు వినయ వినయముఁ డయి శింసు
 భూమిని సోక నమస్కరించి యతనికి యథావిధిగా నర్ఘ్య మిడి ధ్యాసనహి
 తుడై తాను గణికలచే రప్పించి కావించిన యీ మహావరాధమును మన్నింప
 వేడి విప్రునకు అగ్రహము గలుగకుండుఁగాక యని అతని ననుగ్రహింపఁ జేసి
 కొని అతనిని అంతః పురమునఁ వ్రవేశపెట్టి యథావిధిగ తన తనయను శాంతను
 ఒసంగి శాంత మైన మనస్సుతో తాను వ్రహ్మమును పొందె. అంత నామహా
 తేజః డయిన ఋశ్యశృంగుండు సర్వ కామములచేఁ జక్కఁగఁ బూజితుం డయి
 భార్య శాంతతో అటు నివసించి యుండెను. 138

సనత్కుమారుండు చెప్పిన వాక్కులు సుమంత్రుండు
 దశరథునికిఁ జెప్పట.

వ. ఓ రాజేంద్రా! ఆ దేవప్రవరుం డైన సనత్కుమారుఁ డింకను
 ఏమి చెప్పెనో అది నీకు హితమైనయదియ. దానిని విను మని సూతుఁడిటు
 చెప్పందొడఁగె. 139

శ్రీమంతుఁడు సత్యవ్రతుఁ
డౌ మహితుఁడు ధార్మికుఁడు నగు దశరథుఁ డన్
నామము గలరాజు సకల
భూమండలి నేలుచుండు భూత హితుండై . 140

ఆ విభున కుగదేశపు
భూవిభుతో మిగుల మైత్రి పొడయును, మఱియా
జ్ఞావిభున కెంతయు నను
భాషముగల శాంతయనెడు వర సుతకలుగున్. 141

అంగ దేశంబు పాలించు నవనివతికి
రోమపాదుఁ డనియెడు పుత్రుండు కలుగు
అతని దగ్గఱకును మహాయశుడెయైన
నృపతి దశరథుం డేగి యీరితిఁ బలుకు. 142

ఓయి ధర్మాత్ముఁడ! యనపత్న్యఁడను నేను
నీవు వనువ శాంతావతి ఋశ్యశృంగుఁ
డరుగుదెంచి నాకును సుత ప్రాప్తికొఱకు
కులము నిలువంగ యజ్ఞంబు సలుపుఁ గాక. 143

అనెడు రాజుమాటలు విని మనసులోన
సుంత చింతించి యాపుత్రవంతు డైన
శాంత వతి ఆత్మవంతుఁ డౌజ్ఞాపుఁడనువ
తనపురికిఁ దీసికొని పోవు దశరథుండు. 144

భూవతి యామహిసురుఁ బ్రమోదముతోడఁ బ్రతిగ్రహించి సం
తాపము వీడి యజ్ఞము నొనర్చుఁ గృతాంజలియై మహాయశః
ప్రాపక మొంది ధార్మికుఁడు యాగముకై వ్రజకై దివంబుకై
యేపున ఋశ్యశృంగు వరియించును ఋత్విజుఁగా ద్విజోత్తమున్. 145

జ్ఞాపతికి నాద్విజుని యనుగ్రహమువలన
అమిత విక్రము లగునల్ప రాత్మజులును
గలుగుదురు, వంశమును నిల్పి గలరువారు
సకలలోక విశ్రుతుడై యెసంగగలరు.

146

అనుచు మున్ను దేవయుగంబునందుఁ జెప్పె.
దేవముఖ్యుడు భగవానుఁడై వెలుంగు
నాననత్కుమారుఁడు: కాన నరసి నీవె
పురుషవర్య! మహారాజ! త్వరితగతిని.

147

ఘన మౌవాహనముల్ బలమ్ము గొలువంగఁ బోయి యాఋశ్యశృం
గుని రావింపు మటంచుఁ బూర్వకథ వాక్రుప్తస్ సుమంతుండు వా
నిని నాలించి. పసిష్ఠుతో నపుడు దానిన్ జెప్పె యంతఃపురం
బును మంత్రిల్ చనుదేరి నాద్విజుఁగనన్ బోయెన్ బ్రమోదంబుతో. 148

వ. మార్గమునఁ గలుగు వనములను, నదులను, మెల్లమెల్లగా క్రమ
మున దాటి యా మునిపుంగవుడు వసించు దేశంబు చేరి రోమపాదుని సమీప
మునఁ బావకునిబోలెఁ బ్రకాశించు నాద్విజ శ్రేషుని గాంచి దశరథమహారాజు
యథావిధిగ సకల విధ పూజలం గావించె. అంత,

149

ఆ రోమపాదుఁ డంతట
నారాజు తన సఖుఁ డగుట, నమ్ముని సుతుతోఁ
గూరిమితోఁ జెప్పి తనకు
నా రాజునకుఁ గల బాంధవాదులఁ దెలిపెన్.

150

వ. మరియు నారోమపాదుండు తన్నుఁ బూజింపగా సత్కారములు
వడసి యట ఏడెనిమిది దినము లుండి యొక్కనాఁడు దశరథుం డారోమపా
దునితో నిట్లనియె.

151

ఓరాజ ! విశాంపతి ! నీ

గారాబుకుమార్తె శాంత ఘనుఁ డగుపతితో

నానమ్మపురికి వచ్చుత

ఆ రాజ్యమునందు గొప్ప దగువని కలిగెన్.

152

౪. అనుటయు

153

అట్లులే యంచును రాజు మౌని గమసం బత్యాద్యులిన్ మెచ్చి తా

నిటు నీవిప్పుడే భార్యతో నరుగుమీ పృథ్వీకు ప్రో లంచుఁ జె

ప్పటయున్ మౌని యతండు నదై యనుచున్ భూనాథుతో నంత పో

పుటకున్ వెంటనె బైలుదేతె విభు నామోదంబుతో ప్రీతితో.

154

ఒండొరు దోయిలించి మది నొప్పెడి మైత్రిని తొమ్ము తొమ్ముతో

మెండుగఁ గ్రుచ్చి కొగిలిడి మిత్రులు నిర్వురు వారు రోమపా

దుండును శూరుఁడాదశరథుండుఁ బ్రమోదముపొంది రాసఖులే

వెండియు వీడుకొల్పి రఘువీరుండు ప్రోలికి బైలుదేటుచున్.

155

నగరిన్ వేగ యలంకరింపుడు పథిన్ బస్సిరు చిల్కుండు తి

న్నగ మార్గంబులు శుభ్రపర్చి మిపులన్ సాంబ్రాణిగంధంపుఁ బొ

ళ్ళగురున్ వత్తుల ధూప మేయుఁ డీక బార్హతీరి జెండాలు వ

క్కంగ సుస్థాగతతోరణవ్రజములన్ గట్టుండి యంచున్ వడిన్.

156

పౌరులకు విభుండు త్వరగాఁ

జేరెడు దూతలకు నెల్ల చెప్పెయు ననువన్

వా రనినదే తడవుగ

పౌరులు నెఱవేర్చిరి పతి పనిచిన వెల్లన్.

157

దశరథుండున్ పసిఘ్నండును తత్పురి వారల కేది పన్నిరో

విశదముగా సమస్త మది ప్రీతిఁ బొనర్చెయు వేగ దూతలన్

దశరథుపాలి కంపి యటుదాని నివేదనచేయుఁగాఁ బ్రజల్

దశరథు డాయలంక్యతపుంబును జొచ్చె ద్విజేంద్రుతోడుతన్.

158

శంఖ దుందుభి తూర్వ హేషములతోడ
ఘనముగా ద్వీజవరు ముందు నునిచి కొనుచు
పురిఁ బ్రవేశించు నింద్రాభు భూమివిభునిఁ
గని మహానంద మొందిరి జనము లెల్ల.

159

ద్వీజుని సంతిపురంబు ప్రవేశపెట్టి
శాస్త్రదృష్టమౌ రీతిఁ బూజలను జలిపి
మునిని రావించి నందుకు మోర మొంది
తన్ను ధన్యుగఁ దలపోసె ధరణివిభుఁడు.

160

నువిదితుఁడు భర్తతో వ
చ్చు వికలాక్షి సతి శాంతఁ జూచి మిపులఁ బొ
ర వికలాక్షులు కనుగవ
తొవమాలలు వై చుచు దులతూగిరి ప్రీతిన్.

161

వనితలు పూజలు సల్పఁగ
ఘనఁడౌ భూపతి విశేష గౌరవములతో
మునివరు ఋత్విజుఁ దన్నును
గన; సుఖముగ శాంత కొంత కాలం బుండెన్.

162

—: అశ్వమేధయజ్ఞ ప్రయత్నము :—

అంతఁ గొంత గతింపఁ గాలము హాయి గూర్చు వనంఠమే
సంతసాన నలంకరించుక సర్వలోకుల స్వాంతముల్
సంతతంబు వెల్లార్పఁ జేయుచు రాఁగ, రాజు నెడందలో
సంతరించెను యజ్ఞభావన సర్వులున్ ముద మొందఁగన్.

163

పిదప దేవఋషి యుయిన యా విప్రవరుని
శిరసు వంచి నమస్కరించియుఁ బ్రసన్నుఁ
జలిపికొని వంశము నిల్పి సంతతికయి
యిష్టి యాచరింప వరించె ఋత్విజుఁగను.

164

వ. పిదప ఆరాజుచేఁ జక్కఁగ సత్కృతుండయి యా ఋశ్యశృంగుఁడు
అట్లే యని రాజుతోఁ బలికి మరియు “సామగ్రి సమకూర్చుము. నీయశ్వ
మును వదలుము. అందమైన ప్రదేశమున యజ్ఞభూమిని ఏర్పఱచుమనెను. 165

అంత మంత్రిన త్తముఁడైన సుమంత్రునితో రాజిట్లనియె. “ఓసుమంత్రా
వెంటనే ఋత్విజులును, బ్రహ్మవాదులునైన సుయజ్ఞుని, వామదేవుని, జాబాలిని
కాశ్యపుని, పురోహితుడయిన వసిష్ఠుని, ఇంకను మిగిలిన ద్విజ సత్తములను
బిలుపుము” అనుటయు అత్యంత విక్రముఁడయిన ఆ సుమంత్రుఁడు త్వరగా
పోయి వేదపారగులైన యా సమస్తవిప్రులను రావించెను. 166

అప్పుడు ధర్మాతుఁడయిన దశరథ మహారాజు వారిని పూజించి ధర్మార్థ
సహితమును మృదు మధురము నైన వాక్యము నిటు వలికెను.” పుత్రులకై
మిగుల ఆవేదన వడుచున్న నాకు సుఖమన్నది లేదు. అందుకై అశ్వమేధ
యాగము చేయవలయునని బుద్ధి కలిగినది. కనుక శాస్త్రమునందుఁ జెప్ప
బడిన కర్మవ్రతారము యజింపఁ గోరుచున్నాను. ఈఋషి పుత్రుని ప్రభావము
చేత నా కోరికలను పొందుదునుగాక అని. 167

ఇది విని బాగు బాగు అని వసిష్ఠుడు మొదలైన బ్రహ్మవేత్తలు పార్థి
పుని నోటినుండి వెలువడిన యా వాక్యముల నభినందించిరి. అవల ఋశ్యశృం
గుఁడు మొదలగువారు రాజుతో నిట్లనిరి. “ఓ రాజా! సామగ్రి సమకూర్చుము
నీ గుఱ్ఱమును వదలుము. సరయువునకు శాస్త్రమున యజ్ఞభూమి నేర్పఱ
చుము. అన్ని విధముల అమిత విక్రము లయిన సలుపురు పుత్రులను పొందె
దవు. పుత్రులకై యిటువంటి ధర్మబుద్ధి పుట్టినది మంచిది అని వచించిరి. తరు
వాత రాజు ఆ ద్విజుల మాటల నాలకించి సంతోషముతో శుభాక్షరములు గల
యావాక్యమును అమాత్యులతోఁ బలికెను. 168

“గురువుల వచనములను నాకయి శ్రీఘముగా సామగ్రి సమకూర్చుండు. సమర్థులయిన భటులు అనుసరింప ఉపాధ్యాయునితో పురోహితునితోగూడ అశ్వమును వదులుండు. సరయువునకు ఉత్తర ప్రాంతమున యజ్ఞభూమి ఏర్పాటు చేయుండు. కల్పోక్త ప్రకారముగ యథావిధిగా శాంతులు వర్ధిల్లుగాక. భూపతులందరు ఇష్టియజ్ఞము చేయజాలరు. ఇందు ప్రమాదము కలుగరాదు. ఈయజ్ఞశ్రేష్ఠములో వీరైన ప్రమాదము సంభవించినచో మిగులకష్టము కలుగును. విద్వాంసులైన బ్రహ్మరాక్షసులు వీరయొక భిద్రమును పెడకుచుందురు. యజ్ఞము పొడైనచో ఆ యజ్ఞకర్త వెంటనే నశించును. కనుక యథావిధిగ ఈ యజ్ఞము పూర్తియగునట్లు చక్కని విధానముగ చేయుడు. ఇందు వసులతో సమర్థులైనవారిని నియోగింపుండు. 169

అని రాజు పలుకుటయు ఆ మంత్రులందఱు పార్థివేంద్రుని యాజ్ఞను పూజించి దానిని తగు సజ్జాచరింప అవల రాజుచే అనుమతింపబడిన వారయి యాద్విజులు రాజవృషభుని యాజ్ఞను పొంది. వచ్చినయట్లు మరల ఎవరియిండ్లకు వారువెళ్ళిరి.

ఇంక రాజు ఆ బ్రాహ్మణోత్తములు గృహముల కరుగ మంత్రులను వీడ్కొల్పి మహద్భుతి గలవాడయి స్వమందిరమున కరిగెను. 170

—: దశరథుండు అశ్వమేధ దీక్షను పూనుట :—

తిరిగి వసంతము తిన్నంగ రాగన్
కరముగ వత్సర కాలము నిండెన్
గురుతర శౌర్యము కూడిన రాజున్
వరతురగేష్టికి బాగుగఁ బూచెన్.

గురువు పసిమనికి నమ
స్కరించి తగినటు పూజ సలిపి వెనయమున్
మరియాద ముప్పిరి గొన ద
శరభుండు సంతతిని గోరి సరగునఁ బలికెన్.

172

ఓ భగవానుండ ! న్యాయం
బొ భాతిని నాదునిష్ఠి పచరింపుమయా !
వై భవ మగుయుజ్ఞాంగపు
శోభల లోపమునుం తచారరాదు నుండి.

173

సేవు సఖుండవు సుహృత్తువు
సీ పుత్తముండ వయినమహానిరు గురుండవున్
సేవే భరింపనర్హుడ
వీవ వహింపఁదగునిష్ఠి యిష్టిభంజున్.

174

వ. అని రాజు పలుక-

175

ఎది నీవెటు చెప్పితివో
యది యటులే యొనర్తు నంచు నాద్విజవర్యుం
డధిపునితోడఁ బలికి చే
యఁదగువనులు చక్కజేసు సధికశ్రద్ధన్.

176

యజ్ఞ కర్మల నిష్ఠాతు లై నద్విజుల
పరమధర్మాత్ములౌచు స్థావత్యవిధుల
నిష్ఠితు లయినవెద్దల నేర్పు గలుగు
శిల్పకరుల వడంగులఁ జేర్చి మఱియు.

177

ఖనకుల నట నర్తకులను గణకవరుల
శుచులు శాస్త్రవిదులు బ్రహ్మశ్రుతులు నైన
పురుషవర్యులఁ బెద్దలఁ ద్వరగ నపుడు
అవసిష్ఠుండు రావించి యనియె నిట్లు.

178

వ. “మీ రందఱు రాజశాసనప్రకారము యజ్ఞకార్యమును గూర్తురు గాక. త్వరగా వేలకొలది యిటుకలు తీసికొనిరండు. బహుగుణములతోఁ గూడిన గుఱారములు రాజులకు వేయవలయును. బ్రాహ్మణులకు వండల కొలది శుభములైన గృహములు రచింపవలయును. అవి బహువిధములైన భక్త్యములతోడను అన్నపానములతోడను గూడి యుండఁదగును. అటులే పౌరజనులకును చాల విస్తరమైన వలు కక్ష్యలు గల నర్వసదుపాయములతోఁ గూడిన నివాసములు చేయవలయును. ఆవిధముగనే జనపదముల నుండు జనులకు బహుశోభనమైన యన్నము పెట్టవలయునే గాని యెదోలీలగా నిర్లక్ష్యముగాఁ బెట్టరాదు. వర్ణములవా రందఱు సత్కరింపబడి యెట్లు పూజను పొందగలరో యిట్లు చేయవలయును. కామ క్రోధములచే నైనను తిరస్కారము ఏమాత్రము ప్రయోగింపఁదగదు. యజ్ఞకర్మలందు ఏపురుషు లైతే శిల్పులుగా నిమగ్నులై యుండురో వారిని గూడ విశేషముగా క్రమము ననుసరించి గౌరవింప వలయును. వారందఱు ధనములతోడను. భోజనముల తోడను నిండి యుండు నట్లు చేయవలయును. అంతయు చక్కఁగ విహిత మగు నట్లును ఏమాత్రము లోటు రాకుండు నట్లును చేయవలయును. వీరందఱు ప్రీతితో స్నిగ్ధమైన మనస్సుతోఁ జేయుదురు గాక.” అని వసిష్ఠుడు చెప్పుటయు వారందఱు దరి కరుదెంచి “మీరు చెప్పిన దంతయుఁ జక్కఁగా చేయఁబడినదే యని తలఁచుఁడు. ఏమాత్రము లోటు చేయబడదు. మీరు చెప్పిన ప్రకారము చేయుదుము. ఏ కొంచె మైన లోటు రానీయము.” అని వారు పలికిరి.

179

పిదప వసిష్ఠుడు సుమంత్రుని రావించి యిట్లు పలికెను. “ఓ మంత్రి పర్యా పృథివిలో ధార్మికు లయిన సృవతులను పిలిపింపుము. అన్ని ప్రదేశములందుఁ గల బ్రాహ్మణులను క్షత్రియులను వైశ్యులను శూద్రులనుగూడ వేలకొలదిగ సత్కరించి రప్పింపుము. శూరుఁడును, సత్య విక్రముఁడును, సర్వశాస్త్రములందు నిష్ణ గలవాఁడును, వేదములందు నిష్ఠితుఁడును, మహా భాగుఁడును మిథిల కధిపతియు నయిన మిథిలాధిపతిని స్వయముగానే సత్కరించి రావింపుము. అతఁడు పూర్వమునుండియు నునకు సంబంధించిన వాఁడు గాన ముందు తెలిసికొని ముందుగా నీకుఁ జెప్పుచున్నాను.

స్నిగ్ధహృదయుఁడును, ఎల్లప్పుడు ప్రేమముగాఁ బలుకుచు నుండు వాఁడును, మన రాజసింహునికి మిత్రుఁడును అయిన కాశీపతిని స్వయముగానే నీవు వెళ్లి రప్పింపుము. వృద్ధుడు. పరమ ధర్మాత్ముఁడును మన రాజేంద్రుని మామగారు సగు కేకయరాజును సపుత్రకముగా ఇక్కడకుఁ దీసికొని రమ్ము.

మహానుభావుఁడును, అంగ దేశాధిపతియు. రాజసింహునికి బాల్య మిత్రుఁడు, యశస్వియు నయిన రోమపాదుని బాగుగా సత్కరించి తీసుకొని రమ్ము.

ఇంకను వృధివిలోఁ గల స్నిగ్ధహృదయముగల రాజులను బంధు మిత్ర పరివార సమేతముగా శీఘ్రముగా నిటకు రప్పింపుము.” అని ఇట్లు వసిష్ఠుడు పలుకఁగా విని మహాత్ము డయిన సుమంత్రుడు త్వరితగతితో బాటు రాజులను రప్పించుటకయి తగు పురుషులను పంపి. ముని శాసనమును బట్టి తాను స్వయముగా వెళ్ళెను. 180

ఇంక నాయాకర్మలలో నిపుణు లైన వారందఱు యజ్ఞములో ఏది చేయఁబడినదో అది యంతయు వచ్చి ధీమంతుఁ డయిన వసిష్ఠునికి నివేదించిరి, అపు డది విని ప్రీతిపొందివవాఁడై వసిష్ఠుఁ డిట్లు పలికెను. 181

వేనికిని దిరస్కృతితోఁ

గానీ, నిర్లక్ష్యమునఁ గానీ యెవుడున్

దానము చేయఁగ రా, దఱు

దానము చేసిన యెడ నది దాతఁడె చంపున్.

182

వ, అని వచించెను.

183

అంతఁ గొన్నిరోజులలోనె యవని పతులు

చాల రత్నాలు కాన్కగా క్షౌతహేంద్రుఁ

డైన దశరథునికీఁ దెచ్చి యప్పగించి
యజ్ఞమును జూడ నుండిరి హర్ష మొదవ. 184

వ. అనంతరము వసిష్ఠుఁడు సుప్రీతుఁడై రాజుతో నిట్లు పలికెను. 185

పురుషవ్యాఘ్ర ! త్వదాజ్ఞ ను
నరవతు లరుదెంచిరి, తగునటు వారలకున్
మరియాదలు చేసితి, మిఁక
నరులును యజ్ఞంపుఁ బను లొనర్చిరి శ్రద్ధన్; 186

మనసుచేత నిర్మింపఁ బడినదివోలె
సర్వకామాలతోడను సర్వదిశల
నిండి యుండిన యాయజ్ఞ నిలయ మరసి
యింక బయలుదేలు నృపేంద్ర యిష్టి సలువ. 187

వ. అపుడు వసిష్ఠుఁడును ఋశ్యశృంగుఁడును వచింప జగత్పతి యైన
దశరథుఁడు శుభమైన దివసమున శుభసక్షత్రమున బయలుదేటి వెళ్ళెను. పిదప
వసిష్ఠవ్రముఖు లైన ద్విజశ్రేష్ఠులు ఋశ్యశృంగుని ముందుంచుకొని యజ్ఞ
వాటికయందు యథావిధిగ యజ్ఞ కర్మను ప్రారంభించిరి. 188

—: దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేయుట :—

మరి యేడాదియు నిండఁగఁ
దురగం బెల్లెడలఁ దిరిగితొరగా రాఁగా
సరయువు సుత్తరతీరపు
దరి యజ్ఞము నొనర్చె ధరణిపుఁ డంతన్. 189

మునిని ఋశ్యశృంగుఁ దమముం దునిచికొనుచు
వేదపారగుల్ యాజతుల్ బ్రవ్రవరులు
ఆమహాత్ముఁడౌ నృపచంద్రు నశ్వమేధ
యజ్ఞమున శాస్త్రవిధిఁ గర్మ లాచరింతు.

190

వ. అందు మఱియు ద్విజులు త్వరగా నువకరించు వ్రవర్గ్య మను
కర్మను ఉపసద మనునిష్ఠిని యథాశాస్త్రముగా నాచరించి, యథావిధిగ నితర
కర్మ లభికముగా నొనర్పిరి. మునిపుంగవులు సంతుష్టులై ఆయాదేవతలను
పూజించి ప్రాతఃసవనము మొదలగు కర్మల నాచరించిరి.

191

ఇంద్ర దేవతాక మైన హవిర్భాగము ఇవ్వఁబడినది. అనఘుఁ డైన
రాజు అభిషుతు డయ్యెను. క్రమముగా మాధ్యందిన సననము వ్రవర్తిలై ను.
శాస్త్రప్రకారము చూచి బ్రాహ్మణపుంగవులు ఈమహాత్ము డైన యారాజునకు
సాయంసవనమును ఆచరించిరి.

192

అట నింద్రాదిక దైవతోత్తముల శిక్షాభ్యస్త మంత్రాక్షత
స్ఫటికంబుల్ గొని ఋశ్యశృంగములు లాహ్లానించి పూజించి రం
తటహోతల్ వడి సామగాన యుతమంత్రాహ్వానముల్ మాధురీ
స్ఫుటకంఠంబులఁ బాడి వారికి హవిన్సుల్ గూర్చి రత్నాద్భుతిన్. 193

మరియొక గతి హోమంబులు
జరగవు మరియెవ్వి యయిన జన్మములోనన్
పౌరపాట్లు గాని దొరలవు
జరపిరి యజ్ఞంబు బ్రహ్మసమముగ నర్చుల్.

194

ఆనాఁడులలో శ్రమచేఁ
గాని క్షుధవలనను గాని గాసిలువారల్
గానఁ బడరు, లేఁడు బుధుఁడు
కాని ద్విజుఁడు, శతసహచరి కాని బుధుండున్.

195

భుజియింతు ద్విజులు నిత్యము
 భుజియింతురు శూద్రు లెపుడు ముడమున నరులున్
 భుజియింతురు తాపసులును
 భుజియింతు శ్రమణులుగూడ పూర్తిగ నెలమిన్. 196

భుజియింతు స్త్రీలు వృద్ధులు
 భుజియింతురు రోగులేని పొట్టలు నిండన్
 భుజియింతు రనిశము వారు భుజియింతురు గా
 ని జనింపదు మదికి తృప్తి; నిచ్చలు రుచులన్. 197

పెట్టుండి; అన్నము పెట్టుండి
 కట్టుకొనఁగనియుఁ డిండు ఘనమగు పలువల్
 ఇట్టులు ప్రేరేపించుచు
 నట్టులె వడ్డించినార లచటి జనంబుల్. 198

అన్నపు రాసులు పెక్కులు
 కన్నులకు కొండ లంత కనఁబడఁ దొడఁగెన్
 అన్నము, పానములను గొని
 గ్రన్నవఁ దృప్తి గనియె ప్రతిదేశ్యుండున్. 199

వంటకపు రుచుల క్రొత్తల్
 మంటికి మింటికిని సాగ జ్ఞాపింతు ద్విజుల్
 తింటి మిట “నహా తృప్తిం
 గంటిమి నీకు శుభ” మనుట జ్ఞాపతి వినియెన్. 200

ఎంతయును జక్కఁగ నలంకరించుకొన్న
 పూరుషులు బ్రాహ్మణులకును భుక్తివేళ
 వడ్డనలు చేసి రటుపై ని వారిసేవ
 సలిపిరి మణికుండలములు గలుగువారు. 201

కర్మకును గర్మకును మధ్య కలసి తాము
విప్రులును హేతువాదముల్ పెక్కు చేసి.
నొకరి నొకరి జయించెడి యుక్తి మీఱ
ధీరులు సువక్త లంత వాదించుకొనిరి. 202

ప్రతిదినంబును నాయుజ్ఞ వాటియందు
కౌశలము గల్గు ద్విజవరుల్ కలసి మెలసి
శాస్త్రవిధి మీఱకయె కర్మసముదయంబు
వృద్ధి చోదితులౌచుఁ గావించినారు. 203

అఖిల వేదాంగముల యంత మరయనతఁడు
ప్రతము పూన నతఁడు బహుశ్రుతుఁడు గాని
వాఁడు, వాదనైపుణి వడయ నతఁడు
సృష్ట సదస్సులలో ద్విజుఁ డెవఁడు లేఁడు. 204

వ. అట్టి చోట

యావ ముత్తేపించుచుండు ప్రేషపు వేళ
మారేడు యూపంబు లాటు పాతి
చండ్రకణ్ణవి యాటుసరిగ మారెడువాని
దరి మోదుగువి యాత మరల పాతి
విరిగి కణ్ణది యొండు, మఱి దేవదారువి
రెండు, బారెడు దూర మొండె పాతి
యొగి నిర్వదొక్కటియును పాతి యజ్ఞ కౌ
విదులు శాస్త్రజ్ఞులు పదిలపఱచి

యజ్ఞ శోభకు బంగార మలఁది వానిఁ
జక్కఁగా నిట్లు చేయించి రక్కజముగ
అవ్వె యిర్వది నాలుగే సంగుళముల
నలరి యన్ని వల్వలుఁ గప్ప నందగించె. 205

నేర్చు గల శిల్పు అవ్వని నిలువ సరిగ
ఎనిమిదగు కోణముల నెనంగి నునుపు
గలిగి చక్కఁగాఁ జేయఁగా గట్టి వగుదు
నుండి కన్నులకును విందు సొదనఁ జేసె.

207

చిక్కని వల్లులు చుట్టఁగఁ
జక్కని పుష్పములచేతఁ జందనములచేఁ
మిక్కిలి పూజింపఁగ నవి
యెక్కువ వెలింగె దివి సప్తములున్ బోలెన్.

208

అటఁ గొలతల కనుగుణ మగు
నిటుకలచే నగ్నికుండ పేర్పడి వెలిసెన్
అటు శిల్పకర్మములలో
పలువులు బ్రాహ్మణులు వ్రేల్చి వహ్ని వెలింగెన్.

209

వ. ఆ రాజసింహుఁ డగుదశరథుఁడు చయనము జరపఁదగిన యగ్ని
కుండ, భూమి గరుడాకారముగను స్వర్ణేష్టికా పక్షములు గలదిగను అటు చితులు
త్రిగుణములై పదు నెనిమిది రూపములుగలదిగను కుశలు లగుద్విజాలచేఁ
జేయఁబడియె, అందు ఆయాదేశతల నుద్దేశించి యధాశాస్త్రముగ పశువులు
సర్పములు పక్షులు హయములు జలచరములు మారణ విశేషనాదికర్మలందు
ఋత్విజాలచే నుంచబడినవి. ఆ దశరథమహరాజుచేయు యజ్ఞమందు గల
యావస్తంత్రము లందు మూఁడు వందల పశువులు ఉత్తమ మైనయశ్వ
రత్నమును బంధింపఁ బడెను.

210

అంత వాణికిఁ గొసల్కె యగ్ని యెడలఁ
జలిపి పరిచర్య, మిగుల హర్షంబుతోడ
మూఁడు కత్తులు తనహస్తమున గ్రహించి
వయముగ హయంబు విశేషం బొనర్చి,

211

పదిల పజిచిన మదిని నావాజితోడ
ధర్మ మగునిచ్చుఁ గౌసల్య తాను రాత్రి
గడిపె; హోత యధర్మ్య వుద్ధాత మహిషి
నింకొకతె నాహయమువరి నేర్పజిరి.

212

వ. అంత నియతేంద్రియుఁ డైన ఋత్విక్కు శాస్త్ర ప్రయోగ సంపన్నుఁడయి ఆ యశ్వముయొక్క పవను తీసి నిప్పుపైని కాచెను. ఆ రాజు వహిగంధమును యిధాశాస్త్రముగా కాలము ననుసరించి అప్రాణించి తన పాపమును పోఁగొట్టుకొనెను. బ్రాహ్మణులైన ఋత్విక్కులు పదునాఱుగురు ఆ యశ్వముయొక్క యంగము లన్నిటిని యధావిధిగా అగ్నిలో వ్రేల్చిరి. అశ్వమేధేతర యజ్ఞముల పశుసంబంధిహవిస్సు ప్లక్షకాఖలందు ఉంచబడినది. అశ్వమేధ మందలి వ్రధాన పశుపైన యశ్వముయొక్క హవిస్సు ప్రబ్బలిచావ మీద నుంచబడెను. అశ్వమేధము నాలుగు సవనములుగా చేయవలయునని బ్రాహ్మణులు కల్పశాస్త్రమునుబట్టి కల్పించిరి. అందు మొదటిది అగ్ని ఘోమము రెండవది ఉర్ధ్వము అతిరాత్రము చూడవది. శాస్త్రమునుబట్టి జ్యోతిష్ఠోమము ఆయుష్ఠోమము రెండు అతిరాత్రములు, అభిషిద్యాగము ఆప్తోర్యామము అను చాల మహాక్రతువులును ఇంకను జేయబడెను.

213

కులమున్ వర్ధిలఁ జేయఁగా దశరథక్షోణీంద్రు డాజ్ఞామహా
బలుఁడై హోతకుఁ దూర్పు వశ్చిమదికాభాగంబునధ్వర్యకున్
అల ఋత్విక్కుకు దక్షిణంబును నుదగ్ధ్యాభాగ ముద్ధాత క
ప్పల దక్షిణ లిచ్చె బ్రహ్మ విదితంబౌ నశ్వమేధేష్టిలో.

214

క్రతువును న్యాయముగ ధరా
వతియు ముగించి క్రతుఫలము వర్ధిలఁ జేయన్
గతకిల్పింపఁ డయి పురో
హితు లగుఋత్విజుల కిచ్చె నెల్లధరిత్రిన్.

215

అవలన్ ఋత్విజు లిట్లు వాకొనిరి “రాజా ! యీధరన్ నీవాకం
డవ సర్వంబును ప్రోవ నర్హుడవు, నేలన్ దీని పాలింప నే
మిషిధిన్ జాలుదు, మీసమస్తధరతో మేమేమి కాపింతుమో
నృపరా ! నిత్యము మేము కోరెడి ధనం బీయొక్కస్వాధ్యాయమే. 216

ఋణ విముక్తిని బొంద వాంఛింతు వేని
వీదియో మూల్యముగఁ గొంత నృపర ! యిచ్చు
మణులొ రత్నాలొ పసిఁడొ గోగజమొ యేదొ
కొంచె మిడు, మేమి పని మాకు క్షోణితోడ. 217

ఇటు వేదాల్లి మధించు బ్రాహ్మణు అనన్ పృథ్వీశుఁ డవ్వారి క
చ్చట గోవుల్ పదిలక్ష కోట్లుపదియున్ స్వర్ణంబు, నల్రెట్లె యొ
నటు వెండిన్ గురిపింప, ఋత్విజులు తామద్దానిసర్వంబుచెం
గట నర్పించిరి యవ్వసింహునికి నింకన్ ఋశ్యశృం గర్హికిన్. 218

ఋశ్యశృంగ వసిష్ఠు లాయెల్ల ద్విజుల
కనువుగా నాధనంబు భాగములు చేసి
యీయ వారలు సుప్రీత హృదయు లగుచు
నెంతయును వారలన్ ప్రశంసించినారు. 219

క్రతువు దర్శింప వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు
శ్రద్ధతోఁ గోట్లకొలదిగ స్వర్ణమిచ్చి
మణీయు నిడ నేమి లేమి క్షమాధవుండు
నడుగ నిడె బీద, కన్నచే కడియ మొకటె. 220

గణనీయుల్ ద్విజు లెంతో సంతసపడంగన్ హర్ష బాష్పాకులే
క్షణుడై యాద్విజవత్సలుండు నృపుడాజ్ఞాదేవులన్ మ్రొక్క బ్రా
హ్మణు! లష్టాంగము లుర్విసౌక, బ్రణతుండొ రాజు నీక్షించి తత్
క్షణమే దీవెన లిచ్చి మెచ్చిరి మహాదారున్ ధరిత్రీవరున్. 221

వ. ఇట్లు ప్రీతి గల మనస్సుతో దశరథ మహారాజు అను త్తమంబును పాప నాశకంబును, స్వర్గమును, హిందించునదియు, పార్థివేంద్రులకుగూడ దుష్ట రంబును నగు నాయుజ్జమును యధావిధిగా నాచరించి ఓయి సుప్రతా! మా వంశమును వృద్ధి పొందునట్లు చేయు నీవ యర్హుండవు. అని రాజు వలక 'అట్లు యగుగాక' అని ఆ ద్విజసత్తముడు "ఓ రాజా! నీ కులము నుద్ధరింప నల్వారు కుమారులు గలుగుదురు" అని వచించెను. అప్పుడా ఋశ్యశృంగుని వాక్యము ఆలకించి ప్రయతుండయి, అతనికి ప్రణమిల్లి ఆమహాత్ముడయిన దశరథుండు పరమానందమును పొందెను. మరల నాఋశ్యశృంగుడు పుత్రులు కలుగ నిటు ప్రోత్సహించుచు బలికెను,

222

—: పుత్రకామేష్టి :—

ధీయుతుఁడు వేదవిదుఁ డతఁ

దేయది తరువాయి యాచరింపఁగ వలెనో

ఆయది ధ్యానించి తెలిసి

యాయధిపతి కనె సమాధి యంతఃసునందున్.

223

ఆత్మజన్ములఁ గల్గించునదియు యగుటఁ

బుత్రకామేష్టి యనుపేరఁ బొగడఁ బడిన

యిష్టి నీచేతఁ జేయింతు నిదె యథర్వ

శిరసులోఁ జెప్ప మంత్రాలచేత విధిగ.

224

వ. అని తేజస్వి యయిన ఋశ్యశృంగుండు పలికి యాపుత్రకామేష్టిని ఉపక్రమించి మంత్రములందు దృష్ట మైన కర్మ ననుసరించి యగ్నియందు ఆహుతులను ప్రేల్చెను.

225

దశరథుని యాగమునకువచ్చి దేవతలు రావణవలనఁ

కలుగు బాధలు విష్ణువునకుఁ జెప్పుట

అంత దేవతలు గంధర్వులు సిద్ధులు పరమర్షులు యధావిధిగా తమ తమ యజ్ఞ భాగములను గైకొన నచటి కరుదెంచిరి. అట్లు చనుదెంచిన దేవతలు

తగురితిని కుశల ప్రశ్నానంతరము ఆ సదస్సులో లోకకర్తయును బ్రహ్మతో
తమ కష్టసుఖములు చెప్పుకొనుచు నిల్లనిరి. 226

భగవంతుండః భవత్ప్రసాదమున గర్వం బంది బల్మిన్ మమున్
తెగ బాధించును రావణుం డనెడు దైతే యుండు, తచ్చిక్షచే
యఁగ లేమైతిమి, నీవు వానికి వరంబట్టిచ్చినా వద్ది యె
ప్పుగ మన్నింపవలెన్గదా గనుక మేమున్ సైతుమవ్వనిన్. 227

వ. ఆదుర్మతి యుత్తమము లైన మూడు లోకములను బాధించును
త్రిదశాధిపుఁ డైనయింద్రుని ఎదుర్కొనగ జూచును. 228

పరమును గొని మోహితుఁ డయి
కరము ఋషుల, యక్షుల మరి గంధర్వుల భూ
సురులను రాహుప్రముఖా
సురుల నెపు డతిక్రమించుఁ జూడఁగ రాకన్. 229

తపనుఁడు తపింపఁడాతని,
నెపుడున్ వీచండు వాయు వీక్రూరుదరిన్
ఎపుడు మెదలఁ డురుకుతరం
గపు మాలలు గల జలధియుఁ గన్గొని వీనిన్. 230

ఘోరదర్శనుఁ డగునారాక్షసునినుండి
ఎంతో భయము మాకు నెపుడు గలుగు
కాన వానివధకుఁ గరుణించి యేదైన
నొక్క యుక్తిఁ జెప్పుయోయి దేవ. 231

వ. అని యిటు దేవతలు విన్నవింప నపు డాబ్రహ్మ యాలోచించి
యిట్లనియె. 232

బళిః యౌ నౌ నిఁక నాదురాత్ముని పథోపాయమిదే తట్టె వా
డల గంధర్వులచేత దానవులచే నాయక్ష రక్షోగణం

బులచే వధ్యుఁడుగాని యులుల వరంబున్ గోర నే నంత న
ఱ్ఱులె యుండిన్ నరు లేమి లెక్క యని వాఁడున్జెప్పఁ డామర్త్యులన్.

233

కాన వాని మర్త్యేతరు లై నవారు
చంపఁ జాలరు మర్త్యులే చంపఁగలరు
అనుచు బ్రహ్మ చెప్పిస ప్రేమ మయినమాట
విని మహర్షులు దేవతల్ గనిరి ముదము.

234

ఇంతలో వచ్చె పలుద్యుతు లెసఁగుచుండ
శంఖ చక్రాలు గదయు హస్తముల వెలుఁగ
మురువుఁ బీతాంబరము మీఁ ముజ్జగంబు
లేలు విష్ణువే బ్రహ్మ యున్నెడకుమెల్ల.

235

వ. అపు డట్లు బ్రహ్మకడకు వచ్చి సమా హితుఁడై యున్న విష్ణువును
జూచి దరిఁ జేరి అంత వినతులయి స్తుతు లొనర్చి యా సుర లందఱు ఇట్లు
విన్నవించిరి. “ఓ మహావిష్ణు ! లోకములకు హితంబు చేయు కోరికతో ని
న్నొక పనికై నియోగింతుము. అయోధ్యకు అధిపతియును ప్రభువును
ధర్మంబు తెలిసిన వాఁడును వదాన్యుఁడును మహర్షులతో సమం బయిన
తేజస్సు గల వాఁడు నగు దశరథు డను నొక రాజు గలడు. అతనికి ప్రీతీ
కీర్తులను బోలిన ముగ్గురు భార్యలు గలరు. వారియందు నీవు నిన్ను
నాలుగు రకములుగ విభజించికొని పుత్తుఁడవు కావలయును.

236

అందు మనుజుఁడ వయి, వృద్ధి పొంది యున్న
లోకకంటకు, దేవతల్ గూల్చి లేని
రావణునిఁ జంపు: వాడు వీర్యాంధుఁ డగుచు
బాధ లిడుఁ గిన్నరుల ముసీశ్వరుల సురల.

237

నందనవనంబునందు నానంద మొంద
పైరముగ విహరించు నచ్చరల మునుల

సిద్ధ గంధర్వ జనుల హింసించు చుండె
సతతము మదించు మూర్ఖ రాక్షసుఁడు మిగిలి.

228

కనుక సిద్ధ గంధర్వ యక్షాదు లెల్ల
నిన్ను శరణుఁ జొచ్చిరి దేవ ! నీవె యిపుడు
మాకు నందఱకును పరమంపు గతివి
శత్రు వధకయి భువి మానసంబు నిలుపు.

229

వ. అని ఇటు లాదేవతలు విన్నవింప నాలకించి దేవేశుండును విబుధ
పుంగవుండును సర్వలోక సమస్కృతుండు నగు విష్ణువు మోమునఁ జిలువవ్వు
వెన్నెలలు పుచ్చపూవులు పూయఁ అక్కడఁ గూడియున్న ధర్మసహితు లైన
యా పితామహప్రఘులు లైన సర్వత్రిదశులఁ గనుఁగొని “ఓ సురలారా !
యింక భయంబు వీడుడు, మీకు భద్రంబు గలుగుగాక. మీ హితమునకై
యుద్ధములో క్రూరుఁడును, దుష్టుఁడును. దేవర్షులను బాధించువాడు నగు
రావణుని పుత్ర పౌత్ర మిత్త్ర జ్ఞాతి బాంధవామాత్య సహితముగ వధించి పది
వేలేండ్లును పదినూర్ల యేండ్లును భూమిని వరిపాలించుచు మానవ లోకమున
వసింతును” అని దేవతల కిటు వరంబొసఁగి యాత్మవంతుఁ డగు హరిదేవుండు
మానవ లోకమున తానుగూడ జన్మించుటకై యాలోచింపదొడగి.

240

అంతఁ బామరపదళాక్షుఁ డాత్మ నిందు
నాలుగుగ విభజించి నృపాలుఁ డైన
దశరథునిఁ దండ్రీగాఁ గొని ధరణీయందు
బుట్టఁ గోరెను సురలను బ్రోవఁ దలచి.

241

అవల గంధర్వులును రుద్రు లప్పరసలు
ప్రోవుపడ దేవతలు విష్ణుమూర్తి నెన్నొ
దివ్యమగు స్తోత్రములతోడ భవ్యరీతి
స్తుతి యొనర్చి వాక్రుచ్చిరి శుభము మీఱ.

242

౪. ఓదేవా ! ఉద్ధతుండును ఉగ్రతేజస్కుండును మిగుల దర్పించిన వాడును దేవేంద్రుని ద్వేషించువాడును అందఱును విశేషముగా నేడ్చించు వాడును సాధువులకు తపస్వులకుఁ గంటక మైన వాడును తాపసులకు భయముగూర్చు వాడును అయిన యారావణుని మొదలంటఁ జెల్లగించివేయుము. బల బాంధవ సహితముగా నధికపౌరుషముగల యా రావణుని జంపి కృతకృత్యుడనై చింత లేక చిరకాలమునుండి దేవేంద్రపాలితమై ఏ దోషములు పాపములుగాని లేని నీ లోకమునకు మరల రమ్ము” అని. 243

దేవతలు వెడలి పోయిన పీదప ఒక దివ్య పురుషుడు
అగ్నికుండము వెడలి దివ్యపాయసము దశరథుని కిచ్చుట

౪. పీదప భగవంతుడైన నారాయణుడు ఇట్లు రావణవధకై దేవతలచే నియోగింపఁ బడి- సర్వమును తెలిసినవాఁ డయ్యును తెలియనివాఁడు బోలె మధురమగువాక్యము ఇట్లు పలికెను, “ఆ దురాత్ముఁ డైన రావణుని వధించుటలో ఏ యుపాయ మవలంబింపవలెను. ఏ యుపాయముచే మహర్షులకుఁ గంటకమై యున్న వానిని వధించెదను” అని ఇటు నారాయణుండు పలుకుటయు నంత అప్యయుఁ డగు హరితో దేవత లందఱు ఇటు వచించిరి. 244

మనుజశరీరము చాలించి

యనిలో రావణుని జంపు మతఁడు తపంబున్

పొనరించి చిరము వరమును

గొనెను దొలుతఁ బుట్టి జగము గూర్చిన యజుచే.

245

మానవుండు తక్కుఁ దక్కిన ప్రాణివలన

భయము లేకుండునటు బ్రహ్మ వరము నిచ్చె

పురుగులనుబోలె నరులను నరసి వారి

తక్కుఁ గొనకయె మిగుల గర్వించి పోయె.

246

ఇంకం జూండుండు వాడో

జంకక లోకములు మూండు చంపఁగఁ దొడగెన్

కొంకక కనబడు వనితలఁ

జంక నిడును నరులె చంపఁజాలుదురు హరి !

247

అని సురలు వదించెడి పల్కు లాలకించి

తండ్రిగా దశరథస్వపున్ దలచె హరియు

నన్నామహద్వ్యతి శత్రుహంతకుఁ డగు

స్వప్నఁడును జేయు బుత్రకామేష్టి" యనుచు.

248

వ. ఇటు హరిదేవుండు నిశ్చయించుకొని పితామహుని వీడ్కొని దేవతలును మహర్షులును పూజలు సలుపుచుండ నటనుండి యంతర్ధానంబు పొందె.

—: ఒక మహాపురుషుఁడు దశరథునికి పాయసము నిచ్చుట :-

వ. అట నింక యాగంబు సేయు నాదశరథమహారాజు యజ్ఞవహ్ని నుండి అతులప్రభ కలిగి మహావీర్యంబును మహాబలంబును గల యొకానొక మహాపురుషుఁ డుద్భవించె. ఆతఁడు నలుపు, ఎఱుపు గల అంబరములు ధరించి ఎఱ్ఱని ముఖము కలవాడై దుందుభుల ధ్వనివంటి గంభీరధ్వని గలిగి నున్న నిసింగము జాలును బోలిన వెండ్రుకలు మీసములు గడ్డములతో భూషితుడై శుభలక్షణములతోఁ గూడి దివ్యమైన యాభరణములను ధరించి పర్యవ్రాజ్యంగము వలె నున్నతమయి. మదించిన పెద్దపులి విక్రమంబును బోలిన విక్రమంబు గల వాఁడయి దివాకరుని యాకారము గలిగి మండు వహ్నిజ్వాలల శిఖలతో సమానమైన గొప్పకోరలు గలిగి, గదను చేతితో ధరించి వృషభంబు కంధరము వంటి కంధరముతో గొప్ప వక్షఃస్థలముతో అజానుబాహువులతో రెండు అంగదములతో ఉరమునందు ప్రకాశించు తారావికృతకల్ప మైనహారముతో చంద్రుని వలెఁ దెల్లని దంతముతో మెఱయుచు దేజస్సులచే మండుచున్న వాఁడు వలె లక్ష్మితోఁ దీపించువాఁడువలె పుటమువేసిన బంగారముభూషణముల మెఱయుచుండ ఉద్భవించి పెండిమూతగల దివ్యపాయసముతో నిండిన స్వయముగ

అచ్చర్యకరమైయున్న పెద్ద మేలిబంగారుపాత్రను పెండు చేతులలో పట్టుకొని దశగధ స్పృహలుని జూచి, “ఓరాజా ! ఇక్కడకు వచ్చిన నేను ప్రజాపతి మనుష్యుడ నని తెలియుము” అనెను. పిదప రాజు దోసిలి పట్టుకొని యిట్లనెను. “ఓ భగవానుడా ! నీకిదె స్వాగతము. నీకు నేనేమి చేయుదును” అని. అపు డాప్రజాపతి మనుష్యుడు ఇటులు అనెను.

249

“దేవతలఁ బూజచేసిన నీవు రాజ !

స్వర్గవాసులవలన నీపాయసంబు

వడసితివి నీవిపుడు, నరవ్యాఘ్ర ! యిదియె

ధన్య మారోగ్యకరము సంతతి కరంబు.

250

వ. అని దివ్యపురుషుండు పలుకఁ

నరె యని ప్రీతితో నృపతి జాగిలి మ్రొక్కి సురాళి యిచ్చు బం

గరు వరమాన్మపాత్రయును గైకొని యద్భుతుడై ప్రియాస్య సుం

దరుడగు దివ్యపూరుషుఁ బ్రదక్షిణముం బొనరించి మ్రొక్కి బైఁ

బొరలు ముదంబుతో వినయ పూర్ణ ముఖాబ్జముతోఁ గృతజ్ఞుడై.

251

ధనహీనుండు ధనంబు పొంది యెటు మోదం బొందునో యట్లే యా

జనపాలుం డిటు దేవదత్త మగు నాసత్పాయసంబున్ గనుం

గొనె, నాయద్భుత దివ్య మూర్తి యటనే గావింపఁగాఁ దగ్గ క

ర్మను గావించియ మాయ మయ్యె త్రుటి నిర్వర్తించి దేవాక్షులన్.

252

సంతోష రత్నం నృపతి

యంతఃపుర మెల్ల వెలిగె యుట నా లైన్

ఎంతయు సుందర మగు వ

ర్షాంతకరదృశుశశిరత్నల సభంబటులన్.

253

వ. అంత దశరథుండు అంతఃపురంబు ప్రవేశించి కౌసల్య కిట్లనియె.

“నీకుఁ బుత్రుని ప్రసాదించు పాయసమును గ్రహింపుము” అని నరపతి కౌస

అర్జునుని పాపములలో సగ మిచ్చి పీదప నుమిత్రకుఁ గౌపల్య కివ్వఁగా మిగిలిన సగములో సగ మిచ్చి తరువాత అమిగిలినదానిలో సగము పుత్తునికై కైకేయికి ఇచ్చెను. ఆయుమృతమువంటి పాపమును ఆ మిగిలిన దానిని ఆలోచించి మరల మధ్యస్థురా లగునుమిత్రకే యిచ్చెను. ఇట్లే వేఱు వేఱుగా ఆ దశరథమహారాజు తన భార్యలకు పాపమును పంచి యిచ్చెను, 254

ఆనరేంద్రునియు తమ లైన స్త్రీలు
పాపమునం బది భుజియించి స్వాంత మలర
అగ్ని సూర్యులతో తుల్య మైన తేజు
పడసి చిరమునకును గర్భవతుల యైరి. 255

ఇంకదశరథుడు దిట వొందుహృదయ మెసంగ
ప్రకట గర్భము కలుగు భార్యలను గాంచి
శక్ర సిద్ధ మహర్షి పూజలను గన్న
హరి త్రిదివమునబలె గడు హర్ష మొందె. 256

ఆమహాత్ముడౌ రాజున కమృతమండ
సుతుఁడుగాఁ బుట్టఁదలచుటఁ జూచి యంత
సర్వదేవులతోడ సత్వరముగ
ననియె నిటు భగవంతుఁడౌ నయ్యజుండు. 257

సత్య సంభుఁడు వీరుండు సర్వులకును
హితము చేయఁ గోరెడి విష్ణు వీతనికిని
మీర లందఱు సాయంబు మీఱి చేయఁ
బుత్తులఁ గనుండు కామరూపులను బలుల. 258

మాయ లెఱుఁగువారి మహనీయశూరుల
వేగముతో వాయువేగ సముల
వీతివేత్తుల బుద్ధినిపుణత గలవారి
విష్ణువుతోఁ దుల్యవిక్రములను

వధియింపఁగా రానివారి యుక్తి విదుల
 దివ్యగాత్రాంతోఁ దిరుగువారి
 నమ్మతభోజులువోలె నఖిలమౌ నస్త్రాాలు
 నిఖిల గుణంబుల నెఱయువారి

ఘనత నవ్వస్రీల తనువులందు
 ప్రధిత గంధర్వ వరశరీరంబులందు
 యుక్త వన్నగ కిన్నర ఋక్ష కపుల
 అమల విద్యాధరస్త్రీలయందుఁ గనుఁడు.

259

వ. ఇదివఱకే నేను ఋక్షపుంగవుడై న జాంబవంతుని స్మరించితిని. నేను
 * ఆపులించుచుండ వెంటనే అతడు నా ముఖమునుండి పుట్టుకొని వచ్చెను. అని
 భగవంతుఁ డగు నాబ్రహ్మ యట్లు చెప్పఁగా అతని శాసనమును విని వారు
 వానరరూపు లైన పుత్తులను గనిరి. మహాత్ము లైన ఋషులను సిద్ధ విద్యా
 ధర నాగులను వనచరు లైన చారణులను వీరులైన పుత్తులను గనిరి. 280

తనతో సమానుఁడౌ తనయుని నువారుని
 నధికు వాలిని నిండుఁ డంతఁ గనియె
 తపియించు వారిలో నపురూపుఁడౌ రవి
 గ్రీవాభిరాము సుగ్రీవుఁ గనియె
 అఖిల వానరముఖ్యులం దనుత్తము బుద్ధి
 యుతుని తారుని బృహస్పతియుఁ గనియె
 ఘనుని శ్రీమంతుని గంధమాదన కపిన్
 ధనదుండు గనియె నందఱును మ్రొచ్చు

విశ్వకర్మ నలు మహాకపిని స్మరించె
 పావకుండు శ్రీమంతుని స్వగుణసముని

* పూర్వము స్త్రీ పురుష సంబంధము లేకుండగనే పంకల్పాద్ధి స్పష్టి జరిగి
 నది. పిదప స్త్రీ పురుష సంబంధముచే స్పష్టి జరిగినది. ఇది పురాణ వచనము.

నీలుఁ డనుమహాకపిఁ గనెన్ వీరుఁడతఁడు
యశముచేఁ దేజుచే మించె నఖిల కపుల.

261

అందమె ధనమగు నశ్వినీదేవత
అందమౌ ద్వివిదుని మైందుఁ గనిరి
వరుణుండు కపివృషుఁ బడసె నుషేణుని
జలదుండు బలవంతు శరభుఁ గనియె
అనిలుండు శ్రీమంతు హనుమంతుఁ గనియెను
వజ్రాంగుఁ డతఁడు జవాన గరుడి
వారు వేలుగఁ బుట్టి వీరు రావణుఁ జంప
మిగుల నానక్తితో మీఱి యుండ్రు

అప్రమేయబలులు వీరులై యెదిరిన్
స్వైరరూపులై యుందురు మేరు మంద
రాభులై ఋక్ష గోపుచ్ఛులగుచు ధరణి
* వెలసినారలు హరిఁ గొల్పి వినుతరీతి.

262

వీదేవుని కేరూపము
నేదేవుని కెట్టిశార్య మేతే జుండెన్
ఆదేవునితో సమముగ
నాదేవుని సంతతి కపు లలరుదు రట్లే.

ఘనదర్పార్థతి సింహులై బలిమి నుగ్రంభైన వ్యాఘ్రంబులై
పెనురాళ్ళే నిశితాయుధాలుగ మహావృక్షాలై శస్త్రాలుగాఁ
దునుమం బోరుచు గోళుఁ గోరలను నెందున్ జీల్చుచున్ వానరుల్
వినుతాస్త్రాశిఁ బ్రవీణులై కడు విజృంభిం తెల్లయుద్ధంబులన్. 264

* ఇక్కడ పునరుక్త శ్లోకములు కొన్ని విడువబడినవి.

తైలేంద్రంబుల నై నఁ జిమ్మగల రేచెట్టన భేదిం త్రికన్
 లీలన్ వాహినినాథు వార్ధిని గడున్ విక్షేభ పెట్టంగలా
 రేలా వేలు ధరిత్రుఁ జీల్పఁ గల రిక్తే యీదనే ర్మబ్ధులన్
 వ్రేలన్ జొచ్చెద రాకసాన జలదాశిన్ బట్టుకొన్ ద్రాకపుల్. 265

పని స్వేచ్ఛన్ విహరించుమత్తకరులన్ బట్టంగలా, రిట్ట గ
 ర్జన గావించుచుఁ బట్టులన్ ధరణి రాలన్ గొట్టువా రింతయే
 లను నాక్రొతులు చేయలేని పని నుంతన్ లేదు నూర్లాచు వే
 లును నై యెంతో మహత్ము లౌచునుగపుల్ యూధేతులై యుండటన్. 266

ఇటులన్ వీరు పరాక్రమించుచును తైలేంద్రంబులన్ జెట్టులన్
 తటులన్ గానల నాశ్రయించెదరు మందల్ మందలై కొంద ఁ
 తట సుగ్రీవుని వాలి నాదుకొని యుండ్రానీలునిన్ గొంద ఁ
 ద్భట వీరున్ హనుమంతుచెంత నలుచెంతన్నుండ్రు తార్జ్యోధతిన్. 267

వీరలు వీరు లయి రణ వి
 శారదులై మించి సింహ శార్దూలములన్
 పోర విమర్దించుచుఁ బెం
 పారఁగ నుండఁ గని వీరి వాలియు మనుచున్. 268

కరమున్ బాహుబలుండు వాలి కడు వీరకన్ బుక్ష గోవుచ్చ వా
 నరులన్ బాహుబలంబుచే నిలువగన్ వారెల్ల నందుండి యీ
 ధరపై గొండలపైని గానల సముద్రాలందు నశ్రాస నా
 దరి నిందం దననేల శూరులయి యుంతన్ నిండి యుండ్రెప్పుడున్. 269

మేఘాల గుంపువోలెను
 ద్రాఘిష్ఠపు గిరులవోలె బ్రకటితభయదా
 మోఘబలు లగు కపుల గ
 ర్జాఘాతముల భువి నిండె రాము భజింపన్. 270

శ్రీ రామావతారము

ఆ మహాత్ముడౌ దశరథు నశ్వమేధ
యాగము యథావిధి ముగియు నంత సురలు
తమతమదు యాగభాగముల్ తగ గ్రహించి
వచ్చినటు వెడలిరి యిచ్చ వచ్చినట్లు.

271

ధర్మవత్సులతోఁగూడ దశరథుండు
యాగదీక్షను నియమము నట ముగించి
భటులు భృత్యులు బలములు వాహనములు
చేరి చనుదేఱఁ బురిఁ బ్రవేశించె మరియు.

272

యాగమును జూడ వచ్చిన యఖిలనృపులు
రాజుచే యధార్థ మ్ముగఁ బూజలంది
మౌనివరుని వసిష్ఠ నమస్కరించి
తమ తమదు దేశములకు సత్వరమ చనిరి.

273

వారు శ్రీమంతులై తృప్తిఁ బట్టఁబు
వీడి చనుచుండ రాజుల వివిధబలము
లెంతయు బహుష్టమై ప్రకాశించి మించె
నృపులు చన రాజు ద్విజులతో నేగెఁ బురికి.

274

అవరిమితపుఁ బరివారము
సృపతియు వీడ్కొలువ ఋశ్యశృంగుండు జనం
బు పొగడ, శాంతానతితో
నపుడేచనె రాజుచేత నధికార్చితుఁడై.

275

ఇటు వీడ్కొల్పి సమస్తరాజతతులన్ బృద్ధికుఁ డవ్వేళ మి
క్కుటమౌ మోచముతోడ మదిలోఁ గోర్కెల్ సుతోత్పత్తి నం
ఘటనల్ ముంచుకు రాఁగ హృష్టుడయి సౌఖ్యంబుండె, నం
తట యాగాంతమునుండి యాఱుముతువుల్ తామై చనెం జెచ్చెఱన్. 276

వ. ఇటులుకాఁగా

* సరిగఁ బండ్రెండవ చైత్రమాసంబున
భువి శుక్లపక్షపు నవమి నాడు
అదితి దేవత గాఁగ నమరు నక్షత్రాన
నైదుగ్రహము లూర్ధ్వమందు నుండ
కర్కటలగ్నానఁ గలిగి బృహస్పతి
చంద్రునితోఁ గూడ సరిగ రాఁగ
సకలలోకంబులు శాంతంబులై యుండ
దుష్టాసుర తమంబు దూరమేఁగ.

విష్ణులో సగ మంశమౌ విశ్వనాథు
అనఘు నిక్షాకువంశవర్ధనుని దనయు
సకలక్షణ సంపన్ను నధిక తేజాఁ
గనియెఁ గౌశల్య యపుడు రాముని శుభాంగు.

277

* పాయసము భుజించిన మూడు నెలలకు దశరథుని భార్యలు గర్భవతులైరి. పిదప తొమ్మిది మాసములు నిండ సుతులను గనిరి. కనుక 3 తో 9 కలియగా 12 మాసము అయ్యె నని తెలియునది. పాయసములోని సగము భాగము (అంశము) కౌశల్య భుజించినది కాన హరిలో సగము అంశమున రాముడు జన్మించె నని భావము.

ఎల్ల సురలలో ముఖ్యుడౌ నింద్రుచేత
అనఘ కాశ్యపు నర్ధాంగి యదితివోలె
భూమి జనులలో ముఖ్యుడౌ రాముచేత
క్షౌచిభుని పట్టమహిషి కౌసల్య వెలిగె.

278

భరతుఁ డౌదవెఁ గై కేయికి ప్రకట గుణుఁడు
సత్యమగు పరాక్రమమున స్తుత్యుఁ డతఁడు
* హరికి సాక్షాత్తు నాల్గంశ నలరు వాఁడు
వివయ భూషణుఁ డగు వాడు పితృరతుఁడు.

279

అవల లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు నమమతులు
కలిగిరి సుమిత్రకు సుతులు కవల లగుచు
వారు సర్వాస్త్ర కుశలులు వీరవరులు
విష్ణువున కర్ధసహితులై వెలయువారు.

279

* విష్ణువు సాక్షాత్తుగా ప్రత్యక్షరూపముగా వచ్చిన రామునికి నాల్గవ యంశగాఁ బుట్టినవాఁడు భరతుఁడు. ప్రత్యక్షరూపముగాఁ గనిపించని విష్ణువునకు ఎనిమిదవ యంశగా యున్నవాఁడు అని భావము. మొత్తము పాయసములో సగమున రాముఁడు, ఆ సగములో సగమున అనఁగా నాల్గవభాగమున లక్ష్మణుఁడు, నాల్గవ భాగములో సగము అనఁగా ఎనిమిదవ భాగమున భరతుఁడు పుట్టెను. ఇంక చివర మిగిలిన ఎనిమిదవ భాగమున శత్రుఘ్నుడు పుట్టెను. అనగా సగమున రాముఁడు, నాలుగవభాగమున లక్ష్మణుఁడు భరత శత్రుఘ్నులు ఎనిమిదవ భాగముల పుట్టిరి. భువితో సాక్షాత్కరించిన రాముని నాల్గవ అంశము భరతుడని యిట చెప్పకొనవలయును. కనుకనే సాక్షాత్ విష్ణోః అని చెప్పఁబడినది. కేవలము విష్ణువు అని చెప్పఁబడలేదు. కాన ఇట విష్ణువనఁగారాముడుగా ఆవతరించిన విష్ణువునకు నాల్గవ యంశయని చెప్పకొనవలెను.

పుష్కమిని మీన లగ్నానఁ బొడమె భరతుఁ
డంత లక్ష్మణుఁ డాశ్రేషయందుఁ బుట్టె
అమల శత్రుఘ్నుడును కర్కటమునఁ బొడయె
ఇట్లు నృపతికి నల్వారు పుట్టిరపుడు.

280

పుత్రులు వారు నల్వారును ప్రోష్ఠవదోపములై గుణాల స
త్పాత్రులు స్వామిరూపులయి భ్రాతృతమీటి మెలంగఁ గిన్నరుల్
గాత్రములెత్తి పొడి, రికఁ గన్నులు పండువుగాఁగ సచ్చరల్
చిత్ర విచిత్ర భంగిమల సృత్యము చేసిరి, మ్రోగె దుంధుభుల్.

281

మెండుగఁ బుష్ప వృష్టి పడె మిన్నున నుండి, యయోధ్యలో
నిండుగఁ బండుగల్ జరిగె నేర్పుగ నాడిరి పౌరులెల్ల బ్ర
హ్మాండమె యీదెసో యనఁగ మార్గములన్ జనులెల్ల ప్రోగులై
నిండిరి, గాయకుల్ నటులు సృత్యము గానము చేసి రంతటన్.

282

సూత వంది మాగధులకు క్షోడివిభుఁడు
ఈయఁ దగినవి యెల్లను నిచ్చి వైచె
బ్రాహ్మణులకు ధనము సహస్రముల కొలది
గోవులను దాన మిచ్చెను గోర్కి దీఱ.

283

వ. పిదప దశరథుఁడు పదునొకండవ నాఁడు తన కుమారు లందఱకు
నామకరణము చేసెను. మహాత్ముఁ డైన పెద్దకుమారునికి రాముఁ డని,
కైకేయి కుమారునికి భరతుఁ డని, సుమిత్ర కొడుకులలో పెద్దవానికి లక్ష్మణుఁ
డని, రెండవ వానికి శత్రుఘ్ను డని పేరు పెట్టెను. వరమ ప్రీతు డైన వసి
ష్ఠుడు గూడ ఆనామములనె పెట్టెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణులకు తనజనపదమందలి
పౌరులకు భోజనము లిడి అందు బ్రాహ్మణులకు రత్న సముదాయమును గూడ
నిచ్చెను. ఆకుమారులకు నామకరణములతో బాటు జాతకర్మాది సర్వకర్మలను
గూడ రాజు గావరచెను.

283

అందఱలో ధ్వజం బటు జ్యేష్ఠుఁ డగు రాముఁ
దెసగి తండ్రికిఁ బ్రీతి నెప్పుడు గూర్చు

బ్రహ్మదేవునివలెఁ బ్రాణుల కెల్లకు
నాతఁ డెప్పుడు నిష్ఠఁ డయి మెలంగు

సోదరు అందఱు వేదంబుల నెఱింగి
లోకమంగళకరుల్ శూరు లై రి

వారెల్ల జ్ఞానసంపన్నులై సర్వ
గుణరాసులై మెలంగుదురు సతము

వారిలోఁ బెద్ద రాముఁడు బహుగుణుండు
ప్రథితతేజస్వి సత్యవరాక్రముండు
చంద్రుఁ డోలె నెప్పుడును బ్రసన్నుఁ డగుచు
రాజిలెను నమలుఁడు ప్రజారంజకుఁడుగ.

284

మదపుటేనుఁగు లెక్కి మరలించు రాముండు
మీఠి గుణ్ణములపై స్వారి చేయు

వేదాల నిఁక ధనుర్వేదాన స్థిరుఁ డయ్యు
స్వపితృశుశ్రూష నాసక్తుఁ డగును

బాల్యమాదిగ స్నేహవంతుఁడై మెలగును
లక్ష్మీవర్ధనుఁ డై నలక్ష్మణుండు

సర్వప్రియుఁడె యయ్యు సతతంబు సేవించు
అన్నయౌ రాము లోకాభిరాము

లక్ష్మీనిధి లక్ష్మణుండు శరీరమున వేఱ
యయ్యు నన్న రాముని బహిఃప్రాణ మయ్యె
నిద్ర పురుషోత్తముఁడు గనం డితఁడు లేక
తినఁడు మృష్టాన్న మైన నీతనిని విడిచి.

285

ఎపుడు గుఱ్ఱమెక్కియు వేట కేగురాము
 డపుడు విలువట్టి లక్ష్మణుం డరుగు కూడ
 భరతునికి నీశత్రుఘ్నుండు ప్రాణ మగుచు
 బ్రయుండె యుయి లక్ష్మణానుజుఁ డనిపించుకొనియె.

286

వ. మహానుభావులును ప్రియులు నైన యానల్వరు పుత్రులచేత దశ
 రథుడు దేవతలచేతఁ బితామహుండు వోలెఁ బరమప్రీతుఁడై యుండెను.
 వారు జ్ఞాన సంపన్నులై గుణములప్రోవులయ్యు లజ్ఞావంతులై కీర్తిమం
 తులై సర్వజ్ఞులై దీర్ఘదర్శు లయి యుండిరి. ఇట్టి స్రభావములు కలిగి దీప్త
 తేజస్కులై న వారిచేఁ దండ్రె యయిన దశరథుండు లోకాధిపుఁడటల వెలుగు
 చుండెను. ఆమనుజవ్యాఘ్రు లై న పుత్రులు వేదాధ్యయనమునందు ఆసక్తులై
 పితృశ్రుతాపాపరులై యుండిరి. ధనుగ్వేదములలోఁ గూడ నిష్ణాతు లయిరి,
 అంత ధర్మాత్ముఁ డైన రాజు దశరథుండు తన కుమారులకుఁ దగు భార్యలను
 గూర్చుటకయి ఉపాధ్యాయులతోడను, బంధువులతోడను ఆలోచనలు సలుప
 సాగెను.

287

—: విశ్వామిత్రుని రాక :—

వ. అట్లు ఆమహాత్ముండు మంత్రులమధ్య అలోచనలు సాగించుచుండగా
 మహాతేజస్కుఁ డైన విశ్వామిత్రమహాముని వచ్చెను, ఆవిశ్వామిత్రుండు రాజు
 దర్శనము చేసికొనఁ దలంచి ద్వారపాలకులతో, “నేను గాధికుమారుడను కౌశి
 కుండను. నేను వచ్చి నట్లు త్వరగా రాజుతో చెప్పుండు అనియెను, వారు
 అంతట దానిని విని భీతిచే రాజగృహమునకు వరు వెత్తిరి. వారు అందరును
 కంగారుపడిన మనసు గలవారై ఆవిశ్వామిత్రుని వాక్యముచే ప్రేరేపించఁబడి
 రాజభవనమునకు వెళ్లి విశ్వామిత్రమహర్షి వచ్చినట్లు ఇశ్వాకున్యపాలునికి
 చెప్పిరి. అపు డారాజు వారి మాటలు విని పురోహితులతోఁ గూడి శ్రద్ధతో
 నంతుష్టుడై బ్రహ్మకు ఇంద్రుడువోలె నెదురుగాఁ బోయెను. దీప్తితోఁ బ్రకా

శించుచున్నట్టియు ప్రతము పూని నట్టియు నాతాపసుని జూచి సంతసించిన మోముగలవా డయి రాజు అతనికి అర్ఘ్య మొసంగెను. అప్పుడా ముని సుధార్మికుఁ డైన రాజానంగిన యర్ఘ్యమును యథావిధిగాఁ గైకొని నరాధిపునితో పురిలోను కోశములోను జనపదములోను బాంధవుల విషయమయి స్నేహితుల విషయమయి యోగక్షేమము అడిగెను. “ఓరాజా ! నీకు సామంతులు వినప్రములయి యుందురుగదా ! నీవు శత్రువులను జయించితివిగదా! దైవ కర్మను మానవ కర్మను సరిగా నీవు ఆచరింతువుగదా” అని యడిగెను. పిదప ఆముని పుంగవుఁడు వసిష్ఠుని సమీపించి కుశల మడిగి యక్కడె యున్న ఋషులను మహానుభావులను కుశల మడిగెను. అప్పుడు వారందఱు హృష్టమనస్కులై రాజుచే పూజితులై ప్రవేశించి అర్హ మగురితిలోఁగూర్చుండిరి. అపుడు పరమోదారుఁ డైన రాజు ప్రహృష్ట మనస్కుఁడై ఆవిశ్వామిత్రుని బూజించుచు ఇటుల వలికెను.

288

జ్ఞా వలయంబునఁ గలనైన దొరకక,
 దొరికిన యమృతంపు దొన్నెవోలె
 నీశ్చైవ తేనెట్టి నిండు బెడారిలో
 బూర్తిగఁ గురియు వానవోతవోలె
 సంతానమే లేనిజనునికిఁ దనభార్య
 అను గల్గిన సుపుత్రుల బిడ్డ పగిది
 ధనము పోయి మిగుల వనటలఁ గుందెడి
 నరునికిఁ బెన్నిధి దరియు పగిది

గొప్ప యుదయమున హర్షము గూరినటుల
 నీదు రాక నాకు ముదంబు నింపి పైచె
 అనఘ ! యోముని ! నీకిదే స్వాగతంబు
 హృష్టుఁడ నగు నే నిడుదు నీకేమి కోర్కె.

289

పాత్రుండ వైతి నాకు భగవానుండ ! కౌశిక ! నాయుద్యష్టమున్
చిత్రము వండ వచ్చితివి; జీవిత మెల్ల నుజీవితంబు న
తాత్రమునయ్యె; నిప్పుడుగదా ఫలియించెను నాదు జన్మ, లో
కత్రయపూజ్య ! విశ్వమున కంతకు మిత్రుండ వైతి వెంతయున్. 290

ఇదివఱలో రాజ్షివి,
వదవడి భీకరతవముల బ్రహ్మర్షివదం
బదనునఁ జేకొంటి, వఖిల
విధములఁ బూజ్యుండ వైతి విధిగా నాకున్. 291

నీవెది కోరి వచ్చితివి నీవిటు రాకకు హేతు వేదగున్
నీవిట నీదు వృద్ధికయి యేదవుఁ జెప్పి యనుగ్రహింపు మీ
ఈవిటువంటి కార్యము వచించుట యెట్లని సంశయింపరా
దీవ మధీయదై వతమ యేనె కదా నెఱవేర్తు దానినిన్. 292

ఈవు కోరున దిచ్చు నద్యష్ట మిపుడు
వట్టె, నాకింతకంటె నేభాగ్య మబ్బు;
నీదు రాకవలని ధర్మ మీధరితి
నేమి గల, దను త్రమ మది యెందుఁ గాని. 294

ప. అని యటు లాత్మవంతుఁ డైన దశరథునిచే వినయముగా విన్న
వింఛఁబడి హృదయ సుఖమైన వాక్యమును విని ప్రఖ్యాత మైన గుణములు
కీర్తి గల గుణవిశిష్టుఁ డైన విశ్వామిత్రమహర్షి ఎంతో యానందమును
పొందెను. 294

ప. అప్పుడు అద్భుతము విస్తరము నైన రాజసింహుని వాక్యమును విని
మహాతేజం డైన విశ్వామిత్రుండు మేనెల్లఁ గగుర్పొడువ నిటుల వలికెను, 295

ఉత్తమం బైన కులమున నొదవినావు
ఈవసిమఁ జాడలఁ బట్టి పోవుచున్న

నీకు తగినటు పలికితి నృపవరేణ్య !
యీ పనిన పలు కన్యధా యెటులగును.

296

ఎది యయితె నాహృది గలదొ అట్టిమాట
ఆపనియె నిశ్చయంబుగ నాచరించి
రాజశార్దూల ! యీహృద్విరాజులందు
సత్య మగు ప్రతిజ్ఞ గలరాజన్ముఁ డగుము.

297

నేను సిద్ధికై యొక ప్రతం బునినాడ !
గామరూపు లిరువురు రాక్షసులు దాని
కెల్ల నెపుడు విఘ్నాలు గావించుచుండి
కరము పాడు చేయుదు రయ్య పురుషవర్య.

298

పలుమా రైన్నొ వతాలు చేసియు సమాప్తంబు గావించు వే
శల మారీచసుఖాహునాము లగు నారక్షస్సు లత్యంత వీ
ర్యులు సంపూర్ణ సుశిక్షితుల్ రుధిర మాంసాఘంబులన్ యజ్ఞ వే
దుల వర్షించుచు నాప్రతంబులను నెందున్ బాడు గావింతుగా.

299

ఇంక నాయెల్ల శ్రమంబు వ్యర్థమయిపో నేమాత్ర ముత్సాహ మొ
క యాప్రాంతమునుండి మర్రితిని క్రోధంబునగా నాకు నిం
మకయున్ బుద్ధిజనింప దాయె, మదిలోఁ జూడంగ నాచర్య యా
రక మైనట్టిది, శాపమున్ విడువగా రా దెప్పు డాచర్యలన్,

301

వ. రాజేంద్రః సత్యమైన పరాక్రమము గలిగిన వాఁడును కాకిరెక్కల
వంటి పార్శ్వశిఖలు గలిగినవాఁడును శూరుడును జ్యేష్ఠుఁడు నగు రాముని నా
కప్పగింపుము. ఇతఁడు నాచే లక్షింపబడి వికారము గలిగించు రాక్షసులనుగూడ
తన దివ్యతేజస్సుచే వినాశమొందింప శక్తిగలవాఁడగును. ఈనిపుత్రునికినిస్సం
శయముగా అనేకవిధ మైన శ్రేయస్సులను గూర్చెదను. వానివల్ల ఇతఁడు
మూఁడులోకములందును ఖ్యాతి పొందును. రాముని యెదుట ఆ రాక్షసులు
ఎట్లును నిలువ జాలరు. రాముడు తక్కు నింకెవ్వరును ఆ రాక్షసులను చంప

జాలరు. వీర్యగర్వితులైన యాపాపులు కాలపాశమునకు లొంగిపోయిరి.
రాజశ్రేష్ఠ! మహాత్ముఁడైన రామునికి వా రేమాత్రము చాలరు. రాజా! పుత్రుని
యందు వ్యామోహము వదలుము. ఇదిగో నీకు నేను ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను
ఇంక ఆ రాక్షసులు చచ్చినట్లే యని తెలిసికొనుము. 302

నే నెఱుంగుదును మహాత్ముఁడైన రాము
సత్యమె వరాక్రమము గ నెసంగు ఘనుని
శుచి మహాతేజఁ డగు వసిష్ఠుఁడును నెఱుంగు
గొప్పతావనుల్ వా రెరుంగుదురు గూడ. 303

జగమున నీకు ధర్మము యశంబును గావలె నంచు నెంచితే
జగదధినాథ! రాముని నొసంగుట యర్హము నాకు, నావసి
ష్ఠ గురువు లోనుగా సచివ సత్తము లిప్పు డనుజ్ఞ నిచ్చువా
రగుదుర యేని నిష్ఠుని మహాత్ముని పుత్రుని రామునంపుమీ. 304

వదిదినాలె యజ్ఞమునకుఁ బట్టుకాల
మింక నెక్కువ దాటదు, యిదియె సమయ
మంపు రాము దశరథ! నీకొదవు శుభము
ఇందుకై యించుకయును శోకింపఁ దగవు. 305

వ. అని యిటుల ధర్మాత్ముడును మహాతేజస్కుడైన విశ్వామిత్ర మహా
ముని ధర్మార్థసహితమైన మాట వలికి విరమింపఁగా ఆ రాజేంద్రుడు శుభమైన
విశ్వామిత్ర వాక్కును విని భయము పొంది తీవ్రమైన దుఃఖమును పొందెను.
ఇంక నతఁడు ఆ హృదయ విదారక మైన ముని వచనముచే వ్యధచెంది ఆన
నమునుండి చలించిపోయెను. 306

—: దశరథుఁడు విశ్వామిత్రునితో రాముని బంపలేననుట :-

అవల ఋషిపల్కు నరవతి యాలకించి
క్షణము స్మృతి లేక మది స్మృతి గాంచి వలికె
* పదియు నారేండ్లు నిండని వద్దనేత్రుఁ
డైన నారాముఁ డెటు రాక్షసాశి నోర్చు.

207

* పదియారేండ్లు నిండనివాడు అనగా నాలుగేండ్లు వచ్చినఁగాని 16 ఏండ్లు నిండని వాఁడు అని యనుకొనవలెను. ఏల యనఁగా, సీత అరణ్యవాసములో రావణుడు మారు వేషముతో వచ్చినపుడు “మమ భర్తా మహా తేజాః వయసా వంచ వింశకః । అష్టా దశ హి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే” (అరణ్య 47). మహా తేజస్సు గల నా భర్త ఇరవై యయిదు ఏండ్ల వాఁడు, నాకు 18 ఏండ్లు అని చెప్పినది. మరియు 18 ఏండ్లని చెప్పక ముందే, “ఉపిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్షాకూడాం నివేశనే భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామ సమృద్ధి నీ తత స్త్రయోదశీ వర్షే రాజామంత్రయత ప్రభుః (అరణ్య. 47). ఇక్షాకుల యింట 12 ఏండ్లు మానవ భోగములను అనుభవించి సర్వ కామములతో సమృద్ధి కల దాననై పదుమూడవ యేట ప్రభువైన రాజు మమ్ము అడవికి వంచ ఆలోచించి చెప్పెను” అనెను. అను ఈ వాక్యములను బట్టి పెండ్లి అయిన తరువాత 12 ఏండ్లు జరగినవని తేలుచున్నది. మరియు సీత వసములో అనసూయతో “వతి సంయోగ సులభం వయో దృష్ట్యా తు మే పితా చింతా మభ్యగ మద్దీనః” (అయోధ్య. 118 సర్గ, 34 శ్లో.). వతి సంయోగానుకూల వయస్సు నాకు వచ్చుట చూచి నా తండ్రి చింతించెను. అని చెప్పినదానిని బట్టి సీతకు వివాహ కాలమున 12 ఏండ్లు ఉండె ననవలయును. రావణునితో 18 ఏండ్లు అని చెప్పుట వలన, అట్లు చెప్పుటలో “వేదవతిగా పుట్టి ప్రహస్తుని మాట వలన రావణునిచే సముద్రములోఁ బడవేయఁబడఁగా క్రమముగా

ఇది యక్ష హిణిసేన, దానికిఁబడిన్నిజండు: నిసేనతో
కదనంబం దనురాశి నోర్తు వివిధోగ్రాస్త్రాంత్రా విచారికా
రదు లీభృత్యులు: వీరు లరిపుల నెల్లం జాలువా రెట్లు, నీ
యదనన్ బాలుని రాముఁ దీసికొనిపో నర్థంబుగా దెట్టులున్. 168

నేను రణరంగమున విల్లు పూని ప్రోతు
అనువు లున్నంతదాక రాక్షసుల నోర్తు
నీదు ప్రతవర్య నిర్విఘ్నమై దనర్ప
కత్తు నేనె, తీసికొనిపో వలదు రాము. 169

మిథిలలో జనకునికి దొరికె ననియు ఆ దొరికిన సమయమును బట్టి పద్దెనిమిది
ఏండ్లు అని చెప్పెనని గ్రహించవలయును. అసంగ సీత పెద్దలో వేదవతిగా
గి ఏండ్లు ఉన్న దన్నమాట. అరేండ్లు పెద్దలోను 6 ఏండ్లు జనకుని యింట
వెండ్లి వరకును, ఆపిదప 12 ఏండ్లు అయోధ్యలో సుఖములు అనుభవించు
చున్న దనవలయును. తరువాత 18 ఏండ్లు పరిమితములో ఒక ఏడు రావణుని
యింట అయోధ్యలోను నున్నది. అందుచేత సీత పట్టాభిషేక సమయానికి 28
ఏండ్లది అని తేలినది. ఇంక రామునికి విశ్వామిత్రుడు వచ్చినప్పటికి 12
ఏండ్లు 4 తక్కువగా 16 ఏండ్లు. అసంగ 12 ఏండ్లు. ఇదే తరువాత “ప్రత్యువాచ
మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిం బాలో ద్వాదశవర్షాయమకృతాస్త్రశ్చ
రాఘవః” అను అరణ్యకాండలో 18 సర్గ, 6వ శ్లో: మునఁ జెప్పబడినది సరి
పోవుచున్నది. మరియు “దశ సప్తవ వర్షాణి తపజాతస్య రాఘవ” పదనాడు
ఏండ్లు నీవు పుట్టి యయినవి. అని చెప్పిన వాక్యము రామునికి ఉపనయనము
అయిన పిదప 17 ఏండ్ల సంఖ్యగా అనుకొనవలయును. అప్పుడు 8వ ఏట ఉప
నయనము 18వ ఏట విశ్వామిత్రునితో పెళ్లుట, పిదప వెండ్లి, అయోధ్యలో
కలిసి యుండుట 12 ఏండ్లు కాగా 25 ఏండ్లు నా భర్తకు అని సీత వాక్యము.
కుదురును. పిదప 14 ఏండ్లు వనవాస మైన పిదప 29వ ఏట పట్టాభిషేకము
అయినదని గ్రహించవలయును. ఈ రీతిగా సమన్వయించుకొనవలెను.

బాలుఁడు, లేదువిద్యలనుప్రాధి, కనండుబలాబలాలు, న
స్త్రీలబలంబులేదు, రణరంగవిశారదుఁడేనికాఁ, డికిన్
చాలఁడు రాక్షసాళికి; నిశాబులొకూటరణాలనేర్పరుల్
చాలను, జీవముల్ నిలువఁ జాల క్షణంబును వీడి రామునిన్. 310

మునివర : రాముఁ దీసికొనిపోఁదగ దివొకవేళ రాముఁ గై
కొనఁదలపోసితే ననఘ : కూడ ననున్ చతురంగసేనతో
గొనిచను, మేను పుట్టి యిదిగో చనె * నర్పదివేల యేండ్లు; వీ
నిని నిలుగంటిబాధలెగఱింపక; తీసుకపోకు రామునిన్. 311

సుతులలో రాముఁ డన నాకు నతిగ ప్రీతి
జ్యేష్ఠ ధర్మాతు రాముఁ దీసికొని పోకు;
ఎవ రసురు లెట్టిబలవంతు లెవరిసుతులు
ఎంతలేసి వా రెవరు రక్షింతు వీరి. 312

రాముడుఁ గాని నాదగు బలంబులు గాని మఱేమి గాని యె
ట్లీమిబదుల్ పొనర్పవలె నిప్పుడు కూటరణాలు చేయు నా
భీమనిశాచరావళికి; వీర్యబలాధ్యులు రాక్షసుల్ గదా,
యేమెటు వారలన్ ప్రతిఘటింపఁగ నొప్పు నిదిల్ల చెప్పుమీ. 313

వ. అంత దశరథునిమాటలు విని విశ్వామిత్రుఁ డనియె. 314

పౌలస్త్యకులుఁడు రావణు డను రాక్షసుం
డుండె మహావీర్యుఁ డుగ్రబలుడు

* “సహస్రం చతు రుచ్యతే” నేయి అనఁగా నాలుగు అను జ్యోతి
శ్శాస్త్ర పరిభాష ప్రకారము 60 వేలు అనఁగా 60×4=240 ఏండ్లు అని చెప్ప
వచ్చును. ఇట్లే ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వములో చెప్పఁ బడెను.

బ్రహ్మచే వర మొంది రాక్షసుల్ చనుదేలి
మివుల బాధించుఁ ద్రిభువనములను

సాక్షాత్తు నతడు వైశ్రవణుని తమ్ముడు
విశ్రవసుమునికి ప్రేమ నుతుండు

ఆమహాబలుడు స్వయంబుగా యజ్ఞంబు
పాడుచేయుడు కాని వాడు పంప

నరిగి మారించుడు సుబాహువునెడియనుడు
లిరువు రిష్టివిఘ్నము నాచరింతు రెవుడు
కనుక రాముని పంపుమి యనిముసీతుఁ
డనంగ విని రాజు పఠితెను వినయ మొప్పు.

315

వ. ఆమహాత్ముని కెదురుగా నేనును నిలువఁజాలను. ఓధర్మజ్ఞా ! నా చిన్ని కుమారునిపై ని అనుగ్రహముచూపుము. అల్ప భాగ్యము గల నాకు నీవే దైవతమవు గుడుదవు. దేవులు దానవులు గంధర్వులు ముక్షులు ఉరగులు సత గులుకూడ రావణుని కెదురు నిలువఁ జాలరే. యింక మానవుల సంగతి చెప్ప నేల, వీర్యవిక్రమములు గల యాతనిచేత దక్షిణ లోకపాలకుఁ డయిన సాక్షాత్తు వైశ్రవణుండును విల్లెక్కుపెట్టి జయింపఁబడెను. ఇట్టి స్థితిలో ఓమహానుభావా ! రాము నెట్లు తీసికొని పోవుట న్యాయము “ ఆరాక్షసుడు యుద్ధములో వీర్య వంతుల పరాక్రమమును గూడ ఓడించి వేయఁగఁడు. వానితోఁ గాని వాని బలముతోఁ గాని నేను బలములతోఁ గూడియు నా సుతులతోఁ గూడి కూడ ఓ మునివరా ! యుద్ధముచేయ శక్తిగలవాడను గాను. ఏదో విధముగ అమ రులవంటి వాడును యుద్ధములలో నేర్పు లేని వాడును బాలుడునగు నా కుమారుని ఓ బ్రహ్మ ! నేను నీ కియలేను. యమునితో సములును యజ్ఞము లకు విఘ్నము చేయువారును ఆ సుందోప మందుల కొడుకులు. అందుచే నేను నాకుమారు నీయలేను. మారించుడు సుబాహువును వీర్యవంతులు సుశిక్షితులు. నేను వాస్సే హితులతోఁగూడి యుండిగూడ వారిద్దఱలో ఏయొకరితోను మాత్రమే యుద్ధము చేయగలిగియుందును.

316

అనుచు నిట్లు రాజు వచింప నాద్విజేంద్రు
డైన కౌశికున్ గడు క్రోధ మావహించె
నిండుగా మండు యజ్ఞాగ్ని నేయిపోయె
మండు నటు మహామునియగ్ని మండిపోయె.

317

—: విశ్వామిత్రుడు దశరథుని కోపింప వసిష్ఠు డోదార్చుట :-

కొమరుపైని స్నేహమున వ్యాకులము లైన
యక్షరము లొప్పు నృపవాక్కు లాలకించి
మన్యువు గల కౌశికుడు రాజన్యుతోడ
ఈవిధంబుగ నింక వచియించె నపుడు.

318

తీర నిచ్చెద ననుచు ప్రతిజ్ఞ చేసి
ఇప్పుడు మాటతప్పుట కిచ్చగించుచుంటి
విట్టులన్ మాట యిచ్చియు తప్పుకొనుట
రాఘవుల కులానకు చేరురాని ఘనియ.

319

సరియె యిది నీకు తగునేని జ్ఞాతలేంద్ర !
వచ్చినటు లిదే నేను పోవం గలఁడ
నీ వొసగిన ప్రతిజ్ఞను వృధ యొనర్చి
స్వజనములతోడ కాకుత్స్న ! సౌఖ్య ముండు.

320

వ. అని యిటుల ధీమంతుఁ డైన విశ్వామిత్రుఁడు రోషముతో పలుక
సమ స్తభూతలములు కంపించెను. దేవతలను భయ మావేశించెను. ఇటుల
జగ మంతయు భయపడుట తెలిసికొని సువ్రతుడైన వసిష్ఠ మహర్షి రాజుతో
నిట్లనియె.

321

ధర నిక్షాకు కులంబునం దవరధర్మం బట్లు సాక్షాత్తుగా
మఱి జన్మించితి, ధీరసువ్రతివి శ్రీమంతుండ వీధర్మమే
మరు టర్హంబొకొ, మూడు లోకముల ధర్మాత్ముండ వంచుం బరం
వరగా ఖ్యాతుండ, వొందు ధర్మము; నధర్మంబొంద నర్హం బెటుల్. 322

చేయుదు నందు మాట యిడి చేయని వారల యజ్ఞ కూపదే
వాయుతనాది కర్మ ఫల మంత నశించును గాని రామునిన్
వే యిడి పంపు మస్త్రముల నేర్పిన నేర్వక యుష్పం గాని గా
ధేయునియంద, నన్ను సుధ తీరున దాకగ లేదు రాక్షసుల్. 123

ఈతఁడు వీరులందు ఘనుఁ డీతఁడు దేహము గొన్న ధర్మమే
ఈతఁడు బుద్ధిచే సధికుఁ డీతఁడు సర్వతపోనిధానమే
ఈతఁడో యస్త్రశాస్త్రవిదు డెల్ల చరాచరమౌ జగత్త్రియిన్
ఈతని శక్తి దానవ మునీశ సురామ లెఱుంగ లెప్పరున్. 324

మును సకలాస్త్రరూపులయి పుట్టి సుధార్మికులౌ భృశాశ్వ స
త్తనయులఁ బొందెఁ గొలికుఁడు తానటు రాజ్యము నేలునప్పుడా
తనయులు నాభృశాశ్వనికి దక్షప్రభావతి కూతులందు మున్
జననము గాంచి దీ ప్తి గనె శార్మము పొంది లనేకరూపులన్. 125

వ. సుమధ్యమలును దక్షకన్యలు నగు జను సుప్రభయను వారు వరమ
భాస్వరము లై నయస్త్ర శస్త్రములను గనిరి. అందు జను మునుపు అనుర
సైన్యములను చంపుటకు అయిదు వందల యుత్తమ పుత్రులను కనెను.
వారు అమేయులు కామరూపులును. ఇంక సుప్రభయు ఎదుర్కొనరానట్టియు
దురాక్రమములును ఐతీయులు నగు సంహారు లనెడి యయిదు వందల పుత్రు
లను కనెను. ఈవిశ్వామిత్రుఁడు యధావిధిగా ఈ యస్త్రము లన్నిటిని ఎఱు
గును. ధర్మవేత్త యగు నితఁడు ఇంకను క్రొత్త యస్త్రములను పుట్టింపఁ
గలడు కూడ. 326

వీతాఽశ్రుశ వీరుండు మ
హాజేశ్వారి, వృథుల యతుఁడు, మునీశుం
దైతగు విశ్వామిత్రుం;
దీతనితో రాముఁ బంప నేటికి శంకల్.

అనురులఁ జంపఁ జాలును స్వయంబుగఁ కొశికుఁ, డైనఁగాని, నీ
దు సుతుహితంబు కోరి యిటు తొందరగా నరుదెంచి నిన్నుఁ గో
రె సుమి" యన వసిష్ఠుఁడు, సరేశుఁడు సద్యశుఁ డుజ్జ్వలాంగుడౌ
దశరథు డంత నిష్ఠపడెఁ దావసివెంటను రాము నంపగన్. 328

—: దశరథుఁడు రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రునితో పంపుట :-

అటు ముని పల్కులన్ దశరథేశుఁడు ధీరత నాలకించి యం
తట ముద మొంది వాడు వడనంబు వికాసము పొంద వేగమే
యటకును రామలక్ష్మణుల నాదృతి రమ్మన తండ్రి తల్లి యున్
వటుత శుభాహమున్ జరప, బ్రహ్మ వసిష్ఠుడు పల్కె మంత్రముల్. 329

కొమరుశిరంబు మూర్కొనుచు క్షోణిధవుం డపు డెంతౌ హర్ష మొం
దు మనసుతోడఁ గొశికునితో సుతు రామునిఁ దమ్ము నంప ఆ
సమయమునన్ సమీరములు చక్కఁగ దుమ్ములు లేక వీచె న
భ్రమునను మ్రోగె దుందుభులు బాగుగ కుర్చెను పుష్పవర్షమున్. 330

మునుకొని దివ్యశంఖములు మ్రోగుచు నుండగ ముందు మౌని వె
ల్లెను పిదపన్ ధనుస్సును ధరియించియు రాముఁడు వెల్లె పిమ్మటన్
జనుపములన్ ధరించి యనుజుండును లక్ష్మణుఁ డెగ; నిట్లు మౌ
ని సనుసరించి యేగి వనిన్ త్రిశిరస్సుల పాములో యనన్. 331

ధనుసులు ధరించి వ్రేళ్ళ రక్షణకు నుడుము
చర్మ కట్టి, ఖడ్గము దాల్చి చనిరి రామ
లక్ష్మణులు సుందరులు మునివ్రవరు వెంట
బ్రహ్మ వెంటను సర్వదేవతలు వోలె

శ్రీలచే దీప్తులయి శుద్ధశీల మొప్పు
ననుజు అతని ననుసరించియరిగి నారు
* ఆ యనఘ కుమారులును మహాత్ముడైన
స్థాణు దేవుని వెనువెంటఁ జనిన యట్లు. ౩౩4

సరయునది దక్షిణతటి యోజనము సగము
అరిగి యపుడు విశ్వామిత్రుఁ డరసి రామః
యనుచు మధురముగాఁ బిల్చి యనియె నిట్లు
“ఇప్పుడె ఆచమింపుమి! యాలసింప వలదు. ౩౩5

తై కొనుమి మంత్ర జాలము
గై కొను బల యతి బలమును ఘనమగు విద్యతో;
తాకదుశ్రమ జ్వరము వికృతి,
సోకఁగ జాలరు ప్రమత్తు సుప్తుని ననురుల్. ౩౩6

ఇల నీబాహుబలం బెదుర్కొనఁగ లే డెవ్వండు యోచించి చూ,
డలముల్లోకములందు నీకు సముఁ డుండఁబోడుగా రామ ధీ
బలిమిన్ జ్ఞానమునందు శక్తి పటుతన్ భాగ్యాన యుక్తిప్రయు
క్తుల వాదించెడి వాఁ డెవండయిన నెందున్ లేడు నీకెయ్యెడన్. ౩౩7

ఈ రెండు విద్యల నేమరకుండగ నొగి నేర్వ నీసముఁ డుండఁబోడు
బల యతిబలలు సర్వజ్ఞాన మూలము వరల వాకలి దప్పి వధి జపింప
ఈ రెండు శ్రద్ధఁ బఠింపఁగ భూమిలో నతులయుశము నీకుప్రాప్తమగును
ఇది పితామహ సుత లివి తేజస్సుతో నెనగు విద్యలని గ్రహింపుమయ్య. ౩౩8

పుడమిలో నీవె పొంద నర్హుడ వటంచు
నీవు ధార్మికుడ వని యద్వించుచుంటి
నీయెడ నివి బహుగుణమై నెగడుచుండు
జపముచే వృద్ధిపొందు సంశయము లేదు. ౩౩9

అవల శుచిగ రాముఁడు జలం బాచమించి
భావితాత్ముఁడౌ ఋషినుండి బల యతిబల
లంది శరదృతు నందు సహస్రరశ్మి
సూర్యభగవానుఁ డట్టుల జ్యోతిసలరె.

339

సకలంబౌ గురుకార్యముల్ వినతి విశ్వామిత్రునం దుంచియున్
సుకమొప్పన్ సరయూనదీ తటమునన్ మోఁఁబుతో నుండి, రే
యికరంబున్ తగనెట్టి గడ్డి పఱువందే నోలి నిద్రింపఁగా
సుకముంబోలె నెనంగె రాత్రిముని రాట్పూక్తుల్ వినోదంబిడన్.

340

—: కామదహన కథ :—

తెల్లవాఁతి విశ్వామిత్రుఁ డల్ల లేచి
నోలి నిద్రించు నారాజసుతులఁ బలికె
పురుషసింహ! కౌసల్యానుపుత్త్ర! రామ!
లెమ్ము తొలిపంజ యయ్యె నర్చింపు సంధ్య.

341

మౌని యుదారవాక్కు విని మన్ననతోడుత లేచి వేగమే
స్నానము సంధ్యయున్ జప మొనర్చియు నాచమనంబు చేసి యా
మౌనికి మ్రొక్కి హర్షమున మార్గము పట్టిరిమౌనియాశ్రమ
స్థానము చేర వీరులు నుదారచరిత్రులు రామలక్ష్మణుల్.

342

చూచిరి వారు బాటఁ జనుచున్ సరయూనది సంగమం బటన్
చూచిరి యాత్రిమార్గగను శుద్ధసుభంగను గంగఁ, దత్తతీన్
చూచిరి యేండ్లు వేల్ తవముఁ జొచ్చిన మౌనుల యాశ్రమస్థలిన్
చూచిరి పావనాశ్రమము, శుద్ధునిఁ గౌశికు బల్కిరిట్టులన్.
ఎవ్వని దీపుణ్యాశ్రమ
మెవ్వ రీ యాశ్రమమున నిపుడుందురు నీ

343

వివిష్వయములు వచింపుమి

యివి వినఁగఁ జేడుక జనియించెను మాకున్.

344

వారల యామాటలు విని

గౌరవమున మౌని నవ్వి కడఁగె వచింపన్

ఓ రామా! పూర్వంబున

జేరిదొ యాయాశ్రమంబు వినుము పచింతున్.

345

వ. ఇక్కడ మూర్తిమంతుఁ డగు కందర్పుఁడు ఉండెను. అతనిని కాముఁ డని బుధులు పిల్చెదరు. ఇక్కడ తపస్సుచేయుచు నియమముతో సమాహితుడై వివాహమాడ మరుద్గణములతో వెడలుచున్న దేవేకుడైన స్థాణుని ఈ కాముడు దుర్బేధయై యెదుర్కొనెను. అంత ఆ స్థాణుండు హుంకరించి రౌద్రమగు కంఠిచే నీకాముని దహించెను. తరువాత దహింపబడిన యీ కాముని శరీరమునుండి యవయవము అన్నియు విడి పోయినవి. అంతట ఆ మహాత్ముడైన రుద్రునిచేఁ దగులబెట్టబడి యశరీరుడై యా కాముడు అనంగుడనబడెను ఎక్కడపైతే కాముఁడు అంగమును విడిచెనో అది శుభమైన యంగదేశమయ్యెను వానిది యీ యాశ్రమము. పూర్వము ఆ రుద్రుని శిష్యులైన యీ మునులు నిత్యము ధర్మవరులై యుండురు వారి యెడ పాపమన్నదిలేదు. ఇపుడు 346

మనము వవిత్రమౌ నదులమధ్యను రాత్రి వసించి యోనుధ

ర్మనః తరియింత మీనదులమధ్యము, రేపిట స్నాన సంధ్యలన్

పొనరిచి హోమముల్ జపము పొల్పుగ పూర్తిగచేసి యందఱున్

మనము వవిత్ర మాశ్రమము మండపమందును, చేరుకోవలెన్. 347

అని యిటు వారు చెప్పుకొనునంత తపోధిక దివ్యదృష్టి చే

మునులు గ్రహించి యెంతయును మోదముతోడుత నర్హ్యపాద్యముల్

* ఈ కథకు కుమారసంభవములోని కథకు భేదముకలదు. అందులో హరు నికి పార్వతిపై ప్రేమకలుగుటకు కాముడు బాణములువేసి భస్మమయ్యెనని కలదు.

ఘనముగ్గ నిచ్చి యాయతిథి గణ్యతఁ గొశికు మెచ్చి రామల
క్షణుల కనంతరం బతిథిసత్త్వియ చేసిరి యర్హ మౌగతిన్. 248

ఇంక ఋషులు సత్కృతిఁ గని జపించి కథలు
చెప్పి రామలక్షణుల రంజింప జేయ
వారు కామాశ్రమమ్మునఁ జేరి, రంత
కొశికుఁడు గథల్ చెప్పి సుఖంబుగూర్చె. 249

—: మలద కరూశదేశములకథ :—

తెల్లవాఱ శత్రు దమనుల్ దేవకృత్య
మాచరించి విశ్వామిత్రుని సగ్రమందు
నుంచికొని నదీతటిఁ జేర నుగ్రతపను
లనఘమునులు నావను నిల్పి యనిరి యిట్లు. 350

నృపతి పుత్తుల నావ నెక్కించి ముందు
అవల నీవెక్కుశుభమౌ మహాత్మ యనఁగ
కొశికుఁడు ఋషులను పూజ చేసి వదిలి
దాటగ రాజపుత్తులతోడ త్వరగ వెక్కె. 351

అపు డానావయు నేటిమధ్య చనఁగా నారాముఁ డాలించి నీ
రపు గంభీరపుఘోష; మౌనివరునిన్ ప్రశ్నించె “పూజ్యా : గభీ
రపు ఘోషం బిది నీరువైఁ బడుటచే ప్రాదుర్భవం భవదేనా
చెవుమీ” యంచు వచింప వేడ్క యొదవన్ జెప్పెన్ మౌని ధర్మాత్ముఁడై. 352

రామ : కైలాసగిరియందు బ్రహ్మ మున్ను
మనసుచేత సర పొకదానిని సృజించె

కాన * మానస సరసంద్రుఁ దానినుండి
యిది వెడలి యయోధ్యను బ్రవేశించి పాటు. 353

సరసునుండి ప్రవర్తిల్లి * * సరయు వంద్రు
వెడలి బ్రహ్మసరసునఁ బవిత్రమయ్యె
నీర సంక్షోభచే ఘోష నెగడి యిట్లు
గొప్పదై యుండె మ్రొక్కుము తప్పకుండ. 354

ధార్మికులు అఘువిక్రముల్ దరిసి నదుల
మ్రొక్కి దక్షిణతటిఁ జేరి పొదల నిండి
యుగ్రమై దట్టమౌ వనం బొకటి చూచి
పొడము భక్తి విశ్వామిత్రు నడిగి రిట్లు. 355

ఈచోటఁ గూసెడి కీచురాళ్ల ధ్వనితో
భయముగ సెఱచెడి వక్షు అడరు
అచ్చోట భయద సింహ వ్యాఘ్ర గర్జనల్
దిశల గుహలను బ్రతిధ్వనించు
ఇచట వరాహము లెంతయో గీపెట్టి
హంకరింప గజముల్ ఫింకరించు
అచట ధవాళ్యక ర్ణామ్ర కకుభ తిక్త
బిల్వ తిందుక తరుల్ వింత గూర్చు

ఇచ్చటను పాటల బడరి వృక్షగణము
ప్రబల గాఢాంధకారముల్ వ్యాప్తి చేయు
ఏవనం బిది చెప్పు మునీశ ! యనఘ !
అనంగ నంత విశ్వామిత్రముని వచించె, 358

-
- * మానసః సృష్టం మానసం మానసునుండి సృజింపఁబడినది అని వ్యుత్పత్తి.
* * సరసః యోతీతి సరయూః సరసునుండి వెడలినది అని వ్యుత్పత్తి.

వత్స ! యీదారుణవన మైవ్వరిచొ వినుము

దేవ నిర్మాణరచితమై స్థిత మగుచు

ఈజనపదమ్ము లిట పూర్వ మెనఁగె నివ్వి

* మలదములు కరూశము లనం బ్రధిత మయ్యె.

257

మునుచ్చతాసురుఁ జంపినప్పుడు మలంబున్ క్రమ్మె దేవేంద్రునిన్

పెనుక్షుత్తున్ కడు బ్రహ్మహత్యయును నావేశించె, సంతన్ దహి

ధనులున్ దేవులు పుణ్యతీర్థ జల శుద్ధాత్ముంగఁ గాఁచి మే

నున నున్నట్టి కరూశమున్ మలతతీన్ బోగొట్టి రిచ్చటనే.

258

అల దేవేంద్రుని దేహమం దడరి యత్యంతంబు బాధించు నా

మల దోషంబు కరూశ మీక్షితికి నమ్యక్తానముం జేసి ని

ర్మలుండై యుక్త * కరూశుండై యుతఁడు హర్షం బొంది యాదేశమున్

మలదంబంచుఁ గరూశమంచుఁ బ్రధితంబై పో వరంబే యిడెన్.

259

ఇంద్రుఁ డీదేశములను మన్నింప నలరి

భేష భేషని పొగిడిరి విబుధు లింద్రు

మలదములు కరూశము లనంబరగి యిప్పి

చాల పర్థిలై ధనధాన్య సంపదలను.

260

—: తాటక కథ :—

కొంతకాలమునకు గురుకామరూపిణి

యైన యక్షి తాట కనెడి యామె

ప్రబలబుద్ధి నుండు భార్య యౌచును నిందె

గజ సహస్ర బలము గలది యుండె.

261

* మలదములు=మలము ఇవ్వబడినవి. కరూశము=అకలి.

* పోయిన క్షుత్తుగల వాడె.

ఆమె పుత్తుడు మారీచుఁ డనెడి యసుర
ఇంద్రబలుఁడు, గుండ్రని బాహు లెసఁగు వాఁడు
వెడఁద మొగము మేను గలవాఁ డదరి యిటనె
జనుల భయపెట్టుచుండును ననువదంబు.

362

సతత మీమలద కరూశ జనపదములఁ
జేరి దుష్ట తాటకయు నశింపఁ జేయు
మీరి సగము యోజనములో దారి నడ్డ
గించియున్న, దీపధి మన మేగవలయు.

363

ఇంక నీబాహుబల మాశ్రయించి వేగ
యిపుడు నా యాజ్ఞచే దుష్ట నీమొఁ జంపి
జనపదమును నిష్క్రంతుకమును పొనర్చు
ఇట్టి చోటికి రాజులఁ డెవ్వడైన.

364

పై చరాని యక్షి యిదెల్ల క్షయ మొనరెచ్చి
ఇట్టి యుగ్రవనము గూర్చి యిట సమస్త
మెఱుంగఁ జెప్పితిఁ దెలిసికో యిపుడు కూడ
మానకుండెను క్రూరకర్మలను నీమె.

365

ఇటుల నప్రమేయుఁ డగునౌనీశు వలుకు
విని నరవ్యాఘ్రు డగురాముఁ డనియె శుచిగ
యక్షు లల్పవీర్యు లనుచు నాఁకింతు
మెఱుల గజసహస్ర బలాన నెనఁగె నబల.

366

అనఁగ విదితాత్ముఁ డగురాముఁ డనినమాట
లొలకించి విశ్వామిత్రుఁ డనియె నిటులు
అబల వరముచే నెట్టులు నబల యయ్యె
వినుఁము శేతు డన యక్షుండు కెలయు నిచట.

367

అతఁడు సంతతి లేనివాడగుట శుచిగ
తపము చేయ పితామహు డవుడు మెచ్చి
యక్షునకు జాటక యనుకన్యను నొసంగి
గజసహస్రబలము కూడ కన్య కిచ్చె.

368

ఘనయశుఁడు బ్రహ్మ వానికి తనయ నీయఁ,
డామె రూపయౌవన వతి యయి యొసంగె
జనకుఁడును ఝర్లు సుతుఁడు సుందునికి నీచ్చి
సతిగఁ జేయ మారీచుడన్ సుతుడు పుట్టె.

369

వాఁడె మారీచుఁ డతఁడు శాపమున నసుర
యయ్యె, సుందుఁడౌ మరణింప నామె- సుతుడు
నిర్వరు ఋషి యగస్త్యుని నెదురుకొనుచు
తినుటకు నయి గర్జించుచు మునిని దరించు.

370

ఋషి యగస్త్యుఁడు భగవంతుఁ డెంతో యలిగి
రాక్షసుండ వగు మనుచు శాపాక్షరంబు
లిచ్చి జాటకం గూడ శపించె “నోసి
పురుషులను దించు వికృతపై తిరుగు” మనుచు.

371

ఈమెయు శాపముం బడసి యెంతయు నల్కను నొల్లెఱుంగకే
రామ ! యగస్త్య నాయుడుగులన్ శుచియౌ భువిఁ బాడొనరెచ్చెడిన్
ఈమెను దుష్టయక్షిని వధించుము బ్రాహ్మణ గో హితంబుకై,
ఈమెను శాపదూషితను నెవ్వఁడు నిన్విడి చంపలేఁ డిలన్.

372

ప్రీతి వధింప నీవు ఘృణ చెంతకు సుంతయు మానవాగ్ర్య ! రా
ట్నానుడు నాల్గవర్ణములఁ జూచి హితంబును చేయ నొప్పు, భూ
జాని నృశంస మైన నన్మశంసమ యైనను నెట్టి పాతకం
బైన సదోషమైనను ప్రజాపతి రక్షకుఁ జేయఁగా వలెన్.

373

రాజ్యభారము దాల్చు రాజుల ప్రాచీన
 ధర్మ మియ్యది యిం దధర్మ మేది
 ఈమె దగ్గర ధర్మమే లేదు కావున
 ఈమె నధర్మను నిపుడె చంపు
 ఇటు విరోచననుతఁ బృథివిఁ జంపఁగఁ గోరు
 మంధర నింద్రుఁడు మఱి వధించె
 లోకాన నింద్రుఁడు లేకుండుత మనుకా
 వ్యజననిఁ బృగువత్ని హరియుఁ జంపె

వీరు నితరులు మహాత్ములౌ వీరనరులు
 చాలమంది యధర్మలౌ స్త్రీలఁ జంపి
 రిది సనాతన ధర్మంబ యిపుడు నీవు
 నీవిషమమున నిఁక సంశయింప వలదు.

374

పౌరుషమున్ వెలార్చు ఋషి వాక్యములన్ విని భక్తితోడ నా
 పూరుషవర్చుఁ డంతటను మోమున దోసిలి యొగ్గి యిట్లనెన్
 “వారక తండ్రి యాజ్ఞవంశన్ పితృవాక్కుల గౌరవంబునన్
 మీరక కౌశికోక్తులను మెకొని శంకలె లేక చేయుదున్.

375

వరగురు వై న కౌశికుని వాక్యప్రకారము చేయు మంచు నన్
 గురువులముం దయోధ్య సభలో జనకుం డటు లాజ్ఞ చేయగా
 సరి యని సమ్మతించితి వెనన్ పితృవా కృరిపాలకుండనై
 గురువగు కౌశికాజ్ఞ గొని కొంకక చేయుదు తాటకావధన్.

376

ఏను గోత్రాహ్మణులకును హితము చేయుఁ
 జూచి యీదేశమునకును సుఖము గూర్చు
 అప్రమేయుండ వగు నీదు నాజ్ఞ చేయ
 నిప్పు డిటు సిద్ధపడితి గ్రహింపుమయ్య.

378

అనుచున్ రాముండు దీర్ఘస్తౌ ధనుసు మధ్యన్ ముష్టి బంధించి నా
రిని టంకారము చేసి చిగ్గుహల పూరింపంగ నానాదమున్
విని మూర్ఛిల్లిరి తాటకవనమునన్ గ్రీడించు రాత్రించరుల్
విని మోహంబున నుల్కి తాటకయు వేవే వచ్చి మీదం బడెన్. 279

వికృతాకారముతో భయంకరముగా మిన్నంటు దేహంబుతో
నికటక్షోణికి వచ్చి యార్చుచు వడిన్ మీదం బడం జోవు తా
టక నీక్షించుచుఁ బల్కె లక్ష్మణునితోడన్ రాము డోలక్ష్మణా,
యింక నీమెన్ గను మెంత భైరవముగా నీరుక్తి మేనున్నదో. 280

ఈమె మహోగ్ర రూపు గన నింతనె భీరుల గుండె బ్రద్దలౌ
నీమెయు మాయఁ బూనియు మదించి యెటుల్ గనరాకయున్నదో
ఈమెకు నగ్రనాస చెవు లిత్తరిఁ గోసి మరల్తు నింక నే
నీమెను స్త్రీ స్వభావను వధింపను దుర్బలఁ చేసి తోలెదన్. 281

అని రాముండు వచించు నంత త్రుటిలో నల్కన్ మెయిన్ మర్చి గ
ర్జనలన్ తాటక బాహు లెత్తి వడిగా రామున్ సమీపింప మున్
చని యామెన్ బెదరించి హంకరిలి విశ్వామిత్రబ్రహ్మర్షియున్
ఘనకళ్యాణము రామలక్ష్మణుల కౌగా కంచిడెన్ దీవనల్. 282

దుమ్మును జిమ్ముచుఁ దాటక
దుమ్ముల రాఘవుల ముంచి తోచనటు ముహూ
ర్తమొనరించి శిలావ
ర్షమ్ములు మాయఁ గురిపింప రాముండంతన్. 283

కరవర్షంబుల రాశ్యవర్షము త్రుటిన్ శాంతింపఁగాఁ జేసి భీ
కరియై వర్షిడుచున్న యామె కరముల్ ఖండింపఁగా స్రుక్కి చె
చ్చెర మీసంబడునామె ముక్కుచెవులన్ భేధించి యాలక్ష్మణుం
డరయన్, తాటక కామరూపమున మాయం బయ్యె శీఘ్రమ్ముగన్. 284

కనఁబడకయు తాటక జ్ఞా,
స్వనమున మూర్ఛిల్లి లేచి పఱుచు, చరముల్
కొని నముచి తనయ దేవేం
ద్రుని విష్ణునివలెను రాళ్ళఁ ద్రోయుచు మించెన్. 385

అది గని యనియెను గౌశికఁ
డివిగో రామ! ఘృణ గొనకు మీమెయ్యె పాపా
త్మ దురాచారిడి యజ్ఞము
నిదె పా డొనరించు మాయ నిటు వర్ధిల్లున్. 386

ఇదిగో నీమెను జంపుమి
ఇదె సంధ్యాకాల మయ్యె నిది సంధ్యలలో
మదమున వర్ధిలు నసురుల
నెదురుకొనుట కష్టమౌను నీసంధ్యలలో 387

అనఁగా రాముఁడు శబ్దవేధి శరమున్ హస్తంబునం దాల్చి-యా
తనిపై లక్ష్మణుపై వడిం బిడుగు చందం బొంది మేనన్ పడం
గను నేతెంచెడి తాటకన్-శరము వక్షశ్ఠానమం దేసి చం
పెను నావేశను దేవతల్ దివిని మేల్మేలంచుఁ గీర్తింపఁగన్. 388

అంత సురలు దేవేంద్రుఁడున్ హర్ష మొంది
కౌశికుని నభినందించి “కౌశిక! యింక
రాఘవులకు తపోబలామోఘ శరము
లిడుము దేవ కార్యము” గావింతు వీరు. 389

అని సురలు చన, రామలక్ష్మణలశరము
మౌని మూర్ఛిని మెచ్చుచుం బలికె రామ :
ఇటనె నిశ యుండి రేపింక నిచటనుండి
మాదు నాశ్రమంబునకును పోదు మయ్య. 390

అనంగ కౌశికు మాటల కలరె రాముఁ
డవుడు కావంబు విడిచిన యావనంబు
వైత్రధ మట్లు వెలయు మెచ్చంగ సురలు
అటనె వారుండిరి, ముని హ్రీద్ధుటనె లేక,

:91

—: విశ్వామిత్రుఁడు సర్వాస్త్రముల నిచ్చుట :—

వ. పిదప మహాకీర్తి గల విశ్వామిత్రుఁడు ఆరాత్రి యచట గడిపి చిరు నవ్వు నవ్వుచు మధురాక్షరములతో రాముని కిట్లనియె. “ఓమహాకీర్తి గలరాజ పుత్రా ! సంతసించితిని. నీకు భద్ర మగుగాక. ఎక్కువ ప్రీతితో నీ కింకను ఆస్త్రము లిచ్చెదను గైకొనుము. వానివలన దేవతలను రాక్షసులనే గాదు గంధర్వులను ఉరగులను వశపఱచుకొని జయింపగలవు. ఇదిగో ఓండచక్రము. ఇది మహా దివ్య మైనది. ధర్మచక్రమును కాలచక్రమును విష్ణుచక్రమును ఇంద్రాస్త్రమును వజ్రాస్త్రమును శ్రేష్ఠ మైన కైవళూలమును బ్రహ్మశిరో నామ కాస్త్రమును ఐషికమును బ్రహ్మాస్త్రమును ఇచ్చెదను గ్రహింపుము, ఇదిగో రెండు గదలు, రెండు మోదకులు, రెండు శిఖరులు దీపించుచున్నవి. వీనిని గ్రహింపుము. రామ ! ధర్మపాశమును, కాలపాశమును, వరుణపాశమును, వారుణాస్త్రమును, శుష్కార్ధ్రములైన అశనుల నిచ్చుచున్నాను. తీసికొనుము. వై నాకాస్త్రమును, నారాయణాస్త్రమును, ఆగ్నే యమును, శిఖరమును వాయు వ్యమును, ప్రమథనమును ఇచ్చుచున్నాను. హయ శిరోస్త్రమును, క్రౌంచాస్త్రమును, రెండు శక్తులను, కంకాలమును, ఘోర మగు ముసలమును, కాపాలమును, కంకణమును ఇచ్చుచున్నాను. అనురులు వేని నైతే ధరించుచున్నారో వానిని గూడ ఇచ్చుచున్నాను. వైద్యాధరాస్త్రమును, నందనమును, అసిరత్నమును, గాంధర్వాస్త్రమును, దంతమును, మానవమును, ప్రస్వావనమును, ప్రశమనమును, సౌరాస్త్రమును గ్రహింపుము. దర్పణమును, శోషణమును, సంతాపమును, విలాపనమును, మదనమును, దుర్గర్షమును, కంద

ర్పణమును, ఇమ్మచున్నాను. పైకావాస్త్రమును, దయితమును, మోహనమును నరకాద్వార ! గ్రహింపుము. తామసమును, సౌమసమును, సంపర్ధమును, ఎదుర్కొనరాని మోహమును, సత్వాస్త్రమును, మాయాధరమును, పరుల తేజస్సును పోగొట్టు తేజః ప్రభమును, సౌమాస్త్రమును, శీశిరమును, తృప్తి ఆస్త్రమైన సుదామనమును, భగుని దారుణాస్త్రమును, శీతము అందువలన గ్రహించు మోహమును, మహాబాహూ ! కామరూపము లైన మహాస్త్రములను శీఘ్రముగా తీసికో" అని పలుకుచు తూర్పుగా మొగముంచి ఆవిశ్వామిత్రుడు శుచి యై శ్రీలిలో దేవతలును గూడఁ బొందలేని మహాస్త్రములను రాఘవుని కుపదేశించెను. ఆవిశ్వామిత్రమహాముని జపించుచుండఁగా మహర్షియు లైన మహాస్త్ర దేవత అన్నియు సమీపించి దోసి లొగ్గి "ఓ రాఘవా ! మేము నీకు ఈనాటినుండి కింకరుల మైతిమి. అనఁగా ఆరాముడు వానిని చేతితో ప్రతిగ్రహించి, "సనే నామానసమందు ఉందురుగాక !" అని వానిని చోదన చేసి ఆవిశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి ముందు ప్రయాణమునకు ఉపక్రమించెను.

392

—: అ స్త్రో ప స ం హార ము :—

వ. అట్లు రాముఁడు సంతోషము గలిగి శుచియై నడచుచు విశ్వామిత్రునితో నిట్లనియెను. "ఓభగవానుడా ! నేను అస్త్రములను గ్రహించితిని. నేటి నుండి నీదయచే సురలకు ఎదురింపరాని వాఁడ నైతిని. వీనికి ఉపసంహారమునుగూడ తెలుపఁ గోరుచున్నాను." అని పలుక విశ్వామిత్రమహాముని సుప్రతియై ధీరుఁడై శుచియై యాయుస్త్రముల యుపసంహారమును చెప్పెను. పిదప మహాముని సత్యవంతము సత్యకీర్తి ధృష్టము రభసము పృథివీహర తరము పరాజ్ఞాఖములవాజ్ఞాఖము అక్షాక్షము విషమము దృఢనాభము సువాభకము దశాక్షము శతవక్త్రము దశశీర్షము శతోదరము పద్మనాభము మహానాభము దుందునాభము సునాభకము జ్యోతిషము కృశనము నైరాశ్యము విమలము యోగంధరము హరిదగ్ధము దైత్యము పృశమనము సార్పిర్మాలి

ధృతిర్మాలి వృత్తిమంతము రుచిరము పితృసామనసము విధూతము
మకరము శరవీరకరము ధనము ధాన్యము కామరూపము కామరుచిమోహనము
మరణము జ్వంభకము సర్వనాభము సంతానము వరణము అను భృశాశ్వుః
నయులైన యస్త్ర-దేవతలను కామరూపులైనవానిని రామునికి గ్రహింపుము.
అని యిచ్చి “రామా ! నీవు వీనికిఁ దగినవాఁడవు” అని చెప్ప “సరే” అని
రాముఁడు గ్రహించెను. ఆయస్త్రములలోఁ గొన్ని అంగారమువంటివి, కొన్ని
హిగవంటివి, కొన్ని సూర్యచంద్రుల వంటివి, ఇవి యన్నియు అంజలి వడ్డి
మధురముగా నిట్లనెను. “ఓ ! నరశ్రేష్ఠా ! శాసింపుము. మే మేపు డేమి
చేయవలయును” అనగా ఆరాముఁడు “నామనస్సున నుండుడు. సమయము
వచ్చినపుడు నాకు సాయపడుదురుగాని, మీరు మీచోటికి వెళ్ళుఁడు” అని రఘు-
నందనుఁడు వానితోవలక అవి రామునికి వ్రదక్షిణమువేసి రాముని సెలవంది
“అట్లే చేయుదుము” అని కాకుష్ఠునితోఁ బలికి వచ్చినట్లు వెళ్ళెను. పిదప
రాముడు బ్రహ్మవాది యైన విశ్వామిత్రుని అనుజ్ఞ పొంది ఆయస్త్రము లన్ని
దీని లక్ష్యజునికొకఁడ వ్రయోగము ఉపసంహరమును నివేదించెను. అంత
వారు నడచుచు విశ్వామిత్రమహమునితో మధురముగా వినయముగా నిట్లనిరి.

393

అదిగా నవట మేమము వోలె నద్రీదరిని
వృక్షముల గుంపు కన్నడి వింత గూర్చె
జంతువులతోడ రమ్యమై చక్కఁకూయు
వక్షిగుంపుల ధ్వనులతో వరలె మిగుల.

394

ఒడలికిని గగనరావడి నడవిదాటి
వచ్చితి మనుకొని దిది సౌఖ్యవంత మగుట
ఎఱుంగజెప్ప మహాభాగ ! యియ్య దెవరి
యాశ్రమమ్ము ప్రశాంతమై యులరుచుండె.

395

ఎచట బ్రహ్మియులై యెవ్వ రెంతో చెడుగు
చేయుచును యజ్ఞవిఘ్నంబు చేయుచుందొ
దాని కీదేశమెది, వంశదగిన యనుడు
లెవరు, దీనిఁ గావవలె నిద్దె 3౯ జెపుము.

396

—: సిద్ధాశ్రమము - వామనుని చరిత :—

ప. అని రాముఁ డడుగ మహాతేజస్వి యగు విశ్వామిత్రమహాషుని
యిట్లని వివరింప సాగె. 397

ఇచటన్ దేవవిభుండు విష్ణువు తపంబెన్నేండ్ల యెన్నో యుగాల్
చవరింపం దగె, నిద్దె వామనుడు పూర్వం బున్న సిద్ధాశ్రమం
బీచటన్ సిద్ధుఁ డొనర్చె దారుణతపం; బింద్రామలన్ దేవతా
నివయంబున్ బలిచక్రవర్తి యిపుడే నిర్జింప దీనాత్ములై. 398

విబుధు లగ్నితోఁ గూడియు విష్ణుకడకు
వచ్చి యని రిటు : బలిచక్రవర్తి యిపుడు
యజ్ఞమును చేయుచుండె నయ్యదియొ పూర్తి
కాక ముందేగి మనవని గడవవలయు. 399

అతడు దరికేగు నర్థుల కడిగినదియు
నిచ్చుచుండెఁ గావున దేవహితముకొఱకు
మాయతో వామనుండవై చేయు మాకు
అని వచించి వారు యధేచ్ఛ సరిగినారు. 400

అయ్య దిటులుండఁ గాశ్యపుఁ డగ్నినముండు
దేవి యదితితో నోజన్ము దీప్తి పొంద
దైవ మగు వేలయేండులు తవము చేసి
యావృతము ముగించి స్తుతించె హరిని నిటుల. 401

హి విభువా ! తపోమయుండ, వీవు తపోనిధి, వీపహా తపో
భావండవన్, తపస్స్వరూపిః, తపం బోధించి తపస్సుచే నినున్
నేవిధిగాఁ గనుంగొనితి నీమెయి నెల్ల జగాలు చూచెడిన్
నీవో యనాది నెవ్వడవో యెట్టిడవో నిను నాశ్రయించితిన్.

అని వలుకు కశ్యపుఁ జూచి యనియె ఓష్ఠు
విపుడు కోరుకో వర మేదయిన నీవు
వరము పొంద నర్హుడ వనఁ బలికె నపుడు
కశ్యపుఁడు మరిచి నుతుండు కరము పొంగి.

ఈసురలు నేను నిన్ను ప్రార్థించుచుండ
ప్రీతి వరమీయఁ దగుదువు, వినుము వరద
పుత్రుండ వయి యదితి యందు పుట్టి, యిందు
ననుజుండయి సాయవడి పోవు మార్త సురల.

ఇది సిద్ధాశ్రమ మిందుఁ గార్యములు సిద్ధింపంగ ఈపేరుతో
విదితంబౌభగవానుడా యనఁగ ! ఆవిష్టుండు శీఘ్రంబ యా
యదితిన్ వామను పేరఁ బుట్టె సురరక్షార్థంబు యావామనుం
డిదె వచ్చెన్ బలిచక్రవర్తి దరికిన్ హేలన్ జగత్పాజ్యుడై.

వెడలి మూఁ డడుగుల భూమి భీక్ష మడిగి
గై కొనియు భూతహితుఁ డాచు లోకరక్ష
నావరింప త్రిలోకంబు లాకృమించి
బలిని తొక్కి లోకములు దేవవతి కిచ్చె.

శ్రమ పోఁగొట్టెడి యాశ్రమం బిదియ పూర్వంబందు నిందే త్రివి
క్రమముఁ డుండెన్ జామి, మేము వామనునిపై రాజిల్లు భక్తిన్ వసం
తు మిటన్, రాక్షసు లిష్ట విఘ్నముల నెందున్ వచ్చి గావెంతు రా
శ్రమమందే, యిట రాక్షసాళిని వడిన్ జంపందగున్ రాఘవా !

మనము పోద మీయాశ్రమమునకు నిపుడె
మాదె కాదాశ్రమం బిది మీది కూడ
అనుచు రామలక్ష్మణులతో, మునియు- మంచు
చన, పునర్వసు సహిత చంద్రునిగ నెలిగె.

408

అంత సిద్ధాశ్రమ నివాసు లరసి మునిని
యెగిరి యెగిరి విశ్వామిత్రు నెంతో తగిన
గతులఁ బూజించి యారాజసుతుల కపుడు
నతిథి సత్కారములఁ జేసి రాశ్రమమున.

409

క్షణము విశ్రమించి క్షితీశతనయు లపుడు
అంజలి ఘటించి వరముని కనిరి మౌని :
“దీక్షగానుము సిద్ధాశ్రమ మీక్షణంబు
సిద్ధమై త్వదుక్తిని సత్యసిద్ధిఁ గనుత.

410

అనుచు రామలక్ష్మణు లన నామహాత్ము
డైన కౌశికుఁ డట దీక్షఁ బూని నియతి
నుండె, వారు శ్రద్ధగ రాత్రి యుండి యుదయ
మున జపించి మ్రొక్కిరి వ్రేల్చు మునికి భక్తి.

411

—: రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని యాగ రక్షణకై సిద్ధపడుట :-

ఎప్పు డెక్కడ నేమాట చెప్పవలెనో
అట్టి దేశకాలపు విషయాలు తెలియు
రాజసుతులు విశ్వామిత్ర బ్రహ్మబుషికి
ననిరి శత్రుదమనము చేయంగ దలంచి.

412

అనఘ ! భగవంత ! ఏనమయంబునందు
రాక్షసులనుండి కావలయునో చెప్పు
ఎట్టి సమయంబును నతిక్రమింపరాదో
ఈసమయ మేదో విననెంతు మెఱుగఁ దెలుపు.

413

ఇట్లు పలుకుచు రణ మొనరింపఁ గోరు
రాజసుతుల మెచ్చుచు ఋషుల్ పలికి రపుడు
“ఇదియ మొద లాఱు నిశలు రక్షింపవలయు
మౌని యితఁడు దీక్షను బూని మౌన మూను.”

414

అనఁగ విని యశస్వులు రాజతనయు అపుడు
నిద్రలేకుండనే, యాఱునిశలు పవలు
లాశ్రమము కావ ధను వూని యా మునీశు
నెంతగానో సేవించి రక్షించినారు.

451

అవల నారీతి చేసి యాఱవ దినాన
తమ్ముని కనె రాముఁడు “సిద్ధముగ శ్రద్ధ
గలిగి యుండ”ని రాముఁడు పలుకుచుండ
ఋత్విజులు బ్రహ్మ గలవేది యెంతో మండె.

418

దర్భలు చమసములు సమిధలు స్రువంబు
లలరు లోప్పి విశ్వామిత్రు డాహుతు లిడ
ఋత్విజులు మంత్రములు పఠియించుచుండ
యజ్ఞ వేది జ్వాలలతోడ నతిగ మండె.

417

—: మారీచ సుబాహులు యజ్ఞవేదిక పై ని రక్త ధారలు పోయుట :—

అప్పు డాకాశమున ఘోర మైన చప్పు
పొడవె వర్షకాలమున మబ్బులును క్రమ్మి
నటులు మారీచుఁడు సుబాహు వనెడి యనుడు
అంత నార్చి పర్విడి వచ్చి రపుడు మింట.

418

వారితోఁ గూడ భీమరూపాలు గలిగి
అనుచరులు నఱచుచు నరుగుదేఱి
వేదిదరి రక్తధారలు మీద పోసి
రచట వేది మండెను రాముఁ డపుడు చూచి.

418

అనియె లక్ష్మణ ! మాంసాలు తినెడి వీరిఁ
గనుము దుష్టులన్ మబ్బులన్ గాలివోలె
చ్రమిమ్మెదను వెల్లు మానవాస్త్రముచేత,
అనుచు మారీచు తొమ్మున నస్త్ర మేసె.

420

రాముఁడు మారీచుని సముద్రములోఁ బడఁగొట్టి సుఖాహుని చంపుట

గొప్ప మానవాస్త్రముచేతఁ గొట్టఁబడిన
యుగమారీచుఁడును నూరు యోజనములు
చిమ్మఁబడి సముద్రపు నీటఁ జేష్ట లేక
వడ దొరలఁ జూచి రాముఁడు పలికె ననుజు.

421

చూడు లక్ష్మణ ! ధర్మము చూచి పేయఁ
బడిన యామానవాస్త్రము వాని కిపుడు
స్మృతిని పోగొట్టెఁ బ్రాణముల్ తీయ దింక
చంపెదఁ గనుము యజ్ఞఘ్న రాక్షసుల నిపుడె.

422

అనుచుఁ లక్ష్మణుఁ బలికి నేర్పును దలిర్ప
గొప్ప యాగ్నియమస్త్రము కొంచునతఁడు
ఆసుఖాహుపై వేయఁగ నతఁడు వడెను
నవల వాయువ్యమునఁ జంపె నసురగణము.

423

* త్వరు సహిత ఖడ్గము శరాలు తనరు రాముఁ
డవుడు యజ్ఞము పాడుచేయంగ వచ్చి
నట్టి రాక్షసుల వధింప- నమర విభుని
యటు-జయించు రాముని మెచ్చిరంత ఋషులు.

424

వ. పిదప యజ్ఞము ముగియఁగా విశ్వామిత్రమహాముని దిక్కులు
నిర్బాధములయి పోవఁగా కాకుత్స్థునితో ఇట్లనెను. ఓమహాబాహూ ! నేను కృతా
ర్థుఁడ నైతిని. నీవు గురువాక్కు చేసితివి. ఓయశస్వీ ! దీనిని సత్యముగా
సిద్ధాశ్రమముగా నివ్వడుగదా చేసితివి అని,

425

—: విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను మిథిలకుఁ దీసికొని వెళ్లుట :—

యజ్ఞమును గాచి కృతకృత్యు లగుటవలన
చాల ముద మొంది రామలక్ష్మణులు నటనె
రేయి యుండి ప్రొద్దుట దినకృత్యములను
చేసి కొని వచ్చి కనిరి కౌశికుని మునుల.

426

కని ముని పదాబ్జముల వ్రాలి యనలుఁ బ్రోలె
వెలుగు మునితో నృపతిసుతుల్ విషయ మొప్పు
మధురముగఁ బల్కి రక్షకు ! మే మిదిగొ నుండి
మనుచరుల మేమొనర్తుమొ యాజ్ఞ యిమ్ము.

427

* “త్వ” అనునది “తత్సవితుః” అను గాయత్రి మంత్రములోని రెండవ
బీజాక్షరము. ఇంతవరకు మూలరామాయణములో “త”తో మొదలైన పేయి
శ్లోకము లై నవి. ఇంక రెండవ పేయి శ్లోకములకు ఈ యక్షరము మొదలు

ఇటులఁ బల్కు విశ్వామిత్రు డెమట నుంచి
కొనుచు మునులెల్ల రాముని కనిరి యపుడు
నృపవరులు ! మిథిలేశ జనకు నింట నొక్క
పరమ ధార్మిక యజ్ఞంబు జరుగుచుండె.

428

అటకు పోదము మాతోడ నరుగుదెమ్ము
అచట పరమాద్భుత మగు విల్లలరుచుండె
చూచెదవు గాని యదియుఁ జూడఁదగిన
దందుచే నీవు తప్పక యరుగుదెమ్ము.

429

అప్రమేయ బలము గల యాధనుస్సు
మునుపు దేవత లిచ్చిరి జనకుసభకు
దేవ గంధర్వరాక్షసుల్ దీని నెవరు
నెక్కిడఁగ లేరు నరులమా టేమి చెప్ప.

430

ధనువుక క్తిని తెలిసికొఁ దలచివచ్చి
బలులు రాజులు రాజపుత్రులును గూడ
నెత్తలేక పోయిరి, మిథిలేశ ధనుసు
అమృతం బైన యదాని సరయఁ గలవు.

431

యజ్ఞ ఫలముగ జనకుఁడు నడిగె దాని
దేవు లిచ్చిరి; యాగవు దైవ మదియ
రాజుకడ పుష్ప గంధ మాల్యములతోడ
రోజురోజు పూజలనంది రాజిలుఁజుమి.

432

పరముని యిటులుల్కి వనదేవతల కడను
సెలవు గైకొని మీకింక క్షేమ మవుత
గంగకు నుదక్తటి హిమాద్రికడకు బోద
మని ఋషులు రాట్పుతులు రాఁ బ్రయాణ మయ్యె.

433

వినుత సిద్ధాశ్రమ ప్రదక్షిణము చేసి
మునియు నుత్తరదిక్కుగాఁ బోవసాగె
బయలుదేఱు మౌనితో బ్రహ్మవాదు లెల్ల
నూరుబండ్లతో వెనుకగ నొప్పయినారు.

424 1

అల సిద్ధాశ్రమమందు నున్న పశుపక్ష్యాదుల్ హహత్మున్ మునిన్
వలగా పచ్చుచుతోడు తో ననుసరింపన్ వాని మళ్లించి, వా
రలు సూర్యుండును వ్రాలుచుండ పథి దూరంబేగి యచ్చోట న
వ్యలి శోణాతటమందు నాదినమునన్ వాసంబు గావించిరే.

425

అర్కుఁ డస్తమింపఁగ స్నాన మాచరించి
హోమముల వ్రేల్చి కొఱకు నుంచి ముందు
మునులు కూర్చుండ రాముఁడున్ మునులఁ గొల్చి
ధీరుఁ డగు కౌశికుని ముందు కూరుచుండె.

436

జనమాన్యుం డగురాముఁ డంత ముని విశ్వామిత్రుఁ బ్రశ్నించె నో
యనఘా ! యీవనరాజిచేత రమణీయం బీప్రదేశం బెదో
వినఁగాఁ గోరెదఁ జెప్ప నర్హుఁడ విదే వేడ్కయ్యె విన్పింపుమీ
యన మౌనికుండు సర్వసంయుములమధ్యన్ జెప్ప సాగెన్ వడిన్.

437

—: కు శ నా భ క న్యో పా ఖ్యా న ము :—

కుశుఁ డనుతపోనిధి బ్రహ్మకొడుకు కలఁడు
అతఁడు క్లిష్టముగా నట్టిప్రతము ధర్మ
మెసఁగుపాఁడు సజ్జనులను నెల్లయపుడు
పూజచేయుచు ఘనుఁ డయి పొలుచువాఁడు.

438

ఆ మహాత్ముఁ డుత్తమకులముందు పుట్టి
యుక్త యైన వైదర్భియున్ యువతియుందు
కనెఁ గుళాంబుఁడు కుశనాబుఁడును నధూర్త
రజసుడు వసు వసనల్పు రాత్మజుల ఘనులః

439

సత్యమతులు దీప్తులు మహాత్మాహయుతులు
ధార్మికులు నైన సుతులతో ధర్మకాంక్ష
అనెఁ గుళుఁడు “పుత్రులార ! రాజ్యంబు పాల
నంబు చేయుడు ధర్మమున్ బడయుఁ డిపుడు.

440

కుశమాటల్ విని యాకుళాంబుఁడు పురిన్ గూర్పించెఁ గోళాంబినిన్
కుశనాబుఁడు వడిన్ మహాదయపురిన్ పుణ్యాన నిర్మించె, లీ
ల కథం బొప్పు నధూర్తరాజసుఁడు ధర్మాభివృద్ధిమున్ దీరిచెన్
వసుపుత్రుండు గిరివ్రజాఖ్యపురమున్ గట్టించె లోకేచ్ఛచే.

441

ఈ గిరివ్రజ వసుమతి యామహాత్ముఁ
డయిన వసుపు. పాలింప విభ్యాత మయ్యె
వెలసె నైదుకొండ లిచట వీనినడుమ
తగె సుమాగధి నది పూలదండవోతె.

442

మగధదేశాలఁ జేరొందె మాగధినది,
ఆ మహాత్ముఁడౌ వసువిది; అదియు తూర్పు
దిక్కుగా బైలుదేటిను ధీర ! రామ !
అదియు సుక్షేత్ర; మొప్పె సస్యాలతోడ.

443

—: కు శ నా భు ని చ రి త్ర :—

అతిధర్మండు మహాయశుండు కుశనాభాభ్యాకరాజర్షి యో
గ్య తనూరోచి ఘృతాచియుందుఁ గనియెన్ గన్యాశతంబంత వా
రతిలోకకృతి ప్రాయముం గలిగి యుద్యానాల వద్దాలలో
ద్యుతులం జిమ్ము మెఱుంగుదీవ లటుకాంతుల్ తొడ్కుఁ గ్రీడింత్రహో.

444

గేయాల్ పాడుచు నాడుచు
వాయించుచు నెల్ల యెడల, బహుభూషణముల్
ఏయెడఁ గాంతులు చిలుకఁగ
నాయెయ్యారులు కులికి యులికి రతిమోదముతోన్.

445

వారుతర సమస్తాంగులు
వారలు రూపమున ధరణి ప్రతి లేకుండన్
ఆరామంబుల చేరియు
నీరదములఁ దారక లటు నింపిరి ద్యుతులన్.

446

సకలగుణంబులన్ వరలి సౌరు సురూపము ప్రాయ మున్నయా
సకిముల వాయుదేవుండు కెనన్ గని యిట్లనె “మిమ్ముఁగోరితిన్
ఇక నిట నాకు భార్యలయి యెప్పుడు నుండిన మీమనుష్యతల్
కేకల మగున్, జిరాయువును కెంటనె మీరలు పొందుఁ డింతటన్.

447

అసయము చంచలం జెపుడు యౌవన, మింకను నెంతో మర్దులన్
కనుకనె యౌవనంబు క్షయి కానటు మీరలు కం డమర్ద్యలై
యని యనిలుండు పల్క సుఖమౌ వని చేసెడి వాయువాక్కులన్
విని యవహస మొప్ప వినిపించిరి నూర్లురు కన్య లీనుడుల్.

448

సురవర ! సర్వభూతహృదించొచ్చి చరింతువు సేవభావమే
మెగును, మేలమమ్ము నిరసించెద విట్టుల, మేమొ వేదవి
ద్వర! కుశనాభ కూతులము, దైవపదంబున నుండి క్రింది కి
తఱి జడదోయిగాఁ గలము, తద్దయ మాతప మోము మమ్ములన్.

449

మాపిత సత్యవాది నవమానముచేయుకు నీకుఁ గాలమున్
జేపడకుండు; దండి తగఁజేయును మాకు స్వయంవరం బిటన్
మాపితయే పశుండు, పరమంబగు దైవము మాకతండు, మ
మ్మేవరమర్హి కిచ్చు నతఁడే పతియౌను ధరిత్రి మాకికన్.

450

వారల వాక్కులవ్వి విని వాయువిభుఁ డెడఁ గోవగించి య
వ్పాతె సమస్తగాత్రములఁ బట్టియు భగ్నుముచేయ, నంగముల్
కూరుకుపోయి వారు మరుగుజ్జులునై పడి సిగ్గుచెంది క
స్మిరులుజాలులై కనులనిండఁగఁ గూలిరి చేరి తండిపై.

451

దీనలొ ప్రియసుతల యాస్థితిని జూచి
వారు మరుగుజ్జులొటఁ గంగారుపడుచు
ఏమి టిది యేల యిటులైతి రిటు లధర్మ
మొదవె, చెప్ప రేల మని నిట్టార్చి యడుగ.

452

—: కుశనాభుని కన్యలను బ్రహ్మదత్తుఁడు పెండ్లియాడుట :—

జనకుఁడు కుశనాభుని నుడుల్ వినియు వారు
కన్యకలు నూర్గురు తలలన్ గాళ్లఁ దాకి
యనిరి “పిత ! వాయువు మము డీకొనఁగ నెంచె
అశుభ పద మొందె ధర్మంబు నరయకుండె.

453

తండ్రి మాకుఁ గలఁడు స్వతంత్రులము కాము
తండ్రి నడుగు మాతఁ డిడ భద్రంబు నీకు
మావలుకు లివి వినకయె పాప మెంచి
యిటుల వల్కు మమ్ము వాయు విటులు కొట్టె.

వారిటు అన ధార్మికుఁ డగు పార్థివుండు
విని మహాతేజుఁ డనెఁ గన్యలను గుఱించి
“ఓర్పు గలవారి కోరుపె యుండఁ దగిన
దదె యొకటయి చేసితిరి మీయంద టిప్పుడు.

మీరు కులగౌరవము నిలంబెట్టినారు
ఓర్పె స్త్రీలకు భూషయౌ వోర్పె పురుషు
లకును భూషణ మొర్పు సురలకు దుష్కు
రము విశేషించి; యో ర్పందఱకును భూష.

ఓర్పె దానము సత్యము వోర్పె సుమ్మి
ఓర్పె యజ్ఞము సుతలార : ఓర్పె కీర్తి
ఓర్పె ధర్మము జగ ముండు నోర్పువలన”
అనుచు దేవవీర్యుండు రా జనిపె సుతల.

4

రాజు మంత్రితోఁ గొమార్తలకు తగిన
వారి కిచ్చి పెండిలి యొనర్పంగఁదలచి
సద్గుణలకు దేశకాలాలు సరిగ చూచి
పెండ్లి చేయఁగ మతిఁ దలపెట్టె నపుడు.

4

సరిగ నపుడె చూలి యన్ వరమ మౌని
ఊర్ధ్వ రేతస్కుఁడు పుచ్చియై యుండి బ్రహ్మ
తపము చేయఁగా నూర్మిశ తనయ సోమ
ద యనుగాంధర్వి కొత్పెఁ దద్దయును కోరి.

45

అమెయును మొక్కి సేవావరాయణయు
తగిన కాలన ధర్మిష్ఠ యగుచు నిలిచె
అందుకు గురువౌమౌని పశ్చాత్తమొంది
ప్రీతుడై “నీకు బియ్యమేమి చేతు” ననంగ.

460

వాక్కుల తత్త్వముం దెలియు భామిని తుష్టుని మౌనిఁ గాంచి తా
నెక్కువ ప్రీతి పొంది వచియించెను వాక్చతురుండు మౌనితో
“మిక్కిలి బ్రాహ్మలక్షి తగి మిక్కిలి బ్రహ్మమయుండెయ్యె తవ
స్సెక్కువ గల్గి బ్రాహ్మతవ సేర్పడు ధార్మికుఁ బుతుఁ గోరుదున్. 461

వతి గలదానఁగా, నిపుడు భార్యను నెవ్వనికేని గాను, భ
ద్రత యగుఁగాక నాయెడల, బ్రాహ్మపు యోగ్యతఁ జేరు నాకు నా
దృతి సుతునిన్ వదాన మొనరింపఁగ నర్హుడ వోమహముని
వ్రతమును పూను” మంచు నిటు వాక్యము లాడఁగ మౌని ప్రీతితో.

462

అమెయెడఁ బ్రసన్నుడయి బ్రహ్మర్షి యపుడు
బ్రహ్మదత్తుఁ డన్మానసభావుఁ బూజ్య
చూలికిం దగు సుతు నిచ్చె; లీల నతఁడు
కొంపిలి పురి నుండె హరి నాకమునఁ బోలె.

463

నయగతి ధార్మికుండు కుశనాభుండు నూర్గురు స్వీయకన్యలన్
ప్రియముగ బ్రహ్మదత్తు కిడి పెండిలి చేయగ బ్రహ్మదత్తుడున్
రయమున పూవుబోడుల కరాలు క్రమంబున నిందుఁగ డట్లు వ
ట్టి యింక స్పృశించు మాత్రను వడిన్ గని రందఱు పూర్వరూపమున్.

464

స్వసుత లిటు వాయుచే విడువంగఁ బడుచు
తమదు మరగుజ్ఞతన మేగ నమితహర్ష
మంది కుశనాభుండును తనయల్లుఁ బ్రీతి
సాగనంపె నుపాధ్యాయచయముతోడ.

465

పిదప సోమద కూడ స్వప్నియకుమారు
నాభునతఁ జూచి మరిమరి హర్షమొంది
మిగులఁ గుశనాభ నరవరు మెచ్చి తనదు
స్నుషలను నభినందించె మేన్ ముట్టి ముట్టి.

466

—: విశ్వామిత్రుని వంశ వర్ణనము :—

పెండ్లియుయి బ్రహ్మదత్తుండు వెడలినంత
సుతుఁ గనని కుశనాభుండు సుతునికొఱకు
పుత్రకామేష్టిఁ జేసె నప్పుడు సుతేష్టి
బ్రహ్మపుత్రుండు కుశుఁ డుదారాత్ముఁ డనియె.

467

“గాధి యనుతగిన కొడుకు కలుగు నీకు
వాని వలన శాశ్వతకీర్తి వరలు నీకు”
ఇట్లు కుశనాభునితో వచియించి కుశుఁడు
అకసముపొంది తొలిబ్రహ్మలోక మొందె.

468

ఉర్విఁ గుశనాభునకుఁ గొంత కాఱమునకు
గాధి యను ధార్మిక సుతుండు కలిగె రామ :
ధరణీపతి ధార్మికుండు గాధి తండ్రి నాకు
కనుము కుశవంశజుడ నేను కౌశికుండను.

469

నాకు సుప్రత యక్ష్మయున్ గలిదు రామ :
పత్యవతిపే, రది ఋచీకు పతిగ నయ్యె
పతి ననుగమించి బొందితో స్వర్గ మొందె
అదె మహాదార కౌశికివదిగ నయ్యె.

470

అల జగద్ధితముకయి నాయుక్క పిదప
దివ్యపుణ్యాంబు వయి హిమాద్రిని భజించె
అక్క కౌశికి మీది స్నేహంబు చేత
హిమగిరిదరి హాయిగ నుంటి నెపుడు నేను. 471

సత్యవతి పతివ్రత పుణ్య సత్యధర్మ
మందె నిలచి కౌశికినది యటు వెలింగె
మతి వ్రతమున కీసిద్ధాశ్రమమ్ము చేరి
సిద్ధుడై తి నీతేజస్సుచేత రామ ! 472

సరిగ నాజన్మ, నావంశజన్మ యింక
దేశజన్మ నీవడిగిన దెఱుంగఁ జెప్పితి
కథ తెలుపుచుండ సగరాత్మ గడచె, భద్ర
మగుఁ : బరుండు దారిని విఘ్న మవదు మనకు. 473

అదల వీచెట్లు మృగవక్షు లఱుగిమఱుగె
నిండి పోయె రేచీకటిన్ దిశలు, సంధ్య
వెడలె, నక్షత్రములు తార లడరి మిన్ను
కండ్లచేఁ బోలె జ్యోతులన్ కడు వెలింగె. 474

శిశిరకరంబులం బరపి చిక్కని లోకతమంబుఁ దోలుచున్
నిశి వ్రభచేత జీవముల నెమ్మనసుల్ వికసింపఁజేయుచున్
శశి యుదయించె రే తిరుగు జంతువు లిట్టటు సంచరించె రా
క్షసులును యక్షు లుగ్రపు మృగావళులున్ తిరుగాడె నెల్లెడన్. 475

అని యిటు దివ్యతేజుడు మహాముని చెప్ప, సెబాసు భేషటం
చును నతనిన్ సమ స్త ముని, సూర్యులు పూజయొనర్చి రిట్టులన్
“ఘన కుశికాన్వయంబు ననఘంబు సుధర్మవరంబు దీనిలో
జననము గన్న పూజ్యులొ యశస్యులు బ్రహ్మసముల్ సదాధరన్. 476

అందు నీవు విశ్వామిత్రుఁ డన్ యశస్వి
వామె కౌశికి కులద్వీప యనఘనదియు”
అనుచు మునులు పొగడఁ గుశికాత్మజుండు
అస్తమించు సూర్యు డటుల నటఁ బరుండె.

వ. రామలక్ష్మణులుంగూడ కొంతయాశ్చర్యముం గని మునిశ్రేష్ఠుఁ
బ్రశంసించి, నిద్రా రాగఁ బరుండిరి.

471

—: ఉమా గంగల పుట్టుక :—

రామ ! నిశ తెల్లవాణ్ణ తొల్పంజ వచ్చె
భద్రమగు నీకు, లేలెమ్ము పయన మగుము
అనఁగ విని దినకృత్యంబు లాచరించి
పయన మయి రాముఁ డిట్ల ని పలికె నపుడు.

472

ఇది యగాధము శుచి శోణ, మినుకతిన్నె
లవిగొ మన మేవధిని బ్రహ్మ ! యరుగవలయు
ననఁగ నపుడు విశ్వామిత్రుఁ డనియె నిట్లు
ఇదిగొ పథి దీనివెంట నేగుదురు ఋషులు.

473

అనఁగ మునులు విశ్వామిత్రుఁ డనిన దారి
వరసి వివిధ వనులగుండ నరిగినారు
వారు దూర మేగి సగంబు పవలు గడవ
మునులు పేషించు వరనదిన్ గనిరి గంగ.

474

పావన నీరముల్ గలిగి బార్లుగ బెగ్గురు పక్షు లంచలున్
తేవ పికార్లు చేయఁదగి నీటగు గంగను జూచి మౌనులున్
జ్ఞావిభు పుత్తులున్ చెలఁగి గాంగతటాన మకాము చేసి యెం
తే వడి మున్నలాడి పితృదేవుల కిచ్చిరి తర్పణంబులన్.

482

ప్రేలిచి యగ్నులన్ శుచి హవిస్సమృతం బటు లారగించి యా
లీలగఁ దత్తఱిన్ విడిసి ప్రీతిని గౌశికుఁ జుట్టి వేడ్కులన్
దేలిరి మౌను లంత నీక నెమ్మది రాముఁ డనెన్ మహాత్మ ! యే
లీల త్రిలోకి దాటి కడలిన్ గనె గంగ వచింతువే యనన్.

483

రామునిచే ప్రేరితుఁడై
యామునివరుఁ డటఁ దెలిపె సురావగ జననం
బీమెయి నానది వర్ధిలె
నీమహి, నిది యెల్ల శ్రద్ధ నెల్లరు వినఁగన్.

484

కలఁడు హిమవంతుఁ డనెడి నగాధిరాజు
అతఁడు సకలధాతువులకు నాకంబు
అతనికి రూపమున సాటి యరయ రాని
సుత లిరువురు, తల్లియె మేరుసుతయె సుమ్మి.

485

వ. * ఆమెపేరు మనోరమ, ఆమె హిమవంతునికి పత్ని యయ్యెను. ఆమెయందు హిమవంతునికి ఈ గంగానది జ్యేష్ఠసుతయై పుట్టెను. రెండవ కుమార్తె హిమవంతునిపేరుతోనె ఉమగా పుట్టినది. మఱి దేవతలు దేవతల ప్రయోజనము చేయు కోరికతో జ్యేష్ఠసుత గంగను దేవతలు కోరగా హిమవంతుడు కన్యయు త్రివధగ లోకపావనియు నగు గంగను దేవతలకు ధర్మబుద్ధితో నిచ్చెను. పిదప దేవతలు తన కిచ్చవచ్చిన మార్గముగుండ పోవు గంగను త్రైలోక్యహితముకొఱకు పరిగ్రహించి కృతార్థులై వెడలిపోయిరి.

ఇంక రెండవ కుమార్తెయు తపోధనయై యుగ్రతపన్నును చేసెను. అట్లు
ఉగ్రమైన తపస్సును చేసిన యుమను లోకనమస్కృతను సాటిలేని రూపము
గల రుద్రుని కిచ్చెను. ఇట్లు శైలరాజసుత అగు గంగయు ఉమయు లోక
ములచే నమస్కరింపబడిరి. గతిమద్వరా ! రామా ! త్రివధగ మైన ఆ గంగ
హిమవంతుని కుమార్తెగా బయలుదేటి భూలోకమున మొదట ఆకాశమున
భువర్లోకమున సురనదిగా సురలోకమును (సువర్లోకమును) పొందిన పవిత్రు
రాలు. ఇట్లు నీకు ఆగంగ ఎట్లు త్రివధగ యయినదో చెప్పితిని" అని ముని
యనెను.

488

శుభగాధల్ విని రామలక్ష్మణులు హర్షోత్సాహులై యాకాధన్
అభినందించి మునీశుతో ననిరి బ్రహ్మ ! ధర్మ మీగాధ వా
గ్వీభవం బొప్ప ననుగ్రహించితివి పావిత్ర్యంపుటిల్లా నగ
ప్రభు జ్యేష్ఠాత్మజ గంగఁ దెల్పఁగదవే ప్రార్థింతు మోకాశికా !

487

సురల నరుల సంబంధించి చోద్యమైన
గంగకథ విస్తరింపుము కథల వివర
మీవ చెప్పఁగల్గుదు, గంగ యేల మూఁడు
పథములుగ నేగె, త్రివధగ వరలె నెట్లు.

488

మూడు లోకాల నేకర్మములను జేసె
నోయి సర్వజ్ఞ ! యని వ్రళ్ళ చేయ రాముఁ
డప్పుడు విని పిశ్వామిత్రు డఖిలకథను
మునుల మధ్య విస్తరముగను వినువఁ దొడఁగె.

489

మునుపు వివాహమాడిన తపోధికుఁడౌ హరుఁ డిచ్చతో నుమన్
గని తమితోడ సంగమమొనర్చుచునుండగ వారి కయ్యెడన్
మునుకొని దివ్యవర్షశతమున్ చనెఁ గాని యుమన్ జనింపఁ డ
య్యెను సుతు డూర్ధ్వరేతు డయి యాహరుఁ డెప్పుడు నొప్పుచుండుటన్.

489

పిదపన్ బ్రహ్మయు నాదిగా సుర లెదన్ వీక్షించి యేజ్యోతియో
యుదయింపన్ సతియందు, దానినెవరిం డోర్వం గలా రంచు నీ
శుదరిన్ జేరి సురల్ పచించి రిటు కేల్ జోడించి దేవాదిదే
వ : దయాంబోధి : యనుగ్రహింపుము నమోవాకంబు లోకోద్ధరా :
490

జగముల్ నీఘనతేజమున్ నిలువఁగా శక్యంబొకో నీవు బ్ర
హ్మగతంబౌ తవ మంబతోఁ గలసి చేయన్ గోరుచున్నాము పూ
ర్తిగ త్రైలోక్యహితం బొనర్చుటకు నీతేజస్సు తేజస్సులో
నిగుడం దాల్చుము, కావు లోకములు వానిన్ మాఁచ బోకెమ్మెయిన్.
491

దేవతల వాక్కు విని జగదీశ్వరుండు
సరె యని, మఱియు నిటు పల్కె సురలతోడ
తేజ ముమతోడ ధరింతు తేజ మందె
సురలు భూమియు సుఖముగ వరలుఁ గాక.
492

నాయమోఘతేజస్ముష్టానంబు నుండి
వెడల దానిని ధరియింతు వేరు చెపుడు
అని పలుక నిట్లు దేవతల్ హరుని కనిరి
వెడలు నీతేజము నిపుడె పుడమి తాల్చు.
493

అన విని హరుఁ డపుడు తేజ మవని నుంచె
నంత గిరికాననములతో నమరు నవని
హరుని తేజస్సు వ్యాప్త మై యుడరుచుండ
నమరు లగ్ని హోత్రుని జూచి యనిరి యిటుల.
494

ఓయి తేజస్వి ! వాయుతో నుగ్రతేజ
మునఁ బ్రవేశింపు మనఁ జేసి యనలుఁ డట్లె
అయ్యె శ్వేతాద్రి, అయ్యె సూర్యాగ్నిఁ బోలు
శరవణం, బచ్చటనె పుట్టె షణ్ముఖుండు.
495

అవల నుమను శంకరుని మహర్షులను
 లెంతో ముదముతో పూజించిరపుడు రామ !
 గిరిజ కనులెఱ్ఱవడఁ గోవగించి శావ
 మిచ్చుచును దేవతలతో వచించె నిట్లు.

496

నందనుని గోరి హరుఁగూడు నాకు మీర
 లౌరస నుతుండు లేకుండ నడ్డు పడుట
 నేటినుండి సంతతిని మీదు బోటులందు
 గనరు, మీభార్యలును వ్రజన్ గనరు గాక.

497

సురల నిటు శపించి, శపించె ధరను గూడ
 కుమతి ! నాకౌరసులలేమిఁ గూర్చియుంట
 రక్షచే నేకరూపనై ప్రథిత వయ్యు
 నీవు బహుభార్యవై సుతప్రేమఁ గనవు.

498

హరుఁ డపుడు దేవి శపియింప సురల బాధఁ
 దెలిసి యిటు నుండక వరుణు దిశకుఁ బోయి
 హేమగిరికి నుత్తరశిఖరి కేగి తపము
 గిరిజతోఁ జేసె నిఁక గంగ చరిత వినుడు.

499

—: కుమారస్వామి పుట్టుక :—

దేవదేవుండు తపములఁ దేలుచుండ
 ఋషులు దేవతల్ సేనాని నిచ్చగించి
 బ్రహ్మఁ జేరి కాళ్లఁ బడి ప్రార్థనంబు
 చేసి రగ్ని యింద్రుఁడు ముందు చేరి యుండ.

500

“వీజముగ నేశివుండు సైన్య విభుని నిచ్చె
నతఁడె యుమతో మహాతపం జాచరించు
ఇపుడు లోకహితేచ్ఛఁ గావింపఁ దగిన
వని యెదో చేయు నీవె మా వరమగతియు.

501

అని దేవాదులు విన్నవింపగ త్రిలోకధారుఁడౌ బ్రహ్మ తి
య్యని వాక్యంబుల నూరడించి యపుడే యాదేవులం బల్కె నిం
కను మీపత్ను లపుత్రౌ అయ్యెదరయౌగా కంచు నాదేవి యి
చ్చిన శాపం బది క్లేశ మీయనిదె లోక జింతింప సత్వంబ యౌ.

502

కనుఁడు వహ్ని యీ యాకాశగంగలోనె
ఘను నరిందమున్ సేనానిఁ గనఁగలఁడు
జ్యేష్ఠయౌ శైలసుత వానిఁ జేరఁదీయు
నతఁడు దేవికి నిష్ఠుఁడై నుతులఁ బొందు.

503

అటుల బ్రహ్మవాక్కు విని కృతార్థు లగుచు
బ్రహ్మకును మొక్కియును ధాతు రంజితంబ
యయిన శైలాసగిరి కేగి యచట నగ్నిఁ
బుత్రుఁ గనఁగ నియోగించిరి బుధులు ఋషులు.

504

అనిదేవ : యీ సురల కార్యము గ్రహింపు
శైలసుత యైనగంగఁ దేజంబు నుంచు
మన, నటులె వ్రతిజ్ఞు ను జేసి యుభ్ర నదికి
అనియె దేవి : గర్భము దాల్చు నమరుల కిది-

505

ప్రియ మయిన వని” యన దివ్య మయిన రూపు
గంగ దాల్చుఁ దన్మహిమను గాంచి యపుడు
తేజ మది గంగలో నెల్ల దెసల నలమె
నగ్ని దానిఁ జల్లఁగఁ బ్రవాహములు నిండె.

506

ఎల్ల దేవతలకుఁ బురోహితుఁడె యైన
యగ్నితో గంగ యనె దేవ : యలముకొన్న
తేజ మిది సైవఁజాలను తేజ మిద్ది
నన్ను దహించు నీవ్యధ నన్ను నొంచె.

507

అపుడు సర్వదేవాత్మకుఁ డయిన యగ్ని
యనియె నీగర్భము హిమాద్రి యంధ్రు నుంచు
మనఁగ నగ్ని వాక్కుల విని యట్టిగర్భ
మురు అహరుల నుండి హిమాద్రి దరుల నుంచె.

508

అవలన్ గంగనునుండి భూమిఁ బడు సొమ్మంబై న తేజంబు జా
శుప బంగారమువోలెనై యమలమై లోనున్న తీవ్రాలు వెం
డివియై రాగిని యయ్యె లోహత్రపులై నేర్పార సీసంబునై
యవె యాయామలముల్ ధరిత్రి వివిధంబౌ ధాతులయ్యెన్ పడిన్. 509

అటులు గర్భ ముంచినమాత్ర నత్రు లొప్పు
వనము దాని తేజస్సుచే వ్యాప్త మగుచు
స్వర్ణమయ మయ్యె, నావ్రదేశంబు చేరి
బ్రహ్మ యిట్టులు వాక్యముల్ పలికె నపుడు.

510

“జాతమునకు రూప మిదౌట జాతరూప
మనుచు రూఢమై బ్రసిద్ధినందు” ననుచు
అదిమొదలు * జాతరూపంబు ననఁగఁ బడియె
రామ : పసిఁడి యగ్ని సదృశప్రభలు కలది.

511

మివులన్ బంగరుకొండగాఁ దసరి యామీందన్ కుమారుండుగా
భువి నాశ్చర్యముగాఁ గనంబడ ముదంబున్ బొంది క్షీరంబుకై
దివిపై భాసెలుచున్న కృత్తికల నిద్దేశించి దేవేంద్రుఁడుం
దివిజుల్ పంప నొసంగినారు స్వసుతుండే యంచు క్షీరంబున్. 512

కార్తికేయుఁడై త్రిభువన భ్యాశించి గాంచు
ననుచు సర్వదేవులు వల్క నాలకించి
జాతీ వెల్వడి యగ్నియై మీరునతని
కృత్తిక లటస్నానములు చేయించినారు. 513

అవలఁ గార్తికేయు మహాత్ము స్సనముని
గర్భముననుండి * స్కన్నుని స్కంధుఁ డనిరి
క్షీర మొకనాఁడె గ్రోలె నుకుమారదేహుఁ
డసులను పెద్దవాడై స్వవీర్యమున గెలిచె. 514

ఇకను నాతఁ డారుగురు కృత్తికల పాలు
మొగము లారిటఁ గ్రోలి షడ్బుఖుఁడె యయ్యె
అప్రతిముఁ డైన యతని కగ్న్యాది సురలు
సలిపి రభిషేకములు సురపై న్యవతిగ. 515

జ్ఞానసుత ! విస్తరముగ గంగాచరిత్ర
పావన మగుకుమారసంభవము గాథ
చెప్పితిని, స్కంధభక్తుఁడు చిరము బ్రతుకు
పుత్త్రపౌత్తులతో స్కంధభువన మొందు. 516

-: స గ రు ని చ రి త్ర :-

ఆ కథను చెప్పి కొశికుం డంత మరల
రాముతో నిట్లనె నయోధ్యరాజు సగరుఁ
డనెడి వాఁడు మున్నుండెను, నాతఁ డనఘుఁ
డతఁడు సుతకాముఁ డతనికి నుతులు లేరు.

517

వ. ఆ సగరునికి కేశిని సుమతి యను నిద్దరు భార్యలు కలరు. జ్యేష్ఠ భార్య కేశిని వైదర్భుని కూతురు ధర్మాత్మురాలు సత్యవాదిని. రెండవ భార్య సుమతి అరిష్టనేమి కూతురు రూపములో సాటి లేనిది. ఆ యిద్దఱు పత్నులతోఁ గూడి సగరుఁడు హిమాద్రికేగి భృగుముని యున్న గిరిపై ని తపము చేసెను. అట్లు తపము చేయుచుండ నూరేండ్లు గడచెను. సత్యవంతులలో జ్యేష్ఠు డైన యాభృగుమహాముని తపస్సుచే ఆరాధింపఁబడి వారికి వర మిచ్చి యిట్లనెను.

518

అనఘా ! నీకేల జాలమంది జననం బందం గలారీవు సాదయుం
డనికి ర్తింగవఁజాలు, దోర్తు కులమున్ పర్దిల్లఁగాఁ జేయు నొ
క్కని పుత్రున్ గను వేటొక రై యుం గనుంగా యర్పదివేల చ
క్కని పత్నుత్తుల నంచు మోని యనఁగాఁ గాంతల్ ప్రహృష్టాత్ములై .

519

మునిని బ్రసన్నుఁ జేసికొని మొక్కియు భక్తిని నామహాత్ముతోఁ
నని రిటు బ్రహ్మ ! యెవ్వతెట నొనొక పుత్రుఁడు, నేమె చాలమం
దిని గనుఁ జెప్పవే, యన మునికుడు పాకొనె నిప్పు డిందు మీ
కును నెది యిష్ట మట్లే యగుఁ గోడుకొనుం డెదొ యిష్ట మీరనన్. 520

పతి యెదుటఁ గోరెఁ గేశిని వంశకరుని
సుమతి గరుడసోదరి వేల సుతులఁ గోరె
మునికిని బ్రదక్షిణ మొనర్చి మ్రొక్కి యంత
నృపతి తన భార్యలను గూడి యేగెఁ బురికి.

521

పిదపఁ గొంత కాలమునకు మొదటి భార్య
కేశిని యసమంజసి గనెఁ గీర్తియుతుని
సుమతి యోరామ ! * గర్భతుంబమును గనియె
వెడలి రందుండి యర్పదివేల సుతులు.

522

నేయి నిండిన ఘటముల నింపె వారిఁ
బెంచినారు దాదులు, వారు పెరిగి పెరిగి
చాల కాలానకుఁ గనిరి జవ్వనంబు
అర్పదావేల్ సగరునికై రటులు సుతులు.

523

సగరు పెద్దకొడు కసమంజసుఁడు పిదప
బాలుర సరయు నది నీట పాత వైచి
సేశ్వలో ముగ్గు నాకుఱ్ఱవాళ్ళఁ జూచి
ఎపుడు పరిహాసములఁ జేసి యెంతో యలరు.

524

ఇటుల పాపంబు చేయుచు నెల్లవారి
హడలు కొట్టు పుత్తుని దండ్రె వెడలఁ గొట్టి
వాని కంశుమంతుఁ డనెడి నూనుఁ డుండె
నతఁడు వీరుఁడు జనపూజ్యుఁ డఖిలహితుడు.

525

చాలికాలము గడవంగ సగరునకును
యజ్ఞమును జేయవలె నని యాశ పొడమె
అంత వేదజ్ఞుఁ డయి యుపాధ్యాయు లొప్ప
జన్మమును చేయ దొడఁగెను శ్రద్ధతోడ.

526

—: భూమిని సగరసుతులు త్రవ్వట :—

క్షౌవసుతుఁడు విశ్వామిత్రు మాటలు విని
అగ్ని వలె వెల్లు మునిఁ జూచి యనియె బ్రహ్మ !
మునుపు మాపూర్వుఁ డెటు యజ్ఞమును పొనర్చెఁ
దెలుపు విస్తరముగ బీకుఁ గలుగు శుభము.

527

అనఁగ నగుచు విశ్వామిత్రుఁ డవ్వ డిట్లు
రాముఁ బలికె సగరు గాధ రామ ! విస్త
రింతు వినుము శంకరు మామ హిమగిరియును
వింధ్యగిరి చేరి యొం డొరుల్ ప్రేమ నుండ.

528

హనికిని మధ్య యజ్ఞంబు బయలుదేరె
ఆవ్రదేశము యజ్ఞకార్యముల కిట్లు
అది ప్రశస్తము దృఢధన్య యంశమంతుఁ
డశ్వరక్ష చేసె సగరు నాజ్ఞఁ బూని.

529

యజ్ఞమును పొడు చేయఁగ ననురవతియు
అనురతను పూని యజ్ఞాశ్వమవహరించె
అంత నటు దొంగిలఁగ నుపాధ్యాయు లనిరి
ఇదిగో నశ్వము ఇది దొంగిలింపఁ బడియె.

530

అశ్వహస్తము జంపి యాహుము తెమ్ము
యజ్ఞ లోపమౌ నెడ మన యందఱకును
అశుభ మగుఁ గాన పొర్తివ ! యజ్ఞ మెట్లు
లోపములు లేక జరగు నట్లే పొనర్చు.

531

అను నుపాధ్యాయుల వచస్సు లాలకించి
యర్పదౌ వేవురు సుతుల కనియె స్పృహతి
పురుషవరులు : సుతులు ! దైత్య భువుల గనుఁడు
క్రతువౌ మంత్రపూతులచేతఁ గడుభృతమ్ము.

532

కనుకన్ మీరలు గుత్త మొందుఁ గలదో గాలింపుఁడీ భద్రమౌ
తను మీ, కంబుధిదాక వే వెదకుఁడీ ధాత్రిస్థదేశంబు, తెం
దనుకన్ గుత్తము చూతు రందనుక నిభాత్రిం గడున్ ద్రవ్యి వెం
టనె యాయుశ్వహరున్ గనుం డనుమతిన్ నర్పంబు నేనిచ్చితిన్. 533

నేనొ దీక్షఁబూనితి, బాలుఁ డై న పాత్రుఁ
డి యుపాధ్యాయు లశ్వ మీక్షింపువాక
నిందె యుండురు, శుభము మీ తెనఁగు ననఁగ
స్పృహసుతులు పొంగి పితృ నాజ్ఞ నేగి రంత,

534

యోజనంబంత భూతలి నొక్క రొకరె
వజ్రసము నఖంబులఁ ద్రవ్యి వై చిరారు
అశనిఁ బోల్ శూలములు వాడి వగుహాలాల
ప్రీల్పఁ బడుచు వసుమతి శబ్దించె రామ :

535

త్రవ్య నపు డనురనాగరాక్షసులను
జంపు నపుడగు ఘోషంబు చదల నలము
అర్పదౌ వేల యోజనా అంద అపుడు
ధరణిఁ ద్రవ్యి రంతట రసాతలము చూడ.

536

గిరుల నిండు జరిజూడ్చివ మరసి యెల్లఁ
ద్రవ్యుచును పర్వదిక్కులఁ దడవినారు
అపుడు దేవ గంధర్వ నాగాసురలును
మనసు కంగారువడ బ్రహ్మఁ గనిరి దరిసి.

537

చేరి వారు బ్రహ్మఁ బ్రసన్నుఁ జేసికొనుచు
దీనులై భయంపడి బ్రహ్మఁ దెలిపి రిట్లు
సగరసుతులొయి భగవంత ! సకలధగణి
త్రవ్వి చంపుచుండి రచటి ధర్మవరుల.

538

వీడు యజ్ఞంబు చరిపిన వాఁ డటంచు
వాఁడు హయము హరించివవాడె యనుచు
సగరపుత్రులు కనిపించు జనుల నెల్ల
చంపుచున్నారు దేవ ! రక్షింపవచ్చు.

539

—: కపిలమహాముని సగరపుత్రుల భస్మము చేయుట :—

దేవతల మాట విని బ్రహ్మదేవుఁ డపుడు
సగర ఐల మోహమునఁ గుండు జనుల కనియె
ఈవసుధ వాసుదేవుని దివ్య డిశఁడు
కపిలు రూపమున ధరనెల్లపుడు చాల్చు.

540

అతని కోపాగ్నిచే దగ్ధు లగుదు రెల్ల
కుర్విఁ దవ్వట యెన్నఁడు నున్నదె నుండి
మృతినీ గనఁబోయెడి సగరసుతుల యంత
గనఁదగిన, దవన్ దేవతల్ చనిరి యతి.

541

ఘను లయిన సగరసుతులు జ్ఞాతలంబు
ప్రీల్పించుండ మహాఘోష వెడలె నపుడు
వారు భూతలమును ద్రవ్యి వలగఁ దిరిగి
కలసి యుండఱు జనకునిఁ గనుచు ననిరి.

542

భూమియెల్లఁ తిరిగితిమి, భూతవితతి
సుర పితౄచ నాగులు రాక్షసులును గూడ
చచ్చి రశ్వము గాని యశ్వావహర్తఁ
గాని గన మేమొనర్తుమొ కాంచి తలచు.

543

సుతుల నుడుల విని సగరక్షోణి ధవుఁడు
కోపమునఁ బల్కె మీరికన్ క్షోణితలము
చీల్చి మరి మరి త్రవ్వఁడు క్షేమ మగుత
అశ్వహర్తఁ బొంది కృతార్థులగుచు రండు.

544

జనకుఁడు సగరు నావాక్కు విని యరువది
వేవురు సుతుల్ రసాతలిన్ ప్రీల్చి యందు
అద్రుఁ బోలి భూమిని మ్రోయునట్టి దిగ్గ
జము విరూపాక్ష మనుదాని సరగఁ గనిరి.

545

గిరులు వనములు గల యెల్ల క్షితిని రామ !
శిరసుతోఁ దాల్చి విరూపాక్ష కరి సతంబు
ఎపుడు విశ్రాంతికై తలన్ నృపకుమార
క్రమఁ గదపు- నాఁడె భూకంప మమరు చుండు.

546

అందఁ టాదిక్కు నేలు మహాగజంబు
వెనఁ బ్రదక్షిణమును చేసి ప్రీల్చి రవని
చెలఁగి తూర్పుగఁ ద్రవ్యి దక్షిణగఁ ద్రవ్యి
యాదిశను మహావద్మమన్ హస్తైఁ గనిరి.

547

శిరసుతో భూమి మోసెడి కరిని జూచి
అచ్చెరువడి ప్రదక్షిణ మాచరించి
విభుని తనయులు నర్వది వేల మంది
పశ్చిమపు దిక్కు త్రవ్విరి త్వరితగతిని.

548

పశ్చిమపు దిక్కునను కొండవంటి గిరిని
సౌమనసమును గనుగొని శ్రద్ధతోడ
వడిఁ బ్రదక్షిణ మొనరించి వ్రచ్చియులను
ఉత్తరపు దిక్కుగాఁ బోయి రుచితగతుల.

549

మించి మంచటు తెల్లనా మేనితోడ
నచట భువి మోయు భద్రమన్ హస్తాఁ గాంచి
తనయు లర్వదివేల మందపుడు కరికి
వడిఁ బ్రదక్షిణ చేసియు వ్రచ్చి రిలను.

550

అవల నీశావ దిక్కుగా నరిగి యపుడు
రోషమున భూమిఁ ద్రవ్వె యాలోన నచట
కపిలుఁ బ్రాచీను వసుదేవపునతమాంశు
సత్వరము గాంచి రతిబలుల్ సగరసుతులు.

551

అతని దరిగ చరించెడి హయముఁ గాంచి
అమిత సంతోష మంది వా రామునిశు
నశ్వహర్తగఁ దలఁచుచు నలుకతోడ
వ్యాకులం బగుకండ్ల సర్వంబు మఱచి.

552

చెట్లు గునపముల్ నాగలుల్ శిలలు దాల్చి
నిలునిలు మని వర్షు లిడుచు నలిగి మిగుల
“యజ్ఞయాశ్వము మాయది యవహరింతె
కుమతి : సగరాత్మజుల మని మము నెఱుంగు”.

553

అది వారి వాక్కుల విని యాకపిలుండు
హు మ్మనుచును రోషంబుతో హుంకరించె
నంత నప్రమేయుండును మహాత్ముడైన
కపిలుచే వారు భస్మహో గవుడె యైరి.

554

—: స గ రు ని య జ్ఞ స మా ప్తి :—

నుతు లేనాటికి రాకయుంట సగరక్షోణీధవుం డెంచి స
న్నతిఁ దేజంబున వెల్లు నామనుమనిన్ రావించి వాక్రుచ్చె నే
ర్చితి విద్యల్, మనపూర్వపూరుమలకిర్తిన్ నిల్పు భారుండవున్
పిచ్చ పృతాంత మెఱింగి యశ్వహరు నన్నేషింపుమి వేగమే.

555

భూబిల మాశ్రయించి బంబుల్ గల సత్త్వములుండు, నీవు బా
హుల మేర్పడన్ జని మహాసిని విండిని బూని ఖడ్గధా
రాబలిఁ జేసి, మ్రొక్కెదగు రాజుల మ్రొక్కుచు విఘ్నకారులే
ఘోర బొలియించి యజ్ఞమును పూర్తి యొనర్పంగ రమ్ము శీఘ్రమే.

556

ఇటుల మహాత్ముడౌ సగరుఁ డేర్పడఁ బంపంగ నంభుమంతుఁ డం
తట స్వధనుస్సు ఖడ్గమును దాల్చి కడున్ లఘువిక్రమంబుతో
తటుకునఁ దండ్రులెల్లెడలఁ ద్రవ్వినచోటుల భూబిలంబులన్
వటుగఁజి జూచుచున్ జనియె భక్తియు శక్తియు యుక్తి మీఱగన్.

557

చని ఘన తేజఁ డంతటఁ బిశాచ సురోరగ దానవాళి భ
క్తిని గని పూజల్ జలుపు దిగ్గజమున్ గని మ్రొక్కుచున్ ప్రద
క్షిణ మొనరించి యోగమును క్షేమము శ్రద్ధగ పృచ్ఛచేసి యా
జనకులఁ గూర్చి యశ్వహరు సంగతి ప్రశ్నము చేయ నేన్దనెన్.

558

అసమంజసుతా ! ధన్యుడ

వు సుఖముగ హయంబుతోడఁ బోయెద వసఁగా

అసమంజసుతు డిటు క్రమము

గ సకల దిశలకుఁ జన, నిది గజములు పలికెన్.

559

ఆగజముల పల్కులు విని యంశమంతఁ

డెచటఁ దండ్రులు భస్మమై యెసఁగి రిటకుఁ

జనియు భస్మరాశిగ నున్న జనకులఁ గని

పితలు మృతులౌటఁ గని వెక్కి, వెక్కి యేడ్చె.

560

అట్లు దుఃఖానఁ గుములుచు, నటనె దరిగ

తిరుగు యజ్ఞాశ్వమును జూచి, మరణ మెందు

తండ్రులకు నీళ్ళు వదలఁగఁ దలఁచి యచట

జలముకై చూచియును జలాశయముఁ గనఁడు.

561

చాలశ్రద్ధగఁ గనుచునచ్చటను గరుడు

ననిల వేగుఁ దండ్రుల మామఁ గనియె, సంత

గరుడుఁ డిట్ల నె వీర ! దుఃఖంబుఁ గనకు

పితల యీచావు లోకసమ్మతమె నుమ్ము.

562

అప్రమేయుఁడౌ కపిలుచే నట్టి ఘనులు

దగ్ధు లై రి యీ నీరీయఁ దగదు వీరి,

కా హిమాద్రి పెద్దకుమార్తె యుభ్రగంగ

దాని నీట వారికి చేయు తర్పణములు.

563

లోక పావని యగు గంగలోని నీళ్ళఁ

దడిసి యాభస్మ యాయర్ష దై న వేల

తండ్రులను స్వర్గలోక మొందంగఁ జేయు

పోయి గుఱ్ఱము గొని యజ్ఞ పూర్తి చేయు.

564

గరుడు మాటలు విని వాజిఁ గైకొనుచును
వీరుఁ డంశుమంతుఁడు తాతఁ జేరి యపుడు
జరిగినది యంతవృత్తమున్ గరుడు నుడులు
సరిగఁ జెప్పె జరిగినవి జరిగి నట్లు.

565

అంశుమంతునిచే ఘోర మైన వార్త
ఆలకించి యథావిధి యజ్ఞపూర్తి
చేసి పురి చేరి గంగను క్షితికి నెట్లు
తీనుకొని రావలెనా రాజు తెలియఁ డయ్యె.

566

రాజు గంగ తే, నెంతకు, స్థిరంబు చేయఁ జాలక
ముప్పది వేలయేండ్లును, రాజ్య మేలి దివిన్ జనెన్.

567

సగరుఁ డిటుల్ గతింపఁ బ్రజ సర్వము ధార్మికు నంశుమంతునిన్
తగ నృపుఁ జేసె, వాని కొక నందనుఁ డుండె దిలీపు డన్న భ్యా
తి గను మహాత్ముఁ, డాతని క్షితికుని జేసియు నంశుమంతుఁ డం
త గడుఁ దపంబొనర్చె గని ధన్యత పుణ్యహిమాద్రిశృంగమున్.

568

ఎటుల నంశుమంతుడు మహాయశస్వి
ముప్పదియు రెండువేలేండ్లు గొప్పతపము
సలిపి చన, దిలీపుడును శాతల వధంబు
విని వెతల మతి చన నిచ్చితిని గనండు.

569

ఎటుల గంగావతరణంబు నెటుల నుదక
మొసఁగి వారిఁ దరింపఁ జేయుటయు నిపుడు
అని యిటులఁ జింతల మునింగి తనరు ధార్మి
కునకుఁ బుట్టె భగీరథుఁ డను ఘనుండు.

570

ఆ దిలీపుఁ డనఘుఁ డెన్నో యజ్ఞములను
చేసి ముప్పది వేలేండ్లు క్షితిని నేలి
ఎటుల వారిఁ దన్నుతో నిశ్చయింపలేక
రామ ! వ్యాధిచేఁ గాలధర్మంబు నొందె.

571

స్వార్జితం బగు కర్మచే నాదిలీపుఁ
డాత్మజు భగీరథు రాజు నాచరించి
ఇంద్రలోకము పొంద నాబుషి భగీర
థుం డపుత్రుఁడై సుత వాంఛ నుండి యంత.

573

క్షౌభరము మంత్రులం దిడి గంగావతరణ
కొఱకు గోకర్ణమునఁ జేసెఁ జిరము తపము
ఊర్ధ్వ బాహువై వంచాగ్ని హోత్ర మధ్య
నెలకు నొకసారె తిని జితేంద్రియత నుండె.

573

ఇటు లతఁడు ఘోరతప మాచరించుచుండ
వేలయేండ్లు గడచె నంత ప్రీతిఁ బొంది
యావ్రజాపతి భగవంతుఁ డై న బ్రహ్మ
బుధులతో వచ్చి యిటు భగీరథుని కనియె.

574

ఓ భగీరథ ! ధన్య ! యెంతో తపస్సు
నెఱపితివి ప్రీతిఁ బొందితి వరము గోరు
అన భగీరథుఁడు మహాత్ముఁ డంజలించి
అఖిల లోకపితామహు నరసి యనియె.

575

ఓయి భగవంత ! ప్రీతిని పొంది జేని
తపసు ఫల మిదేని సగరాత్మజులు జలము
వడపెదరుగాక, వీరల భస్మ- గంగ
యుదకము దడువ స్వర్గ మొందెదరుగాక.

576

నాకుదేవ ! సంతతినిమ్ము మాకులంబు
క్షయము గనకుండుంగాక యిక్ష్వాకు కులుండ
నాకవియు రెండవ వరం బనంగ నపుడు
నఖిలలోక పితామహం డనియె మరల.

577

అట్లు యగుత నీకును భద్రమగుత ఓ మ
హానాథా ! భగీరథ ! నీమనోరథంబు
శ్రేష్ఠ మిది, గంగ హిమగిరి జ్యేష్ఠసుతను
తాల్ప హరుడె శక్తుండు, హరుఁ దాల్పఁ గోరు.

577

గంగ పడుటను భూమి నైవంగ లేమ
దాని హరుకంటె నితరుండు దాల్ప లేండు
అని భగీరథుఁ బల్కి స్వర్ధునికిఁ జెప్పి
సురలతో బ్రహ్మ దేవతాపురికి నేగె.

578

—: గంగ భూమికి అవతరించుట :—

భృతి భగీరథుండును దేవదేవుఁ డరుగ
ధును బొటన ప్రేలికొనపై సరిగ నిలిచి
యొక్క యే దుపాసించె నాయొక్కయేడు
నిండంగ నుమావతి యిటుల నృపతి కనియె.

579

హర్ష మొందితి నీకుఁ బ్రియం బొనర్తు
హిమగిరి జ్యేష్ఠసుతను ధరింతు ననంగ
వెంటనే లోకపాపని మింటినుండి
తరలి గొప్పరూపున హరుతలను బడియె.

580

వ. అట్లు పడి ధరింపరాని యాగంగాదేవి “నే నీశంకరుని నాప్రవాహంబుతో పాటు దీసికొని పాతాళమును ప్రవేశింతు” ననుకొనియెను. ఆ గంగగర్వము నెఱింగి భగవంతుఁడైన త్రినయనుండు కోపగించి యా గంగను మాయము చేయఁ దలంచి హిమవత్పర్వతము వలె ప్రవేశింపరాని జడలగుంపు పైబడి యత్నించి గూడ అజడలనుండి వెలువడలేనిదై యక్కడనే కొన్ని యేండ్లు తిరిగెను. అంత అది చూచి భగీరథుండు మరల తపంబు చేసి హరుని యనుగ్రహింప జేసికొన అతఁ డాగంగను బిందుసరస్సుగుండ వదలెను. అట్లు వదలఁగా అది ఏడుప్రవాహంబు లయి అందు మూడు హ్లాదిని, పావని, నశిని అనుపేర్లతో తూర్పుగఁ బ్రవహించినది. సుచక్షువు, పిత సింధువు అనుపేర్లతోఁ బడమరగా ప్రవహించినది. ఏడవది మహానది యనుపేర భగీరథుని ననుసరించెను.

581

ఇఁక భగీరథరాజుర్ని యిటుల ముందు
దివ్యరథ మెక్కి చన గంగ తిన్నగానె
వాని ననుసరించె, తొలి నభ్రంబునుండి
శివుని శిరసున పై ని క్షితిని నాగె.

582

అచట తీవ్రమౌ ఘోషతో నరిగి యలమి
మీలు తాబేళ్లు మొనకులు వేలకొలఁది
నీళ్ళతోఁ బడ భువియొప్పె, వింగినుండి
పడునదిఁ గనిరి సిద్ధదేవాదిగణము.

583

మబ్బులనుబోల్ విమానాలు మత్తకరులు
వాజులును వల్లకిలును, త్వరగ నెక్కి
పచ్చి రమరు లత్యద్భుతావహమ యైవ
ప్రథిత గంగానదీ జలపాత మరయ.

584

దివి లీలన్ విహరించు దివ్యులమెయిన్ దీపించు భూపావళుల్
ఛవులన్ గ్రక్కఁగ నూజు సూర్యులు ప్రకాశం బొప్పుచున్
మివులన్ పాములు మీలు సక్రవితతుల్ మీఁకంగ విద్యుత్తు లె
ల్ల విధం బొప్పఁగ నాకనంబు కడు వెల్లం జొచ్చె రమ్యంబుగన్.

585

వ. రాజహంసంబులు వోలె, చిమ్మఁబడిన శారద మేఘంబులు వోలె
ఆనీటిలో నురుగులు ప్రకాశించుచుండె. 585

ఒకచో వంకర టింకరై నెఱపు నందొయ్యొయ్య నొయ్యారముల్
ఒకచోఁ గ్రిందకుఁ బైకి గంతులిమ, నింకొక్కక్కచోఁ బాతెమనె
ఒకచో నీళ్ళను నీళ్ళు కొట్టి చను, వేతొక్కొక్కచోఁ బైకిఁ గ్రిం
దకు నేగున్ హరు నెత్తినుండి వడి నానారితీ గంగాంబువుల్. 587

సురలున్ రాజఋషుల్ నరుల్ హరు జటాజూటంబునన్ జాతి నీ
ళ్లురలన్ మేలిని నెత్తిఁ జల్లుకొని రొక్కొక్కొండు శాపంబుచే
పరితాపంబును బొందువారు జలముల్ స్పర్శించు భద్రాత్ములం
బరమున్ జేరి స్వలోక మేగిరి మహానందంబుతో తుష్టులై. 588

వెలుగు నానీటిలో లోక మలరి పొంగె
గంగలో నభిషేకించి క్లాంతి విడిరి
రాజఋషి భగీరథుండును రథము నెక్కి
ముందు ముందేగె గంగయున్ బోయె వెనుక. 589

సురగంధర్వులు యక్షు లప్పరస లచ్చో వారివెన్నెనక్కఁ బో
యిరి, యష్టద్యుత కర్మ జహ్నుముని తా నెందుండె నాయజ్ఞవా
ఠీ, రయం బొప్ప గ ముంచివై వగ నతండే యల్లి గంగాజలం
బరచేతం గొని త్రాగి వైచె సుర లత్యాశ్చర్యముం జెంద గన్. 590

అపు డాజహ్ను మహాఋషిన్ సురగణం బర్చించి యాగంగతో
నివుడే మౌనికిఁ బుత్త్రిగాఁ దనరుమీ యీవంచు బ్రార్థింపఁ గా
నవుడా జహ్నువు తుష్టు డై చెవులచే నాగంగ వీడంగ నిం
దవుడే యాదిగ, గంగ జాహ్నువి యనన్ భ్యాతిం గనెన్ ధాత్రిలో. 591

అవల గంగ భగీరథు ననుగమించి
జలధిఁ జేరియు పాతాలతలము జేరె
అభగీరథుఁడును భస్మ మైన తాత
అను గనియు దీనచిత్తుఁ డయ్యెను రరంబు. 592

అంత భస్మంపు రాశిని, పూత గంగా జలంబు చే
తడిపె నంత తాతలు, భద్దురై స్వర్గ మొందిరి. 593

—: స గ ర పు త్రు లు త రి యు ట :—

అంత గంగ భగీరథు ననుగమింప
భస్మమై పోయిన ధరిత్రివళకు పోయి
భద్రగంగాజలంబుచే భస్మ తమప
నిఖిలలోక విభుఁడు బ్రహ్మ నృపతి తనియె. 594

కావ ! అర్వదివేపురు సగరసుతులు
ఇప్పుడు తరియించి స్వర్గ మేగినారు
సాగరజల మెంత దనుక జగతి నుండు
నందనుక దేవు లటు తాత లుండ్రు దివిని. 595

ఇంక నీకు జ్యేష్ఠసుతయై యెసఁగు గంగ
నీదుపేరున నెప్పుడు నెగడి ధరణి
ద్రవభగ యనియు భాగీరథియని దనరు
త్రివళములఁ బొందియుంటచే త్రివళగ యగు. 596

రాజ ! తాత లందఱికి నీరములు విడుము
ఇంక గంగ తెచ్చు వ్రతిజ్ఞ యిదె ముగింపు
సగరుఁడు యశస్వి యయ్యు ధర్మదుఁడె యయ్యు
ఇతని యామనోరథము నీడేర దయ్యె. 597

అమితంబై తగు తేజ మొప్పి యనఘుండౌ నంశుమంతుండు నిం
క మహర్షి ప్రతియుండు క్షత్రియుడు వీకన్ తండ్రినిన్ మించి యెం
తో మహత్త్వం బలరారు వాఁడు ధృతిమంతుం డౌదిలీపుండు వో
ని మహాత్ముండును హిందరాని యశమున్ నీవిట్టులన్ గంటివే. 598

క్షీతికి గంగావతరణంబు చేసినావు
దీనిచే సుధర్మాశ్రయం బైన కృతివి
పుణ్యుండ వగు నీవీనీట మునక లిడుము
కడు శుచివి, తాతలఁ దడుపు వెడలి వత్తు. 599

వ. ఇటుల సర్వలోక పితామహుం డైన దేవదేవుండు చెప్పి దేవలోక
మేగ రాజర్షి యగు భగీరథుండును సగర కుమారులకు యథావిధిగ జలాంజలు
లర్పించి తానును గంగాజలంబుల స్నాన మాడి స్వపురంబేగి స్వరాజ్యంబును
పాలించెను. జనులు సర్వసమ్పద్ధులైరి. లోకములు సంతోషమున నోలలాడె
అని విశ్వామిత్రుండు చెప్పి యిట్లనియె. “ఓ రామా ! నీకు గంగా చరిత్రను
విస్తరించి చెప్పితిని, నీకు స్వస్తి యగుఁగాక, నీకు శుభమగుగాక. ఇదిగో
సంధ్యాకాలము దాటుచున్నది. ఈ గంగావతరణకథ యశఃప్రదము ఆయుః
ప్రదము స్వర్గప్రదము. బ్రాహ్మణుల మధ్య క్షత్రియుల నడుమ ఇంక నితరుల
మధ్య నెవ్వఁడు వినిపించునో వాని పితరులు ప్రీతినొందెదరు. దైవతములు
సంతోషించును. ఇది విన్నవాఁడు సర్వపాపములు పోగొట్టుకొని సర్వకామము
లను పొందును. 600

—: క్షీరసముద్ర మథన కథ :-

అనుచుఁ జెప్ప విశ్వామిత్రు డనినమాట
వినియు రామలక్ష్మణు లెంతో వేడ్కఁబొంది
ఇటు లనిరి బ్రహ్మ ! యద్భుతం బిదియ, పుణ్య
కరము గంగావతరణ సాగరపు పూర్తి.

ఈవు చెప్పిన కథ యాలకించుచుండ
క్షణమువలె రాత్రి యంతయు గడచిపోయె
అవుర ! మది తృప్తి గనె బ్రహ్మ ! యని ముగించె
రాట్సుతులు తలచెడులోన రాత్రి చనియె.

602

తెల్లవాఱగ దినకృత్య మెల్లఁ జేసి
కూరుచున్న విశ్వామిత్రుఁ జేరి రాముఁ
డనియె నిశ చనె వింటిమి వినఁ దగినది
పుణ్య త్రివధగానది దాటి పోద మింక.

603

సుఖముగా గూరు మండెడి చోట్లు గలిగి
పూతకర్మ లో ఋషుల దీపుణ్యనావ
మిమ్ము భగవంతుఁ గని వేగమై వచ్చె
అనఁగ నదిని దాటించి రాఘనులు ఋషులు.

604

వారలు త్తరతీరంబు చేరి పిదప
గంగనది యొడ్డున విడిసి ఘనను రమ్య
స్వర్గసమ విశాలపురిన్ చారుసీమ
మునివరుఁడు రాముఁడును జూచి పోయి రంత.

605

రాముఁ డంత విశ్వామిత్ర బ్రహ్మఋషికి
మ్రొక్కి యిటు అడిగె విశాలపురిని గూర్చి,
బ్రహ్మ ! యెవ్వరీవిశాలపురంబునందు
రాజు, చెప్పు మోయి కుతూహలంబు కలిగె.

606

రాము వాక్యము వినినంత నామునీశుఁ
డిఁక విశాలపురిని గూర్చి యిటులఁ జెప్పె
వినుము రామ ! శక్రనికథన్ వినుతు నేను
ఏమి యాదేశమున నయ్యె నిదియు వినుము.

607

మున్ను కృతయుగంబున, దితిపుత్త్రి లింక
ధార్మికులు, ఘనులు నదితి తనయు లెంతో
యెదఁ దలంచిరి యెటు మేము మృత్యుయు జరయు
వ్యాధియును లేక యమరుల మవును మనుచు.

4608

ఇటు మహాత్ము లాలోచింప నెసఁగె బుద్ధి;
రసము గనెదము క్షీరాబ్ధి చెన మధించి
అనుచు వాసుకి త్రాడుగఁ దనర మంద
రాద్రుఁ గవ్వముగ మధించి రమరు లంత.

4609

ఏండ్లు నూరేగ, వాసుకి యెల్ల తలలు
క్రక్కె విషము, కోరలు రాళ్ళఁ గఱచివైచె
నడచె హలాహలవిషంబు నగ్నిఁ జోలె
దాన నరద్వైత్య దేవతల్ దగ్గు లగుచు.

4610

చని మహాదేవు శంకరు శరణు పొంది
‘ప్రోవు ప్రో’ వని పశుపతిన్ బొగడి రపుడు
సరగ దేవదేవుఁడు శంఖచక్రధరుఁడు
విష్ణు వంత ప్రత్యక్షమై వెలసె నపుడు.

4611

అతఁడు నవ్వి హులధరుని కనియె నిట్లు
“దేవత లిటు మధింపగ నేవిషంబు
ముందుపృఢ్ఠెనో యది నీది, పుట్టి తీవు
నగ్రజుఁడవై సురల, కిదె యగ్రపూజ.

4612

అనుచు చెప్పి సురజ్యేష్ఠుఁ డటనె మాయ
మయ్యె సురల భీతి హరివాక్యమును తెలిసి
తగ హలాహలవిష మమ్ముతంబుపోలె.
గళమున నిడి రుద్రుఁడు స్వలోకమున కరిగె.

4613

సురలు నసురులు క్షీరాబ్ధిఁ దఱవ నంత
మండరగిరి పాతాళము త్రిందికఱఁగె
పిదప దేవగంధర్వులు వేగ హరిని
“నీ వఖిలగతివి సురల కింకను గతివె.

614

ఓయి మమ్ములను గిరిని నుద్ధరింపు
మనుచు సురలు వేడంగ కూర్మావతార
మొంది వీపుపై గిరిఁ దాల్చి నుదధినుండి
హరి గిరికొన వట్టిమధించె సురలమధ్య.

615

ఇటుల వేయేండ్లు మధియింప జ్యేష్ఠ యనెడి
సాగరులు కల్పన యొనర్చు చాన వెడలె
వ్రణికొరకు సంకల్పింపఁ బడిన యొక్క
పారిజాతవృక్షము పుట్టె వార్ధియుందు.

616

అవల వేయేండ్లకుఁ గమండలువును దండ
మూని ధన్వంతరి జనించె, నోలి నపుడు,
* అప్పులు మధింప రసమైన యవ్వరసలు
వార్ధినుండి పుట్టియును వప్పఁనలై రి.

617

రమ్య వర్చస్సు గల యవ్వరసలు జలధి
వరువ దగుకొట్లమంది పుట్టి రింకపిదప
వారి దాసీల సంఖ్యలు; వారి సురలు
మతే యసురులు గైకొనమి **సామాన్యలై రి.

618

* అప్పు=నీళ్ళయందు; రసములు=రములైన అవ్వరసలు.

** సామాన్యలు=ఎవరికిని భార్యగా నుండక సామాన్యగా వుండువారు.

వరుణు కన్య ***వారుణీయౌ, నెవరును దానిఁ
గైకొనరు, దితిసుతులును గైకొనఁ రింక
అదితి సుతు అనింద్యను దాని నంద, ఇటు
దైత్యులసురులు సురలు నాదిత్యులై రి.

619

వారుణిని గ్రహించి ప్రహుష్టులై రి సురలు
అందు నుచ్చైశ్శృవంబును నశ్వవరము
రత్నవర మగుకౌస్తుభరత్న మింక
అన్నిటను నుత్తమంబైన యమృత మొదవె.

620

ఆయమృతంబు పొందుటకునై కడువంశము నాశ మయ్యె వే
పోయి రణంబులం దతిది పుత్తులు నాదితినంతు చంపి, రే
దోయికవై పు దేవు లింక నొక్కెడ సర్వులు రాక్షసాసురుల్
చేయియు చేయి కల్పి యని చేసిరి లోకమె మోహ మొందగన్. 621

ఎపుడు నమస్త మామెడ నశించిన ముట్టుల నయ్యెనో కరం
బపుడె స్వమాయచేత నటు అద్భుతమోహిని రూప మొంది వా
రపహరియించినట్టి యమృతాంచిత భాండము లాగివై చి ముం
దె వడినవారిఁ జంపె నతితేజఁడు విష్ణువు జిష్ణువై యనిన్. 622

అదితిసుతులు రామ ! దితియాత్మజులను
జంపి రాదిత్య దైత్యుల సమరమందు;
ఇటు దితిసుతులఁ జంపి దేవేంద్రుఁ డపుడు
చారణముపి సెద్ద సురరాజ్యంబు నేతె. 623

*** వారుణి = కల్లు; అనింద్య = మనుష్యులకేకాని దేవతలకు నింద్యము
కానిది; అసురులు = కల్లుతాగినవారు కాన అసురులు; సురలు = కల్లు కల
వారు కాన సురలు; సురపదమునకు వచాద్యచ్ అప్రత్యయము వచ్చినది
కాన సురలు.

—: దితి గర్భమును ఇంద్రుడు చీల్చుట :—

తన నుతులు పోవ దితి యెంతో వనటఁ గుమిలి
స్వపతి యగు మరీచినుతుఁ గాశ్యపుని బలికె
ఆనఘ ! నీనుతుల్ నాపుత్తులను వధించి
రిందుచే శక్రహంతఁ దపించి కనెద.

61

తపము చేతు గర్భము ప్రసాదంబు చేయు
మధిపు శక్రహంతను హింద వనుమతింపు
ప నఁగఁ గాశ్యపుఁ డాలించి వనటఁ గుందు
దితి కనియె నిట్లయగుఁగాక తెలియు మిపుడు.

62

నీకు శుభమౌత శుచి వగు, నింద్రుఁ జంపు
సుతుని ఘనుని గందువుగాని, శుచివ యగుచు
వేయి యేండు బుండివయేని విశ్వవిజయు
డై స పుత్తుని గంధవటంచుఁ బలికె.

62

అమిత తేజుండు చేతితో నామెఁ దడవి
తాకి స్వప్తియొఁగా కని తపను కేగె
ఆతఁ డటులేగ దితి కడున్ హర్ష మొంది
ఘనమతపము చేసెను కుశప్లవనమందు.

62

ఆమె తపంబు చేయునెడ సంతయు నింద్రుఁడు భక్తితోడ సే
వామయుఁడై వసించి వరవహ్నిని దర్శలు నీళ్ళు కాష్ఠముల్
ఆమెకు తెచ్చి యిచ్చును ఫలాదులు దుంపలు నెవ్వి కోరినన్
దా మునుముంది పోయి యిడుఁ దప్పక కొల్చుచునుండు నెప్పుడున్.

62

ఒకలు పట్టును శ్రమ పోవ నొత్తుచుండు
ఎపుడు వీడక వ్రజి సేవించుచుండె
ఇంక పది తక్కువగ వేయియేండ్లు గడవ
దితి మిగుల ప్రీతి చెంది యీగతిని బలికె.

629

నాకు వేయేండ్లుతుదిఁ గల్గు నందనుండు
అనుచు పరమిచ్చె నేఁగోర జనకుఁ డింద్రః
యేఁ దపముచేయుచుండఁ బడేండ్లు మిగిలె
సీకు శుభమౌతఁ తమ్ముని నేను కనెద.

630

కడు నీపై విజయేచ్ఛ మించు నుతు , నీకై నే సమాధానమున్
బడఁజేతున్ తనయున్ త్రిలోకవిజయున్ బాలింతువుం గూడ నె
క్కడ నీ కేవలధ గల్గ దంచు దితి చక్కం బల్కి మధ్యాహ్నమే
కడు నిద్రావశయై పరుండెఁ దలవ్రక్కన్ రెండు కాళ్ళుంచియున్. 631

కాళ్ళ దరిగఁ గేశములుండఁ గాళ్ళు శిరసు
చోట నుండుట నామె నశుచిగ నెంచి
పచ్చి హర్షించి యామె మేనను బిలంబు
చొచ్చి గర్భ మైదుగఁ జీల్చెఁ జూచి వ్రజి.

632

పడిగ నూఱుచు లొప్పారు పుజమునను
ప్రీతిబడి గర్భ మేడ్చెను, లేచె దితియు
అంత * మారుదో మారుద అంచు వ్రజి
గర్భమును బల్కి యేడ్చినన్ గాని చీల్చె.

633

* మారుదః=ఏడ్వకు మారుదః=ఏడ్వకు అరుధః=అన్నది సంస్కృతమున లుజ్ క్రియారూపము. మా ఉన్నప్పుడు అపోవును అందుండి మారుత మారుత=గాలి గాలి అని యర్థము. కాగా దానినిబట్టి మారుతము అయ్యెను.

చంపకుము చంప కని దితి శక్రుఁ బలుక
గర్భమును వెల్వడియు మాతృగారవమున
వజ్రయుతు డయి మ్రొక్కి యావజ్జీ యనియె
అడుగిడి తల దేవి ! పరుండి యశుచి వైతి.

634

ఇట్టి యవకాశమును నేనె యిపుడె చూచి
యుద్ధమున శక్రహంతకు నొగి నెదిర్చి
వీడువిధముల దేవి ! భేదించినాను
అందుకై నన్ను క్షమియింప స్వర్థవమ్మ.

635

—: విశాలాపురికి రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు వెళ్లుట :—

గర్భ మేడు ముక్కలు కాగ కరము వగచి
యనె నెదుర్పరాని సురేంద్రు ననునయించి
నేడు నాతప్పుచే గర్భ మేడు గతుల
నిటు చెడె సురేంద్ర ! నీదు త ప్పిందు లేదు.

636

ఇట్లు చెడిన నాకుఁ బ్రియము గావింపవోయి
ఈమరుత్తు లేడు దివిఁ బాలించుగాక
పుత్తు లొచు వాయుస్కంధములుగ నగుచు
దివిఁ జరించి మారుతనాము లవునుగాక.

637

ఒకటి బ్రహ్మలోకము నొంది యొకటి యింద్ర
లోక మొంద మాడవది ద్యులోక మొంద
వాయు వనబడు ఈనాల్గు నీయనుజ్ఞ
వఖిల దిశల కేగుత మారుతాఖ్యతోడ.

638

అమె యావాక్కు విని సహస్రాక్షు డంత
ప్రాంజలి యయి చెప్పె నిదియై యగునుగాక
నీదుపుత్తులు దేవులై నింగి నెల్లఁ
దిరిగెదరుగాక తుభము సందియము లేదు.

399

ఇట్లు వారు మాతాపుత్తులెదలఁ దలచి
వెడలిరి కృతార్థులై యని వింటి మిమెయ
ఆమహేంద్రు డున్నప్రదేశ మనియెఱుంగు
ఇందె తప మొనర్చె దితి, సేవించె వ్రజి.

400

పురుషశార్దూల ! యిక్ష్వాకు పుత్తు డగుచు
క్షమ నలంబున కొదవె విశాలు డనగ
ఆవిశాలుడె నిర్మించె నీవిశాల
క్షముడు హేమచంద్రుడె యావిశాలు కొడుకు.

401

వ. ఆ హేమచంద్రునకు సుచంద్రుడనువాడు పుట్టెను. వానికి ధూమాక్షుడును ఆ ధూమాక్షునకు సృంజయుడు, ఆ సృంజయునికి సహదేవుడు, ఆ సహదేవునికి కుశాత్వుడును, ఆ కుశాత్వునికి సోమదత్తుడును, ఆ సోమదత్తునికి కాకుత్స్థుడును పుట్టిరి. వారు ధర్మాత్ములును మహావ్రభావులు నగు పుత్తులు ఆ కాకుత్స్థునికి అమరులకు సాటివచ్చునట్టి సుమతి యనువాడు పుట్టెను. అతడే యిప్పుడు ఈ విశాలపురమునేలుచుండెను. ఇక్ష్వాకు ప్రసాదంబుచే వీరం దలు దీర్ఘాయువులు ధార్మికులు మహాత్ములు. ఓ రామ! యిక్కడసె యిప్పుడు సుఖముగా ఈ రాత్రి యందఱము ఉండిప్రాద్దుటసె తెల్లవాఱగనె జనకుని చూడ బోదమని విశ్వామిత్రు డనియె.

442

సరవరుడు మహాతేజుడు వరయశుండు
 నయిన సుమతి యుపాధ్యాయు లాత్మబంధు
 లేగుదేఱ విశ్వామిత్రుకెదురు పోయి
 ప్రాంజలియుయి క్షేమ మడిగి యనియెనిట్లు.

643

అనఘు లగుమీరు మాదేశ మఱుగుదేఱ
 నెంతో ధన్యు డైతి ననుగ్రహింపబడితి
 మీదు దర్శన మిటులౌట మేలు కలిగె
 ఇంక నాకంటె ధన్యు డెందేని లేడు.

644

ప. అనెను పిదప వారు వరస్పరము యోగక్షేమంబు లడిగి తెలిసి కొన్న
 తరువాత ఆ మహామునితో సుమతి యిట్లనియె.

645

దేవతుల్యంబైన ధీరత్వమొప్పారె వ్యాఘ్రు వృష గజ సింహములఁబోలి
 నలిన దళవిశాల సయనంబులను మీరి, ధను వంబుల పొది కత్తిని ధరించి
 అశ్వనీ దేవుల నందంబుతోఁబోలి, యమరు యౌవనమున సలరుచుండ
 దివినుండి వచ్చిన దివ్యులం దనరారి, దివి సూర్య శతు లట్లుభువిని వెలిసి

646

ఇంగితము లోన చేప్త నాకృతులలోన
 ఒక రొకరికి సమానులై యున్నవారు
 ఎవరు నడచి రానేటికిఁ నెందుకొఱకు
 ఎవనికై వచ్చి రిటు దెల్పవే మునింద్రః

647

అనుచు నడుగ విశ్వామిత్రు డన్ని చెప్పె
 అఖిలసిద్ధాశ్రమ నివాస మనురవధయు;
 అపుడు మునిమాట విని రాజు హస్త మొంగి
 అతిథులౌ రాజపుత్రుల కర్పచేసె;

648

స. అంత రామలక్ష్మణులు సుకుతెనుండి యథిలసత్కారములు హింది
యచట ఒక నిశీమాత్ర ముండి మిథిలకేగిరి. అంత మునులందఱు ఆ జనకుని
పేరి మిథిలను జూచి సెబాను సెబాను అని ప్రశంసించిరి. 649

అవల సీతాన దిక్కుగా నరిగి యపుడు
రామలక్ష్మణుల మౌని నగ్రమున నుంచి
జనకు యజ్ఞవాటమునకుఁ జనియు నింక
నప్పు డిటు విక్వామిత్రు నడిగివారు. 650

* ఇక్కడ మూలములో “జగ్ముతు ర్మిథిలాం తతః” మిథిలకు వెళ్ళిరి.
అనియు దానిని ప్రశంసించిరనియు ఉన్నది. అందుచే వెనుకకు తిరిగి
మొదలుపెట్టి ఆశ్రమమునుజూచినట్లును ఆశ్రమ మెవరిదని యడుగగా అహల్యా
గౌతముల కథ చెప్పినట్లును 48వ సర్గ 10వ శ్లోకమునుండి 50 వ సర్గము వరకు
వర్ణించబడినది. ఇది ప్రక్షిప్తమని తోచుచున్నది. మఱియు అహల్యాయై జార
కౌలీక బ్రాహ్మణ గౌతమ బ్రువాణ (తై. ఆ. 1 అ. 3) ఇది యింద్రుని ఆభ్యా
సము. కౌలీకముని దగ్గఱకు బ్రాహ్మణుడనై వచ్చినవాడా! యని యున్నది.
అక్కడ హలముచే దున్నదగిన భూమి “హల్య” యనియు, దున్నరానిదీడు
అహల్యయు అగును. అట్టి భూమిని వర్షము కురిపించి జీర్ణము (మేత్తగా)
చేసినవాడా! అని అందు ఇంద్రుని బొగడినట్లు తోచుచున్నది. అహల్యవంటి
వత్తివ్రతను ఇంద్రునివంటి దేవరాజును ఇట్లు దుర్వృత్తులనువోలె జూపించుట
యు క్తము కాదు. ఆరణ్యకములు అపౌరుషేయములు రామాయణము పౌరు
షేయము. అపౌరుషేయము నగు ఆభ్యాసము రామునికాలములో జరిగినట్లును
అప్పుడు అహల్యను రాము డుద్ధరించినట్లు వర్ణనయు సరియైనది కాదు. ఈ
ఆరణ్యక వాక్యమునుజూచి భ్రమపడినవారెవరో చేర్చి యుందురు. కనుక ఇది
ప్రక్షిప్తమని భావించి అది తెనిగింప బడలేదు. 51 సర్గలో శతానందుని వాక్య
ములలో 1వ శ్లోకము నుండి 11 స్మర శ్లోకముల వఱకుఁ గూడ ప్రక్షిప్తమని
తోచుచున్నది. కాన అదియు తెనిగింపబడ లేదు.

అవుర ! మహాత్ముడా ! జనకు యజ్ఞసమ్పత్తియు సెంత యున్నదో
వివిధపు దేశవాసు లగు విప్రులు వేదము సంత చెప్పు శా
స్త్రవిధులు వేలమంది యిటు రాజిలుచుండె మహద్వివాటు లిం
దవువడు నూర్లుగా శకటు లయ్యుపియే; మనముందు మెచ్చటన్. 651

వ. అని యడుగుటయు విశ్వామిత్రమహాముని అచ్చటనే జలసమ్మ
ద్ధియు ప్రశాంతియు గల చోట నివాస మేర్పఱచెను. అంత విశ్వామిత్రముని
వచ్చినట్లు విని జనకనృపతి పురోహితుడును అనిందుడు నగు శతానందుని
ముందు పెట్టుకొని వినయముగా నెదురేగి మహాత్ము లైన ఋత్విక్కులు
అర్హమును నమర్పింప మహాత్ము డైన జనకుని యాహుజను గ్రహించి రాజు
కుశలంబును యజ్ఞము యథావిధిగా జరుగుచున్నదా అనియు నడిగెను.
ఆజనకుండును ఉపాధ్యాయపురోహితులతోఁ గూడ ఆమునుల యోగక్షేమాదుల
నడిగినంతపు డయ్యెను. అంతజనకమహారాజు కృతాంజలియై అర్హానమునఁ
గూర్చుండఁ బ్రార్థించి మునులు, అందఱు కూర్చుండ తామును కూర్చుండి
యందఱును తిలకించి యారా జిట్లు విన్నవించెను. 652

ఇప్పుడుగాదె నాసవనవృద్ధి ఫలించె త్వడీయ దర్శనం
బివృద్ధిన్ లభింపఁగ లభించెను యజ్ఞ ఫలంబు, ధన్యుడన్
ఇప్పు డనుగ్రహింపఁబడి తీగతి, మౌనులతోడ వచ్చుటన్
ఇవ్పదిరెండు రోజుల ముగిం పగుఁ, జూచెదు యజ్ఞ భోజులన్. 653

వ. అని వలికి మఱియు వ్రహ్మష్టవదనుఁ డయి ప్రాంజలియై ఘరఱ
నారాజకుమారులఁ గూర్చి తెలిసికొనఁదలఁచి యిట్లు నెను. 654

దేవతుల్యం బయిన ధీరత్వ మొప్పురి
వ్యాఘ్రు వృష గజ సింహములఁ బోలి
నశన దశ విశాల నయనంబులను మీరి
ధను వంబులపొది కత్తిని ధరించి

అట్టిదేవుల సందంబుతోఁ జోలి
యనఁడు యౌవనమున నలరుచుండి,
దివిసుండి వచ్చిన దివ్యులం దనరాని
దివి సూర్య శశు లట్లు భువిని వెలసి.

ఇంగితములోన చేష్ట నాకృతులలోన
ఒక రొకరికి సమానులై యున్నవీరు
ఎవరు పిల్లజుట్టు గల వీరేలవచ్చి
రెవని పుత్తులు దెల్పువే మహాత్మ.

656

అనుచు నడుగ విశ్వామిత్రుఁ డన్ని చెప్పె
అఖిల సిద్ధాశ్రమ నివాస మసురవధయు
దశరథుని పుత్తు లౌటయుఁ దగ వచించి
సేధనువుఁ జూడ వచ్చిరి నిపుణులు.

658

౪. అని చెప్పి మౌని విరమింప.

657

—: వి శ్వా మి త్రు ని చ రి త్ర :-

౪. అంత అవిశ్వామిత్ర మహాముని మాటలు విని మహాదేజుఁ డగు
శతానందఁ డెట్లనెను. ఓనరశ్రేష్ఠా ! అదృష్టవశమున విశ్వామిత్ర మహర్షిని
పురస్కరించికొని యిటకు వచ్చితిమి. ఈవిశ్వామిత్రుడు తపస్సుచే బ్రహ్మర్షి
యయ్యెను. ఇతడు పరమగతి. ఏవిశ్వామిత్రుడు మహాతపమును చేసి బ్రహ్మర్షి
యయ్యెనో వానిచే నీవు రక్షింపఁబడితివి కాన నీకంటె ధన్యతముఁడు ఈభూలో
కమున ఉండడు. అకౌశికుఁ డగు విశ్వామిత్రుని బలము వృత్తాంతమును నేను
చెప్పెద వినుము.

658

కుశుఁ డన్ రాజు గలం డతండు కుజనఘ్నుం డై న ధర్మజ్ఞుఁ డా
వశి విద్యానహితుండు బ్రహ్మసుతుఁడౌ ప్రజ్ఞాయశశ్శాలికిన్
కుశనాభుం డనుపుత్తుఁ డుండెవినఁచుజ్ఞుం డై న యవ్యానికిన్
యశ మొప్పారెడు గాధి యన్న తనయుం డావిర్భవించెన్ గదె. 680

అతని కొడుకు విశ్వామిత్రుఁ డితఁడె యతఁడు
అతఁడును మహాతేజుఁడై యవని నేలె
చాలవేలేండ్లు నాతఁడు రాజ్యంబు చేసి
క్షోణి నక్షోహిణి సేనఁ గూడి తిరిగె. 680

వనముల్ రాష్ట్రము లాశ్రమాలు పురముల్ భవ్యాద్రులున్ దీర్ఘముల్
కనుచున్ జేరె, వసిష్ఠనాశ్రమము మార్గం బందువృక్షాలు చ
ల్లనిపై నీడల నీయ లేళ్ల కదుపుల్ మార్గాల కిర్వంకలన్
కనుచున్ నిర్విఁగ నగ్నిహోత్రహవిసుల్ ప్రూణంబులన్ దన్వగన్. 681

బ్రహ్మర్షు లొకచోట రాజర్షు లడిగెడి
యధ్యాత్మవిషయంబు లరసి చెప్ప
అగ్నికల్పలగు మహాత్ములు మిగులగ
సతతంబు తపములు సలుపుచుండ

బ్రహ్మకల్పు లగుధర్మాత్ము లెల్లెడ తాము
ద్విజతతులకు వేదవిద్య చెప్ప

జల భక్షు లనిలభక్షులు శీర్షవ
ర్ణాశనులు ఫలమూలభక్షులు దలిర్వు. 681

అఋషులు వాలభిల్యులు నలరుచుండ
అన్యవై భావసులు నిండి యచట వఱిజ
హోమ జప వరాయణులును నొగినిగొలువ
అశ్రమం బది శాంతమై యలరుచుండె. 681

వసిష్ఠు నాశ్రమం బది, రెండవ బ్రహ్మలోకమై
యిందగ బిశ్వామిత్రుఁడు, వ్రతి శ్రేష్ఠుఁడు చూచెను.

665

—: విశ్వామిత్ర మహారాజునకు వసిష్ఠుఁ డాతిథ్య మిచ్చుట :-

సంతోషంబున నావసిష్ఠుఁ గని విశ్వామిత్రుఁ దుద్యత్పలుం
డెంతో భక్తిని మొక్క స్వాగతము సంప్రీతిన్ సమర్పించి ధీ
మంతుండైన వసిష్ఠు డాససము నాక్షాభర్త ముందుంచి య
త్పంతప్రేమ ఫలాలు దుంపలును నర్ఘ్యం బిచ్చె పాద్యం బిడెన్. 666

ఆ వసిష్ఠుఁ డర్పించిన యతిథిపూజ
లటు గ్రహించి విశ్వామిత్రు డాదరమున
శిష్యవృక్షగ్ని హోత్రాల క్షేమ మడుగ
నావసిష్ఠుడును నృపు క్షేమదు లడిగె.

667

సుఖముగఁ గూరుచున్న నృపుఁ జూచి జపించెడు వారిలోన స
న్ముఖుఁడు వసిష్ఠుఁ డయ్యజునిపు త్కండు వ్రక్కము జేసె “భూపరాః
సుఖమే గదోయి నీకు వ్రజఁ జూచుచు ధర్మముతోడి నారికిన్
సుఖ మొనగూర్తువే గద సుశోభితవృత్తుల భృత్యు లందుగే. 668

ఎపుడును నీదునాజ్ఞ జరియింతురె భృత్యులు చైరి గెల్తువే
ఎపుడును ధర్మముల్ కుశలమే, ధనధాన్య సమస్త కోశముల్
ఎపుడు సమృద్ధి నున్నవియె, యెప్పుడు మిత్రులు పుత్రపౌత్రులున్
విపుల శుభంబు లొందుదురె ప్రేమగ నందఱఁ జూతువే గదా. 669

అన నృపతి చెప్పె నెల్ల క్షేమాదికముల
ఒక రొకరిని ధర్మాత్ములు నొగిఁ జిరంబు
ఇటు వసిష్ఠవిశ్వామిత్రు లిరువు రపుడు
నెల్ల శుభమైన కథలు వచించుకొనిరి.

670

అపల భగవానుఁడు వసిషుఁ డలరి మీగుల
నిట్లు అనియెఁజ్చామిత్తు నిపుడు నీకు
నింజముల కాతిభ్యమున్ నే నొసంగఁ
దలఁచితిని స్వీకరింపు సత్కార మిదియ.

671

అప్రమేయుండవౌ నీవు నాదరమునఁ
గైకొనుము నీ వతిథివి జ్ఞావిభుఁడవు
కడు విశేషించి పూజనీయుఁడ వనంగ
“నీవు మర్యాద కడుఁ జేసినావు చాలు.

672

అనఘ ! నీయాశ్రమమ్మున నలరుచున్న
ఫలములును దుంప తిడితివి పాద్య మర్ఘ్య
మిచ్చితివిగ నీదర్శన మిపుడు నబ్జె
వెల్లివత్తు నంజలి నీకు ప్రేమఁ గనుమి.

673

అని వలుకు నృపున్ మణిమణి యటు మునీశు
డతిథి మర్యాద గైకొని యదుగు మనుచు
పని, నుదారమనస్సుతో, వంత నృపతి
యటులె పూజ్యుల కెటు ప్రేయం బటులె యవుత.

674

అన మహాతేజుఁడు జపించు ఘనులలోన
ఘనుఁ డగువసిషుఁ డంతటఁ గపిలగోవు
రాఁ బిలిచి ప్రీతితో బల్కె “రమ్మురమ్ము
అమ్మ ! శబల ! నామాటల సవధరింపు,

675

బలముతోఁగూడ రాజర్షి వరున కెపుడు
కడు మహార్థ భోజనపు సత్కార మీయ
నిశ్చయించితి దానికిన్ నీవు తగిన
యటుల సర్వము సమకూర్చ నర్హ మవుదు.

676

ఎవరి తెచ్చరి కేది యేది యిష్ట మగునో
షడ్వసంబులతోఁగూడ సత్కరింపు
కామధేను ! యిచ్చెల్ల శ్రీఘంబుగానె
నాకొక కయి వర్షింపుమి నయముమీక.

677

రసము గల యన్నపానంబులను నొసంగి
లేఱు చోష్యములన్ గూడ లీల నీయు
అన్నముల రాసుల సృజింపు మమ్ము ! శబల !
త్పరచడుమి యిక నీవు సర్వంబు కూర్పు.

678

వ. ఇటు మహానుభావుఁ డగువసిష్ఠుడు వచింప నంత కామధేనువు శబల
సర్వకామములను ఎవరి తెవరి కేది యిష్టమో సృజించెను.

679

చెఱకురసాలు తేనియలు చెన్నగు చిత్రపు టాననంబులన్
నర రుచి పానకంబులు వెలల్ గల పెద్దవి పిండివంటలన్
చిలు నులిచెచ్చ యన్నములఁ జేరిన కొండలయంత రాసులున్
అరుదగు పాయసాన్నములు నాపెరుగుం జెఱువుల్ కడింది వప్పులన్.

680

రకరకంబు లగురసముల్ * పాడవములు
బెల్లపుం బిండివంటలు వేలకొలది
సిద్ధ మయ్యెను వానితో సేన లెల్ల
హృష్టమై పుష్టమై యెంతో ప్రీతి నొందె.

681

ప్రమద మొందె విశ్వామిత్ర రాజముషీయు
అంతిపురియును మరి యుపాధ్యాయగణము
బ్రాహ్మణ పురోహితు లమాత్యవరులు మంత్రు
లెల్ల భృత్యులు హింగి పోయిరి కరంబు.

682

అట పసిష్ఠు విశ్వామిత్రుఁ డరసె యనియె
బ్రహ్మ ! గారవించితి వర్చుఁ బడసి తేను
వాగ్విదా ! చెప్పెదను నొక్కవాక్కు వినుము
వేల గోవు లిత్తు శబలన్ విప్ర ! యిమ్ము.

683

రత్న మీది పూజ్య ! రాజులో రత్నహరులు
శబల నిమ్ము ధర్మమున కీశబల నాదె
అనఁగ భగవానుఁడు వసిష్ఠ మునివరుండు
ఇట్లు అనెను విశ్వామిత్ర నృపతితోడ.

684

ఆత్మవంతునికీ మహాయశస్సువోలె
ఈ * శబల శాశ్వతముగ నాకీయఁబడియె
దీనిలో హవ్యకవ్యముల్ ప్రాణయాత్ర
అగ్నిహోత్రము బలి హోమ సున్ని నిలుచు.

685

ఓరాజుడీ ! స్వాహా
కార వషట్కారములు సకల మగు విద్యల్
చేరి శబలమీదనె యా
ధారపడెను పంశయింపఁ దగ దిందేమి.

686

నా సర్వస్వం బిదియే
నా సత్తమునకును తుష్టి నయముగ నిదియే
ఈసర్వ హేతువులచే
నే సేపింతు శబల విడ నే నెటు లైనన్.

687

ఇటు వసిష్ఠుడు చెప్ప వాక్పటుత మెఱచు
అగ్రహమున విశ్వామిత్రుఁ డనియె నంత
“వసిడి గొలుసులు వసిడి గ్రీవాభరణము
కలుగు పదునాల్గు వే లేనుఁగులను నిత్తు.

688

వసిడి మువ్వల భూషణఁ బరగి యున్న
నాలుగేసి తెల్లనివి యశ్వాలు గలుగు
బంగరు రథంబు లెనిమిదివంద లై న
నిష్క్వఁ గలవాఁడను శబల నిమ్ము మౌని.

689

ఉత్తమ కులానఁ బుట్టి మహాజన మగు
పదునొకండు వేల హయాల నిదిగొ నిత్తు
రంగు రంగులు గలిగియుఁ బడుచు వగుచు
ప్రబలు కోటిగోవుల నిత్తు, శబల నిమ్ము.

690

లేక కోరుకో రత్నాలు లేక వసిడి
యెంత యైనను సరె శబల నిమ్ము మౌని
అనుచుఁ బలుక విశ్వామిత్రుఁ, డట వసిష్ఠుఁ
డనె “శబల నీయ రాజ ! యేమైన సరియె.

691

ఇదియే నారత్నము, ధన,
మిదియే సర్వస్వ మింక నిదె జీవితమున్
ఇదె దర్శపూర్ణ మానము,
లిదె దక్షిణ లున్న యజ్ఞ మిదియే క్రియలున్.

692

ఇదె క్రియ లన్నిటిమూలం
బిది నేనింతకును మించి యెట్లు వచింతున్
అది యిది యని వే గతులం
బదరను నీకామధేనుమాతను నీయన్.

693

విశ్వామిత్రుఁడు కామధేనువును హరింప
కామధేనువు రాజు బలములఁ గూల్చుట.

ఎపుడైతే ఋషి కామధేను వెటులే నీయంగలేదో కరం
బపుడే బల్మిని రాజు తీసికొనిపో నాగోవు దుఃఖంబుతో
నిపు డీరాజున కీమహర్షి యిడెనా యేమీ వసిష్ఠుండు స
ర్వపవిత్రుం డిటు నన్త్యజించెన యిదేలా పట్టి రీనన్ భటుల్. 694

ఇటులన్ దై న్యముతోడఁ జింతిలుచు నేనేమైన నీమౌనికీ
యిటు నేరం బొనరింతు లేనియెడ నన్నేలా మహాత్ముండు తా
నిటు వీడన్గదా యంచు మిక్కిలి వగన్ భృత్యావళిన్ ద్రోచి ముం
గట సంఖా యని మౌని కాళ్లదరి దుఃఖం బుబ్బుఁగా నిట్లునెన్. 695

భగవంతుండ ! ననుం ద్యజించితివె విశ్వామిత్రభృత్యుల్ ననున్
బిగియం బట్టి బలాత్కరింతు రిటు నే నీకేమి కావించితిన్
తగ వాక్రుక్తువ్వ మనన్ వసిష్ఠుఁడు వ్యధార్తన్ జెల్లెలిన్ బోలెబా
గుగ వీక్షించి వచించె నిట్లు లొడలిన్ గోళ్ళుంచుచున్ దువ్వుచున్. 696

అపకారం బిసుమంత చేయవు నినున్ త్యాగంబు గావించలే
దిపు డున్నత్తుఁడు సై న్యగర్వితుఁడు నిన్నీరితి నానుండియే
స్వపురిన్ దీసుకబొవుచుండె శబలా ! బాహుబలం బొప్పుభూ
మివతిన్ నేనెటు లేమిచేయఁగల నేమేన్ శక్తి నాకున్నదే. 697

ఇతఁడో భూపతి క్షత్రియుండు బలియుం డీతండు శూరాగ్ర్యుఁడున్
ఇతఁ డక్షాహిడీసేనకున్ బతి రథా లేన్నల్ తురంగాలతో
నితఁ డేతెంచిన నేమి చేయగల మింతేనిన్ బలం బున్నదే
మతి నెల్లం గని చేతకాక యెదియున్, మైసోలి కూర్చుండితిన్. 698

వ. అని యిట్లు మహాత్ముండె న వసిష్ఠ మహాముని పలుక వాక్యకొవిద
యగు కామధేనువు అతులవ్రథుం డగు బ్రహ్మర్షితో నిట్లనియె. 699

క్షత్రియుని శక్తియు నదొక్క శక్తి యొక్కొ
బ్రాహ్మణుని శక్తితో సమం బై న దేది
బ్రహ్మ : బ్రాహ్మణ బలమే దివ్యంబును
బ్రాహ్మ మది జ్ఞాతమున కంటె బలతరంబు. 700

అప్రమేయము నీకున్న యాబలంబు
ప్రొది నీకంటె బలవత్తరుండు లేడు
అధిక బలుండు విశ్వామిత్రుఁ డగునుగాక
నీదు తేజస్సొ సహియింపరాదు నిజము. 701

నను బంపించు త్వదీయ బ్రాహ్మబలసంతానిన్ మహాతేజ : ఈ
క్షణమే యట్టిదురాత్ము గర్వబలముల్ గాళ్లన్ దిగం ద్రొక్కెదన్
అని యాహోమధుఁ గామధేను వనగా నాబ్రహ్మ కీర్తించి యి
ట్లనె నట్లే సృజియించు శత్రుబలగర్వచ్చేది పై న్యం జనన్. 702

అపు డంబా యనుచున్ సృజింప శతసాహస్రంబులౌ పల్లవుల్
చపువున్ బెంచి యడంచి రారిపుల విశ్వామిత్రుఁ డీక్షింపఁగా
నపు డారాజును నస్త్రశస్త్రములతో నాధేను పై న్యంబు న
ష్టపదన్ జేయఁగఁ గామధేనువు సృజించన్ సాగె పై న్యంబులన్. 703

ఆపు సృజియించిన శకులు యవను లంత
స్వర్ణ కింజల్క సమ బలవ్రథలతోడ
అవనిఁ గప్పి వట్టస ఖడ్గ హేమవస్త్ర
ములను దాల్చి కాల్చి రరుల జ్వలను లట్లు. 704

అంత ఘనుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డస్త్రములను
వైచి యవన కాంభోజ పల్లవులఁ గూల్చి
కని మునీను డనియె నిట్లు కామధేను :
యోగశక్తిఁ జూపుమి యూరకుందు వేల.

706

అన నంభాధ్వనిఁ బుట్టి రంత రవితుల్యోజస్వి కాంభోజు లిం
కను శస్త్రంబులు దాల్చి పెన్ పొదుగునన్ గైసేసి రావల్లవుల్
తన గుహ్యంబుననుండి మ్రేచ్చులు శక్యత్థానంబునందున్ శకుల్
ఘన రోమాల జనించి రంత యవనుల్ కై రాతకుల్ హరితుల్.

708

వడి వారంతటఁ గాల్చి రాసకల విశ్వామిత్ర సైన్యంబు, చే
పడు మ త్రేభగణంబు కాల్చులము లశ్వంబుల్ రథంబుల్ త్రుటిన్
వడిగాఁ గూలిచి వైవ, నూరుగురు విశ్వామిత్రపుత్తుల్ వయిన్
బడి శస్త్రాస్త్రము లేయ బ్రహ్మఋషి హంకారానఁ గాల్చెన్ వెనన్.

707

రథముల్ హస్తుల వాజులన్ సుతుల గాల్పంట్లన్ ముహూర్తంబులో
ప్రథితేజస్వి వసిషుఁ డప్పు డెదుటన్ భన్మంబు గావింపఁ బ్ర
వ్యథితుండై కడు సిగ్గుచేఁ గుమిలి విశ్వామిత్రుఁ డూర్కొన్న నీ
రథియై కోరలు వీడు పామయి గ్రహగ్రస్తార్కుఁ డయ్యెన్ వగన్.

708

తనయుల్ పోవఁగ తెక్కలున్ నఱకఁ గ్రిందంబడ్డ పక్షింబులెన్
తన యుత్సాహము శక్తి దర్పములు చన్నన్ పేగ నిర్వేదమున్
గని యాజిన్ హతశేషుఁ డైన తనయున్ రాజ్యంబు పాలింపఁగా
వినియోగించి తపస్సు చేయ వనికిన్ శీఘ్రంబ పోయెన్ బగన్.

709

అతఁడు కిన్నెర సేవితం బగుహిమాద్రి
చఱియలను మహాదేవు ప్రసాదంబు కోరి
యా మహాతపస్వి తపస్సు లాచరింప
కొంత కాలంబునకుఁ గౌశికునికి మెచ్చి.

710

క్రితవ ! ఎందుకు తపములఁ జేయుచుంటి
వేమి కావలె నెది యిష్ట మిదిగొ నీకు
వరము నిచ్చెద వరదుండ వరము కోరు
మనఁగ మ్రొక్కి విశ్వామిత్రుఁ డనె తపస్వి.

711

అభవా ! సొంగ ముహంగ యుక్తి సరహస్యంబౌ ధనుర్వేదమున్
విభు ! నాకిప్పు డనుగ్రహింపు మిట సంప్రీతుండ వై తేని స్వ
ర్విభు గంధర్వమహర్షి రాక్షసుల నేషేవున్నవో యస్త్రముల్
అభిమౌ నట్టు అనుగ్రహింపు మిక గల్లుంగావుతన్ నీదయన్.

712

అట్లె ! యగుఁగాక యని రుద్రుఁ డని చనంగ
రాజబుషియు విశ్వామిత్రుఁ డోజ మెఱసి
అస్త్రములఁ బొంది యతిదర్ప మంది యపుడు
సర్వములను సముద్రుండువలెను పొంగి.

713

ఇంక ఋషి యోడినట్లుగా నెంచి మదిని
ఆవసిష్ఠు నాశ్రమమున కరిగి యంత
యస్త్రములను ప్రయోగించి యాశ్రమంబు
తగులఁ బెట్టెను కోపించి తత్క్షణంబు.

714

అటు యశస్వి విశ్వామిత్రుఁ డస్త్ర మేఱు
మునులు మునిశిష్యులు విహంగములును పాతె
భయముచే నందఱును నెల్ల పొన్నములకు
పాతి పోయిరి; మృగములు పాతిపోయె.

715

ఆ వసిష్ఠు నాశ్రమము వృక్షమలేవి
లేనటుల నిర్జనము శూన్య మైన దయ్యె
భయపడకుండు విశ్వామిత్రు బలము, మంచు
నటులఁ గూల్తు నని వసిష్ఠు డనినఁ గాని.

817

అప్పు డింక నూరకొనరా దని వసిమఁ
డలిగి యిట్లు విశ్వామిత్రు ననియెఁచుటఁ
ఎంత కాలమునుండియో యిట్లు వృద్ధి
కంచు నీయాశ్రమంబు దగ్ధం బొసరై.

717

ఇంక నీవుండ వెటు దుష్టవృత్తి నైతి
వనుచు మిగులఁగోవంబుతో నపుడు వేగ
యముని దండమువలె నున్న దండ మెత్తి
పొగయె లేనట్టి కాలాగ్నివోలె మండె.

718

వ. అప్పుడు మహాబలు డైనవిశ్వామిత్రుఁడు ఆగ్నేయాస్త్రమును పైకెత్తి
“ఉండు ముండు” మనెను. అంత మరియొక కాలదండమువలె నున్న బ్రహ్మ
దండము నెత్తి భగవానుడైన వసిష్ఠుఁ డిట్లు నెను. ఓకాశికా! క్షత్రియబంధూ !
ఇదిగో ఇచ్చటనే నిలబడి యుండిని నీబల మేదో చూపుము. ఇదిగో ఇప్పుడు
నీదర్శమును నీశస్త్రముల దర్శమును నాశము చేయుదును.

719

ఎక్కడ నీ క్షత్రియబల
మెక్కడ నాబ్రహ్మబలము నిదిగో కనుమీ
యిక్కడ వనుచు, మానీశు
డక్కడనే బ్రహ్మదండ మపుడే నిలిపెన్.

720

వ. అంతట అక్కడ నిలిపిన బ్రహ్మదండముచేత గాధిపుత్రుఁడైన
విశ్వామిత్రుఁడు వ్రయోగించిన హెర మైన యాగ్నేయాస్త్రము నీటిచే అగ్ని
వేగమువలె శాంతించెను. అంత విశ్వామిత్రుఁడు తనస్వూలలో నుత్తముడైన
మునీశునిపై ని వారుజాస్త్రమును రౌద్రమును ఐంద్రమును పాశువతమును
ఐషికమును మానవమును మోహనమును గాంధర్వము స్వావనము జ్యోంభ
ణము మాదనము సంకాపన విలాపనములను శోషణమును దారుణమును
జయింపరాని చక్రాస్త్రమును బ్రహ్మపాశమును కాలపాశమును నరుణపాశ
మును పైనాకాస్త్రమును దయిత మను శుష్కార్ధ్రములైన రెండు అశనులను

దండాస్త్రమును పైశాచమును క్రౌంచాస్త్రమును వాయువ్యమును మథనమును హయశిరోస్త్రమును ధర్మచక్రమును కాంచకమును విష్ణుచక్రమును రెండు కత్తులను కంకాలమును ముసలమును పైద్యాధర మహాస్త్రమును వారుగమైన కలాస్త్రమును ఛేద్యమైన త్రిశూలాస్త్రమును కపాలమును కంకణము అను ఈ నుస్త్రము లన్నిటిని ఎడతెజసి లేకుండ ప్రయోగించెను. రఘునందన ! కామ ! అంత బ్రహ్మానుతుఁడైన మునీశుడు బ్రహ్మాదండముచేత బీని నన్నిటిని మ్రింగి వేయుచుండెను. ఇది యంతయు అమృతముగ నుండెను. ఇట్లు లాయస్త్రము లన్నియు శాంతింపఁగా గాఢినందనుఁడైన విశ్వామిత్రుడు అమునీశునిపై బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించెను. 721

అటు బ్రహ్మాస్త్రముఁ గొలికుండు వదలన్ హహాకృతుల్ చేయుమన్
చటఁ క్తుల్ గల యగ్నియున్ సురలు దేవర్షుల్ జశంగోరగుల్
అట గంధర్వులు నాదిగా త్రిభువనం బార్షణ్ మునీశుండు ముం
గిటి యస్త్రంబును బ్రహ్మాదండమున మ్రింగెన్ బ్రహ్మతేజస్సుచే. 722

అంత బ్రహ్మాస్త్రము నటు మహాత్ముఁడైన
యామునీశుండు మ్రింగుచున్నంత నతని
రోమకూపంబులందును ధూమ మడరు
నర్పులు గల యగ్నికివలె నర్పు లలరె. 723

ఇది వీక్షించి తపోవరిష్ఠ వర బ్రహ్మిష్ఠుఁ వసిమన్ మునుల్
మది హర్షించి స్తుతించి రీగతుల బ్రహ్మ ! సేతవశ్శక్తి యీ
య దమోఘం, బింకఁ దేజు తేజముననే యంతర్భవింపందగున్
మది శాంతింపు మనుగ్రహింపు జగముల్ నష్టవృధం బయ్యెడున్. 724

ప. సీవు విశ్వామిత్రుని నిగ్రహించితివిగదా శాంతి హిందుమని మునులని విని మహాతేజుండు మహాతవుండు నగు మునీశుండు శాంతించె. అంత విశ్వామిత్రుఁ డిటు తిరస్కరింపబడి నిట్టూర్చి యిట్లని తలచె. 725

చూడ నిసి ! క్షత్రియబలంబు కూడ బలమే
బ్రహ్మ తేజోబలమే బలంబు సుమ్మి
ఒక్క బ్రహ్మదండముచేత నొక్క జేమి
యన్ని నామస్త్రములుగూడ హతము అయ్యె.

728

చాల నిది యంత చూచి ప్రసన్న మైన
యింద్రియములు మనస్సు ధరించి యుండ
నింక బ్రహ్మత్వ మొందగ హేతు వైన
యామహతపంబు నిపుడ యాచరింతు.

727

—: త్రిశంకువు బొందితో న్వర్గ మొందఁ గోరుట :—

పిదపఁ దన నిగ్రహము నెంచి హృదిఁ దపించి
వడి ననఘుండౌ వసిష్ఠతో పైర మూని
దక్షిణముగ విశ్వామిత్రుఁ డాక్షణంబు
మరలె నిట్టార్చి నిట్టార్చి మహిషితోడ.

728

ప. అవిశ్వామిత్రుఁడు కడు దారుణం బగు తపంబు చేసె నంత కొంత
కాలమునకు

729

కడు ఘనుఁ డగువిశ్వామి
త్తుఁడు కనె ధార్మికులు ననఘులు వగు హవిష్యం
ద్రుఁడును మాధుస్యందుఁడు
ఓడ నేత్ర మహారథు అనుధీరుల సుతులన్.

730

అటు వెయ్యేడులు నిండ బ్రహ్మయును ప్రత్యక్షంబయ్యె వల్లె నిం
తట రాజర్షి జగత్తు గెల్చితివి ధన్యాత్ముండ ! రాజర్షి వి
ప్పటి కై నా వని చెప్పి బ్రహ్మ వనఁ గోవం బొంది రాజర్షి ని
ప్పటికై నావ ! మఱి యాతపంబునకు సాఫల్యం బిదా యింతయే. 731

౩. అని తలంచుచు మఱియు

722

చేకర్డులు వీరందఱు;
కాచించిన తపమునకుఁ గలదే ఫలమున్
ఈవిధిఁ దలంచి యొనర్చెను
ఆ విశ్వామిత్రుఁ డింక నధిక తపంబున్.

723

సరిగా నిప్పుడె సత్యవాదియును నిశ్వాకుప్రభుండున్ ధరా
వరుఁ డైనట్టి త్రిశంకు విష్ణి యొనరింపన్ బూని యాబొందితో
సుర లోకంబును బొందఁగా వలయు నంచున్ రా మునీశున్ గనన్
సరికా దియ్య దశకృ మంచు గురుపున్ వాక్రమ్యుచున్ పొమ్మనన్. 724

పొమ్మనిన యంత, దక్షిణముగను పోయి
యతడు స్వేష్ట సిద్ధికి గురుసుతులఁ జేరె
అనఘు లగునూర్చురు వసిష్ఠతనయు లెంతో
తపము చేయుచుండిరి, వారి నపుడు చూచి.

725

మోడ్చి కేలు సిగ్గున నుంత మోము వంచి
యనియె “శర ణిచ్చు మీము శరణుండినాఁడ
ఆ మహాత్ముఁ డగుమునీశుడరుగు మనుచు
త్రోసి వేసె మీరు శుభముల్ పొందుఁ డయ్యు.

726

ఒక మహాయజ్ఞమును చేయనుండి మీర
లనుమతింపుఁడు గురుపుత్తులై వ మీమ్ము
చేతు లొగ్గి ప్రసాదింపఁ జేసికొందు
తపసు చేయు బ్రాహ్మణులు మీదరినె యుండి.

727

మీరు ననుఁ గార్యసిద్ధికి మేలుకొల్పి
కాదనక యిష్టచేయింతుగాక యిపుడె
బొందితో న్వర్గ మెట్టులు పొందువాఁడ
నట్లు మీరు చేయింప నగును జూడి.

738

అవసిష్ఠుఁడు నన్ను నిరాకరింప
ఓ మునులు ! గురుసుతులు ! మీరొకరు తక్కు
ఇంక మరి గతిలే, దిక్షాకులకు పురోధ
నావ సుఁడి నావయిని మీర దైవతంబు.

739

అలుకతోఁ గూడిన త్రిశంకు వలుకు వినుచు
గురుసుతులు పల్కి రిటులోయి కుటిలబుద్ధి !
సత్యవాదియౌ గురు తిరస్కరణ చేసె
ఇంక నొక్కని గురువు గావించు వోరి.

740

ఎల్ల యిజ్ఞాకులకు పురోహితుఁడె గురువు
అట్టి సత్యవాది వలుకు నెట్టరాదు
ఇది యశక్య మని మహాత్ముడిమునీశు
డనిన యది చేయగ సమర్థులౌదు మెటుల.

741

పార్థివా ! యజ్ఞఁడవు నీవు స్వపురి కదుగు
జ్ఞాప ! భగవానుఁ డేత్రిలోకముల కేని
యజ్ఞ ములను జేయింప సమర్థుఁ డగును
ఇతని కవమావ మేము పహింప లేము.

742

స్వవతి వారి యీనుడి విని యిటుల పలికె
గురువుచే గురుసుతులచే నదుగు మనుచు
నే నిరాకరింపఁ బడితి నింక వేఱ
గతిని చూతును మీకు మేల్ గల్గుఁగాక.

743

గురుసుతులు రాజుమాటలు గూడ వినియు
నీవు చండాలుండవు కమ్మి యింక ననుచు
బహుళ కోపంబుతో నప్పు నలికి యంత
వారు మెల్లగఁ జీరిరి స్వాశ్రమములు.

744

న. అపు డారాత్రి గడువఁగా రాజు చండాలత్వమును పొంది నీలవస్త్ర
ములు శరీరముపై నుండ నల్లనివాడై జరుషత్వము గలిగి కెండ్లుకలు
వ్యస్తము కాఁగా శృకానకుండలి మాల్యగంధాదులు పూని లోహభరణు
లయ్యెను. అచండాలరూపములో నున్న రాజును చూచి అతని యనుగాము
లైన పౌరులును వరుపెత్తి పోయిరి. 'అపు డెఱిరి వాడయి రాజు ధైర్యము
వీడక రాత్రిం బగళ్ళు దుఃఖము తగులఁ జెట్టుచుండ మునీకునికి వైరియై తప
స్సునె ధనముగా గలిగిన విశ్వామిత్రుని చేరెను.

745

నృపు విఫలత విశ్వామిత్రుఁ డెంచి మిగుల
జాతిపడియు నాస్పృహని ఛండాలరూపు
గని యడిగె నమోధ్యాధిప ! ఘనుఁడ ! వచ్చి
తేం కాపాన నీవు ఛండాలుఁ డైతె !

746

అనఁగ రాజు విశ్వామిత్రు కనియె నిట్లు
గురువుచే గురుసుతులచేఁ దఱుమఁ బడితి
కోరినవి కోరికలు పొంద కుంటగాక
పై గ కావలయు పొందితి వారివలన.

747

చొందితోడ స్వర్గమునకుఁ బోవలె నని
సౌమ్య ! మతి గల్గినది నూలు జన్మములను
గూడ నింతవఱకు చేసినాడఁజుమ్మి
ననికొ నని సేమియుఁ బడయలేదు.

748

అన్యతం బెన్నడు నాడలేదె, యింక ముందైనన్ సరే యాడఁబో
వను క్లేశంబుల నైన సౌమ్య ! యొసరింపన్ లేదు, జ్ఞాత్రంబుతో
డను నీతోడను నొట్టుపెట్టుకొనుదున్ డంబాలు కావివ్వ నే
జనులన్ ధర్మముతోడ నేలితిని పల్లజస్సంబులన్ జేసితిన్. 749

గురువుల్ మున్నిట శీలవృత్తములచేఁ గూడన్ గడున్ మోదమొరి
దిరి ధర్మమునకై ప్రయత్నముల నెన్నోచేయు నాయందు మా
గురువుల్ తృప్తిని పొంది రిట్టిమపుడున్ గూడన్ ఫలం బొంద దీ
పురుషక్లేశము, దైవ మొక్కటియె యెప్పున్ జేయు సామ్రాజ్యముల్. 750

కడు నార్తుండ ననుగ్రహంబు మిగులన్ గాంక్షించుచున్నాఁడ ని
ప్పుడు దైవోపహతుండ నీకు శుభమౌ, ప్రోవంగ వాంఛింతు నె
వ్వడి నింకొక్కగతిన్ గవన్ శరణ మెవ్వారై వ లేరింక నా
రడ మొందన్ గని దైవమున్ బురుషకారం బొంద వ ర్తింపుమీ. 751

వ. అని యాత్రిశంకువు కోరఁగా కౌశికుఁడు జాలిపడి భండాలరూప
ముతో నున్న రాజును జూచి యిట్లనెను. 752

వత్స ! యొక్కాక ! నీకిదే స్వాగతంబు
ఈపు ధర్మాత్ముండ వని నేనెఱింగియుంటి
నేను శరణిచ్చితిని భయంబేమి వడకు
ఋషుల సురలఁ బిల్చెదమ యజింపు హాయి. 753

గురువు శపియింప నేరూపు పజల నీకు
సరిగ దానితో బొందితో స్వర్గ మొరదు
ఇట్లు కౌశికు శరణంది యెసఁగి యుంటు
క్షితివ ! నీకు స్వర్గం బణచేతిలోదె. 754

ఋషులవలె కి మహాతేజః డింక నుతుల
ఋషుతుల యజ్ఞ సామాగ్రి తేగఁ బనిచి
ఋషిమృత కడఁ బిల్చి నాశాసనమున
విజ్ఞుల ఋషి ఋషిజుల రావింపుఁ డిటకు.

755

ఎవ్వరేని నావార్య మానించి యేమి
చెప్పిన, ననాదరించి నఁ జెప్పుఁ డనఁగ
దేశికుని వాక్కు పిని యెల్ల దిశల కేగి
బ్రహ్మవామల నిటు పిల్చి వచ్చి యునిరి.

756

సే పిలుపు విని ద్విజులు మన్నించినారు
ఆనుహోదయుఁడే తక్కు నరుగు దెంత
ఆవసిష్ఠ నూర్గురు నుతు లనిన వాక్కు
తెవ్వియో విను మయ్య మౌనీశ : యిపుడు.

757

యాజకుఁడ క్షత్రియుఁడు : నింక యజ్ఞ కర్త
నిట విశేషించి ఛండాలుఁ డేనగె హొక్క :
అట్టి యజ్ఞ ములో హవిస్సంది కొనియు
ఎట్లు దేవతలు ఋషుల్ భుజింత్రొ కాని.

758

బ్రాహ్మణులు మహాత్ములు గాని వచ్చి యిటకు
వీమి ! ఛండాలు భోజనం చెటు భుజింత్రు
వరమమౌని విశ్వామిత్రు పావిత్రులయి
స్వర్గ మెటుగాంతురో చూడవలయు నిపుడు.

759

అనుచు పరుషంబుగ వసిష్ఠ శాసనము లెల్ల
ఈమహోదయుఁడును కను లెట్టుబడఁగ
చెప్పి రన విని మిసలఁబోషించి మౌని
అల్కఁ గనులెట్లు వడ నవ్వు డనియె నిట్లు.

760

ఉగ్రమౌ తపమును చేయుచున్న నన్ను
దోషములులేని నన్నిట దుష్టుఁ గాఁగ
నిందచేయుచు నున్నార లిందుచేత
ఆ దురాత్ములు భస్మమై పోదు రింక.

761

ఇప్పుడు కాలపాశముచేత మృత్యుగృహము
పొంది యేడువందల జన్మలందు వారు
కవములం దినుదురు గాక శ్వాసమాంస
మెరిగి నియత ముష్టికులు నిర్భృణులువగుచు.

762

పిక్కతులు విరూపులు సగుచు వెలయుచుండ్రు
ఆ మహోదయుడు కుబుద్ధి యమలు నన్ను
దుష్టుఁగా ననెఁగాన నాదుష్టుఁ డిప్పుడు
అ నిషాదజన్మను పొంద నడరుఁ గాక.

763

వ. మఱియు ప్రాణనాశనము చేయుటయం దాసక్తుఁడై నిర్దయుఁడై
నాయులుకన్న దీప్తకాంతు దుర్గతిని పొందును. అని యింతవఱకు మహా
తపసుఁ డగు విశ్వామిత్రుఁ డాముఖుల మధ్య వలికి విరమించెను. 764

—: త్రి శం కు స్వర్గ ప్రాప్తి :-

వ. మఱియు మహాతేజః డగు విశ్వామిత్రుడు మహోదయునితోఁగూడ
వసిష్ఠపుత్రుల తపోబలిహతులఁజేసి ఋషులనడుమ నిల్వ నెను. 765

ఇప్పు డిక్ష్వాకువంశ్యుడౌ నీత్రిశంకు
డనఘుఁడు పదాన్యుఁడైన కథఁబడి నన్ను
ఈశరీరముతో స్వర్గ మెనయుకొఱకు యత్నముం
నందుకై యజ్ఞమును చేయుట యుక్తమై యున్నది.

766

నౌను లెస్స విశ్వామిత్రు మాటలు విని
భక్తిమై కలిసి యిట్లు తలచినారు
కుశికకులుఁ డైనముని మహాకోపి కాన
ఇతఁడు చెప్పిన యటు చేత మిపుడు మనము.

767

చ. ఒకవేళ మన మట్లు చేయకుండుమేని అగ్నికల్పడు; భగవానుడు
విశ్వామిత్రుడు రోషముతో శాపమిప్పగించుడు. కావున

768

దివ్య మైనవిశ్వామిత్ర తేజమునను
బొందితోడ నిక్షేపించి పుత్తుఁ డెట్లు
స్వర్గ మొందునో యటు చేయవలెను యజ్ఞ
మిందుచే మీరు క్రియలు గావింపు డయ్య.

769

ఇటు లని మహర్షులు చేసి రెల్లక్రియలు
యాజకుఁడుగ విశ్వామిత్రుఁ డయ్యె నపుడు
ఋత్విజులు వాసుషార్విగ నెల్లకర్మ
లదె యథాకల్పముగ యథావిధి నొనర్తురు.

770

అటఁ దపస్వి విశ్వామిత్రు డఖిల సురల
నమరి భాగాల కావాహ నమును జేయ
వారు వారు తమతమదు భాగమొంద
భువికి రారయ్యె ఛండాలు సవన మగుట.

771

అంత మౌని విశ్వామిత్రుఁ డలుకఁ బూని
స్రవము నెత్తి త్రిశంకుని జూచి వలికె
నిపుడె చూడు నేనార్జించు తపసుశక్తి
నిదిగొ న్నవ : నిన్ను స్వర్గ మొందింతు జమ్మి.

772

ఈశరీరముతో నెవ్వ రెనయరాని
స్వర్గ మొందింతు నాదు నోజన్ముచేత
స్వార్జితము కొంత నాతవఃఫలము గలదు
కాన బొందితో దిబకెగు దానిచేత.

773

అని ఘోని పలుక బొందితో జనవరుండు
మునులు చూచుచుండంగ స్వర్గమునకుఁ జనియె
స్వర్గమునకు వచ్చు త్రిశంకు శక్తుఁ డరసి
సురలతోఁ గూడి పలికె భూవరునితోడ.

774

ఓత్రిశంకు ! మహలిపోవు మోరి ! యింక
మూఢ ! గురుశాపహతుఁడవు భూమిమీద
నీవు తలక్రిందుగాఁబడి పోవు మిపుడు
అనంగ తలక్రిందుఁగ త్రిశంకుఁ డపుడె వడెను.

775

అటు తలక్రిందుగ త్రిశంకుఁ డపుడె వడుచు
కాపు కావని యేడ్చుచుఁ తొలికునికె
నపుడు మొర పెట్టుకొన నాతఁ డాగు మాగు
మనుచు బహురోషమును పూని యనియె.

776

అపుడు ఋషిమధ్యఁ దేజస్వి యవరబ్రహ్మ
వలెను మరొక సత్త్వ మండలముగూడ
దక్షిణదిశగను నృజించి త్వరితగతిని
ఇంక క్రొత్త విశ్వామిత్రసృష్టి చేసె.

777

చెలఁగి క్రోధంబుచేత మూర్ఛిల్లి మౌని
ఇంక నక్షత్రముల నిర్వదేడు మరల
దక్షిణముగ నృజించియు దేవతలు నిందుఁ
జేతు లేక లోక మనింద్ర మౌత మనుచు.

778

ఎంచి దేవులన్ మౌని సృజించసాగె
కరము కంగారుపడి సురాసురులు ఋషులు
యుక్షులును కిన్నరులు సిద్ధు లామహాత్ముఁ
డైన మునిని విశ్వామిత్రు ననునయించి,

278

ఇటు లనిరి మహాభాగ ! యాత్రిశంకుఁ
డిపుడు గురుశాప హతుఁ డాట నీతఁ డింక
బొందితో నెప్పటికి స్వర్గ మొందఁ దగఁడు
అనఁగ వారి మాటలు విని మౌని యనియె.

279

బొందితో స్వర్గమునకుఁ బంపుదు నటంచు
సైత్రిశంకునకును మాట యిచ్చి దాని
నన్యత మొనరింపఁ గోరను నాన్యవతికి
కాశ్చితంబుగ బొందితో స్వర్గ మగుత.

280

కడఁగి నే సృజించినవి నక్షత్రములును
ధ్రువములై యుండుఁ గావుత దివముపై ని
నే సృజించినవి జగంబు లెంతవఱకు
నుండు, నందాఁకను ననుమతిండు సురలు !

281

అనఁగ సుర లిటు వలికిరి మునివరేణ్య !
ఇట్ల యగుగాక శుభమౌత మిష్ట యెపుడు
దివిని వైశ్వానరజ్యోతి దిశకు వెలిగ
చాలచుక్కలుగల వండుఁ గ్రాలుఁగాక.

282

అట్టి నక్షత్రముల జ్యోతులందు వెలిగి
యాత్రిశంకువు తలక్రిందె యెసఁగు గాక
ఈత్రిశంకుని నీచుక్క లెనయుఁగాక
స్వర్గమందట యశస్సహతుఁ డవుత.

283

అన సనఘుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డదై యనుచు
ఋషులు సురలు స్తుతించ వచించె నంత
వరమ యజ్ఞంబు చివర దేవతలు ఋషులు
సందఱును వచ్చినట్లుగ పరిగినారు.

785

—: శునశ్శేపుని విశ్వామిత్రుఁడు బ్రతికించుట :—

ప. అంత మహాత్ముడైన విశ్వామిత్రుఁడు బయలుదేరిన వనవాసులైన
ఋషులను జూచి యిట్లు చెను. దక్షిణ దిశకు వచ్చి యున్న నాకు చాల
విఘ్నము కలిగినది. కనుక ఇంకొక దిక్కుకు పోయి యక్కడ మహాతపము
చేయుదు ననుకొనెను. అంతట విశాలమైన పడమర దిక్కున పుష్కంము
అండుండి సుఖముగా తపము చేయుచును. అదే తపోవనము. అని తలచి
యా మహా తేజుఁడు మూలములు పండ్లు ఆహారముగాఁ గొని ఉగ్రమును
దురాధర్షము నైన తపముఁ జేసెను.

786

సరిగ న్నిశాలమునయందె యంబరీషుఁ
డను సయోధ్యాధిపతి యజ్ఞ మాచరించె
అప్పు డతని పశువు నిండ్రుఁ డవహరించె
పశువు చన విప్రుఁడు పతితోఁ బలికె నిట్లు.

787

సృపతి : నీయజ్ఞాగ్రత్తఁ బశు వవహృతంబు,
కావలీని రాజును దోషగణము చంపు
ఇందు గొప్ప ప్రాయశ్చిత్త మెనయు రాజ :
కర్మయగులోన వరపశున్ కడకుఁ దెమ్ము.

788

అను సుసాధ్యాయ మాటలు వినియు రాజు
వేల గోవు లిచ్చియు నైన వెదకెఁ బశువు
జనపదములు పురములు దేశములు వనులు
వెలయు నాశ్రమంబులు రాజు వెదక సాగె.

789

అంత భృగుతటంబున భార్య యాత్మజులును
కలిసి కూడుచున్న ఋచీకుఁ గాంచి మ్రొక్కి
క్షేమ మడిగి ప్రసన్నుఁగఁ జేసికొనుచు
తవనుచే పెల్లు బ్రహ్మర్షి కపుడు చెప్పె.

250

నూలువేల గోవులకుఁ దనూజు నొకనిఁ
బశువుగా విక్రయింతువేన్ భార్యవాగ్ధ్య
ఇంకఁ గృతార్థుండ నాదు చెల్లెడల పెదకి
యజ్ఞపశువుఁ బొంద వెల కమ్ము సుతుని.

251

అన ఋచీకుఁ డనియె “జ్యేష్ఠ నమ్మ నేను
అనఁగ నామహత్ముల మాత యనియె నిట్లు
అమ్మ నీజ్యేష్ఠు ననఁ బూజ్యుఁ డంత నాకు
ఈ కనిష్ఠుఁడు శునకుఁడు నెంతో పీయఁడు.

252

అందుచే నృపతి ! కనిష్ఠు నమ్మనేను
తఱచుగా జ్యేష్ఠు లిష్ఠులు తండ్రిలకును
మాతలకుఁ గనిష్ఠులు నిష్ఠులై తనర్తు
కాన నేసేయను కనిష్ఠుఁ గాచికొందు.

253

అనుచు మఃనియును మఃనిపత్ని యనఁగ నప్పడు
మధ్యముఁడు * శునశ్శేష్ఠుఁడు బలికె నిట్లు
జ్యేష్ఠుఁ డిత యమ్మ ననెను గనిష్ఠు నమ్మ
ననియె మాత, మధ్యముఁడ నన్గొనుము రాజ !

254

* కులము నాశము గాకుండఁ బుత్రుని నమ్మవచ్చును. అది యజ్ఞము నకుఁ గాన ధర్మమని పూర్వులు.

* శునస్=నుఖమైన, శేఫః=కారతి గలవాఁడు అని ఋగ్వేదమంత్యము లందర్థము చెప్పఁబడియె.

మధ్యముని నన్ను నమ్మిన మాడ్కి నెంచి
తీసికొని పొమ్ము నృప ! యన తృప్తిచెంది
రాజు కోట్లకొద్ది పసిండి రత్నరాశి
గోవు లిడి శునశ్శేపుని కొనియె నపుడు.

795

అటులఁ గొని యెంతో ప్రీతితో నలరి యపుడు
యింక శునశ్శేపు రథము నెక్కించి కొనుచు
అరిగి యంబరీషుండు మధ్యాహ్నమందు
విమల పుష్కరతీర్థావ విశ్రమించె.

796

వ. అపుడు నృపతి యంబరీషుండు విశ్రమించుచుండఁ జూచి మహా
యతుఁ డగు శునశ్శేపుండు పుష్కరక్షేత్రమునకు వచ్చి ఋషులతోఁ గూడి
తపస్సుచేయు మేనమామ విశ్వామిత్రుని జూచి వివర్ణవదనుఁ డయి దప్పిక
చేతను మాన్గశ్రమచేతను దీనుఁడయి ముని యొడిచుందుఁ గూలబడి
యిట్లనెను.

797

తల్లియా లేదు నాకింక తండ్రి లేదు
బంధువులును జ్ఞాతులు నింక నుండు రెటుల
నీవు ధర్మముఁ బట్టి నన్ గావఁదగుదు
సర్వులను పోషించువాఁడవు సాధకుఁడవు.

798

ఎటుల రాజు కృతార్థుఁడౌ, ఎటుల నేను
నాశమును బొందక చిరాయునై సుఖింతు
ఎంతో యధికతపము చేసి యెటుల స్వర్గ
మొందుదునో యట్లు నీవ చేయం దగుదువు.

799

ఈ త్తమం బైన చిత్తము నొంది యిపుడు
దిక్కులేని నాకును నీవ దిక్కు వగుము
దయను ధర్మాత్మ ! పుత్రుని దండ్రీవోలె
కలుషముననుండి నీవు వన్ గావఁదగుదు.

800

అనఁ దవస్వి విశ్వామిత్రుఁ డాశకించి
యతని నెంతయు నూరార్చి సుతుల కనియె
ఎందుకై తండ్రిలు సుతులన్ గొమ్మ రొక్కొ
అట్టి వరతోకహితము సంపాద్య మయ్యె.

801

ఇతఁడు మునిసుతుఁడు బాలుం
డితఁడు నన్ను శరణమ్ము నివ్వడు పొందెన్
ఇతనికి సుతులారా ! జీ
ఁతమే యిడి చేయుఁ డయ్య ప్రియమౌ పనియున్.

802

మీరెల్లరు పుత్ర్యాత్ములు
మీరెల్లరు ధర్మపరులు మీరే యిపుడే
ఆరాజు యజ్ఞ పశువై
కూరిమి నగ్నికినె తృప్తి కూర్పుఁడు త్వరగా.

803

శరణొందు కునశ్శేషుఁడు
మరి యజ్ఞబో యవిఘ్నమై యింక జరుగున్
సురలును తృప్తినిగాంతురు
మరి నామాటయును మీరు మన్నించుటయౌ.

804

అన మధుష్యంమఁడు మొదలౌ తనయులు నగి
పలికి రభిమానముగ, పవ్వపుత్తులఁ దృణించి
యితర సుతులఁ గావఁదలఁతు విది యకార్య
మనుకొనెదము శ్వేమాంస భోజనమువోలె.

805

సుతుల మాటలు విని మౌనిపతియు మిగుల
నలుకఁ గనులెఱువడ నిట్లు అనియె పిదప
వరుషమయి పులక లిడు నావాక్కు తోసె
భయము విడి ధర్మ నింద్యముల్ పలికితి రిది.

806

ఇంక వసిష్ఠ పుత్రులటు వేయేండ్లు మీరు
కుక్క మాంసము తించు దిగ్గుదురుగాక”
అనుచు బుత్తుల శపియించి మునియు నార్తు
నా శునశ్శేపుఁ గాచుట కటు వచించె.

107

“పావన కుశపాశంబుల బద్ధుఁడ వయి
రక్తవస్త్రాలు గంధమాల్యములు దాల్చి
విష్ణు దైవత యూపంబు వేగ నెక్కి
* నగ్ని నాగ్నియమంత్రాల నభినుతింపు.

108

దేవతాశ్రేష్ఠుడౌ నిందుని దేవు విష్ణుఁ
** బొగడు, మీదివ్యగాథలఁ బొగడి పాడు
మంబరిమ నిష్ఠిని సిద్ధి నందఁగలవు”
అనుచు నపుడు విశ్వామిత్రుఁ డనియెఁ గరుణ.

809

* ఈ క్రిందివి యాగ్నియ మంత్రములు.

** ఈ దివ్యగాథలు ఋగ్వేదములో నున్నవి.

శునశ్శేఫో హ్యహ్వద్భు భీత స్త్రి ష్వాదిత్యం ద్రువదేమ బద్ధః ।

అవై వం రాజా వరుణః ససృత్యా త్యాద్విద్వా అదభ్రో మోక్తుపాశాన్॥

ఋగ్వేద. 2-4-13.

సంస్కృతము :-

త్రిమ స్తంభేమ సంబద్ధః శునశ్శేఫోఽథ రక్షితుంవై ఆహూతవాన్,
రాజానం, వరుణ మదితిపుత్రకం, విమోచనో పాయ వేదీ, రాజా వరుణ ఏవహి!
అప్రతిహత శక్తిశ్చ, శునశ్శేఫం విముంచతు॥

మూడు స్తంభాల బద్ధుఁడౌ శునశ్శేపుఁడు రక్షకై, రాజు నదితు పుత్రు
వరుణు నంత బల్కెను. మోచనోపాయం బెఱుంగు, రాజు వరుణుం, డివ్వుడే
అప్రతిహతశక్తియై, శునశ్శేపు వదల్చుతన్. (నా ఋగ్వేదానువాదము నుండి)

ఇది వేదోప బృంహణము. వేద వాక్యములను వివరించు కథాభాగము.

చెలంగి భక్తి శృద్ధను శునశ్శేఖర డవుడు
లెండు గాథల గ్రహియించి స్పృహతియైన
యంబరీషతో బత్సను నలరి యిటుల
తాను రక్షింపఁబడి నటు తలచి మదిని.

810

“రాజవర ! మహాన త్వ ! శీఘ్రింబె సభకు
పొవుదను యజ్ఞ మొనరింపు, పూను దీక్ష”
అనఁగ యజ్ఞ వాటిక చేరి జనవిభుండు
యజ్ఞమును చేయఁ దొడగెను సచికభక్తి.

811

అఱుషి సుతుని వాక్యంబు లాలకించి
యజ్ఞ వాటిక గని సవస్థాజ్ఞ పొంది
రాజు సరవశున్ రక్షస్త్రధరుఁ జేసి
దర్శలను గట్టి యూపాన బద్ధుఁ జేసె.

812

అతఁడు బద్ధుడై మంత్రవాక్యములచేత
ఇందుగ్రి విష్ణున్ యధావిధి నిక స్తుతింప
ఇందుగ్రిండు రహస్యములచే తృప్తి గాంచి
ఆ శునశ్శేఖనకును దీర్ఘాయు విచ్చె.

813

అంత నంబరీషుండు సహస్రాక్షు దయను
బహుగుణం బగు యజ్ఞపు ఫలము పొందె
అనఘుఁ డైన విశ్వామిత్రుఁ డవల పేయి
యేండ్లు పుష్కరభూమిఁ గావించె దవము.

814

—: విశ్వామిత్రుండు మేనకావ్యామోహమునఁ బడుట :-

అతఁడు వేయేండ్లు నిండఁగ వ్రతము పూర్తి
చేసి యవభృథ స్నానంబు చేసి కొనఁగ
వరముని దరిఁ జేరి సురల్ తవఃఫలంబు
నీయఁ గోరి రంతట బ్రహ్మ యిటుల వలికె.

815

స్వార్జితం బగు తపములవలన నివుడు
నీవు ఋషి వై తివి నీకు నెనఁగు శుభము
అని పలికి బ్రహ్మ త్రిదివము చనఁగ నవుడు
నింకఁ జేసె విశ్వామిత్రుఁ డెంతో తపము.

816

చాల కాల మిట్లే గ పుష్కరములందు
అప్పరస మేనకయె స్నాన మాడ రాఁగ
నీలిమబ్బులోన మెఱపువోలె మెఱసి
సాటిలేని సొంపులు గుల్కు బోటిఁ జూచి.

817

మనసు చలియింప మౌని యామగున కనియె
అప్పరస : స్వాగతమ్ము నాయాశ్రమమున
నుండి మోహ మొందిన నన్ననుగ్రహింపు
నీకు శుభ మగునవ వత్స నిలిచె నామె.

818

ఇటులు కౌశికు తపమున కెంతో విష్ణు
మొదవె, నటులామె యటనుండఁ బదియునేండ్లు
హాయిగా నాశ్రమంబున నవుడు గడవ
చింతఁ గుమిలి కౌశికుఁ డెంతో సిగ్గుపడియె.

819

అంత ముని దేవతల కల్గి యనుకొనియెను
అరరె : యీతపోవిష్ణు ము సురల పనియ
ఇటు లహోరాత్రములఁ బదియేండ్లు గడచె
మోహమునఁ బడి, నను నేనె ముంచికొంటి.

820

అనుచు మౌని పశ్చాత్తాప మంది యూర్చి
యపుడె భయపడి వణఁకుచు నంజలిండు
మేనకను జూచి యామెను తీయనై న
వలుకు లాడుచు వీడ్కొల్పి పంపి వై చె.

821

అవల రామ : విశ్వామిత్రు డచటినుండి
యు త్తరముగఁ జోయి మనస్సు నొగి జయింప
నిష్ఠతోఁ గౌశికీతటిన్ దీక్షఁ బూని
దారుణంబుగ వెయ్యేండ్లు తవము చేసె.

822

ఇటులు ఘోరతవము లాచరించుచుండ
భయముపడి దేవతలు ఋషుల్ పలికి రిట్లు
ఇదిగో కౌశికుఁడు మహర్షి పదవి నిపుడు
పడయుఁగావుత మని యటు నుడివినంత.

823

దేవతల వాక్కు విని బ్రహ్మదేవుఁ డనియె
వత్స : ఓమహర్షి ! నీకు స్వాగతంబు
నీమహోగ్రతవస్సుచే నే మరింత
హర్ష మొందితి నొక మహర్షి వై తి.

824

అనఁగ నాబ్రహ్మవాక్కును విని మునీశుఁ
డంజలి యిడి యాబ్రహ్మతో ననియె నిటులు
స్వార్థితం బగుక్రియల బ్రహ్మర్షిపదవి
నిచ్చితివ యేని నవుదుఁ జితేంద్రియుఁడను.

825

అనఁగ బ్రహ్మ యనె జితేంద్రియత్వ మింక
నీకు లేదు జయం బగు నేనరిగెద
ననుచుఁ లోకపితామహుఁ డంత త్వరగ
బ్రహ్మలోక మేగ నొక దేవతలుఁ జనిరి.

826

చనఁగా దేవత, లూర్ధ్వబాహు వయి విశ్వామిత్రుఁ డాధార మె
ల్లను : ర్థించియు వాయుభక్తుఁ డయి ఘోరంబౌ తపం బూనె, నెం
డను గ్రీష్మంబులఁ బంచవహ్నులవి మండన్ మధ్యగా నిల్చె వా
నను పర్వంబులపై ట నిల్చి చలిలోనన్ నీళ్ల నిల్చుండియున్.

827

పగలున్ రాత్రియు నేకఘటిగఁ దపం బత్యంతమున్ దారుణం
బుగ కెయ్యేడులు చేయుచుండ దివిపై భూమ్యంతరిక్షంబులన్
మిగులన్ గందరగోళ మయ్యె సురలున్ దేవేంద్రుఁడున్ సంభ్రమం
బుగ రంభన్ గని పల్కి చాత్మకు హితంబున్ మౌని కప్రీతిగాన్. 828

—: విశ్వామిత్రుఁడు రంభను శపించుట :—

సురకార్యం బిది రంభ ! గొప్ప దిదియే సుమ్మీవు నీరోజునే
త్వరగానే చని హావభావముల విశ్వామిత్రు మోహంబులోఁ
జొఱఁ గామంబులమించివేయు మనఁగన్ జూపుల్ ధరన్ నిల్పియున్
శిరమున్ వాలిచి సిగ్గుతో వణఁబుచున్ గేల్కొడ్చి పల్కెన్ వగన్. 829

సరె కాని బహదారుణుం డయిన విశ్వామిత్రమౌనీకుఁ డో
సురరాజా ! కడు నావయిన్ గినుక చిచ్చుల్ చిమ్మి వర్షించు నే
నరుగంజాల వనుగ్రహింపు భయమౌ నంచున్ వనింపంగ న
త్తరి దేవేంద్రుఁడు మ్రొక్కి పల్కు సురకాంతిన్ జూచి తా నిట్లనెన్. 830

నీవు నాయాజ్ఞ నెరవేర్పు నేనుగూడ
మూరువు తరువుల విరుల వనంతుఁ డరయ
సమఁడు స్మరుతోడ హృదిలాగు పికమ నగుచు
నీకు సాయంబుగా నుందు నీదు దరినె. 831

వ. అని దేవేంద్రుడు ఆజ్ఞాపించగా అప్పుడు రంభ సొటిలేనిరూపముధరించి
శుభ్ర మైన నవ్వులతో నందమై విశ్వామిత్రుని లోభపెట్టసాగెను. కోయిల కూడ
మధురముగాఁ గూయుచుండెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు సంతసించిన మన
స్సుతో ఆమెను పై కేఁ జూచి ఆమె మధురగీతములచేతను ఆకోయిల మధుర
స్వరముచేతను రంభరూపముచేతను ముని సందేహించి ఇదంతయు

సైన్యము దయన యింద్రుని పనిగా తలచి క్రోధముతో రంభను శపించెను. ఓరంభా ! దుష్టరాలా ! కామక్రోధముల జయింపఁ గోరు నన్ను లోభపెట్టు చున్నావు కనుక, నీవు పదివేలయేండ్లు రాతిబొమ్మగా ఉండువుగాక, తపో బలము కలవాఁడును మహాతేజస్వియు నగు బ్రహ్మపుత్రుడు నాక్రోధముచేఁ గలుషము పొందిన నిన్ను ఉద్ధరింపఁగలఁడు లెమ్ము అని పలికి విశ్వా మిత్రుఁడు క్రోధ మాపు కొనలేక యని యంతలో పశ్చాత్తాపము పొందెను. ఆమహా కోపముచే శపించబడిన రంభ రాతిబొమ్మ యయి పోయెను. ఆకోపా క్తులు విని స్మరుఁడు అక్కడనుండి వెడలిపోయెను. అంత ఆమహాతేజస్వి యగు విశ్వామిత్రుఁడు తనతన మంతయు వ్యర్థమయిపోగా ఇంద్రియములకు లొంగి అత్మశాంతి పొందలేక యిటులు చింతించెను.

822

ఇంకఁ గోపంబును జెందఁ గొంచెమును నేమీవల్కనే పల్క నెం దుకు నుచ్ఛ్వాసము వందయేండ్లయివ నెందున్ దీచునే తీచు, ముం దింక సర్వేంద్రియముల్ జయించుటకు నన్నెండింపఁజేతున్ మరే లకు బ్రాహ్మణ్యము పొందుదాకఁ దినఁ బీల్చిన్ నేనిదీ యుండెదన్.

823

నేనిటుల తవంబుల నాచరించుచుండ నాయవయవంబులు క్షయంబు నంద వెపుడు అని యటులను వేయేండ్లు దీక్షను వహించి అవ్రతిమ మయినవ్రతిజ్ఞ నతఁడు పూసె.

824

—: విశ్వామిత్రునికి బ్రహ్మర్షితవ్యము సిద్ధించుట :—

అంత నుత్తరదిశ వీడి యాముగీశుఁ డవలఁ దూర్పుగఁ బోయి యత్యంత ఘోర మైన తపమును గావించె మౌన మూని మౌనమును వేయియేండ్లును పూని యుండె.

825

అటు వేయెండు తపంబు చేయ మఃని హస్తాకారుడై సోయె నెం
తటివిప్పుంబులు వచ్చినన్ మునియు క్రోధం బూనఁడింతేని, న
చ్చట దీక్షం గొన నిశ్చయించి యతికష్టం బొతపం బూనె నం
తట వెయ్యెడులు నిండగా వ్రతము పూర్ణం బౌట నామోనియున్. 838

అన్నము భుజింప సాగిన నవ్వు డిందుఁ
డొక్క ద్విజుఁ డయి వచ్చి యందున్న యన్న
మడుగ మాటు మాటాడక యన్న మంత
నిడుచు తినకె మౌనమున నుండె జడంధారి. 839

అటు వెయ్యెడులు శ్వాస తీయకయె యున్నంతన్ మునిశ్రేష్ఠముం
దట శీర్షంబున ధూమముల్ వెడలె నాత్మైక్య ముత్తప్తమై
యట సంభ్రాంతము కాంగ దేవగణముల్ వ్యామోహముంబొంది త
త్పటు తేజస్సున మందులై వడి యిటుల్ పాక్రుచ్చి రాట్రహ్మతో. 840

అన్ని గతుల విశ్వామిత్రు సరసినాము
కోవ పెట్టి లోభము పెట్టి చూపినాము
కాని తపము వృద్ధినిపొందు, వీని కింత
స్వల్పదోషమున్ గూడచూపటలేదు. 841

ఇతనికి కనుక నభీష్ట మిడక యున్న
తపసుచేఁ ద్రిలోకములు కాల్చి యిపుడె యణచు
దిశలు వ్యాకులం బయ్యె నేదియును వెలుగ
దంబుధులు క్షోభపడుఁ గొండ లగిలి పోవు. 842

వృద్ధివి కంపించె గాలి స్తంభించిపోయె
బ్రహ్మ! యెఱుఁగు నా ప్తికులయి ప్రజ అవుదురు
మూఁడు లోకాలు సంక్షోభమున మునింగి
ఆ మహర్షి తేజస్సులో వర్కుఁ దడఁగె. 843

ముని జగన్నాశమునఁ బూనుకొనక ముందె
అగ్నిసము ననుగ్రహ మిపుడండఁ దగును
ఆతఁడు త్రివేణిఁగాల్చుఁ గాలాగ్నివోలె
స్వర్గరాజ్యము కోరి నవృధికి నిడుము. 842

ప. అని పలుకుచు బ్రహ్మాదిదేవతలందఱు కలసి మునితో నిట్లనిచి. 843

ఓయిబ్రహ్మర్షి ! తపసుచే నొదవె ముదము
స్వాగతమునీకు : నుగ్రతపంబుచేత
బ్రాహ్మణ్య మొందితివి దీర్ఘాయు వగుము
స్వస్తి యగు నీకు శుభమౌతఁ జనుము హాయి. 844

అని బ్రహ్మాదిసురల్ వచింప ముని యత్యానందముం జెంది మో
మునఁ గేల్మోడిచి శ్రద్ధ భక్తి విసయంబుల్ తోచ నీరితిఁ బ
లెక్కిను బ్రాహ్మణ్యము దీర్ఘ మాయువును సంప్రీతిన్ సమర్పింపగా
నను నోంకారవషట్కృతుల్ శ్రుతులు సన్మానింప నేతెంచుతన్. 845

బ్రహ్మక్షత్రియ వేద వేత్తగణ సర్వశ్రేష్ఠుడున్ శిష్యుడున్
బ్రహ్మేష్ఠుం డగునా వసిష్ఠుండె ననున్ బ్రహ్మర్షివీవన్నచో
బ్రహ్మాండ్రాదివరిమలార : యింకఁ బూర్వంబౌ మదిష్ఠం, బనన్
బ్రహ్మచుల్ సరె యంచు నేగికని రంతన్ తవ్వసిష్ఠావృత్తిన్. 846

ఇంక బ్రహ్మర్షి వసిష్ఠుండంత సరె యట్లే యంచు వాక్రతుచ్చిమన్నించెఁ గౌ
శికు బ్రహ్మర్షిప, యైతి నీదుప్రియముల్ సిద్ధించె సందేహ మెం
దుకు నీయందు సమస్తమౌ విషయమున్ శోభించి సంపన్న మొం
దకయౌనే యని వచ్చినట్లు సుర లంతర్ధావమై రంతటన్. 847

ప. అసంతరము ధర్మాత్ముడైన విశ్వామిత్రుడును ఉత్తమ మగు
బ్రాహ్మణ్యమును పొంది బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠుని పూజించి కృతార్థుడై సర్వ

మహిమంబుమును తపస్సులోనుండియె సంచరించెను. రామ ! మహాత్ముఁ
డీత డిట్లు బ్రాహ్మణ్యమును పొందెను. 848

ఈతఁడు సౌనులందు ఘనుఁ డీతఁడు మూర్తిని గొన్న సత్తవం
లీతఁడు నిర్వధర్మవదుఁ డీతఁడు వీర్యనిఘనమేనుమీ
ఈతఁడు నిట్లు లింగదుము లెల్ల జయించిన ధీరచిత్తుఁడౌ
ఈతని శక్తి దానవ మున్నె శూరాదు తెలుంగ తెప్పురున్. 849

వ. అని వలికి ద్విజోత్తముఁడు ముగింప రామలక్ష్మణ సన్నిధిని శతా
నందుని వాక్యము లాలకించి ప్రాంజలియు జనకమహారాజు విశ్వామిత్రు
నితో నిట్లనియె. 850

ఈకకుత్స్థ వంశ్యులతోడ నివట నేను
చేయు యజ్ఞంబునకు నచ్చితివి గాన
ఎంత ధన్యుడైతి ననుగ్రహింపఁబడితి
బ్రహ్మ ! నీవర్చనమునఁ జావనుడ నైతి. 851

ఓమహాభాగ ! బ్రహ్మార్షి పుత్రముఁడవు
నినుఁ గనుంగొనుటను జాగ్రత్తము లబ్బె
బ్రహ్మ ! విస్తరంబుగ నీదు సరమతవస్సు
పొగడఁ బడఁగ విండి మిట రాముఁడును నేను. 852

వా సదస్సున కేతెంచినట్టివారు
నీమహాగుణంబు లభినందించెవారు
నీతవం బ్రవ్రమేయము నీవర్ణము
నీగుణంబు లప్రమేయముల్ నిత్య మనఘ ! 853

నీదు నాశ్చర్యకథ కంతులేదు ప్రభువ !
కర్మకుం గాం మయ్యెను కర్మనిరత !
అదిగో సూర్యమండలము వ్రేలాడు చుండె
ఉదయమే మహాతేజ ! చూచెదముగాక.

854

నీకు స్వాగతము తవస్వి లోకమాన్య !
త్వరగ నాకాజ్ఞ యిడు పోయివత్తు నింక
అన మునివరుండు నాపురుషాగ్ర్య మెచ్చి
ప్రీత చిత్తుడౌ జనకుని వీడుకొలిపె.

855

అంత మిథిలాధిపతి తావసాధిపతికి
బంధువులతో నుపాధ్యాయప్రతతితోడ
నికర బ్రదక్షిణ మొనరించె, ఋషులు గొలుపఁ
జనిరి ముని రామలక్ష్మణుల్ సవన కుటికి.

856

—: శివధనుస్సును గూర్చి జనకుఁడు తెలుపుట :—

పెదవఁ దేటగా తెలవాఁ నుదయకృత్య
మెల్ల నెఱవేర్చి మునిని దక్షించి శ్రద్ధ
సర్వ పాద్యాదు లిడి కొల్చి యనఘులై స
రాఘవులు వినన్ మునితోడ రాజు వలికె.

857

స్వాగతము నీకు భగవంత ! స్వాగతము
వీమి నీకుఁ జేయుదు నాజ్ఞ యిడెడుగాక
ధన్యచరిత ! నన్ శాసింపఁ దగుదువీవు
అనంగ రాజుతో దాక్షిణ్య ముని పఱిచె.

858

వీరు దశరథపుత్తులు వీరవరులు
క్షత్రియులును విశ్రుతులు నీకడనె యున్న
ధనువు కవఁ గోరుచున్నారు కనఁబఱపుము
నీకు శుభమౌఁ గని యొవర్తు నేర్పివటుల.

859

అని పలుక మునీశున కనె జనకుఁ డవుడు
ఎందుకై యీధను స్పృట నెనఁగె వినుము
నిమికి నాఱవవాఁడైన నృపతి గలఁడు
దేవరాతుఁ డనంగ ఖ్యాతిని గడించె.

860

ఆ మహాత్ముడౌ రుద్రుఁడె యతని దరిని
దాఁచఁ బెట్టెను భగవంతః ధనువు నెపుడౌ
దక్ష యజ్ఞ నాశమునందు ధనువు నెత్తి
మునుపు రుద్రుఁడు సురలతో ననియె నిట్లు.

861

నోక యజ్ఞ భాగము కోరు నాకు మీరు
యజ్ఞ భాగము కల్పింప రైరి కావ
ధనువుచే మీశిరస్సులు దునిమి వైతు
ఆవఁగ బ్రతిమాలుకొనిరి దైన్యమున సురలు.

862

అపుడు వారికిఁ బ్రీతుఁడై హరుఁడు కరుణ
ఆ మహాత్ములౌ సురలకు నాధనుస్సు
కాను కీయగ మాకు పోబీనుడైన
దేవరాతున కిచ్చిరి దేవు లపుడు.

863

అన్ని యిటులుండ నేభామి దున్నుచుండ
పొలము శోధించు నవ్వుడు హలమునుండి
పైకి లేచెను నొక బిడ్డ; వ్రజలలోన
అదియు సీత యనంగఁ బ్రఖ్యాతి గాంచె.

864

భూతలమునుండి పుటి యాబోటి పెరిగె
ఆయయోనిజ కేను వీర్యంబె కట్టు
మని స్థిరంబు చేసితి నంత నఖిల నృపులు
మేచ్చి పెండ్లి యాడుదు మని వచ్చినారు.

865

చూచి యామెకు వీర్యంబె శుల్క మనుచు
నేగుదెంచిన వారల కేను నిడను
అంత వారలు మిథిలకు సరుగుదెంచి
యేది వీర్యమో తెలిసికో నెంచినారు.

866

అపుడు వారిముం దు త్తమ మైనధనుసు
పెట్టితిని వారొ యది యెక్కు పెట్టలేదు
వారి వీర్యము చాలస్వల్పంబ యనుచు
నెంచి వారలను నిరాకరించినాను.

867

వ. అపుడు వారు మిగుల కోవముతో వచ్చి.

868

వారలను నేను నవమానవఱచితి నని
మిథిలపై కి దండె త్తి యామిథిల పొడు
చేసి రఘులొక్క యేడేగ నానసుస్త
సాధనములు నాశము కాంగ బాధపొంది.

869

ఏఁ దవసుచే సురల ప్రిసాదింపఁ జేయ
వారు కడు పీఠిక జతురంగబలము లిడిరి
అంత రాజులు పరువె త్తి హతులె యగుచు
వీర్యమును చెడ నా ఖలుల్ వెడలివనిరి.

870

ఓయి మునిచంద్ర ! భాస్వరమై యెసఁగు
ప్రళిత ధనుసు చూపెద రామలక్ష్మణులకు
ఈ ధనుస్సును రాముఁడె యెత్తెనేని
మఱి యయోనిజ సీత దాశరథి కిత్తు.

871

—: రాముడు శివధనుస్సు నెత్తి విటచుట :—

అధిపు వాక్కు విశ్వామిత్రుఁ డాలకించి
రామునికిఁ జూపు ధను వని రాజుఁ ఁలుక
తిరిగి సచిపుల శాసించె దివ్యధనువు
మెండు గంధమాల్వము లుంచి తెండటంచు.

871

జనకుఁ డాజ్ఞ యీయగ నెల్ల సచిపు లపుడు
యజ్ఞ వాటినుండి పురికి నడుగుదెంచి
ధనువు ముందుంచికొని యావతలకు వచ్చి
భృత్యులను నియోగించిరి విల్లుతేఁగ.

872

అయిదువేల మంది జనులు నాధనుస్సు
నిడిన యెనిమిది చక్కల యినువ పెట్టె
ఎట్టులో లాగి కొని వచ్చి నృపతి కనిరి
నృపతి : యిదె విల్లు తెచ్చితి మదిగొ చూపు.

874

అనఁగ రాజు విశ్వామిత్రు నధివసుతుల
నరసి యిట్ల నె బ్రహ్మ : యీవరధనుస్సు
జనకకులులచే నృపులచే సత్కృతంబు
ఇది యసుర సుర యక్షులు నెత్తలేదు.

875

ఇంక మనుజుల సంగతి యేమి చెప్ప
ఎత్తుటయె కాదు కదపుట, హత్తుకొనుట,
వీదియును చేయజాలర యట్టి ధనువు
రామలక్ష్మణులకుఁ జూపు మోముభీక :

876

* విజ్ఞాఁడు జనకుఁడిమీలన వినియు ధర్మ
మూర్తి యయిన పిశ్వామిత) మునివరుండు
నాచునా ! వత్స ! యోరామ యాయుషార్థ
ధనువుఁ జూడు మటంచును ననియెఁ బ్రీతి.

877

వ. అంత మహర్షి సూటలు విని రాముఁడు ఆ ధనుస్సున్న యినవపెట్టెను
తెరిచి ధనుస్సును చూచి యిట్ల నెను. ఓ బ్రహ్మ ! ఈ వరధనుస్సును చేతితో
తాకెదను. ఎత్తుటకును ఎక్కు పెట్టుటకును ప్రయత్నించెదను అనఁగ “మంచి
దడ్రే” అని ముని యనఁగా నవుడు.

878

జనముల్ వేలకొలందిమంది కన పిశ్వామిత) వాక్యంబుచే
ధనువున్ మధ్యగ లీలఁ బట్టుకొని యాధర్మాత్ముఁడౌ రాముఁ డా
ధనువున్ పైకిడి యెక్కు పెట్టదొడఁగెన్ తత్కాలమం దిట్టె పెన్
ధనువున్ మధ్యగ భగ్ను మయ్యె పిడుగున్ వడ్డలు పెన్ హెషతో. 879

పృథివి కంపించె కొండలు ప్రీల్చినట్లు
గొప్పధ్వని యయ్యె దాడుఁ హెషతోడ
మోహితు లయి జనంబులు మూర్ఛవడిరి
మునియు రాజును రామలక్ష్మణులుతక్క.

880

జనము లాశ్వాసమును హింద సాధ్వసంబు
లేక జనకుండు కడు నంజలించి యనియె
ఓయి భగవంత ! రాముని యుగ్రబలము
అద్భుత మచింత్య మిట్టిది యనఁగ రాదు.

881

* “ఏ” అన్నది గాయత్రీ మంత్రములోని మూడవ అక్షరము. మూడవ
వేయి శ్లోకముల కిది మొదటిది.

దాశరథి రాము భర్తగాఁ దవఁచు సీత
కాంచి జనకుల కులమున భ్యాతి దెచ్చు
నావృత్తిజ్ఞయొ బలమొ కట్టుముగఁ గలది
సీత నాప్రాణ మింక రాముచేత నిడుదు.

882

సీమనుజును పొంది మంత్రివ్రజంబు
కొరిక : యమోధ్యకును పోవఁ గురు నేడ
నీకు వుభయౌత నరవతిన్ విన్నవించు
వీర్య బుద్ధి వ్రదానమున్ వేడ్కఁ దెలిపి.

883

రామపులును ముఖలు మౌని రక్షణమున
అనియు దెఱిగించుకొని రాజునకు నిపుడె
ప్రీతుఁ డగురాజు నిటకు రావించుకొని
అన జనకుఁడు, ఏకామిత్యుఁ డల్లె యనఁగ.

884

తూర్ణముగ జనకుఁడు మంత్రులకుఁ జెప్పి
ఇవట జరగవచ్చుది విన్నవించుటకును
నృపతిఁ బరివార సహితు రావించుటకును
పంపెను నయోధ్య కాజ్ఞానుప ర్తిజనుల.

885

—: దశరథుని రప్పించ జనకుఁడు మంత్రులఁ బంపుట :—

జనక నృపతి యాజ్ఞాపించ వివరము మాఱ
గుఱ్ఱము లెరిసి పోయినఁగూడ సేగి
మార్గమూల మూఁడు నిశలుండి మంత్రు లపుడు
మాతల్లి యయోధ్యాపురిఁ దొరగఁ జనెరి.

886

రాజు ననుమతి పొంది యారాజు గృహము
ద్వారపాలురును ప్రవేశపఱచఁ జొచ్చి
దేవసమువృద్ధు దశరథుఁ డేటి చూచి
పలికి రెటు దోసిల్కొని సాధ్వసములేక.

887

అతఁడు జనకుండు మిథిలా
పతి యగ్నిని ముం దునిచి యుపాధ్యాయ పురో
హితయుతు నిను స్నేహ మధుర
మతిఁ గుశలాదికంబు మఱిమఱి యడిగెన్.

888

“మిథిలాపతి పై దేహుండు
యథావిధిగ కుశల మడిగి యవ్యగ్రముగా
ప్రభితుఁడు చిహ్నమిత్తుని
యథానుమతి నీకు నిట్లు అనె వినయముతో.

889

మును పెపుడొ వీర్యశుల్కగ
తనయనిడఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి తనరుట యది తె
ల్సినదే నిర్వీర్యులునై
చనిరి నృపు అమర్షమునను స్వపురంబులకున్.

890

తనయ యిది ఓన్మపాలా !
యనుకొనకుండఁగనె యిటకు నరుదెంచిన యా
మునివర విశ్వామిత్రుఁడు
మునువగు నీసుతులచేత భువి జితయయ్యెన్.

891

ఆ దివ్యధనస్సో నృప !
నీదుసుతుడు రాముచేత నృపరులు కనఁగా
భేధింపంబడె మధ్యకు
నాదు మహాసభకు మధ్య నై పుణితోడన్.

892

నాడు వృత్తిజ్ఞు డాటగ
నీడు ననుజ్ఞను సుత నిడ నేఁ గాంక్షింతున్
నీడు నుపాధ్యాయువు
రోధస్సులతోడ వచ్చి తుగ్గిడిఁ గను సుతులన్.

893

నీకు కుభము నాకును పీఠి నెఱయఁ గూర్పు
పుత్తు లిరువరస్రియ మీవుఁ బొందఁగలవు
అని జనకుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డాజ్ఞ యీయ
అశతానందు మతిఁ బ్రియం బారఁ బలికె.”

894

అనెడి దూతల వాక్యముల్ వినియు రాజు
బహుళ హర్ష మొంది వసిష్ఠ వామదేవు
నితర మంత్రులఁ గూడ రావించి యటకు
నెంతో యానందమునఁ బొంగి యిట్టులనియె.

895

ఎపుడు గౌసల్య కానంద మిచ్చురాముఁ
డిపుడు గాచి విశ్వామిత్రుఁ డెల్ల విధుల
తను నిరీక్షించు చుండ, లక్ష్మణునితోడ
అట విదేహుల నున్న వాడట వినుండు.

896

ఆ మహితజనకుఁడు మనరాము వీర్య
మెంచి తనపుత్రి రాముని కీయఁ దలంచె
ఈ మహాత్ము నాశయము మీ కెష్టమేని
మిథిలకును పోవుదమ వేళ మించకుండ.

897

అనఁగ విని మంత్రులు మహర్షు లెల్ల యనిరి
అధిక ముద మొంది పతిరేపె యాత్ర యనియె
మంత్రు లానంద మొంది యాజ్ఞాపుతోడ
నుత్తమ గుణులై యారాత్రి యుండినారు.

898

వ. అంత రాత్రి గడచిపోవ ఉపాధ్యాయులు బంధువులతో గూడి, దశ రథ మహారాజు సుమంత్రుని కిట్ల నియె. ఇప్పుడు కోశాధ్యక్షులు ధనమును పుష్కలముగాఁ దీసికొని నావారత్నములతోఁగూడ సువిహితములై ముందుగా వెళ్ళుదురు గాక! అంతట శ్రీఘ్నముగా చతురంగ బలమును వాహనములు గుఱ్ఱములును నాయాజ్ఞతో వెళ్ళునుగాక. వసిష్ఠుడు వామదేవుడు జాబాలి కాశ్యపుడు మార్కండేయుడు సుధీర్ఘాయువు కాత్యాయనముషి మొదలైన ద్వీజులు అగ్రమున పోదురుగాక. నన్నీ దూతలు తొందర చేయుచున్నారు అన అప్పుడు రాజు మాట వలన చతురంగసేన ఋషులతోఁ బోవుచున్న రాజునకు వెనుకగా అనుసరించి వెళ్ళెను. ఇట్లు నాలుగు రోజులు ప్రయాణముచేసి రాజు సవరివారముగా విదేహ దేశములు చేరెను. అట్లు దశరథ మహారాజు వచ్చినట్లు విని శ్రీమంతుడైన జనకుఁడు వారిని గౌరవించెను. పిదప పృథ్వుడైన దశరథ మహారాజును సమీపించి ముదితుఁడైన జనకుఁడు మిక్కిలి సంతోషము పొందెను. అంత ఈ సరశ్రేష్ఠుడు ఆ సరశ్రేష్ఠునితో నిట్ల నెను.

౪౪౪

స్వాగతము నీకు మహారాజ! స్వాగతము
మా యదృష్టముచే నీవు మాపురికిని
వచ్చితి సుతుల వీర్యమువలన నిపుడు
ప్రాప్త మగు ప్రీతి పొందిన వాఁడ వగుము.

౪౦౦

మా యదృష్టముచేత బ్రాహ్మణులతోడ
దేవతలతోడ దేవేంద్రు రీవి నిటకు
వర మహాతేజుఁడును భగవంతుడైన
యా పశిష్ఠ మహర్షియు నరుగు దెంచె.

౪౦1

వీర్యమున శ్రేష్ఠులు మహాత్ము లార్జునైన
రాఘవులతోడి సంబంధ అభివలన
ఆ యద్భుష్టాన విఘ్నజయంబు కలిగె
మా కులంబును పూజితంబై వెలింగె.

౪౦2

రేపు హ్రొమ్మట మనుజేంద్ర ఋమల మతిని
 సుమ్మగ వివాహము జరుప శుభమయగును
 యజ్ఞము తుదిఁ బెండ్లిని జేయ నర్హుడవును
 వని జనకుఁ డన ఋషి మధ్యననియె రాజు.

101

కన్య మొదలైన యవి ప్రతిగ్రహముచేత
 దాత యిష్టముఁ బట్టియె దనరుచుండు
 అనుచు మును వింటి మీరెట్టులనిన నటులె
 మేము చేయుదు మనిరాజు మేలుచెప్ప.

904

ధర్మయు క్తము కీర్తి ప్రదంబు నైన
 సత్యవాది వాక్యము విని యాజనకుఁ డెంతో
 విస్మయము పొందె ఋషులు వీరు వారు
 బందారులు కల్పింకొని రాత్రి యుండి రెలమి.

905

స్వపతియును రాఘవులఁ జూచి యెంతో పొంగి
 జనకుచేఁ బూజితుండయి తనరె వటనె
 జనకుఁడును తత్త్వవేత్తయై జన్మమునకు
 కర్మల సుతులతోఁ జేసి గడిపె నిశను.

906

—: సూర్యవంశ క్రమమును వసిష్ఠుడు చెప్పుట :-

తెల్ల వాఁగ దినకృత్య మెల్లఁ జేసి
 ఆ శతానందుడు పురోధ కనియె రాజు
 ధార్మికుఁ డగు తమ్ముఁడు కుశధ్వజు డనంగ
 భ్రాతృ పొందిన వాడటఁగలడు నుండి.

907

అతఁడు దుర్గమున్ యంత్రము లరియింపి
తమిఁ గుఱెరు పుష్పక విమానమునుబోలు
పుణ్యసంకాశ సాంకాశ్య పురిని నిలిచి
ఇట్లు మతి నదీ జల మాని యెసంగె నటనె.

908

వ. అతనిని జూడవలె ననుకొనుచున్నాను. నాతోపాటు ఆ మహాతేజుఁడు
ప్రీతిని పొందగలడు. అని గెల్పెందుఁడు శాసింప ఇంద్రుని యాజ్ఞచే విష్ణుని
బోలె ఆ కుశధ్వజుని రప్పింప శీఘ్రముగా బోవు గుఱుముల నెక్కి జనులువెళ్ళి
ఆ కుశధ్వజుని తీసుకొని రాగా అతఁడు మహాత్ముడైన జనకుని జూచి శ్రీతానం
దునికి రాజునకు నమస్కరించి రాజార్థమగు దివ్యాసనము నలంకరించెను.
అప్పుడా సోదరు లిద్దఱు కూర్చుండి శీఘ్రముగా కుమారులతో పాటు ఇక్ష్వాకు
వంశస్థుడైన దశరథుని రప్పించుటకై మంత్రిశ్రేష్ఠుడైన సుదాముఁ డను
వానిని వంపిరి. అప్పు డతఁడు దశరథుని శిబిర సన్నివేశమునఁ జేరి శిరసు
వంచి నమస్కరించి రథమును వర్జననితో నిట్లనెను.

909

అతఁడు జనకుం డయోధ్యా
పతిఁ యిప్పుడె నిన్నచట నుపాధ్యాయ పురో
హిత యుతుఁ డనగోరె ననగ
అతఁడు దశరథుఁ డరుదెంచి యనె జనకునితో.

910

అనఘుండౌ విశ్వామిత్రుని
యనుమతి పొందియె సకల మహర్షులతోడన్
అనఘుండు వసిష్ఠుఁడనె
ప్పును వరుసగ నన సృష్ట డనె మఁని జనకునితో.

911

వ. అన్యక్త ప్రభవుఁడును శాశ్వతుఁడు నిత్యుఁడు అవ్యయుఁడును
నగు బ్రహ్మ కలఁడు. అతనికి ప్రజావతులు వదిమందిలో నొకఁడైన మరెచి
పుట్టెను. ఆ మరెచికి కాశ్యపుఁడును. ఆ కాశ్యపునికి వివస్వతుఁడును. అతనికి
వైవస్వతుఁ డను పేరు గల మనుప్రజావతియును అతనికి ఇక్ష్వాకువును పుట్టిరి.

ధరలో పూర్వము నాదివంశ శుచులున్ ధర్మాత్ము లిజ్జాకుసా
గర రాజేందులు సత్యవాదులు సప్రకపుభ్రాజితోత్కృష్టసం
గరులౌ వీరులు రామబద్ధులులకై కాంక్షింతు నీకన్యలన్
వరులౌ యోగ్యులకై సుయోగ్య సుతులన్ రాజేంద్ర నీవీ డగున్. 913

—: జనకుడు నిమివంశమును జెప్పుట :—

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న వసిష్ఠుని జూచి జనకుడు కృతాంజలియై పలికెను
నీకు శుభమగు కాక! కీర్తించుచున్న మా కులమును గూడ వినఁ దగుదువు.
ఓ నరశ్రేష్ఠా! కులీనుండైన వారు నిశ్శేషముగఁ దనగులము కన్యావ్రధాన
సమయమునఁ జెప్పఁదగియున్నది. ఓ మహామునీ! యాలకింపుము. మూఁడు
లోకములందు తనకప్పుచేత ప్రఖ్యాతిని పొందిన వాఁడును ధర్మాత్ముడును
సర్వసత్త్వపంతులలో నుత్తముఁడైన నిమియను రాజు గలఁడు. అతనికి
మిథి అను కుమారుడు కలిగెను. ఆ మిథిచే నిర్మితమై యుండుటచే ఈ పురి
మిథిల యనఁబడినది. ఆ మిథికి జనకుఁడును జనకునికి ఉదావసువును ఉదా
వసువునకు ధర్మాత్ముడైన నందిపర్థనుఁడును ఆ నందిపర్థనునికి సుకేతువును
సుకేతువునకు ధర్మాత్ముడైన దేవరాతుషును దేవరాత రాజర్షికి బృహద్రథుఁ
డును బృహద్రథునికి మహావీరుఁడును మహావీరునికి సత్యవిక్రముఁడైన సుధృ
తియును సుధృతికి ధార్మికుడైన దృష్టకేతువును దృష్టకేతు రాజర్షికి హర్యశ్వుఁ
డును హర్యశ్వునికి మరుపును మరునికి ప్రతింధకుఁడును ప్రతింధకునికి కీర్తి
రథుఁడును కీర్తిరథునికి దేవమీథుడును దేవమీథునకు విబుధుఁడు విబుధునికి
మహీద్రకుఁడును మహీద్రకునికి కీర్తిరాతుఁడును కీర్తిరాత రాజర్షికి మహారోము
డును మహారోము రాజర్షికి హృస్వరోముఁడును హృస్వరోమునికి ఇద్ధరువుత్సుల
పుట్టిరి. జ్యేష్ఠుఁడను నేను, నాయనుజుఁడు ఈ కుశధ్వజుఁడు. 914

కని జ్యేష్ఠున్ నను రాజ్యమందు నభిషేకంబంతఁ గావించి యి
కను నాపై ధరణిన్ గుశధ్వజున్ పేగన్ నిల్పి మాతృండ్రి తా

వనికిన్ బోయి మృతిన్ గనన్ ధరను నేభద్రంబుగా నేలి భ్రా
తను ప్రేమన్ గనుచుండఁ బంపె మిథిలన్ దండుల్ సుధన్వుండొగిన్.

915

వ. అట్లు సుధన్వుఁడు సాంకాశ్యసంగరంబునుండి వచ్చి తన సైన్యమును
మిథిలపైకిఁ బంపి యిట్లు నాకు కబురంపెను.

“గొప్పదగు శివధనుసును కుపలయాక్షి
సీతఁ గన్యను నాకప్పజెప్పఁమనుచు
దాని నీయకుండుటను యుద్ధంబు జరిగె
నట సుధన్వుండు నాచేత హతుఁడ యయ్యె.”

917

మౌనివర! సుధన్వ నృపతిన్ నేను చంపి
ఘనుఁ గుశధ్వజున్ భ్రాత సాంకాశ్యమందు
పట్టమును గట్టితిని పెద్దవాడ నేను
సరిగ నాకుఁ దమ్ముఁ డగు నీకుశధ్వజుండు.

918

దేవకన్యఁ బోలివ సీత దేవి సుతను
వీర్యశుల్కను, రెండవ బిడ్డయైన
ఊర్మిళను గూడ నిదె యథాయోగ్యముగను
నిడుదు ముమ్మాటికిని సంశయింపవలదు.

919

రాజ! *గోదానక్రియ రామలక్ష్మణులకు
అమరఁ జేయించు నాంది శ్రాద్ధమును గూడ;
నీకు శుభమౌత ఆపై ని నిపుణ భంగి
జరపుము వివాహ శుభ కార్య ధరణీనాథ.

920

* గో=కేశ, దానకర్మ=ఖండనకర్మ (సమావర్తనము)

—: కన్యా వరణము :—

నేడు మఱి చూడవ దినంబునాడు నీవు
రాజ యుత్తరఫల్గుని లగ్నమందు
జరపుము వివాహ శుభకర్మ జ్ఞాప! రామ
లక్ష్మణులకు సౌఖ్యముగ ధర్మములఁ జేయు

921

జనకుం డిట్లన నాపసిమఁడును విశ్వామిత్రుఁడున్ గూడ ని
ట్లని, రిక్షైకు విదేహవంశము లచింత్యం బప్రమేయంబు లెం
చును నివ్వనికేఁ దుల్యమైన వెవియున్ జూడంగఁ బోమందమం
చును తుల్యంబునె ధర్మమందు నమముల్ తుల్యంబు శీలంబులన్.

922

శార్వశ్రీశీలముల సీత యూర్విశయను
రామలక్ష్మణులకు నెందు రాజ! తీసి
పోరు, రూపాన ధర్మాన, పుణ్యవిధుల
నొక్కొక్కరికి దుల్యలై యుండునుమ్మి

923

ఇంకను జెప్పదగ్గది యున్న దిటులు వినుము
జనవతి! పిన్నవాఁడీ కుశధ్వజుండు
ధర్మవరుఁ డగు నీతని తనయు లిద్వ
రందమున సొదీ లేకుండ నలరుచుండు

924

భరతసుతుసకు శత్రుఘ్న వరమమతికి
ఈ తనయు లిద్దఱును నరింతు మధివ
వీరు దశరథపుత్రులు విబుధ నములు
రూప యౌవనుల్ తోకపా లోపములును

925

పావన మగు మీకులము నిజ్వాకు కులము
నివియు సంబంధములను బంధింపఁ బడుత
ఈ విధముగ విశ్వామిత్రుఁ డావస్థి
డనువుగాఁ జెప్పఁ గేల్మోడ్చి జనకుఁ డనియె.

923

తాపన వరేఙ్ములగుమీరు తగిన రీతి
సర్వ సంబంధములఁ జెప్పినందువల్ల
మాకులము ధన్య మయ్యెను మహితగతిని
ఇట్ల యగుగాక శుభము మీకెనఁగుగాక.

927

భరత శత్రుఘ్ను లిర్వురు భద్రతై న
వత్సుహిందు తమ గుశధ్వజుని సుతల
రాజు సుతులు నల్లరు నొక్కరొజునందె
నృపతి సుతల నల్లరికేల్ గ్రహింతుగాక.

928

రమ్య ఫల్గునీ నక్షత్ర లగ్నమందు
భగ్గుడును ప్రజావతిగ నున్నతగినచేళ
ఈ త్తర దినమున వివాహము త్తమమని,
పెద్దలు ప్రశంసగావింతు విహిత రీతి.

929

ఇటుల సౌమ్యముగ వచింప నృపతి లేచి
ప్రాంజలియయి మౌనివరుల కనియె నిట్లు
వరమధర్మంబు గావించబడియె నాకు
మీకు శిష్యుఁడ నై సదా మెలగుచుందు.

920

ఈ వరాసనము లలంకరింపుఁ డిపుడు
మిథిల యుమ్మది యా దశరథుని కెట్లా
అట్లె నాకయోధ్య, ప్రభుత్వమందు సంశ
యింపకుఁడు మీరు స్వేచ్ఛ గావించవచ్చు.

931

ఇటు విదేహ జనకుడు వనింపనలరి
ఆదశరథమహారాజు ననియె నిట్లు
మీ రగడితగుణులనుజుల్ మిథిల కతులులు
ఋషులు రాజులు మీచే భజింపఁబడిరి.

బ్రజ :

స్వస్తి యగుగాక భద్రచూ; పసతి కరిగి
ఎల్ల శ్రాద్ధ కర్మలను గావించుననుచు
నృపతి నెఱపంది దశరథనృపతి పిదప
మునుల ముందుంచి విడిదికిఁ జనియె వేగ.

బ్రజ

చని యథావిధి శ్రాద్ధంబు పలిపి యపుడు
రేప-కడ వర గొదాన క్రియల కొఱకు
రాజు నుతుల నుద్దేశించి బ్రాహ్మణులకు
నూతువేల గోవులు, ధర్మ మారఁజేసె.

బ్రజ :

చనిడికొమ్ములు కంచుకుంభములు దూడ
లున్న నూతువేలావులు, నొసఁగి వెలిగె
క్షితివతి కృత గోదానులొ నుతులతోడ
సరిగ్ లోకపాలురతో వ్రజావతివలె.

బ్రజ :

—: సీత ఊర్నిక మాంశవి శ్రుతకీర్తులకు వివాహము :-

ఏ దినమున గోధానము నృపతి చేసె
ఁ దినమె యథాజిత్తును నరుగు దెంచె
అతఁడో కేకయ నుతుఁడు భరతుని మామ
అతఁడు రాజు క్షేమ ముడిగి యడిగి యనియె.

బ్రజ :

కేకయాధిపతియు నీదు క్షేమ మడిగె
ఎవరి క్షేమము నీవు కాంక్షింతు వొక్కొ
వారు క్షేమంబుగా నున్నవారు సుమ్మి
నామ మేనల్లు రాజు కవంగఁ గోరె.

827

అందుకై యయోధ్యకు నేను నరుగుదేఱి
నీవు మిథిలకు నుతులపెండ్లికిని వేగ
పచ్చి నటు విని నేనును వచ్చినాఁడ
నామ మేనల్లు భరతుఁ గవంగఁ గోరి.

918

పిదప రాజు దశరథుఁడు ప్రియుని నతిథి
నఖిల సత్కృతులతోడ నప్పచేసె
అంత నారాత్రి నుతులతో నటనె యుంకి
యుదయమే కర్మలను యధావిధిగఁ జేసె.

939

వ. మఱియు నాదశరథుడు ఋషులను ముందుంచుకొని యజ్ఞవాటికి
వచ్చెను. అంత యుక్త మైన విజయ ముషార్తమందు సకలాభరణ భూషితు
లైన తమ్ములతోఁ గూడి కొతుక మంగళములు చేసి వసిష్ఠుని నితర మహర్షు
లను ముందుంచుకొని రాగా భగవానుఁ డైన వసిష్ఠుడు విదేహాధిపతి జనకుని
కిట్లనియెను.

940

సృష్ట దశరథ మహారాజు నెల్లభువము
లావరించిన నుతులతో నాదరముగఁ
జేరి నిన్నుఁ గన్యాదాతఁ గోరి యిపుడు
తా నిరీక్షించుచుండెను ధరణినాథ.

941

దాతవలన మఱి ప్రతిగ్రహితవలన
దాన ధర్మాదులు సకలార్థములు పుట్టు
కాన నుత్తమము వివాహ కర్మ జరిపి
నీదు ధర్మము పొందుము నృపతివర్య.

942

వ. అని మహాత్ముడగు వసిష్ఠుండు తెలువగా పరమోదారుడు మహాతేజుఁ
కును పరమధర్మవేత్తయు సగు జనకు డిట్లు పలికెను. 943

కలఁడే యేవ్రతిహరియే నెవరి యాజ్ఞ న్ మీరు వీక్షింపఁగా
వత్ర, మీయింట విచార మేది, యిది మీస్వరాజ్యమే, సర్వమం
గళకార్యంబులు చేసి వేది దరి నాకస్యల్ శుభాగ్నిచ్ఛటల్
వత్ర నున్నారలు నేనొ పేదిదరి మీరాకన్ గాంతు సజ్జండవై. 944

వ. రాజు వివాహకార్యము అవిఘ్నముగా జరుపునుగాక యెందు
కియాలస్యము అని జనకుండు వలుకఁగా విని దశరథుండు తన కుమారులను
సకల ఋషిగణములను మండవమునఁ బ్రవేశపెట్టెను. అపుడు విదేహాధిపతి
యిట్లనెను. ఓ ఋషీ ! సర్వఋషులతోడ లోకాభిరాముఁడైన రాముని వివా
హమును జరుపుము అని. అపుడు భగవానుఁడైన వసిష్ఠు డట్లే యని విశ్వామి
త్రుని ధార్మికుఁడైన శతాంధుని ముందుంచుకొని యజ్ఞశాలకు మధ్య యధా
విధిగా వేది మండంతట గుంధపుష్పములతో నలంకరించెను. 945

అంకురములు గలస్వర్ణ పాలికలతో
స్వర్ణమయమగు కుంభములతోడ

అంకురములు మొల్చు నామూకుశులతోడ
నగురు పొగల నుగురు కుండలతోడ

సకలార్ఘ్యములు నిండు శంఖపాత్రలతోడ
నమరు స్రుక్పవనుఁ బాత్రములతోడ

వసు పారుపేలాల వసిడి పాత్రికలతో
నక్షతల్ వెలయు వజ్రాలతోడ 946

పూత సమిధలతో దర్భముడులతోడఁ

దనరి సొంపైన యగ్నిహోత్రంబు చుట్టు

దర్భపొవలఁ బఱచి మంత్రములతోడ

వేదివహ్నిన్ వసిష్ఠుండు వ్రేల్చెనపుడు. 947

అవల సకలాభరణ భూషితాంగి సీత
నచ్చటకుఁ దెచ్చి రాముని కభిముఖముగ
మంచి యగ్నికి నెదుటఁ గూర్చుండఁబెట్టి
జనకుఁ డనెను కౌసల్యనందనునితోడ.

949

“ఈసీత నాదు పుత్రిక
నె సహధర్మచరి యౌచు నెగడుచు నుండున్
ఈసీతను గైకొను మెం
రి శుభము, గ్రహింపుము పాణితోడన్ పాణిన్.

949

ఈమె పతివ్రత యనఘయు
నీమెయొ నీడవలె ననుసరించును నిశ్చున్
రామ : గ్రహిం పని జనకుడు
రాము కరమున నిడె మంత్రరక్షజలమున్.

950

కని దివి దేవులు మేల్మే
లని, రిలపై సాధు సాధు యనిరి మహర్షుల్
వినుచీధిన్ దుందుభులును
పెనుమ్రోత లిడె, దివిఁ బుష్పచ్ఛష్టియుఁ గురిసెన్.

951

వ. అప్పుడు జనకుడు సీతను మంత్రోదక పూర్వకముగా నర్చించి
అందు బాష్పములు రాల లక్ష్మణునితో నిట్లనియె.

952

ఈమెయొ యూర్మిళ నాసుత
ఈమెయొ సహధర్మచరిగ నెపు డగు నీకున్
ఈమెఁ గొను లక్ష్మణ ! క్రమం
బామించకు, పాణితోడ బాణిని గొనుమీ.

953

వ. అనుచు పేదప భరతశత్రుఘ్నులతోగూడ నిట్లనియె.

954

ఈమెయొ మోండవి నానుత
ఈమెయొ సహధర్మచరిగ నెపు డగు నీకున్
ఈమె గొనుము భరత ! క్రమం
బామించకు పొడితోడఁ బాణిని గొనుమీ.

౨౯౪

ఈమె శ్రుతకీర్తి నానుత
ఈమెయొ సహధర్మచరిగ నెపు డగుఁ గొనుమీ
ఈమెను శత్రుఘ్న ! క్రమం
బామించకు పొడితోడఁ బాణిని గొనుమీ.

౨౯౫

అందఱు మీరలు సౌమ్యులు
అందఱు మీరలు వ్రతంబు లార్జించిరి.గా
అందఱు పత్నులతోడుత
నుందురు.గాక నుఖమ యద నొగి మీరకుఁడీ.

౨౯౬

జనకు పలుకులు విని కరము
లను కరములతో స్పృశించి రాజిలిరి, వా
రిని నల్లరను నలుగురును
ననువుగ చూచిరి పసిమ ననుమతితోడన్.

౨౯౭

అగ్నిని వ్రదక్షిణము చేసి యవల వేది
నరవతిని ఋషులఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి
భార్యలను గూడి యారఘువర్షులు పిదప
పెండ్లి యాడి రిటుల యధావిధిగ నపుడు.

౨౯౮

కురిసెను దివి పరివాసలు
మొరసెను దివ్యంపు దుందుభులు, నృత్యముచే
సిరి యవ్వరసలు, సురకి
న్నరులును గీతాలుపాడ నద్భుత మయ్యెన్.

౨౯౯

ఇటు వాద్యమ్ము లడర ను
 త్కట మగు నుత్పాహ మొప్పు దద్రాఘవులున్
 అటు నగ్నికిని ప్రదక్షిణ
 మటు ముమ్మారులును చేసి రథాంగులతో.

931

అంత రఘుపందనులు భార్య లనుసరింప
 తమదు విడిచుటకును బోయి రాత్మ హింగ
 ఋషులు బాంధవులును కూడ నేగుదేర
 అధిపుడునుగూడ వారల ననుసరించె.

932

—: పరశురాముడు రాముని ఎదుర్కొనుట :—

తెల్లవాని విశ్వామిత్రుఁ డల్లలేచి
 పృథివివతిని రాకొమరుల వీడుకొలిపె
 యుజ్జ కార్యాదికములు సమాప్తి చేంద
 ఉత్తరాదిపై పుగఁ బోయె సత్తముండు.

933

ఇటుల నట్టివిశ్వామిత్రుఁ డేగ రాజు
 జనకు మిథిలేశు వై దేహు ననుమ తడిసి
 మరి దశరథమహారాజు త్వరగ పురికి
 బంధు పరివారములు రాంగ బయలు దేతె.

934

ననువో గోవులు నూలువేల్, జేలుగురత్నాల్ చెక్కు కంబళ్ళు ను
 స్సని క్షౌమంబులు కోట్ల దుష్టులువ లెన్నందగ్గ గుఱ్ఱాలు చ
 క్కని యేనుల్ రథపంక్తి కాల్పలము లింకన్ దాసదాసీలు త
 గ్గని బంగారము వెండి పల్వపడముల్ కన్యాధనాల్ రాజిడెన్.

935

ఇట్లు పెక్కు కన్యాధనం బిచ్చి జనకుఁ
డాయుర్యోధ్య పతి యనుజ్ఞు లందె; పిదప
కనుల నీరూప సుతలును జనకు లెంతో
ఒక రొకరి వీడ లేక యిండ్లకును బనిరి.

966

ఇక సయోధ్యాధిపతి పుత్తుల లేగుదేఱ
ఋషుల ముందుంచుకొని బయల్దేఱె నంత
అభ్రమున ఘోరముగఁ బట్టు అణచుచుండె
క్రింద మృగముల్ ప్రదక్షిణల్ చేయుచుండె.

967

వానిఁ జూచి రాజు వసిష్ఠుఁ బ్రచ్చిచేసె
“పక్షులో యసౌమ్యముగఁ గ్రూరభంగి నణచె
మృగములో ప్రదక్షిణ చేసి ప్రీతివరలె
హృదిని కంపించు నిది యేమి, హృదియె పగచు.

968

దశరథుని వాక్కులు విని శాంతముగ మౌని
యనియె వీని ఫలంబులు వినుము రాజ !
పక్షిరుతములు ఘోరమౌ భయముఁ దెలుపు
మృగములో భయ శాంతి దెలుపు వగను విడుము.

969

వ. అని వారు వలుకుమండగ.

970

క్షమ కంపింపఁగఁ జెట్లు కూలి పడ యుంఝావాయువుల్ వీచె న
భ్రముపై సూర్యుడమంబు గప్పె, దిశ లెల్లన్ వెల్లులేకుండె, న
ర్షము భస్మంబులు నావరించె, బల్ల మెల్లన్ మూర్ఛ నొందెన్ ఋషుల్
కొమరుల్ రాజు వసిష్ఠుడున్ మిగులఁ దక్కున్ సేన వీడెన్ స్పృతిన్.

971

వ. అప్పుడు సేన తమసుచేఁ గప్పఁబడి బూడిదచేఁ గప్పఁబడి నదివలె
నయ్యెను. అప్పుడు

972

జడల గుంపును చాల్చి కడుభయం కరుణ డయి
రుద్రుడువలె భయరూప మొంది

క్షైలాస మట్టులు కదిముగా రాకుండి
కాలాగ్నివలె సైచ వీలురాక

మండుచున్నటు జ్యోతిమండలములచేత
పామరులకుఁ జూడ వలనుగాక

రాజరాజులను నిర్వది యొక్కమాటులు
మర్దించిన బలంబు మహిమ పొంద

భుజమునన్ గండగొడ్డలిమొనను నిల్చి
మెఱపుఁబుంజమువలె ధను స్వరయఁ చాల్చి
అమ్ముచేతఁ బూనిన త్రిపురారిఁ బోలు
పరశురాము వసిష్ఠాదు లరసిరపుడు.

872

వ. అంత వారిట్లు తమలో రాము తలచిరి. ఈపరశురాముఁడు తండ్రి
వధచేఁ గోపించి క్షత్త్ర జాతినే నశింపఁచేయఁడుగదా. ఇదిపరకు క్షత్రియుల
వధచేసి మమ్యవును పోగొట్టుకొనెనుగదా. బహుశా ఇప్పుడు క్షత్రజాతిని నశింపఁ
జేయఁడు. ఇది యతని యభిలాష అయి యుండదు. అని యిట్లు వారలో
చించి యర్హ్యమును గైకొని భయంకరదర్శనముగ రాముని రామ రామ అని
వలకుకు సమీపించిరి. అంత ఆ యర్హ్యమునుగైకొని ఋషులుచేసిన పూజను
గ్రహించి జమదగ్ని కుమారుఁ డైన రాముఁడు దశరథుని కుమారుఁ డైన
రామునితో నిట్లనెను.

874

—: వైష్ణవ ధను : ప్రశంస :—

రామ ! దాశరథీ ! నీ పరాక్రమంబు
అదృతంబుగ వినఁబడె నాధనుస్సు
విజయ బాధివృత్తము లెల్ల వినియె ధనుసు
చాల్చి వచ్చితి నది యచింత్యాద్యుత్తమంబు.

875

ఈవు జామదగ్గము మోర మీఠనును

జగముతో నెక్కు పెట్టి నీకత్తి చూపు

చావ మెక్కు పెట్టుతడి నీకత్తి చూచి

యోధలును మెచ్చుకొను చంద్రయ్యుద్ధ మిడుదు.

౯౭౬

ప. అనగా విని వదనమున విషాదము తోచగా దీనుడై ప్రాంజలము దశరథుం డిట్లు వలికెను.

౯౭౭

క్షత్రియులన్ వగన్ విడిచి శాంతుడ వై తివి బ్రాహ్మణుండ వీ

పుత్తులుకాలురీ వభయమున్ దురుచేయంగఁ దగ్గ వాడవున్

పాత్తులడవున్ శ్రుతివ్రత భాగవతశ్చుండ విట్టి నీవు మీ

పితృభివాంఛ నస్త్రముు విడిచి వాడవు ధార్మికుండవున్.

౯౭౮

వరకశ్యపునకును వసుం

ధర నిడి; యుండివి మహేంద్ర ధరణీంద్రముపై;

మరణమె నాకులశరణము

మరణింపఁగ రాముఁ డేము మరణింతుముగా.

౯౭౯

ప. అని దశరథుండు అనునయింపుచున్నను వాని నాదరింపక ప్రతాప వంతుడైన జామదగ్గుండు రాముని దగ్గఱకు వచ్చి యిట్లనెను.

౯౮౦

ఇవి రెండుశ్రేష్ఠధనువుల

యివి దివ్యంబులు, జగముల నివి విశ్రుతముల్

ఇవి దృఢములు బలయుతములె

యివి ముఖ్యము విశ్వకర్మ యిట నిర్మించెన్.

౯౮౧

ఏది నీవు రామ ! విడిచితి

వది సురలిడగఁ ద్రిపురముల హరుండు జయించెన్

ఇది రెండవ వైష్ణవ ధను

నది హరుని ధనస్సుతోడ నెన యగు ధనుసే.

౯౮౨

అపుడే దేవత లెల్లరున్ హరుని సామర్థ్యంబు నావిష్టుశ
క్తి పరీక్షింపగ గోరి బ్రహ్మ సడుగన్ దేవాశయం బెంచి తా
నపుడే బ్రహ్మయు రుద్రవిష్ణులకుఁ బోరాటంబు గల్పింపఁగా
నపుడో చేసిరి రుద్రవిష్ణులు మహాగ్రాశ్చర్యమౌ యుద్ధమున్.

అపుడు విష్ణు హంకారాన హరు ధనుస్సు
జ్వంభితంబయ్యె హరుఁడు స్తంభింపఁబడియె
అపుడు ఋషులు దేవులు వచ్చి ప్రార్థనంబు
నెఱవ రుద్రవిష్ణులు శాంతించినారు.

విష్ణు విక్రమంబున రుద్రు విక్రమంబు
జ్వంభితం బొడిచే దేవు లెల్ల రంత
విష్ణువే గొప్పవాఁడని విశ్వసించి
రంపుడు హరుఁడల్లి విలు దేవరాతుస కిడె.

రామ ! యీవిష్ణు ధనుస్సు పురంజయంబు
భాగవ ఋచీకుసకు న్యాసభంగి నిచ్చె
ఆఋచీకుఁడు ప్రతికర్మ యరయు నట్టి
నాపిత జమదగ్ని మహాత్ము రప్పగించె.

ఘన తపోబలము గలుగు జనకుఁ డంత
సత్తమును వీడఁ గార్తవీర్యార్జునుండు
పామరుం డయి తండ్రీఁ జంపంగఁ, దగని
దారుణంబై న తండ్రీపథంబు వినియు.

పుట్టు నట్టి క్షత్రియజాతి పూర్ణముగను
చంపుచును సర్వభూమిని సంచరించి
హనన యజ్ఞ దీక్ష చివర ససభుఁడై న
కశ్యపుని కిచ్చితి సకలహృతంబు.

వ. అట్లు ఇచ్చి మహేంద్రవర్చతనిలయమున కేగి యుండిని. ఇంతలో ధనుర్భంగమును విని శీఘ్రముగ వచ్చితిని. రామా! ఈవైష్ణవధనుస్సు తండ్రి తాతలనుండి వచ్చినది. నీవు క్షత్రియ ధర్మమును పురస్కరించుకొని గ్రహింపుము. ఈధనుశ్శేష్ఠమందు శరమును కూర్చుము. ఇందులో నీవు సమర్థుడవై నవోద్భవద్వయ్యుద్ధమును నీకు ప్రదానము చేయుదును. 989

—: పరశురాముని గర్వభంగము :—

పరశురాము వాక్కు విని దాశరథి యపుడు
జనకు గౌరవాన పెనయమున వచించె
ఎట్టి కర్మల నీవు గావించినావో
వాని విండిఁ బితౄజముఁ దీర్చగఁ దలంతు. 990

విక్రమము లేక జాత్రమున్ వీడినట్లు
నన్ను నపమానపఱచు నున్నవాడ
విదిగొ చూడుము నాతేజ మిదిగొ చూడు
నా పరాక్రమ మెట్టిదో చూపువాడ. 991

అనుచు కోపాన రాఘవుఁడు వేగ
పరశురాముని ధనువును శరముఁ గూడ
అతని చేతినుండియు లాగి హస్తలఘుత
వింటి నెక్కిడి యమ్ముంచి వినిచె నల్లి. 992

బ్రాహ్మణుఁడవు విశ్వామిత్రుఁ బట్టి నీవు
పూజ్యుఁడవు ప్రాణహర బాణములను బూన్చి
కుండి, నిదె నీగమనమునా కొట్టివైతు
లేక తపసుచే నార్జించు లోకములన. 993

ధనువున్ దాల్చి శరంబు కూర్చి విడువన్ దచ్చాడు రామున్ ఋషుల్
మునులున్ దేవులు కిన్నరావృరసలున్ ముందుంది యాబ్రహ్మ నీ
ఘనమౌ చిత్రము చూడ నిల్వ దివిలోకం బెల్ల మూర్ఖుల గాం
చెను నిర్విరత జామదగ్న్యుడు తలన్ జేయె త్తి శ్రీరామునిన్. 994

రామునెడ సంక్రమించిన ప్రకటతేజ
మునను జడుడై పరశురాముడును దశరథ
రాము లోకాభిరామునిఁ బ్రకటతేజ
నల్ల నల్ల న విసయాన ననియె నిట్లు. 995

వరకశ్యపునకును వసుం
ధర నెపు డిచ్చితివో యపుడె నాదేశముసన్
మరియుండకు మన నేనున్
గురువాక్కున ధరణి రాత్రికూడ వసింపన్. 996

సరె యని ప్రతిజ్ఞ చేసితి
ధర కాశ్యపునకును నిచ్చిదనరితిఁ గావన్
మరి నాగతి కొట్టనిచో
నరిగి మనోగతి మహేంద్ర మనుగిరి నుందున్. 997

తపసుచేత నాచేత ననుపమ మైన
లోకములు జయింపఁబడెను లోకరామ
శరముచే నింకఁ గొట్టుమి నాజగము తెల్ల
ఇంక నాలస్యమేమి గావింపవలదు. 998

ఈధనుస్సును నీవు స్పృశింపఁబట్టి
నీవు మధుసూదనుడ వని నేను దలఁతు
ఇరుగొ నిన్ను సురలు నిరీక్షింతు రిట్లు
ఆవహమున నీకెదురెందు నరయ నింక. 999

అత్రిలోకనాథుడ వైన యనఘుఁ డైన
నీనలన నేవిముఁఖుడనై నెగడియుంటి
ఇందు నే సిగ్గుపడు చని యేమి లేదు
ఎనయు లేని శరంబు విసర్జింపు మిపుడు.

1000

శరము విడువంగ నేను మహేంద్రగిరికి పోదు
అనుచు భార్గవరాముఁడు ననుచు నుండ
దాశరథి రాముఁడు శరంబు పేసె నంత
రాముడే జగాల్ చన భృగురాముఁ డేగె.

1001

పిదప దిశలు విదిశలును విశద మయ్యె
సురలు ఋషులును రాముఁ డేసిరి ప్రశంస
ఇంక దశరథరాము క్లాఘించి యంత
తగఁ బ్రదక్షిణ గొని జామదగ్న్యుఁ డరిగె.

1002

—: దశరథుఁడు పుత్తులతో అయోధ్య చేరుట :—

పరశురాముఁడు పోవ దాశరథి రాముఁ
డాధనుస్సును వరుణుని కప్పగించి
యపుడు భక్తితోడను వసిష్ఠాది ఋషులు
ప్రమోక్తి విహ్వలడౌ తండ్రి ప్రమోక్తి యనియె.

1003

జామదగ్న్య రాముఁడు వెళ్లె సైన్య మిపుడు
నాథుఁ డైన నీచే రక్షణంబు పొంది
యింక నయోధ్యాభిముఖ మౌచు నేగుఁగాక
అన దశరథుఁ డామాటల నాలకించి.

1004

రాముని గొగిలించి శిరంబును మూర్కొని జామదగ్నుఁ డా
రాముఁడు పోయె నంచును ధరావతియున్ విని హింగి పోయి శ్రీ
రామునిఁ బుత్తుఁ డన్నును ధరన్ మరలన్ జనియించి నట్లుగా
నే మది నెంచి సేనఁ గదలించి యయోధ్యకుఁ బోయె వేగమే. 1005

అల జెండాలును చేతు లెత్తి ప్రభు నాహ్వానింప హెషించి భే
రులు మ్రోయన్ వడి రాజమార్గముల నిట్లున్ జల్లి తీర్చంగ పూ
వులు పూమాల లలంకరించి గడుముఖంబుల్ పైకిఁగా నెత్తి పొ
రులు సన్నంగళవాద్యముల్ వెఱవ స్త్రీలున్ జూడఁ జొచ్చెం బురిన్. 1006

జనముల్ ప్రోగయి చేరఁ బొరులును రాజద్వారమందుండి జై
యని హెషించుచు స్వాగతం బిడి యెదుర్కొ నాబ్రాహ్మణుల్ రాఁగ రా
తనయుల్ తో నరుదేఱహర్మ్యము గిరింద్రంబట్లు వేగంబ చొ
చ్చిన పమాట్లు సపుత్రబాంధవముగా శీఘ్రంబ హయిన్ గనెన్. 1007

మైత్రితోడఁగాసల్య సుమిత్ర కైక
అతదితరరాజవనితల్ సీత యూర్మి
శలకు మాండవి శ్రుతకీర్తులను ప్రయంపుఁ
గోడకులను గ్రహించిరి కూర్మితోడ. 1008

మంగళాలాపములుచేత మంచిచేత
శోభిలుచు క్షేమవసనముల్ చూచి దాల్చి
అఖిల వధువులు ప్రియ దేవతాలయముల
కేగి భక్తి దేవతలఁ బూజించి రెలమి. 1009

మ్రొక్కఁ దగువారలకు మ్రొక్కి భూపసుతులు
ప్రియసతులఁ గూడి యెంటి హర్షించినారు
సరవరులు పెండ్లియాడి ధన్యాత్ము లగుచు
జనకు శుశ్రూష చేయుచు సంతసిలిరి. 1010

పిదప బ్రాహ్మణుల్ వణిజులున్ విషయ వాసు
లంత రాము శీలము వృత్త మరసి ప్రీతి
నుండ రాముండు సత్యధర్ముండె యగుచు
యశము గని స్వయంభు వయి గుణాధ్యుఁ డయ్యె. 1011

రాముండు సీతతోఁ గలసి రమ్యములౌ ఋతులందు పుష్పితా
రామములన్ మనస్వి యయి రాత్రివఱ్ విహరించుచుండ నా
రామయు సీతగూడ ప్రియరామునికిన్ పితచేత దత్తయై
రాము గుణాల రూపమున లాగఁగ నొండొరుఁ బ్రీతి వర్ణిలెన్. 1012

ఆమెకు భర్తయున్ ద్విగుణమై హృదయంబున నెంతౌ వర్ణిలెన్
ఆమెకు లోని వెల్ల హృదయంబుననే హృదిఁ దెల్పు రాముండున్
ఆమెయొ సీత రామునికి నన్నిటికంటె బ్రియంబె యయ్యె నిం
దీమెయొ మూర్తి దాలించిన శ్రీ యను దేవత తుల్యయై తగెన్. 1013

అభిరామను సీతను గని
అభిమతుడు మనోభిరాముఁ డభిరాముండై
శుభ కామినితో రాముండు
విభవము గనె శ్రీని బొంది విష్ణువువోలెన్. 1014

ఇది

శ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రి జనక గురు ప్రాప్త విద్యుండును
వెంకమాంబా పుత్రుండు నగు చర్ల గణపతిశాస్త్రిచే
అనువదించబడిన

వాల్మీకి రామాయణసుధ యందు
బాలకాండము.